

MURKO

SPOMINI

886.3-94
92 libro 11.

2/26

30 —

Исследования (1948)

ПАМЯТИ

(1948)

0100

2-3435-4-944
22.12.1948

По изданию: 1948
ДР. А. А. А. А.

Naslov izvirne izdaje:

PAMĚTI

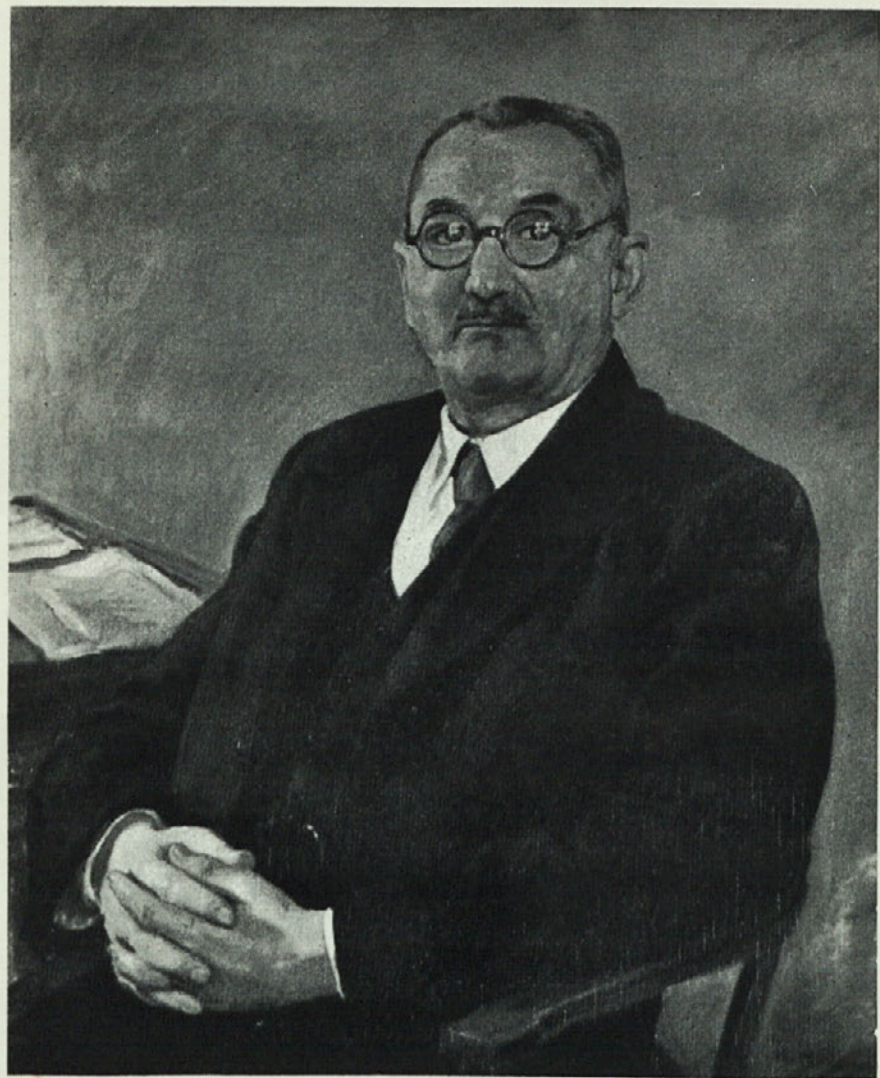
(Praha 1949)

S-3435-N-dupl.
26. 12. 1978

Po izvirnem rokopisu prevedel
DR. VLADIMIR MURKO

Moji ženi

Matija Murko po sliki N. Miljana

Prejeto v slovenski izdaji

MATIJA MURKO

SPOMINI

Spomini na slovenski izdaji murko do
povedi, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko
spomini, da bi bil v slovenski izdaji murko

V Zlati Ptič, aprila 1951

SLOVENSKA MATICA

V LJUBLJANI

1951

Predgovor slovenski izdaji

Svoje Spomine sem začel pisati pred mnogimi leti v slovenščini in bi jih bil tudi bržkone končal proti koncu svojega življenja, ako bi bil mogel sam pisati ali komu diktirati. Bili pa so napisani v bratskem jeziku, v katerem sem od l. 1920. učil in deloval. Srečen sem in Slovenski Matici zelo hvaležen, da obnavlja razen z nekaterimi drugimi deli tudi s slovenskim prevodom mojih »Pamčítí« svoje zaslužno delovanje. Moje znanstveno delovanje se je začelo l. 1891. v Letopisu Slovenske Matice in se bo tudi končalo s slovenskim prevodom mojih Spominov v izdaji Matice Slovenske.

Rojaki so želeli, da bi v slovenski izdaji marsikaj dopolnil, toda jaz sem odobril samo kot dodatek bibliografijo svojih spisov, da se ustvari prava podlaga za pregled in oceno mojega dela. V njem imajo primer, kako težko smo nekdanj delovali za srečno bodočnost slovenskega naroda. Želim pa, da bi nas bodoča pokolenja prekosila v delu za srečo in čast Slovenije in Jugoslavije v slovanskem in ostalem svetu.

V Zlati Pragi, aprila 1951.

Predgovor

Že v letih 1940—1944, ko je gospod PhC Rudolf Lužík pisal po mojem nareku moje veliko delo »Po sledovih srbskohrvatske ljudske epike v letih 1930/32«, sem pogosto dvomil, ali bom dokončal ta spis. Gospod Lužík mi je odgovarjal: »Napisala bova tole delo in še vaše spomine.«

Tako se je utrjeval moj sklep, da zaključim z njimi svojo slovstveno dejavnost. Sicer mojih Spominov ni napisal g. Lužík, ki je postal medtem založniški urednik, marveč mi je v mojih težavah pomagal g. dr. Stanislav Petíra, asistent seminarja za slovansko filologijo na Karlovi univerzi v Pragi, ki je bil moj spretni sodelavec pri ustanavljanju novega seminarja za slovansko filologijo. Njemu se moram zahvaliti tudi za pomoč pri zbiranju raznega gradiva. Prav tako se zahvaljujem za pomoč g. R. Lužíku, g. dr. Janu Svobodi, tajniku Slovanskega inštituta v Pragi, za številne pobude pa g. prof. dr. Franku Wollmannu, gospe dr. Vidi Ljacketi in svoji hčerki Jelki Arneri, ki so prebrali rokopis ali njegove velike dele.

Moje prizadevanje je šlo za tem, napisati resnico, ničesar olepševati in ničesar zamolčati, dasi to ni vselej ustrezalo sedanjim razmeram in mojim današnjim naziranjem, do katerih sem dospel po skušnjah mnogih let.

Uvod

Pogosto so me opominjali, da naj bi napisal spomine o svojem bogatem življenju in o svojem delovanju v raznih krajih. Tudi sam sem premišljeval o tem, toda zaradi nujnega znanstvenega in drugega dela se tega nikdar nisem utegnil lotiti; razen tega sem sploh vselej živel ne toliko za preteklost, kolikor za sedanost in prihodnost.

Dnevnik sem si pisal le za svojega bivanja v Rusiji, in sicer nemški z Gabelsbergerjevim tesnopisom. V Lipskem sem ob koncu prve svetovne vojne poskušal zapisati svoja doživetja, vendar sem se takoj prepričal, da lahko ponavljam samo to, kar sem slišal ali bral in česar nisem mogel kontrolirati; zato sem to delo opustil. Zato pa sem ohranil svojo korespondenco od vsega začetka; dopisi do jeseni 1920 bodo izročeni univerzitetni knjižnici v Ljubljani, poznejši pa Narodnemu muzeju v Pragi, kjer jih je mogoče dopolniti s korespondenco, ki sem jo imel kot urednik časopisa »Slavia«, kot vodilni ravnatelj slovanskega seminarja Karlove univerze v Pragi in kot predsednik Slovanskega inštituta v Pragi. V teh Spominih podajam le svoje spomine, in sicer brez virov, kajti za njih iskanje in uporabljanje bi primanjkovalo časa; tudi te spomine navajam le kratko, predvsem da bi pojasnil svoj znanstveni razvoj in drugo svoje delovanje. Pri opisovanju ustreznih dob, krajev in oseb se omejujem le na najpomembnejše stvari.

I. Mladost na slovenskem podeželju

Na bivšem Štajerskem, v današnji Jugoslaviji, leži ob Dravi, nedaleč od hrvatske in ogrske meje, mesto Ptuj, rimsko Poetovio, mesto z veliko preteklostjo in mnogimi starinami. Severozahodno od Ptuja se vleče vinoroden, približno eno uro dolg vrh; z njegovega konca se nudi eden najlepših razgledov v vsej Sloveniji: na Slovenske gorice med Muro in Dravo, proti zahodu na gorovje Kozjak in Pohorje pri Mariboru, proti jugozahodu tja do visokih Savinjskih planin, proti jugu na Ptujsko polje in gričevnate Haloze, v katerih je zasadil vinsko trto že cesar Probus, proti vzhodu pa tja do gorá severozahodne Hrvatske in do Ogrske nižave. S tega vrha se spuščajo obronki drugih vrhov, med njimi dva prav tako obrasla z vinogradi; oba pripadata vasi in občini Drstelja.¹ Ta občina je imela le 52 številčk, zato pa veliko lovišče, ker se je k njej prišteval tudi del gozda vurberške graščine, katere lovski nadzornik je bil tudi naš oče. Vendar izmed vseh sinov nobeden ni postal lovec, dasi si je oče tega želel. Danes je Drstelja del občine Sv. Urbana, ki obsega enako imenovano župnijo in je štela l. 1870. 3310 duš, l. 1930. pa 3013.² Cerkev sv. Urbana, patrona vinogradnikov, leži visoko skorajda na sredini te velike župnije v gričevnati pokrajini.

Na prvem drstelskem vrhu, v smeri od Ptuja sem se narodil v hiši št. 14 kot sin malega kmeta (želarja) dne 10. februarja 1861. na pustno nedeljo, »na fašenkovo nedeljo«, kakor je pravila mamica. In tako sem za vse življenje prinesel s seboj na svet nekaj veselosti in optimizma. Vendar moji začetki niso bili takšni. Kot otrok sem bolehal in so me nosili k raznim zdravnikom in nezdravnikom; vendar so mi ti kaj malo pomagali, tako da mi je tetka že sešila mrtvaško srajco (smrčak).³ Ko sem okreval, sem moral to srajco znositi, tetka pa je ob pogledu name prisegala, da nikdar več ne bo sešila takega predsmrtnega oblačila. Krstili

so me, kakor je navada, po prvem pomembnem, ljudstvu znanem svetniku v koledarju — apostolu Matiji — za Matijo. Doma so me klicali za Tiaza po izvirnem Matthias. Sicer je v slovenskem jeziku in slovstvu običajna oblika Matija.

Oče se je priženil k tej hiši iz vasi Ločič, ki je ležala na drugem, severnem kraju župnije in v kateri so prebivali premožni kmetje. Spominjam se, da je bilo pri stricu razen goveje živine tudi nekaj konj in žrebet. Oče je še sam pripovedoval, kako so vozili »formani« tja do Trsta in do Sopronja na Ogrskem. V teh krajih na rečici Pesnici (t. j. peskoviti) na sever od Maribora je mnogo Murkov; ime Murko pa se pojavlja tudi na jugu od mojega rojstnega kraja. Murkoviči so mi znani⁴ tudi iz Like na Hrvatskem. Neki Murko je bil n. pr. za napoleonskih vojn avstrijski polkovnik. Anton Murko je znani slovenski slovničar in besednjakar. O sorodstvu s tem Murkom mi ni nič znano. Murko pomeni v češčini to, kar črn, zagorel človek. V slovenščini pomeni mur zamorca ali črno žival in nekatere rastline. Miklošič razlaga mur iz starovisokonemškega mor, lat. maurus, vendar je naravnejša razlaga naravnost iz ital. moro črni. Podobna imena Črnko, Zelenko so razširjena v istih krajih. Ker sem izrazil pripadnik dinarske rase, bi mogel biti potomec srbskohrvatskih priseljencev na Štajersko, vendar je ime Murko dokazano že l. 1404. v nekem urbarju severno od Save,⁵ tako da je zanesljivo starejšega slovenskega izvora.

Vzhodne Slovenske gorice od Maribora tja do ogrske meje se imenujejo Prlekija, njihovi prebivalci Prleki, ker namesto običajnega slovenskega *prej* pravijo *prle*; to je primernik (prvlje) od *prvo*; (*v* je izpuščen kakor v imenu *Lah* mesto *Vlah* in mehki *lj* se je izpremenil v srednji *l*). Ime *Prleki* je bilo tedaj izprva posmehljivo, toda danes je zelo spoštovano in Prlekija je znana po vsej Sloveniji kot krasen in bogat kraj, ki je dal slovenskemu narodu mnogo vrle, tako duhovniške kot posvetne inteligence in je imel velik vpliv na kulturno življenje Slovencev. Njena sinova sta tudi slavni jezikoslovec Fr. Miklošič ter pesnik in pisatelj Stanko Vraz; slednji je prestopil v tridesetih letih preteklega stoletja k zagrebškimi ilircem, ki so hoteli združiti vse Jugoslovane pod imenom starih Ilircev. Prlekija ima svojevrstno, polnoglasno

in prijetno zveneče narečje, ki je na prehodu k skupini hrvatskosrbskih narečij; zato bi se bil moral Stanko Vraz prav tako učiti knjižne slovenščine, naslanjajoče se na kranjsko dolensko narečje, kakor se je prilagodil ustvarjajočemu se knjižnemu jeziku hrvatskih ilircev.

Moj rojstni dom (glej sliko) je lesen, pobeljen z apnom, s stanovanjskimi in gospodarskimi deli pod slamnato streho. Spredaj je bila »hiša«, poleg nje predsoba »priklet« in kuhinja (kühnja), naprej »klet« s posteljami za sestre, s kadmi za zelje in za zalogo živeža, nadalje »klečanja« za različno orodje, hlev (štala), »gumno« in v pravem kotu prostor za vozove, gospodarsko orodje in listje za nasteljo v hlevu (listnjak). Stanovanjska soba, »hiša«, s štirimi okni (dve na vzhod in dve na jug), je imela eno samo posteljo za očeta in mater; jaz in en brat sva spala na nizki posteljici na koleščkih, ki so jo čez noč potegnili izpod postelje; drugi brat je spal na klopi poleg peči ali na peči. Majhna kamrica (»štebl«, za katero ne znam navesti pravilne transkripcije, iz nem. Stübel) je bila prizidana k sobi šele pozneje za sinove študente. Za podzemeljsko »klet« pod predsobo sem po V. razredu gimnazije sam vozil ilovico iz nje. Takšna hiša šteje k tipu alpske hiše, kakor se je razširil od zgornje Nemčije tja do gozdnih krajev Črne gore, v Srbiji pa tja do meja Bolgarije. Značilno za tako hišo je, da se peč v sobi kuri iz kuhinje; pri nas in drugje so v taki »peči« tudi kuhali, drugod pa v njej le pečejo kruh. V nekaterih krajih je ognjišče pred odprtino peči, drugje, zlasti na Balkanu, stoji posebej. Fotografija pročelja moje rojstne hiše je v knjigi dr. Franka Wollmanna »Severozápadní Jugoslavija«. Krog hiše so bili vinogradi, polja, dva vrtova za cvetlice in za zelenjavo, velik sadovnjak, v katerem se je tudi kosila trava in pasla živina. Večji pašnik (na njem smo si med drevesi delali gugalnice) smo imeli nedaleč od tod v zakupu; svoj gozd smo imeli v sosednji vurberski župniji, a seno se je po navadi kupovalo na dražbi.

Oče Martin je bil dolga leta župan (občinski predstojnik), toda na splošno so ga še imenovali rihtar; tako so potem pogosto tudi mene klicali »rihtarjev«. Občinska pisarna je bila pri nas; v njej so se tudi opravljale seje občinskih svetovalcev, ki so se pogosto ljubkovali z menoj.

Tudi jaz sem občini koristil, ker sem raznašal razglase in pozive po hišah; pogosto so me opozarjali, naj v nekaterih ne sedem, da ne prinesem domov stenic. Na občini so morali že tedaj mnogo pisati; to delo je opravljal reven kmet, ki je imel nekaj razredov srednje šole. Sčasoma smo pomagali tudi mi otroci, zlasti za časa študij, pri reševanju poizvedb, pisanju »fiposov« t. j. Viehpässe (živinski potni list — op. p.) in tudi potnih listov za občinske pripadnike. Spominjam se, kako se je moj brat pritoževal, da nekemu vaščanu izredno dolgo ni mogel pogledati v oči, da bi določil njih barvo. Oče je užival spoštovanje ljudi in uradov. Znal je govoriti nemški in se je podpisoval s kurentno »nemško« pisavo, t. j. z gotico; kje in kdaj se je naučil nemščine, ga v mlajših letih nisem vprašal, pozneje pa nisem več utegnil, kajti umrl je že v 59. letu svojega življenja. Bil je vesel, rad se je zabaval v družbi, zlasti v družbi nižjih uradnih oseb pri vinu; to mu je mati pogosto očitala in pregovorila mene kot abiturienta, naj bi ga navajal k boljšemu gospodarjenju. Toda oče mi je odgovoril: »Veš, Matija, če bi skladali samo v žitnice, bi nam miši pojele.« Po takšnem pouku sem opustil nadaljnje prigovarjanje.

Mati Liza (od Elizabeta), rojena Krambergerjeva, sedem let starejša od očeta, je bila skrbna gospodinja in je pazila na snago in red. Zlasti se spominjam, kako je zahtevala, naj drobtine ne ostajajo na mizi; nisem sicer postal politik, vendar sem bil temeljito vzgojen za zbiranje drobtin, kar so očitali Fr. L. Riegru (staročeškemu političnemu voditelju, † 1903 — o. p.).

Mati je imela devet otrok, štiri hčere in pet sinov, toda en sin in dve hčerki so umrli pred mojim rojstvom, tako da sem bil izmed živih otrok drugi. Deset let starejša sestra je pomagala v gospodinjstvu in tudi pri vzgoji otrok. Pri tem je bila prav stroga, tako da jo je mati pogosto opominjala, naj pomisli na to, da ji bomo v starejših letih vračali; vendar se to ni zgodilo, ker smo vsi trije sinovi odšli študirat. Prvih deset let sem preživel bogato in pestro življenje podeželskega fantiča, ki je moral pasti živino in pomagati pri vseh poljskih in drugih delih. Tako sem še mlel na ročni mlin (pri nas žrmlje, plural; običajnejša je v slovenščini ednina

žrmlja), vlačil iz globokega vodnjaka s kolesom vedro z vodo. V okoliških gozdovih smo nabirali gobe, jagode, borovnice itd., plezali tudi na najvišja drevesa za ptičjimi gnezdi; kratko in malo preživljali smo zdravo življenje, polno radosti in tudi skrbi. Pogosto sem bil v nevarnosti, tako sem n. pr. padel v luknjo, vsekano v debelem ledu na veliki mlaki, v kateri so prali, in sem se izkobil iz nje šele po daljšem naporu; niti domov se nisem upal in sem se sušil pred hišo na soncu.⁶

Moja mladost sovпада s prehodno dobo v gospodarskem življenju. Materi in sestri pa tudi drugim ženskam sem še svetil s trsko, kadar so predle; uporabljali smo repično olje in bil je velik dogodek, ko je prinesel oče iz mesta prvo majhno petrolejko. V celoti pa je bilo življenje našega podeželja podobno češkemu, kakor ga v »Paměti« slika Fr. Dědina, oče profesorja Václava Dědine. Tako so n. pr. približno ob istem času uvajali pri nas stranišča. Od narodnih šeg in navad se jih je ohranilo v mojem kraju več, kakor sem pozneje sam mislil, kar dokazuje Narodopisje Slovencev, čigar I. del je izdal dr. Rajko Ložar v Ljubljani l. 1944; tudi jaz se n. pr. še dobro spominjam pustnih »oračev« (gl. tam str. 319) in našemljenega »kurenta« (t. str. 316 sl.).

Šola za vso župnijo Sv. Urbana je bila pri cerkvi in že prej, preden sem jo pričel obiskovati, so ji očitali, da je premajhna; imela je le en večji prostor za pouk in dva za učitelja. Razen učitelja se spominjam še »kantnarja«, pomožnega učitelja, ki je bil obenem organist. Spominjam se, kako slabo so v višjem oddelku poučevali nemščino. Še danes mi zveni v ušesih, kako so učenci glasno ponavljali: Erste Stufe schön, zweite Stufe schöner, dritte Stufe der schönsten, obenem pa niso slišali niti enega celega nemškega stavka. Po tedanji reorganizaciji šolstva se je spremenila šola v dvoletno z dvema učiteljema, izmed katerih je bil glavni tudi organist. V hvaležnem spominu imam svojega vrlega in dobrega učitelja Josipa Horvata, ki je postal pozneje ravnatelj ljudske šole v mestecu Ljutomeru. Z njim sem občeval tudi kot ministrant v cerkvi in na pogrebih. Ministriranje je bilo zame prav naporno, saj sem imel do

cerkve skoraj eno uro, tako da sem pozimi odhajal z doma že ob petih in mnogokrat tako prezebel, da so mi iz nosa visele sveče in sem zaradi ledu na čevljih kaj težko stopal po cerkvi. Za ministriranje sem prejemal dva krajcarja. Gospod župnik me je cenil kot ministranta, tako da sem moral pri Vstajenju nosil Zveličarjev kip. Zvonil sem tudi z velikim zvonom v visokem stolpu prav pri zvonovih.

Versko življenje doma je bilo takšno, kakršno je po navadi med slovenskim ljudstvom. Molili smo pred jedjo in po jedi in tudi zvečer; zlasti pozimi je oče v dolgih nočeh molil naprej in z nami času ustrezajoči del rožnega venca. V cerkev smo hodili redno sleherno nedeljo in praznik k »zgodnji« in »pozni« maši in k večernicam. V cerkvi je prepevalo pobožne slovenske pesmi vse ljudstvo, posebno ženske; v spominu mi je ostala po povzdigovanju iz ženskih ust mogočno doneča pesem »Lepa si, lepa, roža Marija«. Ob velikih praznikih so peli tudi z godbo in organist je pri darovanju zapel kakšno slavnostno pesem, včasih tudi svojo. Na katehizaciji pri večernicah so odgovarjale skupno posamezne vasi, ki so se na to pripravljale na domačih sestankih in tekmoval v gladkih in poudarjenih odgovorih.

Najvišji družbeni predstavnik v takem okolju je bil duhovnik, zato ni čudno, da sem tudi jaz želel biti »gospod«, t. j. duhovni gospod; o tem sem govoril najprej z materjo zvečer pri domačem ognjišču, ko je pripravljala večerjo. Ta namen sta podpirala pri starših tudi moj učitelj in katehet. Učitelj Horvat me je hotel eno leto pripravljati za študij gimnazije, toda oče je mislil, da bo bolje, če pojdem v »štrti klas«, t. j. v četrti razred nemške ljudske šole v mestu Ptuj, da se naučim nemščine. Bil sem očetu vse življenje hvaležen, da sem že v desetem letu odšel z doma in vstopil v enajstem dobro pripravljen v srednjo šolo; končal sem jo že v devetnajstem letu, kar pri podeželskih otrocih ni bilo v navadi.

Domov sem se vselej rad vračal o počitnicah in ob različnih priložnostih, tako da sem še nadalje preživel podeželsko življenje z njegovimi šegami in navadami. Posebno rad sem pomagal pred božičem delati »betlehem«. V našem

kraju so pribijali smrekove veje na strop nad mizo in obešali nanje raznobarvne papirnate verige, jabolka in pozlačene orehe. K raznim okraskom je spadal tudi sv. Duh, izrezljan iz bele gobe v obliki golobčka, z belimi papirnatimi krili in z rdečim kljunčkom. Bila je posebnost in pri nas navada, da smo tega sv. Duha z močno nitjo zvezali z vrati, tako da je pri odpiranju in zapiranju vrat letal navzgor in navzdol.

Na dom sem si potemtakem ohranil prijetne spomine za vse življenje in nekaterih stvari nisem mogel nikdar pozabiti. Tako sem pogosto hrepenel po domačem kruhu, kakršnega je pekla mati, po domačem kislem zelju in kisli beli repi, najbolj pa po presnem sadju, obranem z drevesa, tako da sem v mestih jedel z mešanimi občutki otipavano, v nezrelem stanju obrano sadje. Pripomnim naj, da štejejo Prlekijo med tiste kraje Slovenije, kjer kaj dajo na dobro kuhinjo. Znamenita posebnost ozemlja med Muro in Dravo so bile in so »gibanice« iz rahlega pšeničnega mehkega, vlečenega testa, obdelanega na poseben način: robovi testa se narežejo na nekaj, navadno šest vogalov; na srednji del testa nadevajo skute, smetane in jaje, včasih tudi orehov, rozin ipd., na to se zapogne nekaj vogalov in se nanje nadeva zopet isti nadev; tako nastane testo z več plastmi nadeva; na vrh dajo naposled samo smetano. Gibanice se pečejo v izmeteni kmečki peči, na vseh straneh so obdane z vročino. Meščani hodijo na kmete jest gibanice in pri Ptujju se je neki gostilničar imenoval kar »Poganzwirt«. Župniki, ki so premeščeni iz naših krajev drugam, jemljejo mnogokrat s seboj kuharice, ki znajo peči gibanice. Tako sem ostal do neke mere vse življenje podeželan; ohranil sem si spoštovanje do mnogostranskega, težkega kmečkega dela, katerega sadove tako pogosto ogrožajo toča, mraz, suša in druge nezgode.

Na žalost mi ni bilo dano, da bi stalno obiskoval rojstno hišo, dasi sva jaz in najmlajši brat mnogo prispevala za nje vzdrževanje. Bila je prodana v pijanosti in je ni bilo mogoče rešiti za moža moje starejše sestre, ki ji je bil oče kupil hišo na koncu drugega vrha; ta sestrin dom mi je pozneje postal nadomestek za rojstni dom, čigar izgubo sem vselej obžaloval, zlasti tudi zato, ker nisem mogel vanj voditi svojih otrok.

¹ Pravi se Drstela, vendar je uradni naziv Drstelja (Marinković, Rečnik - imenik mesta Jugoslavije), jezikovno upravičen.

² Prejšnja občina Sv. Urbana, ki je štela l. 1931. 2692, l. 1948 v prejšnjem obsegu pa 2713 prebivalcev, je po stanju l. 1950. razdeljena na tri krajevne ljudske odbore; med njimi je največji Destrnik (prejšnji Sv. Urban), KLO Janežovci pa obsega tudi Drsteljo (opomba prevajalca).

³ Ta beseda ni zapisana v Pleteršnikovem slovarju. Kakor se zdi, jo je ustvarila tetka sama natančno po glasoslovnih pravilih: smrt-jak, torej s spremembo tj v č.

⁴ Razen iz Male Nedelje — op. p.

⁵ V Pilštanju, op. prevajalca.

⁶ Kaj so tudi najboljše igrače mestnih otrok v primeri z živo in neživo naravo na deželi!

II. Šole na Ptuj in v Mariboru

Tako sem odšel jeseni l. 1871. na Ptuj, kjer sem v četrtem razredu mestne ljudske šole in v prvem razredu realne gimnazije stanoval pri neki vdovi z dvema starejšima hčerkami; stanoval sem za štiri goldinarje mesečno in za nekaj živeža. Hleb črnega žitnega kruha sem dobival od doma, vsak teden ali sem sam hodil ponj domov. Nekoč pozimi mi je odletel hleb daleč čez zaledenelo pobočje in dolgo je trajalo, preden sem ga izsledil in prišel zopet na pot. Součenci so radi zamenjavali z menoj črni kruh za belega. Pouk je bil vseskozi nemški, le veronauka sem se učil slovenski in sem se močno čudil, da se ga učita z menoj tudi dva sinova odvetnika doktorja Jakoba Ploja. Kakor večinoma v drugih slovenskih družinah, so govorili tudi tam nemški (mati je bila Nemka), toda sinova so pošiljali v okoliško slovensko ljudsko šolo. Tako so se učili slovenščine fantje, ne pa dekleta; zato Slovenci dolgo niso imeli ženske inteligence razen učiteljic, ki so se pogosto možile z zavednimi Slovenci.

Neki neprijetni spomin na zadnji razred ljudske šole me je preganjal vse življenje. V uri petja je prinesel moj sosed v šolo vosek in sva iz njega izdelovala možicelje. Učitelj je to opazil, me udaril z lokom po glavi in zahteval, naj pojem sam. Ker to nikdar ni bilo v navadi, me je bilo sram in nisem maral sam peti. Zato bi moral ostati pri šolskem slugi dve uri po pouku. Kazen mi je bila odpuščena, toda v meni se je rodil takšen odpor proti petju, da se v prvem razredu srednje šole nisem prijavil za ta neobvezni predmet. V tretjem razredu sem hotel to popraviti, toda ure so kolidirale, v petem razredu pa nisem več maral iti med učence prvega razreda. Pevec sicer ne bi bil nikdar postal, toda pridobil bi si vsaj sposobnost za petje v zboru in bi se naučil temeljev glasbe, ki sem jih pogrešal vse življenje, zlasti pri proučevanju ljudskih pesmi.

Jeseni l. 1872. sem stopil v prvi razred deželne nižje realne gimnazije, ki je bila ustanovljena l. 1869; imela je torej prvič četrti razred in njegovi učenci so mi neizmerno imponirali. Med njimi je bil Andrej Jurtela iz Sv. Andraža v Slovenskih goricah; ta je odšel, če se ne motim, kot zadnji slovenski profesor v Rusijo, vendar ne kot profesor klasičnih, marveč modernih jezikov, katere je poučeval na odlični zasebni gimnaziji v Moskvi; med rusko revolucijo je padel.

Ptujsko realno gimnazijo so šteli med tiste srednje šole, kjer so od tretjega razreda poučevali grščino ali francoščino. Ta tip se ni obnesel in so ga pozneje opustili. Na Ptuj nismo toliko čutili nasprotja med Slovenci in Nemci kakor med »Francozi« in »Grki«; med temi so se vodile resnične bitke. Manjšina je hodila na pouk v konferenčno sobo in večina jo je podila iz razreda. Dobro se spominjam, kako smo hodili v drugem razredu na pomoč Grkom v tretjem razredu; ne vem več, iz kakšnega razloga.

Prvi ravnatelj realne gimnazije Anton Fichna ni bil Čeh, kakor se trdi v enainpetdesetem letnem poročilu, marveč moravski Nemec, ves črn; podpisoval se je na volilnih razglasih nemške napredne stranke in je nekoč pozneje spremenil svoje ime v Fichner. Izmed nemških profesorjev je bil zame pomemben Fr. Ferk, ki je poučeval zemljepis in zgodovino; pogosto nas je izpraševal po narodopisnih predmetih in si je pridobil zaslug kot ustanovitelj ptujskega muzeja; za sam zemljepis ni kazal mnogo zanimanja, tako da smo imeli v III. razredu pripravljeno za inšpekcijo skozi vse leto le Severno Ameriko.

Večina profesorjev je bila tedaj in še dolgo pozneje slovenska, kajti Nemcev ni bilo in niti niso hrepeneli po deželni službi. Slovenska večina je seveda kazala razumevanje za to, da smo prihajali na gimnazijo z nezadostnim znanjem nemščine. Tako n. pr. je dobil dr. Fr. Lastavec iz Velike Nedelje, poznejši vzgojitelj pri knezu Schwarzenbergu v Krumlovu, v I. razredu še o božiču opomin malone iz vseh predmetov, toda že ob koncu prvega polletja je vendarle dosegel spričevalo I. razreda, t. j. z zadostnim uspehom.

Izmed slovenskih profesorjev me je pridobil suplent Anton Derganc za naravoslovje, zlasti za botaniko; ko sem

v drugem razredu iskal v ptujski okolici različnih rastlin za šolo, so me izpraševali najbližji rojaki, ali imam na stanovanju kravo. Iskal sem po poljih vsakovrsten plevel in imel celó sitnosti z njihovimi lastniki. To strast za botaniko sem tudi drago plačal nekoč o počitnicah, ko sem pasel živino, da bi mogli oba mlajša brata in sestra marljiveje obiskovati šolo. Imel sem s seboj slovensko in nemško rastlinoslovje, zato pa nisem držal dovolj trdno za uzdo mlado kobilu; le-ta se je postavila na prednje noge, me vrgla na tla in poteptala tako temeljito, da sem obležal nezavesten in sem moral potem štirinajst dni ležati. Vendar pa to ni zmanjšalo moje ljubezni do botanike in sem začel hrepeneti po študiju naravoslovja. Tako sem se že v drugem razredu srednje šole izneveril nameri, da postanem duhovnik.

Največja osebnost med mojimi učitelji je bil Jožef Žitek z Murskega polja. S Slovencem Lukom Zimo, ki je pozneje zaslovel na Hrvaškem kot filolog, čigar dela je izdajala Jugoslovanska akademija, je prišel na začetku petdesetih let peš v Prago na študij. Žitek je služil potem z Zimo na srbski gimnaziji v Sremskih Karlovcih in se vrnil odondod v Slovenijo za profesorja matematike in naravoslovja na Ptuju. Bil je odličen, meni nepozaben učitelj matematike; jasno je razlagal njene skrivnosti in nas izpraševal, ali jih dobro razumemo. Sicer nihče izmed nas ni maral priznati, da ne razume; pogosto je Žitek zgrabil kakega učenca in mu rekel tudi slovenski: »Pojdi ven in pokaži!« Šele tedaj se je pokazalo, kako težka je matematična modrost. Žitek nam je pravil, da zadošča, če delamo za njegov predmet doma eno uro na teden, sicer pa se moramo vsega naučiti že v šoli. Dolge in zamotane naloge naj prečrtamo sami, da tega ne bo treba delati njemu. Izbiral je primere, ki so zahtevali kratke in jasne rešitve. Od njega sem pridobil tako lepe osnove v matematiki, da sem od njih živel še v višji gimnaziji. Na žalost pa nisem od njega pridobil takih osnov iz fizike in kemije. Po potrebi je poučeval Žitek v I. in II. razredu tudi slovenščino. Pazil je, da smo brali razločno in z logičnim poudarkom, kar so tako zanemarjali že pri množičnem branju v ljudski šoli. Posebno pazljivost je posvečal tudi deklamacijam. Pogosteje je koga pokaral: »Če boš ti tak pridgal, bojo ti ljudje šli iz cirkve.« Prinašal nam je

v II. razredu že tudi srbske narodne pesmi, da bi nam pokazal njih lepoto. Knjižne slovenščine pa ni znal dovolj. Sin Murskega polja je bil pravi Prelek, v Pragi v petdesetih letih Vseslovan, v Karlovcih je dolgo učil in govoril srbsko-hrvatski, in tako nikdar ni imel priložnosti, naučiti se kranjske knjižne slovenščine. Ko smo prišli v III. razred, smo morali razredniku, ki je prevzel slovenščino po Žitku, razlagati, da ne znamo razlikovati kaj in kar. V člankih tednika »Slovenski gospodar« je pisal Žitek n. pr. srbskohrvatski »u Ugarskoj« namesto slovenskega »v Ogrski« ali »na Ogrskem«.

Od drugega polletja prvega razreda sem bil prvi. Bila je še v navadi lokacija¹ učencev, ki je pogosto resda mehanična in ne ocenjuje dobrih lastnosti učencev, ima pa tudi mnogo dobrega, ker je vzbujala plemenito tekmovanje med učenci. Pozneje jo je odpravil minister Gautsch, ki je baje kot kurator dunajskega Terezianuma imel težave, ker razni visoki aristokratje niso mogli biti v lokaciji na prvih mestih.

Hvaležno se tudi spominjam, da so naši profesorji skrbeli še za to, kaj počenjamo tudi izven šole. Na začetku drugega razreda moj oče ni mogel plačati za moje stanovanje v mestu niti tistih bore štirih goldinarjev in me je dal k svojemu prijatelju kovaču pod železniško postajo; ta kovačija sicer po velemestnih pojmihi ni bila tako oddaljena, toda moji učitelji so si zavoljo tega delali skrbi in so se tudi bali za moj nravstveni razvoj. Družba dveh kovaških pomočnikov resda ni bila primerna zame. Nekega dne mi je izjavil profesor Žitek, da se moram preseliti v mesto in da bom za obede učil dve hčerki odvetnika doktorja Čučka. Takšni obedi so bili tedaj v navadi tudi kot podpora in so se imenovali Freitische, moj oče pa je uporabljal še izraz »Bettelkost«. Zares so revni dijaki posedali v kotu ali jedli z obrtniškiimi pomočniki. Sčasoma so pričeli gledati na take dijake od zgoraj in sicer iz narodnih ozirov in so zato ustanovili na Ptuju »dijaško kuhinjo«. Bile pa so tudi krasne izjeme, da so dijaki že zgodaj prihajali v dobro meščansko družbo; tako je bilo tudi z menoj. Posebno srečo sem imel v IV. razredu, ko mi je profesor Žitek sporočil, da si želi mestni župan odvetnik dr. Bresnig za vsako nedeljo boljšega dijaka, s katerim bi se lahko sam in pa njegova žena pogo-

varjala. Ta gospa, ki je zelo zgodaj izgubila nadarjeno hčerko edinko, se je mnogo ukvarjala s slovstvom in glasbo, in tako sem imel prvič priložnost, biti v družbi resnične dame.

Od III. razreda gimnazije sem se preživiljal popolnoma sam z majhno štipendijo in številnimi inštrukcijami, za katere nisem jemal mnogo, tako da me je ravnatelj zaradi tega pokaral. Zvabil sem za sabo na študij oba brata ter ju podpiral. Brat Janko je umrl kot višji živinozdravnik mesta Sarajeva, Mihael pa je bil pomemben upravni uradnik v Bosni in Hercegovini, nekaj časa referent za šolstvo pri deželni vladi, o preobratu l. 1918. okrožni načelnik v Mostarju in edini, katerega je v tej funkciji prevzela narodna vlada; pozneje je bil načelnik oddelka deželne vlade za socialno politiko in v Davidovičevi vladi v Beogradu pomočnik ministra za socialno skrbstvo; umrl je l. 1944. v osemdesetem letu v Zagrebu. Edini šport, ki smo ga poznali, je bilo drsanje, toda niti tega niso na Ptuju kaj dosti gojili. Nasprotno pa smo se mnogo kopali v Dravi pod železniškim mostom, ne oziraje se na toploto; tam je bil otok, na katerega smo radi hodili ali plavali, da nabiramo ondi jagod in kopinščic, še bolj pa, da opazujemo vaje pionirjev, ki so imeli na Ptuju stalno svoj bataljon. V prvem razredu sem se naučil po raznih poizkusih plavati in sicer tako, da so me součenci vrgli v vodo. V juniju je bila visoka voda, in ko smo se vračali, smo se znašli v globočini; majhni sin nekega strojevodja je molet iz globoke vode le še prste. Na krik gledalcev in plavalcev, da se potaplja, sem plaval za njim; vendar nisem vedel, kako je treba reševati utopljenca, in tako mi je moj součenec zlezel na hrbet ter me stiskal, da sem komaj dihal in le malo gibal z rokami; priplaval sem pod vrbe, kjer so me gledalci rešili bremena, tako da sem mogel plavati dalje. Bil sem zares v veliki nevarnosti. Moje dejanje so naznanili okrajnemu glavarstvu in sem prejel predpisano nagrado 26.50 goldinarjev. Tako sem si mogel kupiti prvo boljšo obleko, vendar mi ni ostalo dovolj denarja, da bi se peljal na Dunaj na ogled svetovne razstave, kakor so mi svetovali neki gospodje.

V naslednjem letu 1874. nas je pri kopanju razburila vest, da se je ustrelil beneficiat Oroslav (Jurij) Caf, katerega so nameravali tistega dne odpeljati v graško umobolnico.

Eden izmed součencev je zaklical: »Wenigstens ein Pfaff weniger«, t. j. »vsaj enega popa manj«, pri čemer pa beseda pop nima tako posmehljivega pomena kot nemški izraz Pfaff. Takšno mnenje je tedaj vladalo na Ptuju proti duhovnikom. Oroslava Cafa imam v spominu kot skromnega človeka z mirnim, širokim obrazom; o njem sem vedel, da je hudo učen in da se ukvarja s slovanskim jezikoslovjem. Res je bil eden izmed tistih domoljubnih duhovnikov, ki so hoteli svojemu narodu koristiti tudi z znanostjo in s primerjalnim jezikoslovjem. Z dvema izmed njih, z Božidarjem Raičem in Davorinom Trstenjakom, sem se pozneje do dobra seznanil in tudi bil njun gost. Od O. Cafa je pričakoval pesnik ilirizma Stanko Vraz, da postane to, kar je bil Miklošič. Močno Cafovo nezaupanje proti temu odličnemu in srečnejšemu rojaku bomo lahko razumeli. Zoper njegove prve spise je napisal z Václavom Hanko kritiko v »Časopisu Českého musea« l. 1852; vsaj večinoma je zanj go gradiov Hanki priskrbel, kakor se zdi, Caf; vse to bi pa še bilo treba raziskati. Tragika vseh teh znanstvenikov-diletantov je bila v tem, da niso imeli znanstvene šole in kritike ter so bili osamljeni v družbi, ki je imela drugačne interese.

Slovenci smo bili že v nižji realni gimnaziji vsi zavedni. Združeval nas je pouk slovenščine v slovenskem jeziku in v slehernem razredu so nas bile velike skupine, tako da smo se z Nemci po številu izenačili, a že od l. 1874. smo bili v večini. Naročevali smo si iz Maribora leposlovni časopis »Zoro« in nje znanstveno prilogo »Vestnik«; za oba sem nabiral naročnike v IV. in morda že v III. razredu. V III. razredu mi je profesor veronauka M. Lendovšek včasih posojal »Slovenca«, v IV. razredu pa sem si že sam naročil dnevnik »Slovenski narod«. Ravnatelj Fichna je gledal to neprijazno, češ da je list »enostranski«, toda jaz sem na tihem ugovarjal, češ da ima nekaj strani. Že na koncu I. razreda gimnazije sem se znašel v »Čitalnici«, ki je imela lepo dvorano v hotelu, katerega so pozneje Slovenci kupili in preuredili v Narodni dom (leta 1882). Profesor Žitek je pozval nekaj svojih učencev, naj bi deklamirali na zabavi te Čitalnice. Meni je namenil Koseskega znano domoljubno pesem »Kdo je mar?« Po naključju si je izbral to pesem tudi učenec IV. razreda, tedaj ptujski abiturient, vendar ni

imel tako dobrega učitelja za deklamiranje kot jaz in je odbrbljal to patetično pesem strašno hitro in brez vsakršnega poudarjanja pomembnejših mest. Tem bolj sem presenetil jaz, ko sem zagrmel v občinstvo počasi, jasno in s silnimi poudarki zveneče domoljubne besede in stavke. Še na stara leta so mi omenjali ljudje, ki so me tedaj poslušali, kako velik uspeh sem dosegel; moj tekmeec mi še kot upokojenec finančne službe v Gradcu ni mogel odpustiti, da sem ga v mladosti osramotil.

Na Slovenskem, vsaj v mojih krajih, je bila v starejših časih navada, da so študentje o počitnicah »vandrili« od župnika do župnika; župniki so zahtevali spričevala (testimonia! testimonia!). Marsikdaj so prinesli študentje domov »evancik« več, kakor so jih vzeli s seboj. Ta navada je v mojih časih v Slovenskih goricah že izginila, toda vsak študent je imel pravico priti na največjo slavnost, na primicijo. Tako sem imel tudi jaz v II. razredu priložnost, obiskati dve taki primiciji: na Murskem polju in pri Ljutomeru. Tako primicijo v zgornjih Slovenskih goricah je orisal dr. A. Kraigher v romanu »Kontrolor Škrobar«. Posebno znamenite so bile primicije pri bogatih kmetih na Murskem polju, kjer gojijo krasne konje, s katerimi so prirejali v poznejšem času tudi dirke. Konji in vozovi so bili okrašeni z zelenjem, cvetjem in trakovi, kadar so vozili novega duhovnika in njegove številne goste v nedeljo v župno cerkev, v ponedeljek in navadno tudi še v torek v kako sosedno župnijo ali v kako podružnično cerkev. Seveda ni nosil stroškov take pogostitve sam primiciantov oče, marveč vsi njegovi rojaki, ki so darovali živino, perutnino, moko, vino itd. Shajalo se je nekaj desetih študentov; zato so imeli nalogo zabavati goste s petjem, pri katerem so pomagale družice (svatevce) in domači fantje s petjem, deklamacijami, govori in drugače. Take slavnosti so bile pomembne tudi za prebujenje slovenskega ljudstva, zlasti, če je bil bogoslovec »ceremoniar«, ki je vodil slavnost, dober govornik. Ti dve primiciji sta bili edini, katerih sem se udeležil kot nepovabljen gost. Po III. in IV. razredu sem bil o počitnicah domači učitelj. Zato sem imel na poti k tema dvema primicijama prvič priložnost, spoznati od blizu krasne in bogate kraje svoje »ožje« domovine, slišati njeno ljubko blagoglasno narečje in občudo-

vati krasna krajevna imena nekdanjih panonskih Slovencev (kakor so Branoslavci, Bratislavci, Radoslavci, Dragotinci, Godomerci, Radomerje itd.). Prijetni so tudi bili pogovori s prijaznim ljudstvom. Še dandanes se rad spominjam, kako nam je neki deček razlagal nadaljnjo smer poti: »Potem pa pojdite dalje poleg tiste njive, kjer so naš dedek lani imeli koruzo!«

Na Murskem polju sem imel priložnost, videti od daleč trg Veržej, Abdero Prlekije. O njegovih prebivalcih sem slišal v otroških in še študentskih letih nešteto zabavnih zgodb, v katerih je mnogo mednarodnih motivov pa tudi domačih izmišljotin. Tako so n. pr. baje imeli v Veržeju vsi člani neke garde »lesene sablje, samo komandant bukovo«. Zlasti sem se smejal Veržejcem, kako so vozili stiskalnico za vino (»prešpen«, iz nem. Pressbaum); podrli so najmočnejši hrast in ga peljali na vozu poprek (»po prečkem«), tako da so morali podreti tudi druge hraste. Domača bi lahko bila tudi povest, kako je na stolpu (na türnu) zrasla trava in kako so vlekli na dolgi vrvi bika, da bi jo popasel; ko se je bik zadavil in pomolil jezik iz gobca, so klicali: »Glejte, glejte, kako je lačen!« Vendar je ta povest znana tudi na Češkem. Z drugimi slovenskimi Abderiti, Lemberžani, o katerih sem v mladosti tudi mnogo slišal, sem imel priliko se seznaniti po III. razredu, ko sem pri Sv. Trojici blizu znane zdravilišča Rogaške Slatine pripravljal svojega součenca na popravljalni izpit. Med Poljčanami in Rogaško Slatino leži trg Lemberg, katerega pomen je tako padel, da so mu vzeli župnijo in jo prenesli v romarsko cerkev na Sladki gori. Hudomušno ljudstvo pa je zabavno pripovedovalo, da jim je »maček pojedel gospoda«, t. j. neki tuj duhovnik Maček je prenesel hostije na Sladko goro, česar se ni upal storiti noben domač duhovnik. Toda v moji dobi so hoteli Sladko goro dodeliti šoli v Lembergu. Proti temu so Sladkogorčani ugovarjali in pismouk Žurman, oče mojega součenca, je vložil priziv na ministrstvo za uk in bogočastje, v katerem sem jaz prepisal tudi besede, da Sladkogorčani tega nikakor ne morejo prenesti, »weil Lemberg ein fabelhaft berühmter Ort ist«; pisec je hotel seveda povedati, da je Lemberg znan v bajkah, vendar je povedal, da je znan »baječno«, kakor pravijo Čehi.

Moj oče, ki je slišal o meni že obilo hvale, mi je rekel nekoč na poti iz Ptuja, da bom »ali velik gospod, ali velik falot«. Dasi je mnogo občeval s ptujsko gospodo in polgospodo in bil precej naprednih nazorov, je mislil tudi on tedaj — kakor tudi pozneje — z gospodom predvsem duhovnika: »Dominus vobiscum še nikdar ni beračil za kruh, drugi gospodje pa že.« Slišal je mnogo pripovedovati o raznih bankrotih, poneverbah in goljufijah. Moji najbližji rojaki so si tudi želeli, da bi bila na Drstelji kdaj kakšna primicija, in so mi obljubljali prispevke zanjo, n. pr. neki kmet tele in »frtljak« vina, t. j. četrt štrtinjaka, tedaj 141,5 litra. Ko pa so ljudje videli, da me take obljube ne mičejo, so mi pravili, da smem biti karkoli, samo ne »tisti dohtar, ki z živih ljudi kožo dere«; tako so govorili o odvetnikih, toda pravdali so se dalje. Poznali so še profesorja, o kaki drugi slovenskemu narodu potrebni inteligenci pa niso imeli pojma. Takšno mišljenje je imelo tudi idealno podlago, kajti spoštovanje do duhovnika je bilo tako veliko, da so celo oče, mati, bratje in sestre svojega duhovnika vikali in onikali, n. pr. gospod so rekli, oni so rekli. Seveda so bili slovenski kmetje tudi veliki realisti, kajti hoteli so imeti duhovnike kot sorodnike, po katerih se deduje, kar se ne dogaja po gospodu, ki »si je iz janjke (ženskega krila) naredil oltar«. Tako smo bili tudi jaz in moja brata dolgo jako slab primer; pravili so: »Ni treba pošiljati otrok v šole, saj ni nobeden postal gospod.« Vendar se je v tem pogledu precej spremenilo, ko sva jaz in mlajši brat žrtvovala mnogo za rojstni dom in ko sem jaz svojo mater, ki je doživela 83 let, podpiral in leto za letom obiskoval.

Ptuj je bil v mojih dijaških letih na zunaj povsem nemško mesto. Ta značaj so mu vtisnili stari meščani in novi nemški priseljenci, uradi, vojaštvo (bataljon pionirjev in bataljon pehote) in tudi božje službe v mestni cerkvi; sicer so tudi ptujski meščani in meščanke dobro znali ali vsaj lomili slovenščino, ker so jo potrebovali na trgu, v trgovinah, v obrtniških prodajalnah, v krčmah in žganjarnah, ki so tedaj posebno cvetele. Slovenščina je tudi bila jezik slug in služkinj. Zato so hoteli slovenski priseljenci iz bližnje in bolj oddaljene okolice postati čimprej Nemci, da bi se pozabila

njihova preteklost. Sinovi očetov in mater, ki niso znali niti brati niti pisati, so se šteli, ko so prišli v mesto, že za velike Nemce. V resnici razlika ni bila toliko narodnostna kot socialna. Mnogo je doprinašalo k temu tudi neprenehoma se ponavljajoče nasprotje med mestom in deželo. To nasprotje se je v dobi bujnega liberalizma zaostriло, ker so se med meščani našli mnogi oderuhi, ki so lahkomišelnim kmetom, zlasti v Halozah, ponujali posojila in jih pozneje strahovito goljufali. Tako si je n. pr. posestnik Leskoscegg pridobil neštete vinograde v Halozah, tako da je v enem ali drugem pozabil celo na trgatev, dokler ga ni prišel viničar opominjati. Njegov sin pa je na gimnaziji dobil več trojk (nezadostnih ocen) in je na koncu polletja pribil spričevalo na vrata konferenčne sobe profesorjem za spomin. Realno gimnazijo je moral zapustiti tudi poznejši ptujski župan Ornig. Njegov oče je prišel iz Slovenskih goric in si uredil lepo pekarijo, v kateri je sam prodajal žemlje in kruh. Bil je skromen in pobožen mož, tako da je bil moj učitelj veronauka neizmerno razočaran, ko ta pek ni volil konservativnega, po Slovencih podpiranega kandidata za neke deželne ali državne volitve. Njegov sin ni bil tako skromen, zato pa je bil bistrejše glave, kakor so mislili njegovi profesorji, saj je pozneje znal organizirati gospodarsko stranko s sodelovanjem obrtnikov in malih trgovcev, tako da je imel med mestnimi svetovalci n. pr. brivca, čistega Hrvata iz Varaždina. Tako je izpodrinil župana-odvetnika in sploh nemško inteligenco. Še v Gradcu sem slišal od bivših nemških ptujskih profesorjev, kako težko so prenašali, kadar se je župan Ornig ponašal, da so ga bili nekoč vrgli iz gimnazije, sedaj pa visi njegova podoba po razredih. Njegova kulturna omejenost pa se je kazala v tem, da je postal sin navadnega kmeta iz Slovenskih goric takšen sovražnik Slovencev, da je bil prištet med nemnoge Nemce, ki so po preobratu moral i zapustiti svojo ožjo domovino. Potrebno je priznati, da je sicer slovenski kmet imel lepo kulturo, ki se je izražala v njegovih narodnih pesmih, povestih, pregovorih in šegah, toda višja meščanska kultura je bila pri Slovencih dolgo kaj šibka in najprej omejena na majhno število zavednih Slovencev. Preobrat je prinesla duhovna in posvetna inteligenca, ki je ostala zvesta

svojemu narodu. Tukaj ni treba omenjati, kako važno vlogo so imele pri tej spremembi čitalnice ter prosvetna in gospodarska društva. Posebno pomembna je bila vloga ljudskih pesmi in novih domoljubnih popevk slovenskih skladateljev. Tudi Nemci in ponemčenci (Slovenci so jim pravili nemškutarji) so prepevali v svojih vinogradih s kmečkimi in mestnimi gosti le slovenske zdravice in druge pesmi, in kadar so prestopali meje Hrvaškega, so se dali tamkaj slaviti kot »braća Slovenci«. V takšnih veselih družbah se je zblizal s Slovenci tudi ptujski sodni uradnik Mihael Hermann, nemški konservativec, ki je postal prvi deželni poslanec štajerskih Slovencev in tudi član deželnega odbora za Slovence in Nemce v podeželski kuriji.

Slovence so nazivali Nemci navadno še Windische, njihov jezik windisch. Wenden, Winden je sicer zgodovinsko nemško ime za Slovane, Jugoslovane in Slovence posebej, toda slovenski učenjaki in pisatelji so uvedli v slovstvo narodno ime Slovene, slovenisch in ga tudi uveljavili v javnem življenju. Prav nasprotno je bilo pri Čehih, ki so se dolgo držali zgodovinskih imen Böhme, böhmisch. V Ptujju sta bili že v mojih letih imeni Windischer, windisch poniževalni, in mi smo se jih branili.

Na tedanje politične razmere imam nekaj spominov iz svojih let na Ptujju. Na prve neposredne volitve v državni zbor so šli Slovenci l. 1873. razcepljeni na konservativne staroslovence in liberalne mladoslovence. Na Ptujju je bil kandidat staroslovencev Mihael Hermann, mladoslovencev odvetnik dr. Jakob Ploj, čigar stranka je ustanovila in razširjevala svoj »Slovenski tednik«, prvi slovenski politični list, katerega sem tudi jaz prebiral. Kadar se prepirata dva, skuša od tega imeti dobiček tretji. In tako je kandidiral za ptujski okraj grof Gundacker Wurmbrand, veleposestnik na Borlu nad Dravo ob hrvaški meji; pozneje je zaslovel kot prazgodovinar in je bil nekaj časa tudi deželni glavar na Štajerskem ter minister za trgovino na Dunaju. V ostrem boju med Slovenci se je pridružil temu tretjemu tudi moj oče, na katerega je vplivalo pisanje »Slovenskega tednika« manj kot nasveti in razgovori pisarniških uradnikov na glavarstvu in okrajnega žandarmerijskega stražmeštra, s katerimi je kot

občinski predstojnik mnogo občeval. Dobro se spominjam, kako je na ptujskem trgu okrajni stražmešter razlagal, da se ljudje prepirajo o Slovencih in Nemcih, toda voliti je treba tistega, ki more več koristiti. Pri ustnem glasovanju je bil seveda izvoljen Mihael Hermann, čigar ime so glasno imenovali od mesta Ptuja bolj oddaljeni volilci.

V sredini julija 1876 sem končal na Ptuju realno gimnazijo, ki še ni imela višjih razredov, ter sem odšel na višjo gimnazijo v Maribor, katero so po navadi obiskovali dijaki iz Slovenskih goric. Za spomin sem odnesel s seboj srebrno kolajno za odlični uspeh iz neobvezne zgodovine Štajerske. To nagrado je podeljeval deželni odbor iz ustanove nekdanjega deželnega arhivarja Wartingerja, ki je v dobi romantičnega navdušenja za ožjo domovino (Vaterländerei) pregovoril tudi Slovence in Hrvate v Gradcu, zlasti Ljudevita Gaja, naj goje svojo domačo zgodovino. Drugi spomin so bila »Goethes Werke« v 20 zvezkih in v 10 krasno vezanih knjigah »Grotove« prve ilustrirane izdaje v Berlinu; te knjige mi je izročil ravnatelj kot darilo neznanega dobrotnika. Kako dobro je to darilo učinkovalo, dokazuje okoliščina, da sem si leto dni pozneje kupil sam enako izdajo Schillerjevih spisov in se po malem pripravljaj za bodočega germanista.

Maribor ob Dravi je staro mesto, ki je nastalo iz obmejnega gradu Marchburga, iz česar izvira nemška oblika Marburg; slovensko ime Maribor je nastalo po l. 1836. Maribor je važno trgovsko mesto, zlasti središče vinske in lesne trgovine ter križišče železnic Dunaj-Trst, proti Koroški in naprej na zahod ter vzhod proti Ogrski. Pomemben je bil tudi kot kulturno središče; sedež škofije je od l. 1857., ko je pisatelj in veliki škof A. Slomšek prenesel »lavantinsko« škofijo iz neznatnega Sv. Andreja v Lavantinski (Labodski) dolini na Koroškem v Maribor in v njej združil štajerske Slovence. Maribor je imel torej bogoslovje in poleg gimnazije realko, učiteljske in dekljske šole šolskih sester; med tiskarnami je bila tudi velika slovenska tiskarna, v kateri so izdajali tednik »Slovenski gospodar za štajerske Slovence«.

V Mariboru sem stanoval s sinovoma dr. Ploja, da bi se skupaj učili. Starejšega izmed njih, Otona, sem poučeval in si pridobil zaslug za njegovo maturo, kakor mi je izjavil sam

njegov oče, kateremu je tedaj očital, da ni politik. Tiste čase smo opravljali maturo še iz vseh predmetov, tako da je pripravljanje nanjo zahtevalo mnogo truda in časa. Gospa Plojeva nam je priskrbela posodo za črno kavo, nekoč smo si jo kuhali ob štirih zjutraj. Mlajši Miroslav je bil dober dijak; postal je slovenski uradnik finančnega ministrstva na Dunaju, predsednik senata najvišjega upravnega sodišča na Dunaju, kjer je služboval skupno z bivšim prezidentom dr. Emilom Hácho; pridobil si je zaslug za svojo domovino kot poslanec na državnem zboru, v Jugoslaviji je bil mednarodni finančni zastopnik v Parizu ter član senata v Beogradu.

Tudi v Mariboru sem se vzdrževal sam z inštrukcijami za obede in za denar ter z eno štipendijo. Bil sem toliko zaposlen z inštrukcijami, da sem se marsikdaj začel učiti zase šele ob pol enajstih zvečer.

Maribor je imel znano staro gimnazijo; tej starosti so, žal, ustrezali tudi revni prostori v starem poslopju, ki pa niso več zadoščali, tako da je bil osmi razred v neki sosedni hiši poleg čevljarke delavnice. Iz starih časov je bil tudi šolski sluga, ki je objavljal svoja sporočila s samozavestnimi besedami: »Jaz in gospod ravnatelj sva sklenila«. Profesorji so bili po veliki večini Nemci; sam sem imel le Nemce, razen učiteljev veronauka, slovenščine in nekega klasičnega filologa, ki je poučeval tudi filozofsko propedeutiko. Zgodovinar, toda ne v mojem razredu, je bil Čeh Horák, francoščino kot neobvezen predmet pa je poučeval dr. Němeček z realke; vendar zanimanje za francoščino kot neobvezen predmet ni bilo znatno, tako da drugega tečaja sploh ni bilo, ker so manjkali trije dijaki do predpisanega števila tridesetih. Jaz sem to težko prenašal vse življenje, saj se nikdar nisem sistematično učil francoskih nepravilnih glagolov. Profesor za matematiko je pisal na tabli dolge dokaze, in ko sem ga nekoč v V. razredu v imenu součencev opozoril, da tega ne razume, ni ravnal kakor profesor Žitek v Ptuj, marveč me je odslovil z besedami: »So haben sie es halt nicht verstanden.« Razočaralo me je tudi čitanje Homerja, katerega sem se prav veselil; profesor se je namreč predvsem menil za aoriste in druge jezikovne posebnosti. Boljša je bila razlaga Horaca pri drugem klasičnem filologu. V najlepšem spominu imam pro-

fesorja za nemščino Franza Langa, poznejšega ravnatelja v Leobnu in Gradcu; za svoj predmet mi je vzbudil tolikšno zanimanje, da sem se odločil študirati na univerzi poleg slavistike tudi germanistiko. Posebno zadovoljen je bil z našimi prostimi predavanji in je razlagal njih vrednost s tem, da imamo zanje posebno sposobnost kot dvojezičniki. Pri njem sem tudi deklamiral pesem o kosovskem boju v prevodu Talvj,² kako je carica Milica zahtevala od carja Lazarja, naj bi ji pustil doma vsaj enega brata, pri katerem bi se mogla zarotiti, vendar nobeden izmed devetero bratov ni maral ustreči njeni želji. Težki predmet veronauka v višjih razredih je poučeval pametno dr. Josip Pajek, ki se je n. pr. pri moralki oziral tudi na državljanske zakone. Pridobil si je zaslug za narodopisje štajerskih Slovencev in sem bral že tedaj nekatere njegove članke iz te stroke. Poučeval je dobro tudi slovenščino, vendar je bil moj učitelj za ta predmet Miklošičev učenec Janez Majciger; na gimnaziji v Celovcu je bil njegov »učitelj in prijatelj« A. Janežič, slovenski slovníčar in besednjakar, avtor antologije (»Cvetnik«) slovenskega slovstva in izdajatelj časopisov, predvsem literarnega »Slovenskega glasnika«. Majciger je deloval od l. 1857—1900. na mariborski gimnaziji, bil ploden ljudski pisatelj in narodopisec ter je napisal za knjigo Slovenske matice »Slovanstvo« I. del, Ljubljana (1873) »Obči pregled in zgodovino slovanske vzajemnosti« (str. 1—148) po Riegrovem Slovníku naučnem. Takšen učitelj je znal vzbuditi in ohranjati moje zanimanje za slovanski svet in Kollárjevo »Vzájemnost«, o kateri sem imel tedaj pri njem prosto predavanje. Razumljivo je, da sem se sploh razvijal pod vplivom tedanjih časopisov in časnikov. Imel sem tudi priložnost, učiti se srbohrvaščine v družbi Srba St. Milosavljevića, dijaka realke, ki je stanoval meni nasproti in je nazadnje deloval kot inženir v Kragujevcu. Naročil sem si tudi dunajski ilustrirani časopis »Srpsko Zoro«.

Moj razgled po jugoslovanskem svetu se je v Mariboru razširil tudi tako, da sem se pričel zanimati za jugoslovanski tesnopis, ki ga je po Gabelsbergerjevem sistemu priredil Slovenec Bezenšek, gimnazijski profesor in komorni steno-
graf v Narodnem sobranju v Sofiji, tako da je mogel rabiti

vsem trem južnoslovanskim skupinam: Bolgariji, Srbiji in Hrvatski, Sloveniji. Izdajal je tudi časopis »Jugoslovanski stenograf«; bil sem njegov marljivi bralec, tako da sem se odločil, poučevati slovenske sošolce na višji gimnaziji v slovenski stenografiji, kar nam je bilo dovoljeno pod nadzorstvom nekega suplenta. Vendar nisem imel priložnosti, da bi se vadil v slovenskem tesnopisu tako kot v nemškem, ki mi je v življenju obilo koristil. V Pragi sem se čudil, kako malo je tesnopis razširjen med češkimi visokošolskimi dijaki.

V Mariboru smo se sešli v V. razredu trije primusi, tako da sem bil jaz tretji, toda eden, M. Tangl, poznejši profesor pomožnih zgodovinskih znanosti v Berlinu, je odšel po V. razredu in meni je ostalo trajno drugo mesto za sinom ravnatelja mariborske realke. Bil sem močno zaposlen s poučevanjem svojega součenca in z inštrukcijami, zlasti iz slovenščine, v slovenskih družinah. Slovenščino sem poučeval tudi nekega adjunkta okrajnega sodišča, Nemca hrvatskega porekla. O kakem športu ni bilo niti besede. Sploh sem imel tako malo smisla za življenje, da sem se sicer z obema svojima součencema učil plesanja, pač po dolžnosti, vendar v plesnih vajah nisem plesal, marveč sem le gledal plesalce.

Tudi v Mariboru smo bili v razredih višje gimnazije Slovenci povezani; imeli smo sestanke in večerne prireditve, dovoljene in nedovoljene, s petjem in govori, tudi skupno s Slovenci z učiteljskega. Na koncu VIII. razreda smo se na mojo pobudo fotografirali vsi Slovenci višje gimnazije; pod sliko je bilo natisnjeno tole besedilo:

Domovini, narodu, pobratimom
Serce zvesto kakor zdaj
Ostalo bode vekomaj.

(Simon Jenko, Pesmi, Pobratimija.)

Za spomin mi je ostala krasno vezana izdaja Pesmi Franceta Preširna (Ljubljana l. 1866.) s temle posvetilom: »V spomin Matiju Murko-tu vrlému pospešitelju slov. zavednosti na mariborski gimnaziji od hvaležnih prijateljev l. 1880.«

Maribor je imel pomembno vlogo v prebujanju slovenskega naroda: imel je prvo Čitalnico, v njem so ustanovili

»Slovensko matico« in izdajali prvi slovenski dnevnik »Slovenski narod«. Matica in dnevnik sta bila pozneje prenesena v Ljubljano, naravno središče vseh Slovencev. V mojih časih je pomen Maribora za slovensko življenje padel. Ko sem v VIII. razredu obiskal plesni venček v Čitalnici, skromnemu dijaku nikakor niso imponirali prostori in družba. Predsednik Čitalnice je bil Ullrich, bivši prvi predsednik dunajskega akademskega društva »Slovenija« (l. 1869), tovariš slovenskih pisateljev in drugih odličnih narodnjakov; mož ni opravil vseh izpitov in je ostal kot dober družabnik »divji« odvetniški koncipient, seveda prav spoštovan, toda socialno neprimeren za prvega funkcionarja v Čitalnici, ki naj bi bila glavno središče štajerskih Slovencev. Velikanska je bila razlika, ko sem po več kot dvajsetih letih (l. 1902.) obiskal slovensko zabavo v veličastnem Narodnem domu v Mariboru.

Izmed družin slovenskih deželnih poslancev so govorili slovenski le pri doktorju Janku Serncu,³ ki se je ukvarjal prvi med Slovenci s socialnim vprašanjem enako kot njegov deset let mlajši brat dr. Josip Sernec,⁴ poznejši odvetnik v Celju. Ali v tej slovenski družini se je pripetilo nekaj posebnega: Najstarejši Jankov sin Radovan je študiral realko, na kateri tedaj Slovencev ni bilo, in se je v nemški sredini pridružil Nemcem. V družini zaslužnega poslanca dr. Dominikuša so vzgojili slovenski edinega sina, njegovo srednjo sestro sem jaz učil slovenščine na podlagi nemško-slovenskega učbenika, česar v poznejših letih ne bi bil storil. Značilno pri tem je, da je mati potekala iz odlične Martinčičeve trgovske hiše v Ljubljani in je znala slovenski. Dva sinova poslanca in notarja dr. Radeja, izmed katerih je bil eden moj součenec, sta se učila slovenščine ne s Slovenci, kakor je bila navada, marveč v nemško-slovenskih tečajih.⁵

O počitnicah so prirejali mariborski slovenski dijaki »veselice«; prav lepo l. 1878. v Ljutomeru in l. 1880. na Ptuj. Tukaj sem bil predsednik odbora in slavnostni govornik jaz, in tako sem končal svoja srednješolska leta na Ptuj tako srečno, kakor sem jih bil pričel. Ob koncu mojega govora je pritekel župnik Božidar Raič, me objel in poljubil. Tako sem se bliže seznanil s tem slavnim govornikom, učenim pisateljem, kulturnim in političnim delavcem in voditeljem v ptujskem in ormoškem okraju.

Božidar Raič je izhajal od Sv. Tomaža nad Ormožem (roj. l. 1827.), tedaj iz kraja, ki je imel živahne stike s soslednjo Hrvatsko; v njegovem domu je bila cela skrinja kajkavskohrvatskih knjig. Bogoslovje je študiral v Gradcu, ker so bogati severovzhodni kraji slovenske Štajerske pripadali še »sekovski« (graški) škofiji in jo zalagali z duhovniki. Raič je v svojih javnih govorih omenjal, kako je knezoškof grof Attems pri zadnji birmi v Ljutomeru v solzah vzdihoval: »Od kod neki bom jemal svojo duhovščino!« Tako kot na univerzi, kjer sta se Miklošič in Vraz na začetku tridesetih let na šolski deski zbadala s slovenskimi epigrami, so se čutili Slovenci tudi na koncu štiridesetih in na začetku petdesetih let v graškem semenišču kot doma in so imeli v svoji čitalnici tudi češke časnike Karla Havlíčka Borovskega. Seznanjali so se torej z njegovimi realističnimi nazori o slovanstvu, o Poljaki in Rusih in z njegovo naklonjenostjo »Ilircem«, t. j. Jugoslovanom, s katerimi bi mogli Čehi sodelovati. Ne morem reči, koliko teh nazorov se je navzel Raič, ki je v »Slovenskem narodu« l. 1869. in v posebni knjigi napisal Havlíčkov življenjepis, v katerem je imelo drugo poglavje naslov »Slovenska politika po Havlíčkovih nazorih«. Podoba K. Havlíčka je visela na steni pri Božidarju Raiču kakor tudi pri ptujškem profesorju Josipu Žitku. Najsi bo že kakor koli, Havlíček je bil za Raiča in njegove semeniške součence »naš učitelj«. Od njega se je tudi Raič navzel liberalnega duha, zaradi katerega je imel boje s knezoškokom Stepischneggom. Poučeval je slovenščino na mariborski gimnaziji od l. 1853. do l. 1860. in moral enako kot drugi profesorji, ki so se bojevali za pravice slovenskega jezika, oditi. Pozneje je bil kaplan pri Sv. Barbari v Halozah, kjer je bil župni patron že imenovani grof Gundacker Wurmbrand, veleposestnik na Borlu. Raič je z njim občeval in zahajal na graščino igrati karte. Ko se je župnija izpraznila, je prišel Raič zanjo prositi. Wurmbrand ga je sprejel neprijazno in zaklical: »Kaj, takemu Nadslovcu (Erzslovene) naj bi dal faro!« Samozavestni Raič je hotel užaljen oditi, vendar ga je Wurmbrand zadržal: »Vi vendar ostanete pri nas, da bomo mogli igrati karte, grofica Vas že čaka.« Raič potem ves večer ni prišel v prav dobro voljo, toda lahko se mu je zjasnilo lice, ko se je o pol dvanajstih grof Wurmbrand od njega poslavljaj z be-

sedami: »Gute Nacht, Herr P f a r r e r,« s posebnim poudarkom na zadnji besedi. Tako je Raič dobil dobro župnijo in je v vsakem pogledu tudi dobro gospodaril z zaupanim mu premoženjem. Poleg slovenskih časnikov in časopisov, je imel tudi druge slovanske, bil je n. pr. stalen naročnik zagrebškega »Obzora«. Raič se je resno ukvarjal tudi s primerjalnim jezikoslovjem in slovansko filologijo. Videl sem pri njem vseh sedem zvezkov Schleicherjevih »Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung« in Jagičev »Archiv für slavische Philologie«, ki je natisnil v I. in III. letniku tudi Raičeve drobne članke. Seveda so bila v njegovi knjižnici tudi Miklošičeva dela in različne druge slovanske slovnice in slovarji. V Raičevi družbi so se torej obravnavala v prav prijetnih in poučnih razgovorih razna slovenska in slovanska vprašanja. Gostoljubno je sprejemal boljše dijake in mlade znanstvenike tudi na daljšo dobo. Posebno se je zanimal Raič za Slovence za Muro (prekmurske) na Ogrskem in pisal tudi o njihovem jeziku v Matičnem Letopisu.

Raič se je odlikoval kot znamenit govornik na taborih, slavnostih in javnih shodih; bil je velikanske postave in imel tako močan glas, da sem nekoč slišal opazko: Raiča bi bilo treba poslušati v dolini, kadar bi on govoril na gori. Kljub temu je znal svoj glas modulirati, jasni samoglasniki njegovega narečja so zveneli prav prijetno, govoril je poljudno, številni deležniki, katere so mu očitali, pri tem niso motili. Sam sem ga slišal prvič l. 1880. pred domom Stanka Vraza na proslavi Vrazove sedemdesetletnice rojstva, ki je potekala ob veliki udeležbi Hrvatov in je bila mnogo pomembnejša kot prav tam proslava stoletnice njegovega rojstva. Velika je bila razlika med slavnostnima govornikoma: za Hrvate je govoril predsednik Matice Hrvatske Ivan Kukuljević-Sakcinski, aristokratski, mirni starec s trakom nekega odlikovanja krog vratu, za Slovence Božidar Raič, živi duhovnik kmečkega rodu v polni moči moških let. Proslavljal je St. Vraza kot ilirca, ki je zbližal Slovence s Hrvati in Srbi, zagovarjal pa je odločno tudi slovensko Prešernovo stališče. Kako je znal Raič izkoristiti tudi takšno priložnost v agitacijske namene, dokazuje tale primer: Obrnjen proti »Zamurju« (slovenski Prekmurje) je vzkliknil, da tamošnji slovenski kalvinci niso resnični Pesjani ali Pesoglavci, katerih

se je bala Vrazova teta, pač pa da živijo za njimi taki Pesjani, ki resnično požirajo slovenske in druge slovanske otroke. Hotel je seveda povedati, da Madžari jemljejo otroke slovanskim materam in jih vzgajajo za svoj narod.

Raič sam je dal, kakor se meni zdi, pobudo, da se je priredila v trgu Središču na ogrski meji Modrinjakova slavnost (1881), za poživitev spomina na pozabljenega pesnika in rodoljuba z začetka 19. stoletja in je s tem prebujal ljudstvo. Slavnostni govornik je bil seveda Raič in pripetilo se mu je nekaj nepričakovanega. V dolgi črni suknji in z belimi rokavicami je stal pred številnim občinstvom sredi središkega trga na lepo z zelenjem in cvetjem okrašeni tribuni. Ves v ognju je hotel z roko poudariti neki izrek, toda hipoma je zavihral z roko po zraku, kajti udaril je po žeblju, skritem med cvetjem. Toda junaka, kakršen je bil Raič, to ni dolgo motilo.

Raič je bil bistre glave in se je zato bal višje politike. Pogosteje nam je pravil, kako razumen je bil »oče« Janez Bleiweis, da se ni pustil nikdar izvoliti v državni zbor. Vendar so okoliščine zakrivile, da je moral Raič oditi kot poslanec na Dunaj (l. 1884.), pač proti svoji volji in v svojo nesrečo. Ko se je ta podeželski župnik oblačil za novo družbo, dvorski klobučar ni imel trdega črnega klobuka za njegovo veliko glavo in je moral posebej zanj izdelati novega. Vendar ni več bilo mogoče predelati Raiča v dobrega člana zbornice, za to je prišel na Dunaj prepozno. Ob svojem prvem govoru je le uspehov vajeni Raič doživel poraz; najprej je vzbudil zanimanje s svojo postavo in glasom, na koncu pa smeh, ko je prebral nekaj iz Vramčeve hrvatske kronike, ki je bila važna zanj, ne pa za dunajski državni zbor. Tudi posedanje po dunajskih kavarnah in gostilnah ni bilo za moža, ki je toliko let živel v zdravi naravi in lazil po haloških goricah. Prezgodaj je zbolel in tudi živci so ga zapuščali. Hodil sem ga tolažit v javno bolnico, dokler ga nismo dali prepeljati v Ljubljano k nečaku profesorju A. Raiču, pri katerem je kmalu umrl v starosti 59 let (1886). Kam je zašla njegova literarna ostalina, zlasti dopisi, v katerih je utegnili biti mnogo zanimivega, ne vem. Meni so baje bili namenjeni rokopisi, vendar jih nisem nikdar videl.

O počitnicah sem nadalje spoznaval svojo domovino tako, da sem obiskoval sošolce in bival po vinogradih. Me-

ščanske družine v vinorodnih krajih so imele navado hoditi na letovišče v svoje vinograde. Tako sem po VI. razredu preživel s Plojevo družino in njenimi gostmi prijetne počitnice na Zavrču, koncu Haloz na hrvatski meji, po VII. razredu pa l. 1879.⁶ v Murščaku pri Kapeli, nedaleč od Mure. Bilo je idilično življenje, zlasti za mladino; prirejali so se izleti in uganjale razne šale. O starih veselih časih so pač le še pripovedovali, zlasti o trgatvi, kadar je prihajalo baje toliko gostov, da so uporabljali za prenočišče sleherni kotiček po sobah, za moške pač tudi pod streho in v stiskalnici. Z veseljem pitjem in petjem so se vrstile zdravice, ki niso stregle le zabavi, marveč tudi širjenju slovenske in slovanske misli. Tako se hrani v bivšem Plojevem vinogradu na Zavrču spominska knjiga, v katero je zapisal ob koncu šestdesetih let slovenski politik dr. Valentin Zarnik tedanje hrepenenje, da bi se Slovani zedinili v federaciji pod vodstvom ruskega carja. Bujno življenje v takem obsegu je sicer prenehalo v sedemdesetih letih, bržčas tudi pod vplivom gospodarske krize, ki je dosegla svoj vrhunec v dunajskem borznem polomu (l. 1873.). Ljudje so se tudi zresnili in niso več bili zadovoljni z nekdanjim patriarhalnim življenjem. Niti na trgatvah v teh krajih niso prihajali gostje na daljšo dobo, četudi bi bili ponje poslali kočijo.

Po maturi sem opravil z dvema sošolcema daljše potovanje po Sloveniji; skozi Savinjsko dolino smo prišli na Gorenjsko, kjer so na neko avgustovo nedeljo pred domom Jerneja Kopitarja priredili proslavo stoletnice rojstva tega Slovence, enega izmed velikih ustanoviteljev slovanske filologije. Slavnostni govornik je bil zgodovinar profesor dr. Šuklje, poznejši pomembni poslanec v državnem zboru in deželni glavar na Kranjskem. Njegov položaj ni bil vreden zavidenja. Na mali tribuni pred hišnim pročeljem je govoril v črnem fraku z belo kravato o Kopitarjevem pomenu, pri tem pa mu je med močnim dežjem drla voda s strehe čez nos. Tako se je začela na tragikomičen način moja bližnja seznanitev s Kopitarjem, katerega sem v poznejšem življenju zmeraj bolj in bolj cenil. Potem sem prvič obiskal »belo Ljubljano«, ki sem jo častil kot središče Slovencev, nadalje Kranj, kjer sem bil prvič na grobovih Fr. Prešerna in S. Jenka, za zaključek pa Bled, kjer smo imeli na otoku za 20 krajcarjev prenočišče

pri cerkovniku romarske cerkve. Tako sem prvič občudoval ta raj (po Prešernu) slovenske zemlje, v katerem sem pozneje dostikrat preživel počitnice. Čez Ljubelj v Karavankah sem dospel navsezadnje peš v Celovec, kjer sem obiskal brata svoje matere, vojaškega jetničarja Krambergerja, ki je poprej dolgo služil kot konjenik na Ogrskem; imel sem torej za bratranca madžarskega medicince. Zanimal sem se za Slovence krog Vrbskega jezera in se pogovarjal z nekim kmetom, ki je oral na severnem bregu. Vrbski župnik Kolarič, rojak iz moje rojstne župnije, me je poučil, da pri tamkajšnjih Slovencih ne smeš poskusiti s splošno slovensko ideologijo. Koroški Slovenci so si pridobili velikih zaslug za začetke slovenskega slovstva, zlasti s tem, da je bil Celovec sedež močnejše literarne družbe na verski podlagi (»Družba sv. Mohorja«), vendar niso napredovali enako hitro kot drugi Slovenci, saj so bili od njih preveč oddaljeni zemljepisno in po zgodovinskem razvoju.

¹ Razmestitev učencev po šolskih uspehih — op. prev.

² Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj. Knj. 1, Halle 1825, str. 253—260: Auszug und Schlacht.

³ Dragotin Lončar, Dr. Janko Sernec, Ljubljana 1937. (Posebni odtis iz »Sodobnosti«).

⁴ Der Materialismus und das Slaventhum, Maribor 1874.

⁵ Ti tečaji so bili namenjeni predvsem Nemcem. Op. prev.

⁶ Po VIII. razredu (I, 1880.) v mojih Spominih (Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik XXVIII, 1933, str. 79) je pomota.

III. Študijska leta na Dunaju

Za vseučiliški študij si nisem izbral najbližjega mesta Gradca, marveč Dunaj, deloma zato, da bi poslušal Miklošiča, deloma pa kot glavno mesto države, kateremu so izkazovali Slovenci posebne simpatije in kjer so študirali skoraj vsi Slovenci s Kranjskega, ker jim je kranjski župnik Knafelj v XVII. stoletju zapustil na Dunaju dve hiši, ki sta s svojim donosom omogočali številne štipendije. Računal sem tudi s tem, da na Dunaju najdem lažje zaslužek, in to je bilo povsem pravilno. Prvi meseci so bili sicer prav težki, toda nekaj sem si prihranil in po potrebi sem dobival posojila od odvetnika dr. Dominkuša iz Maribora; slednji je podpiral v prejšnjih letih tudi druge Slovence, toda številni med njimi mu niso bili vselej hvaležni. Priporočil me je tudi baronu Goedel-Lannoyu, drugemu podpredsedniku poslanske zbornice, ki je zastopal Slovence mariborskega okraja in mi izposloval v ministrstvu za uk in bogočastje eno izmed štipendij grofa Windhaga, 316 goldinarjev na leto. Štipendijo so mi pustili tudi za doktorat in krili še ustrezne izdatke, seveda s pogojem, da ta denar zopet vrnem. K tej primerni osnovi so prišle še inštrukcije pri dijakih z akademične gimnazije, kjer sem še naletel na slovenskega filologa J. Šumana, poznejšega ravnatelja in deželnega nadzornika v Ljubljani; znaten del prejemkov so tvorile tudi nagrade za pomožna dela pri Miklošiču.

Na vseučilišču sem hotel študirati slavistiko in germanistiko, dasi bi tedaj še ne bil mogel opraviti državnih izpitov niti doktorata iz teh skupin. Tiste čase so zahtevali od vsakega filologa latinščino in grščino za nižjo gimnazijo ter glavni rigoroz iz teh dveh predmetov; zato sem poslušal nekatera predavanja in vaje tudi iz te skupine. Razen tega me je v duhu starejših slovenskih tradicij zanimalo tudi primerjalno jezikoslovje, tako da sem hodil na predavanja etnologa Fr. Müllerja, znanega češki javnosti izza bivanja v Potštýnu;

v tretjem letniku sem poslušal pri Bühlerju tudi začetniški tečaj sanskrita in v poznejših letih pri docentu Meringerju litovščino.

Najbolj me je zanimal Franc Miklošič,¹ katerega je iz pravnika prevzgojil v filologa Kopitar v duhu romantičnega gibanja med graško slovensko mladino v tridesetih letih.² Miklošič je postal ustanovitelj slovanskega primerjalnega jezikoslovja enako kot J. Grimm za germanske in Diez za romanske jezike. Izhajal je od staroslovenščine in jo predaval v slehernem zimskem semestru (od 8^h, v poletnem semestru od 7^h) precej dogmatično; opozarjal je sicer na različne probleme, vendar se sam vanje temeljiteje ni spuščal, marveč je le pravil: »Nekateri mislijo tako, drugi drugače, gramatici certant«. V drugih predavanjih je obravnaval razne dele slovanske slovnice, slovanske starožitnosti in ljudsko poezijo. Opravljal je dve uri tedensko tudi vaje s temeljito vsestransko slovniško in etimološko razlago staroslovenskih tekstov, tako da so si njegovi učenci utegnili pridobiti temeljito pripravo za študij staroslovenščine in svojega jezika.³ Mnogo njegovih razprav je posvečenih umotvorom slovanskega narodnega duha; romantičnim nazorom o narodni poeziji, zlasti o epiki, je ostal zvest do smrti. Zgodovine modernih slovstev Miklošič ni priznaval in je n. pr. mislil, da je za rusko literaturo treba filologije nekako do l. 1750., poznejša literatura je baje za estetike in kritike. Tudi v tem vprašanju je bil torej Miklošič pristaš starejših nazorov in se ni zavedal, da je treba tudi za izdajanje in razlago novih pisateljev filoloških znanosti in da se mora nasprotno starejša literatura razlagati v novejšem duhu. Tako si razlagamo, da je pomembno delo o Herderju in nemški romantiki napisal filozof R. Haym. Na drugi strani so bila pri Miklošiču predmet študija starejših slovstev, zlasti tudi češkega slovstva, predvsem vprašanja rokopisov in njih filiacije. Civilizacija mu je bila sad dela vseh narodov, kakor so to dokazovale tudi njegove razprave o tujih besedah v slovanskih jezikih, o slovanskih prvinah v madžarščini, v romunščini, v novogrščini in v albanščini ter o turških prvinah v južnovzhodnih evropskih jezikih. In tako je vzbudil Miklošič v meni zanimanje za različne kulturne pojave slovanskih narodov, in prav on me je opozoril na pomembno delo V. Hehna »Kulturpflanzen und

Haustiere bei ihrem Uebergang von Asien nach Griechenland und Italien sowie in das übrige Europa«. Miklošič je bil čist učenjak po vzgledu starih učenjakov; šlo mu je le za znanstveno nepristransko ugotovitev zgodovinskega razvoja, ni pa pripisoval takim znanstvenim resnicam pomena za sedanje življenje; to nam je razlagal n. pr. tako, da vprašanja Cirila in Metoda niso pomembna za današnje čase.⁴

Obilo so mi koristili osebni stiki z Miklošičem, ki me je zaposloval s prepisovanjem raznega gradiva za svoja dela, zlasti za besednjake. Eno mojih prvih takšnih del je bilo povsem negativno. Princ Peter Georgijevič Oldenburskij je pridobil Miklošiča za sestavo kratkega slovarja šesterih pomembnejših slovanskih jezikov s stolpci francoskih in nemških prevodov.⁵ Ruske besede je izbral V. Nikolskij po Reiffovem⁶ slovarju s prevodi njegovih pomenov, Miklošič je k njim pridejal staroslovenske besede in v posebnem stolpcu bolgarske s pomočjo Bolgarov, St. Novaković je obdelal srbske stolpce, A. Matzenauer češke in A. Brückner poljske. Vsi so prevedli različne pomene in frazeologijo po Reiffovem slovarju. Pozneje je bil načrt spremenjen, vsekakor zato, da slovar ne bi bil predebel, in ostali so le prvotni pomeni, tako da je bilo preostalo delo velikih učenjakov odvečno, in prav moja naloga je bila, črtati v rokopisih nepotrebne prevode. Miklošič sam je štel slovar za »etwas vorläufiges« (nekaj začasnega) in to je slovar tudi ostal; ni imel pomena, vendar tudi ni bil dovolj cenjen.

S svojim močno pomembnim etimološkim slovarjem slovanskih jezikov⁷ je Miklošič hitel, ker se je bal, da ga ne bo dokončal. Tako si tudi razlagajo številne dodatke v slovarju, ki je tudi za jezikoslovce prekratek, pogosto brez razlagajočih in povezujočih opazk, tako da ga je treba resnično študirati. Tako kot pri vseh Miklošičevih delih, je tudi pri slovarju ohranilo trajno vrednost njegovo bogato gradivo; to gradivo se je zbiralo ne le iz slovarjev, tudi dialektičnih, marveč takisto iz raznih razprav, tako da je v njem mogoče najti tudi domnevno nikjer navedene besede.

V razpravi Ueber Goethes »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan-Aga« (Dunaj 1883)⁸ je Miklošič ocenil sicer pravilno velike zasluge gospodične Talvj,⁹ prevajalke srbskih ljudskih pesmi, toda v dodatku »Aus den Briefen von Talvj

an B. Kopitar« (l. č. 52—79) je hotel izbrati tudi le to, kar se je njemu zdelo pomembnejše; vendar sem ga jaz s svojo literarno-zgodovinsko izobrazbo in interesi pregovoril, da je dostavil številna mesta.

Miklošič je bil deležen največjega spoštovanja v proforskem zboru filozofske fakultete, v Akademiji znanosti in tudi po vsem znanstvenem svetu. Tako n. pr. je bil častni doktor vseh ruskih univerz. Najlepše se je to pokazalo pri proslavi njegove sedemdesetletnice.¹⁰ Veličastno proslavo so priredila tudi dunajska slovanska akademska društva pod vodstvom akademskega društva Slovenija, katerega predsednik sem bil jaz. Srebrni lovorov venec je bil posvečen »Velikanu znanosti slovanskih jezikov in pospešitelju slovanske v z a j e m n o s t i«, tako da mi je tudi pri tem posvetilu prihajala na misel velika Kollárjeva ideja. Pojavljali so se sicer razni ugovori proti Miklošičevemu delovanju. Nekateri Čehi so se pritoževali, da je Miklošič govoril proti razdelitvi praškega vseučilišča, dasi je zanjo glasoval; velikorusko usmerjena »Bukovina« je štela Miklošiču v zlo, da je ločil malorusčino (ime »ukrajinski« je bilo šele v povojjih) od velikorusčine; Slovaki zopet niso bili zadovoljni s tem, da je Miklošič obravnaval njihov jezik le kot češko narečje; Poljaki niso radi proslavljali velikega slovanskega učenjaka skupno z Rusi in Rusini, s katerimi so se borili posebno v Galiciji; vendar so bili vsi dvomi premagani in zmagala je zamisel, da se proslavlja slovanski učenjak svetovnega pomena, ki ima zasluge za študij in vrednotenje vseh slovanskih jezikov ter je v posebno čast Slovanom na dunajskem vseučilišču. Ni se posrečilo pridobiti za to zamisel edinole hrvatsko akademsko društvo Zvonimir, ki je odklonilo udeležbo z utemeljitvijo, da je baje Miklošič pobral Hrvatom zgodovino in knjižni jezik; ta odpor me je prisilil, da sem po številnih pogajanjih stopil prvič pred javnost kot pisatelj; napisal sem v ljubljanskem »Slovenskem narodu« članke ter jih izdal kot brošurico z naslovom »Miklošič in Hrvati«.¹¹ V njej sem zagovarjal Miklošiča po svojem znanstvenem prepričanju in med drugim dokazoval, da noben Slovenec ni maral anektirati za Slovenijo kajkavce v severozapadni Hrvatski, katerih narečje štejejo vsi tedanji filologi k slovenskemu jeziku, in se lahko tudi po Miklošiču naziva za Hrvata vsakdo, kdor se čuti Hrvata.

Miklošič sam se je ravnal le po jezikovnih znakih in se ni menil za zapletena zgodovinska, verska in kulturnopolitična vprašanja. Govoril je sicer o srbskem in hrvatskem jeziku, vendar nikdar in nikjer ni bliže označil te razlike in je v praksi razpravljal v svoji slovnici in v svojih razpravah o srbskem jeziku. V tem pogledu ni sledil svojemu učitelju Kopitarju, marveč svojemu prijatelju Vuku Karadžiću in njegovemu panserbizmu, ki je bil povsem razumljiv pri izdajanju slovarja, slovnice in narodnih pesmi, pregovorov in povesti, katere je štel Vuk Karadžić kot Srb za srbske. Kočljivo je bilo, da je hotel omejiti Hrvate na pripadnike čakavskega narečja ter se ni zavedal, da se tudi med štokavci navajajo Hrvatje, na kar je opozoril že Djuro Daničić, največji učenec in častilec Vuka Karadžića. Miklošič se mu ni več pridružil, ker je imel svoj dovršeni sistem, dobro pa se je zavedal nevarnosti svojega dualizma in svojih nazorov, tako da čitamo v njegovi »Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen«, II. izdaja, Dunaj 1879, na str. 392 nepričakovane stavke: »Hier möge noch bemerkt werden, dass mir serbisch und chorvatisch als zwei sprachen gelten und dass ich den ausdruck jezik srbski ili hrvatski für falsch halte. Selbstverständlich darf diese ansicht nicht als versuch gedeutet werden beiden völkern die bahnen der politik zu weisen; sie bedürfen einander.«

(Tukaj naj še pripomnim, da veljata za mene srbski in hrvatski jezik kot dva jezika in da je po mojem izraz jezik srbski ili hrvatski napačen. Seveda se to naziranje ne sme razlagati kot poskus, nakazati obema narodoma pota politike; drug drugega potrebujeta. Op. prev.)

Miklošič je pripisoval Srbom tudi veliko asimilacijsko sposobnost, toda drug pristaš Vuka Karadžića Milan Rešetar dokazuje v svojem delu »Der štokavische Dialekt«,¹² da je Srbe širila turška oblast in je zato na svojem zemljevidu štokavskih narečij zabeležil tudi »grösste Ausdehnung des türkischen Reiches im Nordwesten«. Današnje pisanost in pomešanost narečnih in verskih razmer je zakrivilo zares preseljevanje Hrvatov in Srbov kot posledek turških vpadov. Tako so dospeli Hrvatje tudi na zapadno Ogrsko, na Nižje Avstrijsko, na Moravsko in na Slovaško.

Dolgo je trajalo, preden se je uveljavilo edino pravilno združevanje srbskega in hrvatskega imena za enotni jezik. V nemški znanosti je došel do tega šele l. 1914. A. Leskien v Lipskem v svoji »Grammatik der serbo-kroatischen Sprache«; Leskien je pisal v svojih razpravah prej vselej le o srbskem jeziku. Da velja to tudi za ljudsko poezijo, sem poudaril zlasti jaz v svoji recenziji dela M. Čurčina »Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur« (Lipsko 1905) z naslovom »Die serbische Volkspoesie in der deutschen Literatur«.¹³ Vse to so potrdila moja poznejša raziskavanja.

Miklošič je deloval kot profesor na dunajskem vseučilišču 35 let in se je nerad od njega poslavljaj. Za zakon, po katerem morajo biti vseučiliški profesorji upokojeni s sedemdesetimi leti, je bil Miklošič v gosposki zbornici sam poročevalec, kakor mi je pripovedoval, ko sem ga vozil na študentsko proslavo sedemdesetletnice njegovega rojstva. Vlada (bil je to »Bürgerministerium«) se je namreč hotela odkrižati nekaterih neprijetnih kritikov na dunajski pravni fakulteti (eden izmed njih je bil Pachmann, kakor mi je pojasnil starejši Miklošičev sin) in je uporabila v ta namen za pretvezo njih starost. Miklošič, enako kot drugi starejši gospodje v gosposki zbornici, nikakor ni soglašal s predlogom, toda vlada je obenem predložila zakon o izboljšanju proforsorskih plač, s katerim naj bi pridobili zlasti profesorji na vseučiliščih izven Dunaja. Miklošič ni maral škodovati svojim kolegom in tako je poročal tudi o zakonu, s katerim se, kakor so pripovedovali, dunajsko vseučilišče samo ubija; vendar je bil to eden najpametnejših zakonov stare Avstrije, kakor sem se pozneje prepričal tudi v Lipskem. Kakor številnim drugim profesorjem, so dovolili tudi Miklošiču tako imenovano častno leto, toda l. 1884. je moral stopiti Miklošič v pokoj; fakulteta in vlada sta ga vabili tudi še pozneje v komisije in na izpite do tistega časa, dokler ni prišel l. 1886. njegov naslednik V. Jagić.

Moj drugi odlični učitelj je bil germanist Richard Heinzel, dobro znan češkimi germanistom; ta je razlagal v mojem prvem semestru četrti del svoje zgodovinske slovnice nemškega jezika, t. j. skladnjo gotščine, stare visoke nemščine, srednje visoke nemščine in knjižne nemščine. Ko sem prišel k njemu po prvem semestru na kolokvij, me je izpraševal

tri četrť ure in navsezadnje rekel: »Vi ste se prav marljivo učili, toda manjkajo vam osnove. Uspeh dober (gut)«. Mene, ki sem bil vselej odličen dijak, je to močno bolelo, vendar nisem zgubil poguma in sem se že v drugem semestru udeleževal aktivno starovisokonemških vaj ter poslušal vsa predavanja in vaje o germanskih jezikih, tudi o stari nordijsčini, in o zgodovini starejšega nemškega slovstva. Heinzel sam ni pisal velikih del, marveč temeljite razprave in recenzije ter je opravljal predavanja v duhu K. Lachmanna, K. V. Müllenhoffa in W. Schererja, čigar delo »Zur Geschichte der deutschen Sprache« je mnogo citiral; vendar je sam v predavanjih in še bolj v zasebnih razgovorih dajal s svojim nesoglasjem razumeti, da se bolj in bolj odmika od njih. Znanstvena resnica mu je bila iznad vsega. Da bi jo mogel izslediti, je študiral tudi slovanske jezike, n. pr. poljščino za razpravo Waltharilied;¹⁴ v češčini ga je poučeval Josef Karásek, s katerim je Heinzel bral, kakor mi je sam omenjal, tudi Petrklíče Svatopluka Čecha. Imel je razumevanje tudi za bližnji Vzhod, saj je bil v mlajših letih vzgojitelj na Romunskem. Tako mi je v času dunajskega antisemitizma razlagal, da je najnevarnejše delo na cerkvenih stolpih na Romunskem opravljal vselej le židovski obrtnik.

Da je bil Heizel izboren učitelj, dokazuje dejstvo, da je imel veliko pomembnih učencev na vseučiliških stolicah. Samo v mojem času so bili moji součenci — neposredni ali malo poznejši — Julius Detter, strokovnjak za nordijske jezike, ki je umrl prezgodaj kot profesor na nemški univerzi v Pragi, R. Much na Dunaju, znan po svoji razlagi Tacitove Germanie, nadalje Konrad Zwierzina, profesor v Gradcu, in Carl Kraus v Münchenu; ti so si pridobili velikih zaslug za starejše nemško slovstvo s študijem rim in so na tej podlagi lokalizirali in datirali starejše spomenike. S. Singer, profesor v Bernu v Švici, je zaslovel po primerjalnih študijah o srednjeveških slovstvih.¹⁵ Tudi profesorji za novejše nemško slovstvo, kakor Aleksander v. Weilen in zlasti Oskar Walzel, so bili v mojih časih Heinzlovi učenci. Za njegovo šestdesetletnico so izdali njegovi najbližji učenci zbornik; drugi je bil zbornik literarnih zgodovinarjev¹⁶ in pri njem sem sodeloval tudi jaz s svojim prispevkom: »Miklosichs Jugend- und Lehrjahre«.¹⁷ Urednik zbornika Alexander v. Weilen je razglasil

moj prispevek za najboljšega; to ni malenkost, če pomislimo, da prinaša zbornik članke Richarda M. Wernerja, Ericha Schmidta, A. Sauerja in drugih vseučiliških profesorjev. Res sem v tej razpravi podal mnogo novega, zanimivega in presenetljivega; n. pr. sam Heinzel ni hotel verjeti, da je Miklošič zlagal pesmi.

Heinzel je sprejemal svoje učence sleherno nedeljo v svojem stanovanju, kjer se je pogovorov udeleževala tudi njegova nečakinja Ada Heinzel, učiteljica in navsezadnje ravnateljica meščanske šole na Dunaju; slednja je tudi pozneje vzdrževala zvezo med vsemi, in tako sem izvedel od nje še leta 1944., da se godi Walzeli slabo v Bonnu, tudi zato, ker je bila njegova žena židinja; zvedel sem, na čem dela C. Kraus v Münchenu in naš prijatelj v Bernu, t. j. S. Singer, katerega ni imenovala, ker je Žid.

Velikega pomena je bil zame tudi zgodovinar novejšje literature Erich Schmidt, imeniten strokovnjak, učitelj in govornik. Od njegovih predavanj so me mikale partije o Herderju in o nemški romantiki, posebno mlajši; o njej je razlagal, da je besedo »Volk« (ljudstvo) izgovarjala s pravo pobožnostjo, tako da sem si pogosto pravil: »V takem duhu so delali naši preporoditelji«. In tako sem našel že na teh predavanjih pobudo za svoje habilitacijsko delo »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik. I. Die böhmische Romantik«. Živahne in spodbudne so bile tudi Schmidtove seminarske vaje. Meni kot Slovanu je dal za nalogo Lessingov Demetriusfragment. V knjižnici ministrstva za uk in bogočastje je bila Orgelbrandova Enciklopedija in iz nje sem si izbral vse, kar se je nanašalo na ta predmet in je bilo velikega pomena za Schmidtovo knjigo o Lessingu, ki je pomenila vrhunec tedanje literarnozgodovinske znanosti. E. Schmidt si je želel, da bi svoj prispevek natisnil; ker pa za to ni bilo priložnosti in časa in je sam hitel z izdajo svojega Lessinga, me je naprosil, da bi se smel sklicevati na moje delo, in tako pripada v njegovem pomembnem delu ena izmed nemnogih opazk meni. Tako je prišlo moje ime prvič v znanstveno nemško knjigo in E. Schmidt je bil tudi prvi, ki je od mene pričakoval, da se bom posvetil znanstveni karieri. Ko sem mu ugovarjal, češ da za to nimam denarja,

mi je odgovoril, da vendar dobim štipendijo, zlasti od tedanje vlade (Taaffejeve).

Filozofska predavanja, posebno tudi o zgodovini filozofije, sem poslušal pri Robertu Zimmermannu, odličnem predstavniku Herbartove filozofije. Predaval je prosto in lepo, toda filozofa iz mene ni ustvaril. Docenta T. G. Masaryka sem še poslušal pred njegovim odhodom v Prago, vendar tudi za njegovo Comtovo klasifikacijo znanosti nisem imel razumevanja.

V nemški slovnici je bila tedaj v ospredju fonetika na prirodnoslovni podlagi. Zato sem poslušal na medicinski fakulteti celó dvakrat pri fiziologu Brückeju enourno prosto predavanje o glasu in govoru; vendar nisem od njega nič pridobil, kar je čudno pri meni, ki sem imel na srednji šoli takšno zanimanje za prirodnoslovje. Nisem tudi imel posluha za fonetične posebnosti, n. pr. za naraščajoči in padajoči naglas: niti ni čudno, da mene kot Miklošičevega in Heinzelovega učenca ni mikala taka slovnica, ker se je preveč enostransko ukvarjala s fonetičnim delom.

Dunaj je pridobil pravzaprav dokaj pozno seminarje za moderno filologijo; tudi za nemško filologijo so čakali na otvoritev veličastnega novega univerzitetnega poslopja leta 1884. Dotihmal so segali slušatelji germanistike po samopomoči v svojem društvu »Verein der Germanisten«, ki je prirejal vaje in predavanja ter skrbel tudi za zabavo po strokovnem delu. Tudi jaz sem se udeleževal tako imenovanih »Kneipe«, t. j. večerov v gostilnah, na katerih se je govorilo, prepevalo in pelo po določenih pravilih.* Ti večeri so bili pomembni zato, ker so bili na njih navzoči univerzitetni profesorji, docentje in tudi srednješolski profesorji. Tako so podpirali družabnost, discipliniranost v govoru in pitju, preganjali so n. pr. pitje na skrivaj (*der stille Suff*). Sploh je vse spominjalo na tedaj običajno nemško dijaško življenje. Posebej so gojili *Burschenschaft* in »Korps«. Prepevali so po komersni knjižnici, pogosto prav zastarele pesmi. Tako mi je ostala v spominu pesem z vprašanji: »Was macht der Herr Papa? Er liest den Figaro«; in na vprašanje: »Was macht die Frau Mama?« se je odgovarjalo: »Sie sucht dem Papa Flöh«. Kaj takega so prepevali še na začetku osemdesetih let v

tako izbrani družbi, kot so bili bodoči učitelji nemške literature!

Ko je Miklošič moral oditi v pokoj, smo si hoteli pomagati tudi mi slavisti z ustanovitvijo društva slavistov »Verein der Slavisten«. Četudi smo svoja društvena pravila prepisali večinoma dobesedno iz pravil »Verein der Germanisten«, deželno namestništvo ni dovolilo našega društva, in zato smo se pritožili na ministrstvo za notranje zadeve. Miklošič je na mojo prošnjo, naj bi nas branil, odgovoril, da bo stopil v ministrstvo za notranje zadeve, če bo poznal referenta, toda iskanje kakega neznanega birokrata je bilo pod njegovo častjo; za profesorske kolege, ki so se potegovali v ministrstvu ne le za osebne, marveč tudi za važne stvarne zahteve svojih inštitutov, Miklošič ni imel razumevanja. Po svojih načelih nam Miklošič ni mogel pomagati, zato sem poiskal Josefa Jirečka kot zborničnega poročevalca za šolstvo in bližnjega nam strokovnjaka. Dal si je vse obširno obrazložiti, si pridržal teden dni za premislek in potem svetoval, naj bi paragraf o namenu društva definirali v tem duhu, da naj se vzajemno podpirajo vseučiliški dijaki, ki se ukvarjajo s študijem slovanskih jezikov in slovstev, in naj bi besedo »Slavisten« navedli v oklepaju. Bit sem sicer skromen dijak, vendar nisem maral podpisati pravil, v katerih bi moral definirati pojem slavistov. Tako sem stopil k drugemu podpredsedniku poslanske zbornice, baronu Goedel-Lannoyu, ki je zastopal Slovence, in le-ta je v ministrstvu jamčil, da slavisti niso panslavisti. Tako smo si izposlovali tudi svoje društvo za vaje in predavanja. V spominu mi je ostalo čitanje srbskih narodnih pesmi; naprosili smo navzoče Srbe in Hrvate, med katerimi je bil tudi poznejši pomembni srbski filolog Ljubomir Stojanović, naj nam označijo v čitani pesmi naglase, in tedaj je prišlo na dan, da je izmed treh informatorjev imel sleherni druge naglase. Zato se nisem čudil ne sebi ne drugim filologom, kadar si niso znali pomagati s težavami srbskohrvatskega naglasa.

Za mojo literarnozgodovinsko izobrazbo je bilo pomembno tudi gledališče, zlasti Dvorno, v katerem so se posebno težko dobivale vstopnice za cenene prostore. Navdušenci so se stiskali pri ograji pred gledališko blagajno še v starem cesarskem gradu že ob pol drugi uri popoldne za ve-

černo predstavo in brali kako knjižico, po navadi Reklamko. Jaz pa sem bil rešen vseh takšnih skrbi, ker sem kot učitelj v družini višjega funkcionarja kabinetne pisarne dobival brezplačne vstopnice. V stojišču v pritličju sem imel kot visok človek to prednost, da so me drugi obiskovalci radi pustili stati ob steni, kjer sem imel boljšo oporo in prostost. Tako sem videl in slišal imenitne igralce in igralkе, začeniši s tragedinjo Ch. Wolterjevo. Čudno je, da nisem dobro pomnil vsebine iger, da si sem sicer imel prav dober spomin.

Za doktorat sem si izbral germanistiko, katero sem med svojimi študijami res največ gojil. Zato sem imel še poseben razlog; na proslavi Miklošičeve sedemdesetletnice v Ljubotmeru, kjer je preživel Miklošič mladost, sem bil predstavljen predsedniku Jugoslovanske akademije kanoniku Račkemu kot slavist in germanist. Rački je takoj pripomnil, da zagrebško vseučilišče vse od svoje ustanovitve (1874) nima germanista in da bi se mogel jaz pripravljati za takšno profesuro. Za témo disertacije mi je predložil R. Heinzel: »Die Bestimmung des Dialekts der Admonter Glossen« (Zeitschrift für deutsches Altertum, knj. III., 1852). Glose tega benediktinskega samostana na zgornjem Štajerskem je uporabil Weinhold za svojo »Bayrische Grammatik«; to je očitno mojega učitelja osupnilo. Ko sem pa poiskal posamezne besede v Graffovem »Althochdeutscher Sprachschatz«, sem se prepričal, da gre za prav razprostranjen spomenik, razširjen v številnih rokopisih in vključen tudi v 11. knjigo Summaria Henrici. Po šestih mesecih sem to sporočil Heinzlu in mu povedal, da moram pogledati v različne rokopise, zlasti münchenske, ali pa delo opustiti. Heinzel je kar ostrmel in mi je po krajšem premišljevanju nasvetoval, naj si izberem slovnično obdelavo druge skupine v velikem delu E. Steinmeyerja že natisnjenih staronemških glos. Toda meni je bilo žal dosedanjega dela, ki me je zanimalo. Zaprošil sem za nekaj rokopisov iz Münchena v dunajsko Dvorno knjižnico ter potoval l. 1883. prvič v Prago,¹⁸ da bi študiral v Lobkoviški knjižnici rokopis, ki se je izkazal za posebno pomembnega, ker je bil alemanska redakcija mojega glosarja, ki sem ga premestil iz Štajerske k Frankom na Renu. Po prvi besedi sem poimenoval ta spomenik »Das Adam Glossar«. Usodo glosarja sem orisal v uvodu svoje diser-

tacije, v kateri sem popolnoma obdelal slovnični del svojega glosarja. Heinzel je napisal o moji disertaciji krasno oceno in se izrazil, da bo nemška slovstvena zgodovina morala navajati kot poseben spomenik »Das Adam Glossar«, katerega obstoj je dokazal Murko. Kar pa se tiče njenega tiska, je mislil Heinzel, da bi bilo bolje čakati, dokler ne izide glosar v izdaji Steinmeyerjevih »Althochdeutsche Glossen«; tako bi bilo mogoče uporabiti tudi dva münchenska rokopisa, katerih nisem mogel dobiti po številkah, navedenih pri Graffu; novih številčk mi Steinmeyer ni mogel sporočiti, kajti imel je težave s svojim založnikom, ker je izročil Koegelu izvesne pole za njegov »Keronisches Glossar«, in zato se je zaklel, da iz svojega dela nikomur ničesar ne sporoči, dokler ne bo izdano.

Vendar teh načrtov nisem izpolnil, ko sem si izbral za življenjsko nalogo slavistiko. Zato sem ohranil opreznost pri dajanju disertacijskih tem, ker sem imel vselej v spominu usodo svoje disertacije. Za svoje disertacijsko delo sem potreboval mnogo časa in ga oddal šele leta 1885. Ko sem nekoč moral Miklošiču priznati, da ga še nisem dokončal, me je pokaral s prav ostrim glasom: »To ne vodi nikamor, takšnega dela se lahko loti učenjak, ki živi v zagotovljenih razmerah, ne pa mlad nadebuden študent.«

Za glavni rigoroz sem hotel imeti kot drugi predmet slavistiko, ne pa klasično filologijo, kakor je bilo predpisano. Moji profesorji so s tem soglašali, in E. Schmidt se je izrazil, da bodo klasični filologi preglasovani. Ali je tega bilo treba, ne vem, toda zanesljivo je, da sem dal jaz pobudo za spremembo pravilnika za filozofski doktorat, in sicer v tem smislu, da je bila predprava klasične filologije odpravljena in da so bile omogočene tudi druge skupine. Sredi julija 1885 sem opravil glavni rigoroz; z njim je zaključil E. Schmidt svoje akademsko delovanje na Dunaju in potem odšel za ravnatelja novo ustanovljenega Goethejevega arhiva v Weimarju. Imel sem veliko srečo, da me je izpraševal še moj učitelj, kajti pred rigorozom sem resno zbolel za vnetjem slepiča, ki se tedaj še ni dalo operirati. Skrbi zaradi rigoroza so me močno mučile, tako da sem bil nestrpen bolnik, kakršnega že dolgo niso imeli na dijaškem oddelku dunajske bolnišnice, katerega je vzdrževal dobro organizirani »Krankenverein der Wiener

Hochschulen«. Miklošič me je tam nekoč obiskal ter tolažil z besedami: »Primum est vivere, dein philosophari«.

S kirurškim oddelkom splošne bolnice sem se seznanil že v prvem letu svojega vseučiliškega študija; moral sem namreč tamkaj ostati kot »interessanter Fall«, da bi mi slavní kirurg Th. Billroth operiral aneurysma cirsoideum (razširjenje žile — o. p.) na levem sencu. Štiri tedne po operaciji me je kazal z velikim zadovoljstvom svojim slušateljem in njegovo poslednje predavanje pred njegovo prezgodnjo smrtjo je bilo posvečeno tej bolezni. Po letih me je izpraševal hrvatski hrivec v Opatiji, katero je pomagal Billroth ustvariti kot kopališki kraj, po moji brazgotini na sencu in mi povedal, da je bil Billroth njegova stranka in si je želel, naj mu po smrti uredi frizuro. Takšen estet je bil ta ljubitelj glasbe in baleta, ki ni zapustil nikakršnega premoženja, tako da je moral cesar Franc Jožef določiti njegovi vdovi in hčerki posebno pokojnino po milosti.¹⁹

Moja promocija se je zavlekla, ker sem kot dijak, ki je opravil vse izpite na gimnaziji in na vseučilišču z odliko, imel pravico zahtevati promocijo sub auspiciis imperatoris; na nji je prejel kandidat od cesarja velik krasen prstan s cesarsko krono in inicialami F. J. I. iz diamantovih drobcev in s štirinajstimi velikimi briljanti v zlatem okviru. To odlikovanje je bila cesarica Marija Terezija namenila pravnikom, toda l. 1882. si je izposloval klasični filolog Wodtke prvič takšno počastitev tudi na filozofski fakulteti. Jaz sem mu sledil 8. februarja 1886. s prav slavnostno promocijo, na kateri mi je izročil cesarsko darilo nižjeavstrijski deželni namestnik. Za témo svojega predavanja sem si izbral kot Miklošičev učenec »Die Bedeutung der Fremdwörter«; tu sem poudaril pomen tujk v kulturni zgodovini človeštva. To znanstveno predavanje je bilo pomembno tudi za širše občinstvo, na kar me je z velikim veseljem opozoril rektor Zhishmann, profesor cerkvenega prava na pravni fakulteti, Slovenec, toda še bolj v smislu starega »ein Krainer«. To predavanje, ki je izšlo kot moj prvi nemški spis v »Wiener Zeitung (števil. 43/44), je kljub svoji poljudni obliki dokaz, da sem se uvrstil po letih ne po naključju med sourednike časopisa »Wörter und Sachen«.

Moje promocije so bili veseli moji germanistični kolegi in so jo tudi hoteli prvi proslaviti. V Srebrni dvorani dunajskega Musikvereina so priredili večer, kateremu je predsedoval profesor Jakob Minor, naslednik Ericha Schmidta. Na njegovo povelje sem moral predstavljati kneza pivcev, čigar pesem se je pričejala z besedami:

»Ich bin der Fürst von Thoren,
Ich bin zum Saufen auserkoren.
Ihr andern seid erschienen,
um mich fürstlich zu bedienen.«

»Vseh bedakov sem vladar,
pitja zvoljeni sem car,
drugi vsi pa semkaj ste prišli,
da kneževsko bi stregli mi.«

Temu pozivu so navzoči radi ustregli in so me obkroževali kakor kneza, ki je na svojem prestolu, t. j. na umetniški peči, trepetal od strahu, da se ne bi zvrnil z nje. V Weimaru je izpil na moje zdravje čašo pravega plzenskega piva Erich Schmidt, ker sem bil »der letzte Ritter ohne Furcht und Tadel, den ich durch das Fegefeuer der Rigorosen in ein besseres Jenseits befördert habe.« Iz Petrograda mi je poslal V. Jagić, kateremu sem bil poslal povabilo na promocijo, latinsko brzojavko s čestitkami.

Dva dni pozneje je proslavilo akademsko društvo Slovenija s slovensko kolonijo in slovanskimi prijatelji na Dunaju moj doktorat z veliko parodijo na pravo promocijo. Med slovenskimi dijakmi je bila namreč družba veselih tovarišev in le-ti so imeli iz meni bliže neznanih razlogov za znak krokarja, zato so se nazivali krokarji. Bolj kot sem sam zaslužil, so si me prilastili za svojega ter sklenili povišati na doktorja »krokarije«. Pred slavnostnim sprevedom je nesel pedel največjo metlo, ki se je našla, kot rektorsko žezlo. Z latinsko formulo sem bil po obredu proglašen za doktorja krokarije, ko sem poprej obljubil, da bom pil le čisto vino in pivo in ne bom živel na način filistrov (»Te nunquam nisi vinum purum cerevisiamque poturum neque filistorum modo victurum«), da bom branil predprave in pravice vseh krokarjev ter nosil vselej v srcu naš zbor krokarjev (»nostri crocariensis collegii«). Diploma, naslikana na pergamentu —

prava diploma je bila na lepenki — je predstavljala v grbu različne znake veselega življenja in je bila obrobljena z dvema velikima in številnimi majhnimi krokarji; toda imela je tudi resno besedilo v slovenskih verzih, v katerih se je glasila moja prisega takole:

»Narodu daruj vso moč,
skrbi zanj i dan i noč,
med prijatelji pij in pevaj,
ž njimi srce si ogrevaj,
se spominjaj prejšnjih dni,
pa boš živel brez skrbi.«

Na pečatu je bil s cinobrom v mavcu vdolben krokar z napisom: *Alma avis crocariensis*.²⁰

Po doktoratu sem hotel opraviti državne izpite iz nemščine in slovenščine. Kot nemška domača naloga je bila sprejeta moja disertacija, za slovensko mi je dal Miklošič nalogo »Enklitike v slovenščini«. Obravnaval sem obširno enklitične besede z oblikoslovnega in sintaktičnega vidika, omenil, da so podobni pojavi kot v slovenščini tudi v slovanskih in drugih jezikih; vendar sem takšno primerjavo opustil in se omejil na slovenske pojave z zgodovinskega in dialektičnega vidika; pri tem sem lahko ugotovil znatno raznolikost v oblikah celo na tako majhnem jezikovnem ozemlju, kakršno je slovensko. Za jezikovni razvoj je bil zanimiv pojav, da so se enklitike s časom prenesle tudi na stavčne začetke. Zato je celó pri takšnem pesniku, kot je Prešeren, Fr. Levstik mnogo verzov »popravlil« (Pesmi Franceta Preširna v ljubljanski izdaji iz leta 1866.); v isti izdaji sta imeni Jos. Jurčiča in Jos. Stritarja, izmed katerih je drugi napisal klasični uvod k neklasični izdaji, katera se je uporabljala celo desetletje. Sploh sem se dokopal do številnih novih dognanj v tem svojem prvem tiskanem znanstvenem spisu.²¹ Po mnogih letih me je razveselil v Praškem lingvističnem krožku Roman Jakobson z načelnim citatom iz mojega prvega dela.

Za pedagoško delo mi je zastavil R. Zimmermann témo: »Kaj je značaj v psihološkem in kaj v etičnem pomenu?« S tem vprašanjem sem se resno ukvarjal in pri tem študiral tudi Schopenhauerja. Ocena se je glasila: »Več kot treba, odlično (ausgezeichnet)«. To delo je bilo celo natisnjeno v

hrvatskem izvlečku. Neki kolega je namreč dobil isto temo in uporabil moje delo; ko je prišel na gimnazijo, ga je natisnil z mojim dovoljenjem v letnem poročilu svojega zavoda.

Ustnih državnih izpitov pa nisem opravljal, kajti zame niso imeli smisla, brž ko sem se odločil za znanstveno slavistično kariero na Dunaju.

O počitnicah 1886 sem bil gost pri Davorinu Trstenjaku, župniku v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu. Trstenjak je živel še v romantičnem krožku graških Slovencev s Stankom Vrazom in Fr. Miklošičem, pisal pozneje različne članke, zlasti narodopisne, v »Novice« in bil pomemben v slovenskem kulturnem življenju kot izdajatelj in podpornik mariborskega časopisa »Zore« z »Vestnikom« in kot izdajatelj prvega znanstvenega časopisa »Kresa« v Celovcu. Zato je imel dobre zveze tudi s slovenskim pisateljskim in znanstvenim svetom ter je vabil k sebi razne njegove zastopnike;²² to je lahko delal, ker je bil pravzaprav veleposestnik, vendar je to postal že zelo pozno (v svojem 63. letu), tako da ni utegnil opraviti večjih investicij. Osupnilo me je, da je bil mož s takšno demokratično tradicijo proti izobrazbi služabništva, češ da dekle, ki se nauči brati in pisati, ne bo marala biti gospodinjska pomočnica. Pri njem se je še ohranila stara navada, da so njegovi kaplani in sleherni gost dobivali pol bokala vina za obed in za večerjo. Vendar so se morali gostje podvreči strogi disciplini ter biti ob 9. uri doma, kar ni uga-jalo predvsem mladim ljudem, ki so hoteli zvečer pogledati v mesto Slovenj Gradec.

Ko sem pri D. Trstenjaku zbolel za vnetjem sklepov (polyarthrititis), me je poslal energično v Krapinske Toplice (na zapadnem Hrvatskem), kjer sem po močnem zdravljenju zares v kratkem času ozdravel. Tedaj sem se seznanil z zelo starim hrvatskim pisateljem I. Trnskim, ki me je priporočil referentu za visoko šolstvo v oddelku (dejansko v ministristvu) za uk in bogočastje v Zagrebu Janku Jurkoviću, da bi se mu predstavil kot kandidat za germanistično stolico na zagrebškem vseučilišču. Slednji me je radostno sprejel, dasi je vedel, da ima ban grof K. Khuen-Héderváry svojega kandidata, toda iz tega baje ne bo nič, dokler ostane on sam referent. Jurković je nehal biti referent že l. 1887. Navsezadnje so me pozvali, naj napišem v tej zadevi kako vlogo; prejel

sem nanjo izmikajoč se odgovor, in po desetih letih je celó dospela odločba, da moram plačati globo, ker nisem nalepil kolka. Ko je došel grof Khuen-Héderváry na Dunaj, sem ga obiskal po nasvetu V. Jagića ter dobil pojasnilo, da sta bila poslana dva kandidata na višje germanistične študije; on sicer ne ve, kako daleč sta napredovala, toda če bi ustrezala, bi vsekakor kot »domačina« imela prednost. To mi je zadoščalo, da sem se odločil za slavistiko in zaprosil za potovalno štipendijo dunajskega vseučilišča ne za Nemčijo, temveč za Rusijo. Prvi profesor za nemški jezik in slovstvo na zagrebški univerzi je zares postal mož banove sorodnice Quiquerez, t. j. Kikerec, čigar ime ni špansko, marveč pošteno hrvatsko in ki dokazuje, da so latinski izgovarjali še dolgo Kikero, ne pa Cicero. Vendar je bila njegova usoda nesrečna; sprl se je s svojo aristokratsko ženo in se hotel ločiti; da bi ga bil prestrašil, ga je suspendiral načelnik oddelka Iso Kršnjavi, znani umetnostni kulturni zgodovinar in sam slikar. V prepiru z njim je vrgel Kikerec nanj težak železni črnilnik in bil zato obsojen na šest mesecev zapor. Za njegovega naslednika je predložila zagrebška fakulteta germanista praške Karlove univerze Arnošta Krausa, toda njegovega imenovanja v kabinetni pisarni niso izvršili.

Jeseni l. 1886. je prišel na Dunaj kot Miklošičev naslednik po daljšem obotavljanju, ki je Miklošiču trajalo predolgo, Hrvat Vatroslav Jagić. Prispel je iz Petrograda, kjer je bil preživel šest znanstveno plodovitih let.²³ Na Dunaju je vendarle Jagić našel pravo torišče; imel je tamkaj slušatelje iz vse avstro-ogrske monarhije, z Balkana in tudi iz Rusije, katere slavistični štipendisti so se vsaj nekaj časa mudili pri Jagiću na Dunaju. Jagić je tudi skrbel za nadaljnjo izgraditev starega dunajskega slavističnega središča. Najprej je ustanovil seminar za slovansko filologijo; Miklošič namreč ni gojil ljubezni do seminarja, kajti v njem so baje slušatelji deležni »drilla«, slušatelji delajo v njem dolgo na malenkostnih nalogah in ne berejo velikih pisateljev, n. pr. kdo čita grške in rimske zgodovinarje? Jagić takih dvomov ni imel, ustanovil je takoj knjižnico, ki je naglo bogatela tudi po njegovih zvezah z znanstvenim svetom. Prostor na povsem novi univerzi, katere bi si bil mogel Miklošič izbirati, so se morali preurediti iz stanovanja nekega uslužbenca, in

to je vzbujalo nejevoljo. V seminarju so se opravljale tudi vaje profesorjev in poznejših docentov in prav tako predavanja članov seminarja, v katera so posegali s svojimi opazkami ne le Jagić, ampak tudi mnogi udeleženci, zlasti bolj izurjeni, katerih je bilo pogosto nekoliko. Vsi udeleženci so uporabljali knjižnico in v njej so občevali s tovariši iz raznih dežel in narodov.

Za razliko od Miklošiča je razširil Jagić svoja predavanja na zgodovino jugoslovanskih literatur do 16. stoletja in na snov ruske in poljske zgodovinske slovnice. Kot urednik lista *Archiv für slavische Philologie*, katerega je ustanovil za svojega bivanja v Berlinu, je imel širok razgled po jezikovnih, slovstvenih in narodopisnih vprašanjih vseh Slovanov in po njihovih starožitnostih. Kot bivši klasični filolog se je zopet ukvarjal s starejšimi cerkvenoslovanskimi spomeniki in zato homo lahko razumeli, da je tudi pri Miklošiču visoko spoštoval njegovo starofilološko delovanje. Jagić je očital mlajšim slavistom ozko specializacijo in da ne marajo več biti slavisti, temveč le polonisti, bohemisti itd. Iz tega, kar sem navedel, je videti, s čim je razširil Jagić tudi moje znanstveno obzorje, toda jagićevec, kakor me je nekolikokrat karaktiriziral Arne Novák v svojih »Přehlednih dějinah«, nisem bil; imel sem slavistično podlago naravnost od Miklošiča.

Zame in druge dunajske študente je bilo velikega pomena študentovsko društveno življenje. Izvzemši Bolgare, je imela vsaka slovanska narodnost svoje dijaško društvo. Pri Čehih je bil to »Akademický čtenářský spolek«, pri Poljaki »Ognisko«, pri velikorusko orientiranih Rusinih »Bukovina«, pri malorusko, bolj ukrajinsko²⁴ orientiranih Rusinih »Sič«, pri Slovaki »Tatran«, pri Slovenci »Slovenija«, pri Hrvati »Zvonimir« in pri Srbi »Srpska Zora«. Najbolje je bil organiziran češki »Akademický čtenářský spolek«; imel je lastne prostore, vendar ne tako družabnega študentskega življenja kot druga, zlasti jugoslovanska društva, po gostilnah in po svojih kavarnah. Kavarne so bile predvsem pri Jugoslovanih priljubljene in Srbi so naravnost pravili, da so se rodili v kavarni. Večinoma so društva prirejala svoje seje in slavnostne večere v gostilnah, kjer so se obravnavala društvena in domača vprašanja; tam so tudi predavali in pri prosti zabavi mnogo prepevali, zlasti narodne pesmi. Kljub vsem

sporom in nesporazumom med posameznimi slovanskimi narodi so imela vendarle vsa društva medsebojne stike, in so se pogosto obiskovala na sestankih in slavnostih; pri tem se je mnogo govorilo in študentje so imeli priložnost poslušati razne slovanske jezike in se vaditi v njih. Dobro se spominjam, da sem n. pr. v poljskem »Ognisku« imel priložnost slišati tudi različne anekdote, med njimi mnogo židovskih, iz ust pomembnega poljskega poslanca grofa Wojciecha Dzieduszyckiego.

Velikega pomena v tem študentskem življenju je bilo tudi Slovansko pevsko društvo s češkim vodstvom in s češkim opravičnim jezikom; v njem se je shajalo tudi mnogo slovanskih študentov, zlasti Slovencev in Hrvatov. Društvo je pazilo, da so bili na njegovih koncertih, ki so bili vselej na umetniški višini, zastopani vsi slovanski narodi, in sicer ne le z imenom društva v svojem jeziku, temveč tudi z izbranimi pevskega glasbenimi točkami. To društvo je imelo tudi ženski pevski zbor, čigar članice so bile pretežno Čehinje. V mojih študentskih letih je bil zborovodja Buchta, član orkestra Dvorne opere, predsednik in obenem mecen pa bankir Bouchal, ki je pokrival društvene primanjkljaje. Bouchalov uradnik je bil Rudolf Pilát, ki je postal pozneje ugleden uradnik Živnostenske banke na Dunaju in v Pragi in navsezadnje njen višji ravnatelj.

Posebno živahni so bili stiki med Jugoslovani. Najbližji so si bili Slovenci in Hrvatje; mnogo so govorili o svoji enotnosti in sodelovanju v najstarejših časih, o sedanosti so trdili nekateri Hrvatje, da Slovence in Hrvate deli le Sotla (hrvatski Sutla), rečica med Štajersko in Hrvaško, toda tudi o njej so pravili, da je ni več, ker so jo popili (ispili) slovenski in hrvatski študentje. Pri Srbih se je mnogo sanjalo o Dušanovem carstvu, v katerem pa je bilo mnogo Grkov, in med njimi so se srbski dostojanstveniki že v prvi generaciji pogrčevali; sicer pa so malo mislili na sedanje zamotane razmere in na pota, po katerih naj bi se Jugoslovani resnično zblíževali. Vendar pa so Srbi že tudi premišljevali o bodoči jugoslovanski državi, za katero je sestavljal neki medicinec iz Srbije ministrstvo takole: ministrski predsednik, minister za zunanje zadeve in za trgovino bo Srb, vojni minister Črno-

gorec, minister »policije«, t. j. za notranje zadeve, Hrvat, minister za prosveto Slovenec itd.

Jaz, moj eno leto starejši prijatelj pravnik Janko Babnik in nekaj drugih Slovencev smo vstopili v češki »Akademický čtenářský spolek«, čigar predsednik je bil Otakar Pražák, sin upravitelja ministrstva za pravosodje, kateremu so bili Slovenci hvaležni za prve jezikovne naredbe v korist slovenščine. Mladi Pražák je uradoval v uniformi dragonskega enoletnega prostovoljca. Nekoč je imelo njegovo društvo neki spopad s policijo; to je prišlo v časnike in humoristični časopis Kikiriki je objavil sledečo notico:

Pražák iun.

Das ist der Fluch der bösen Tat,
dass sie forzeugung Böses muss gebären,
dass sogar Ministersöhn'
nach Freiheit schon begehren.

Ni brez ironije, da se je slovaški Tatran izselil iz Akademicekega čtenářskega spolka ob tistem času, ko je vanj stopilo nekaj Jugoslovanov.

Sam sem imel v Akademickem čtenářském spolku priložnost sistematično prebirati češke časnike in časopise ter se vaditi v češčini; med potjo od sv. Štefana do svojega stanovanja v III. okraju sem pogosto izgovarjal ř, toda te češke posebnosti se nikdar nisem naučil temeljito.

Moje sodelovanje v »Sloveniji« je bilo od začetka pa vse do konca mojih študijskih let prav živahno. Miklošič je to odobral in pravil: »Prav je tako, predvsem se spoznavajo ljudje.« Kmalu sem postal v »Sloveniji« tajnik in mnogokrat sem bil predsednik. Skrbel sem, da so v društvu poslovali pravilno in parlamentarno, kar ni bilo lahko, ker so bili med vročekrvnimi mladeniči pogosto tudi brezobzirni nemirneži. Neki dogodek, katerega nisem preprečil, me je dolgo preganjal. Pod Taaffejevo vlado so dobili Slovenci za deželnega predsednika na Kranjskem goriškega Slovenca dr. Andreja Winklerja, ki je v letih 1884—1885 izdajal kot prilogo uradnemu listu Laibacher Zeitung časnik Ljubljanski list, da bi zagovarjal svojo politiko proti radikalnim življem, ki niso mogli doumeti, da vladna stranka ne more nadaljevati z nazeri in navadami bivše opozicije. Saj tudi pri Čehih ni bilo

redko, da so razglasili zaslužne može za izdajalce; sumljiv je bil celó že, kdor je postal dvorni svetnik. Proti takšnim neplodnim življenjem je nastopil predvsem Ljubljanski list, čigar spretni urednik je bil prof. Fr. Šuklje, odličen deželni in državni poslanec. O velikonočnih počitnicah je oživel stari opozicijski duh tudi v študentskih vrstah in neka skupina je prinesla na Dunaj domnevno Šukljetovo izjavo: »Kaj je meni mar praznih žepov slovenskih študentov!« Majhna skupina je sklenila demonstrirati proti Šukljetu, enemu izmed ustanoviteljev »Slovenije«, in sicer tako, da je zahtevala, naj bi bil izključen kot časten član zaradi žalitve slovenskih študentov. Ta predlog je seveda posegal v dnevno politiko, ki je bila akademskim društvom prepovedana. Opozoril sem na to predlagatelje in govornike, ki so se ironično izražali, da bodo povedali vso resnico, ako jim bo predsednik obljubil, da jim ne bo vzel besede. Ker je postajala debata bolj in bolj politična, sem imel pripravljene ustrezne paragrafe pravil in društvenega zakona, katere sem imel na sejah vselej pri sebi, da bi umaknil predlog z dnevnega reda in sestanek, na katerem — kakor pogosto pri Slovencih — ni bil navzoč policijski zastopnik, če treba celó razpustil. Medtem pa mi je poslal moj dobri prijatelj pravnik Babnik listič, naj ne bom bolj policijski, kakor je treba, češ da bo predlog tako in tako propadel. V tem primeru sem res poslušal svojega prijatelja, vendar ne v korist stvari. Predlog ni propadel; mnogo članov se je vzdržalo glasovanja, in Goričani so celó odšli, tako da je predlog dosegel neznatno večino 12 : 10 glasovom. Kakor se je govorilo, niso tega pričakovali niti predlagatelji sami, in velika večina navzočih je bila prav zadovoljna, ko sem razglasil, da predlog ni sprejet, ker bi bila za izključitev častnega člana potrebna dvetretjinska večina enako kot za njegovo izvolitev. Razen tega bo prosil odbor za pojasnilo profesorja Šukljeta, ki ima vendar tudi pravico se zagovarjati. Sklenili smo, da nihče o tem ne sme pisati v javnosti, toda neki član je izstopil še isti večer iz društva in je to storil. Prof. Šuklje je izvedel vse tudi naravnost in se je odpovedal častnemu članstvu še prej, kot je prejel naš dopis. Vse to je primer malenkostnega študentskega življenja, vendar tedaj nisem storil prav, da nisem obvaroval društva sramote zaradi izključitve zaslužnega častnega člana ter da nisem

prihranil njemu in glavnemu krivcu spomina na ta neljubi dogodek. Predlagatelj je bil sicer medicinec Marolt, toda dejansko je stal za njim dr. Ivan Šušteršič, ki je postal predsednik katoliške ljudske stranke na Kranjskem in na Slovenskem ter se je sporazumel s prof. Šukljatom, da je prevzel mesto deželnega glavarja in predsednika deželnega odbora na Kranjskem. Zato ni čudno, da so bili baje ustrezni listi v zapisniku »Slovenije« iztrgani.

Leta 1886. sem bil predsednik Slovenije, da vodim proslavo petdesetletnice Josipa Stritarja, ki je kot profesor klasičnih jezikov na bivši gimnaziji piaristov v VIII. dunajskem okraju imel vodilno vlogo v slovenskem kulturnem življenju kot izdajatelj leposlovnega časopisa »Zvon« na Dunaju 1870, 1876—1880 ter je bil sam odličen pesnik in pisatelj. Šlo je za to, da bi Slovenska Matica izdala njegova zbrana dela; Matica je to odklonila, kar ni bila nesreča, ker je to zasebni založnik opravil celo boljše. Slovenska Matica je bila zato kritizirana in njen predsednik, slovstveni zgodovinar, profesor in duhovnik Josip Marn se je obrnil do mene s prošnjo, naj bi na Dunaju prizanesli njegovi družbi; to bi se bilo sicer zgodilo tudi brez njegove prošnje.

V letih dunajskih študij sem spričo svoje udeležbe v društvenem življenju vendarle težko prenašal, da nisem bil plesalec. Zato sem se kot mlad doktor odločil obiskovati ponovno plesne vaje, da premagam ta resni nedostatek svoje izobrazbe. Za ženski svet sem se malo zmenil, toda tudi v tem pogledu sem prišel na vrsto. Stritarjeve proslave se je udeležilo veliko število slovanskih poslancev državnega zbora. Ko sem pripeljal pianistko Bogomilo Šumanovo, poznejšo ženo dr. Ivana Šušteršiča, k častni mizi, sem zagledal nasproti sebi krasno sedemnajstletno deklico, pravo Libušino hčerko, ki je imela obraz kot kri in mleko. Zaljubil sem se v njo na mah in izvedel še na istem večeru, da je hči češkega poslanca in višjega ministrskega uradnika. Moja strastna ljubezen, žal, ni našla odziva, in jaz tudi nisem bil kandidat za ženina; le-teh je mogel imeti moj ideal, kakor je pravila njena mati, na vsakem prstu pet. Moja nesrečna ljubezen je trajala celih sedem let in je imela to dobro stran, da sem se izogibal vsakovrstnim pustolovčinam, zlasti za svojega bi-

vanja na Ruskem. Močno me je ganila slovenska narodna pesem, katero so prepevali pogosto moji kolegi:

Meni pa se dekle smili
ki je moja, moja b'la
zdaj pa jo drugi fantje zaničujejo.

Omožila se je v starosti dvaintrideset let z odvetnikom na Češkem, jaz se za njeno usodo nisem nič menil, toda ona se je menila za mojo in me presenetila ob sedemdesetletnici s čestitko, v kateri se je spominjala najinih mladih let na Dunaju.

Tako sem preživel na Dunaju na študijah celih sedem let, preživljajoč se z inštrukcijami in delom pri Miklošiču. Med mojimi učenci je bil tudi Richard Plattensteiner, ki sem ga poučeval za ljudsko šolo, na kateri je le opravljal izpite. Pozneje je sicer dosegel doktorat iz kemije, toda postal je ugleden nižjeavstrijski pesnik, dialektičen pisatelj in »Vortragsmeister« (recitator), ki je želel uspehe po vsej Nemčiji.

V sedmem letu sem se potegoval za Lindheimovo potovalno štipendijo. Med osmimi prosilci so bili klasični filologi s knjigami (n. pr. Sternbach), toda Jagić in drugi profesorji so zagovarjali stališče, da naj pridejo na vrsto tudi drugi filologi. Pri meni je brez dvoma vplivala tudi promocija sub auspiciis imperatoris, in tako sem prejel štipendijo 900 guldinarjev za dobo enega leta, da bi potoval na Rusko. Štipendija sicer niti za eno leto ne bi bila zadoščala, zlasti spričo daljšega bivanja v dragem Petrogradu in posebno za daljše študijsko potovanje po Rusiji, na katero sem takoj pomislil. Potrebni denar sem si zagotovil po prijateljskem nasvetu, tako da sem se dal zavarovati za življenje in mogel dati zavarovalni list (polico) svojemu upniku v zastavo. Takšna posojila mi je pošiljal Josip Zelenik, rojak iz moje župnije, ki je bil vzgojitelj pri knezu Paaru v Kardašovi Rečici.

Toda z zavarovanjem sem imel težave; odklonil me je dunajski »Anker«, in zaradi tega tudi druge zavarovalnice, tako da sem odpotoval v Ljubljano, kjer me je sprejela »Slavia«. Zdravnik mi je izdal, da imam začetek katarja pljučnih vršičkov; to je bilo nevarno, ker me je ruski vojaški

ataše na Dunaju Voronin, s katerim sem občeval pri Jagiću in ki je živel po revoluciji v Pragi, svaril pred petrogradskim podnebjem, ki baje ni primerno za Jugoslovane, zlasti ne za Črnogorce. Vendar se jaz nisem dal preplašiti in sem imel srečo z zdravjem tudi na Ruskem.

¹ Pisal se je Miklosich po kajkavskem hrvatskem pravopisu z madžarskoitalijansko osnovo, kakor so pisali njegovo ime (seveda s dvema s) na gimnaziji v Varaždinu, kjer je študiral prvi dve leti gimnazije. O njegovem imenu glej mojo razpravo Miklosichs Jugend- und Lehrjahre v Festgabe für Richard Heinzel, Weimar 1898, češki v Murko, Rozpravy z oboru slovanske filologie, Praga 1937, str. 101. Rozpravy ali Rozpravy I pomenijo Murko: Rozpravy z oboru slovanske filologie, Rozpravy II pa Murko: Rozpravy z oboru slovanskega narodopisu.

² Gl. moje »Rozpravy«, str. 147 ss.

³ Pregled njegovih naziranj o staroslovenščini in njene paradigme z najstarejšimi teksti so imeli v njegovi knjigi »Altslovenische Formenlehre in Paradigmen«, Dunaj 1874.)

⁴ Gl. Rozpravy, str. 160, op. 8.

⁵ Kratkij slovar šesti slavjanskih jazikov (russkago s cerkovnoslavjanskim, bolgarskago, serbskago, češkago i polskago) i takže francuzskij i nemeckij, S.-Peterburg, Moskva, Dunaj 1885.

⁶ Reiff, Ch. Ph., Neue Parallel-Wörterbücher der Russischen, Französischen, Deutschen und Englischen Sprachen, in vier Theilen, nach den Wörterbüchern der Russischen Akademie, der Französischen Akademie, von Adelung, Heinsius, Johnson, Spiers und Andern. 4., neu bearbeitete und sehr vermehrte Auflage. Karlsruhe 1865, 8°.

⁷ Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Dunaj 1886.

⁸ Sitzungsberichte der phil.-hist. Cl. d. kais. Ak. d. Wissenschaften, CIII., II., str. 413.

⁹ Pseudonim iz začetnih črk njenega imena: Therese Albertine Luise von Jacob.

¹⁰ Gl. moje »Rozpravy« str. 164—165; najbolje je opisal to slavnost Š. (dr. K. Štrelj) v časopisu Ljubljanski zvon, let. 1883, str. 802—807, 1884, str. 58—59.

¹¹ Miklošič in Hrvati. Poslanica hrvatskemu akademickemu društvu Zvonimir v Beču, Ljubljana 1883, mala 8°, str. 35.

¹² Milan Rešetar, Der štokavische Dialekt. (Schriften der Balkan-kommission, Linguistische Abteilung. I. Südslavische Dialektstudien IV., Dunaj 1907.

- ¹³ Archiv für slavische Philologie, XXVIII, 351—385.
- ¹⁴ Pesem o Valterju iz Akvitanije, op. prev.
- ¹⁵ Prim. njegovo poslednje delo: »Studien zu den Sprüchwörtern des Mittelalters«, o izvoru, najstarejši jezikovni obliki, 6 razširitvi itd. pregovorov v srednjem veku.
- ¹⁶ Forschungen zur neueren Literaturgeschichte. Weimar 1898.
- ¹⁷ Češki prevod glej v mojih »Rozpravah«, str. 99—154.
- ¹⁸ V Akademskem čitalniškem društvu sem našel prijazne družabnike, s katerimi sem občudoval starožitnosti in lepoto Prage, toda najbolj mi je ostala v spominu moja gospodinja, ki me je po obisku Hradčanov vprašala: »Ali ste videli svetovaelavsko krono, ki nam pripada?« Na sina nezgodovinskega naroda je to vplivalo kakor kakšno razodetje.
- ¹⁹ Gl. o tem poročilo, katero sem na prošnjo prof. MUDr. Jiráska napisal za »Rozhledy v chirurgii«, letnik 18, 1939, str. 216.
- ²⁰ Ob tej priložnosti je »rapsod Slovenije« Jože Božič, poznejši višji računski svetnik, recitiral svojo pesem na čast moje promocije.

Približam se jaz zdaj rapsod Sloven'je,
Da Te proslavim vrlo v pesmi mili,
Se nisem odpovedal se pesniški žili,
Poslušaj toraj moje merodajno mnenje.

Pri polni čaši smo se danes zbrali,
Da Murka doktorja slavimo,
Se ž njim vsi prav srčno veselimo,
Ker naša dika je, ponos Sloven'je ste ga ravno zvali.

Marljivi bčeli bi Te prispodobil,
Da si iskal sladkosti v cvetji dičnem,
A v pustem kraji, kraji si zatišnem,
Sadu obilnega si si pridobil.

Ruval si pridno, pulil korenine,
Primerjal zvok si, glas vokalov,
Pač lepši bije polnih glas bokalov,
Iskal končnice si in pritikline.

Latinsko, grško, nemško Ti sintakso
Pretuhtal si, v slovenščini napravil si izpit,
Gotovo še študiral si sanskrit,
Da kot profesor boš imel veliko prakso.

Veliko si se martral, mučil in pa trudil,
Prestal si marsikatero bitko nočno uro,
Prebral marsikatero knjigo in knjižuro,
Pri majhni stvari s pridnostjo si se pomudil.

Zato pridobil lepo si plačilo;
Plačilo lepo, krasnega spomina;
Povzdignem toraj polno čašo vina,
Sprejmi od rapsoda zvestega vošilo.

Podal se v krasno bodeš domačijo,
Neumorno tam deluj in neprestano,
S ponosom gledal boš na delo dokončano,
Ponosni bodemo i mi na našega Matijo.

²¹ »Enklitike v slovenščini«, Letopis Matice slovenske 1891. 1892.

²² Tako sem se seznanil z V. Oblakom, Gl. »Rozpravy«, str. 273.

²³ Gl. moje poročilo o njegovih Spominih v Slavii 16, str. 347 do 384.

²⁴ Tudi Ukrajinci so še uporabljali pridevnik ruškyj za razliko od velikorúskega russkij; glede na to so se v Galiciji pristaši ene stranke imenovali »mehki« (mjagkije) in pristaši druge stranke »trdi« (tvérdyje).

IV. Študijsko bivanje v Rusiji

PETROGRAD

Sredi septembra 1887 je odpeljal prof. Jagić dr. Frančiška Pastruka in mene na Rusko. V petek opoldne smo vstopili v brzovlak na Dunaju, potovali čez Varšavo in beloruski Minsk v Moskvo; tja smo se pripeljali v nedeljo zvečer in odpotovali takoj naprej v Jaroslavelj, kamor smo dospeli v ponedeljek zjutraj. Tako sem dobil takoj v začetku pouk o velikanski ruski državi, v kateri so bila trodnevna nepretrgana potovanja nekaj povsem običajnega; na Kavkaz so takrat potovali iz Petrograda z brzovlakom pet dni. Široki tir ruskih železnic omogoča udobnost vsem potnikom, tako da se lahko tudi brez spalnih vozov udobno naspijo.

Jaroslavelj se izgovarja kot rubelj-rub z apokopo l in je pomenilo grad ali mesto Jaroslava (Jaroslavl'gorod). To starinsko mesto z bližnjim Rostovom je bilo zares spričo svojih starožitnosti primerno za sedež sedmega ruskega arheološkega kongresa, ki je bil posebnost po svoji sestavi in predsedstvu. Prirejen je bil namreč prvič pod vodstvom grofice Praskovje Sergejevne Uvarove, ki je ta položaj ne samo podedovala po svojem možu kot čast, marveč je kongres dejanski vodila energično in spretno. Njen soproj Aleksej Uvarov (umrl 1884) je bil eden najbogatejših ruskih veleposestnikov in tudi aristokrat duha z znamenito tradicijo. Njegov oče grof Uvarov, minister za narodno prosveto za carja Nikolaja, visoko izobražen mož in prijatelj pesnika Žukovskega, si je dopisoval z Goethejem, ljubil klasicizem in ga skušal uvesti v ruske šole. Sin si je pridobil velikih zaslug za rusko arheologijo in znanost sploh. V Akademiji znanosti je ustanovil znane uvarovske premije.¹ Sam je bil odličen arheološki strokovnjak; zbiral je zgodovinske in umetniške spomenike po vsej Rusiji in po Evropi, zlasti takšne, ki so bili pomembni za razvoj umetnosti na Ruskem. Mnogo teh spomenikov je našlo pot v javne zbirke v Petrogradu in Moskvi, mnoge je ohranil v svojem muzeju. Popisal in preiskal je sam mnoge spomenikov

vseh dob in si je pridobil še več zaslug s tem, da je povsod vzbujal enako zanimanje za ruske starožitnosti; ustanovil je l. 1865. »Moskovskoje arheologičeskoje občestvo« in prirejal s svojim organizacijskim darom in neutrudljivo energijo ruske arheološke kongrese. Vendar ti kongresi niso namenjeni le arheologom v ožjem pomenu, temveč vsem ruskim učenjakom, ki se ukvarjajo s preteklostjo celotne ruske države, ki hrani krog Črnega morja in na Kavkazu bogate spomenike klasičnih starožitnosti, drugod bizantinske, slovanskoruske, zapadnoevropske, finske spomenike kakor tudi spomenike muslimanskega sveta. Na takšnih arheoloških kongresih, kakršen je bil sedmi kongres v Jaroslavlju, so se torej shajali razni zastopniki duhovnih ved, kar je bilo pomembno za zbliževanje in sodelovanje ruskih učenjakov. Kongres v Jaroslavlju je trajal celih štirinajst dni, toda slisal sem tudi o tritedenskih kongresih, kar je bilo sicer značilno za Rusijo, imelo pa je tudi svoje nevšečnosti, kajti vsi udeleženci potem niso ostali ves čas na kongresu.

Name je napravil mogočen vtis novi svet s svojimi cerkvami, samostani in drugimi starimi stavbami na daljnem ruskem severu. Zato me je presenetilo, da so bile obleke, zlasti ženske, že iz blaga, kakršno je bilo običajno na Zahodu. Nekatera kongresna predavanja sem razumel dokaj dobro; druga malo ali nič, pač po govorniku. To se je ponavljalo tudi na vseučilišču v Petrogradu, kjer sem nekatere profesorje razumel takoj, zlasti tiste, ki so imeli jezikovno osnovo bližjo zapadnim jezikom, kakor je bil n. pr. ruski literarni zgodovinar Orest Miller; pri drugem literarnem zgodovinarju, docentu Morozovu, so me motili še po dveh mesecih posebno temni in močni goltni glasovi.

V Petrograd smo se pripeljali ob koncu septembra in že v začetku oktobra sem videl v nasadih zeleno listje pod snegom. Severna prestolnica (stolica), okno, katero je odprl v Evropo car Peter Veliki, mi je imponirala s svojo veličastnostjo in sijajnimi poslopji po obeh lepo urejenih bregovih Neve, kakor so bila na pr. Zimski dvorec za carsko družino, Isakijevski in Kazanjski sobor (katedrala), nadalje s svojimi spomeniki, zlasti Petrovim, in tudi z uradnimi poslopji, kakor je bila admiraliteta (»admiralitejstvo«). Iz

prvotnega imena Sankt Peterburg je izginjala beseda Sankt, toda uradna in običajna oblika imena je bila Peterburg; Rusi so ga popularno pretvorili v Piter. Šele med prvo svetovno vojno je bil uradno uveden naziv Petrograd, ki pa je bil kmalu spremenjen v Leningrad. Moja prva skrb je bila, da se vpišem v zgodovinskofilološko fakulteto petrograjskega vseučilišča; vpis je trajal več ko mesec dni. Pojavljale so se vsakovrstne ovire, zlasti v tedanji reakcionarni dobi, ko niso zaupali niti domačim študentom. Tuj študent je bil nenavaden pojav. Srbska zgodovinarja Jovan Radonić in Stanoje Stanojević, ki sta se pripeljala nekaj let za menoj, se sploh nista mogla dati vpisati. Navsezadnje sem bil sprejet kot slušatelj četrtega »kurza«, ki je še nosil civilno obleko; nasprotno so prvi trije letniki že imeli »formo«, t. j. uniformo s častniškim plaščem, ki je imel to prednost, da je občinstvo študente bolj spoštovalo; sploh uniforma ni bila videti slaba, kadar je njen imetnik zanjo skrbel, toda bilo je hudo, če jo je zanemarjal. Na splošno pa je bila uniforma nepriljubljena, znamenje splošne reakcije na visokih šolah. Zgodovinskofilološka fakulteta je postajala gimnazija, kajti sleherni slušatelj je moral poslušati 14 ur predavanj in vaj iz klasične filologije. To je bil vrhunec klasicizma, vpeljanega že l. 1871. za grofa Tolstoja. Pri uvajanju klasicizma so pomagali tudi češki, slovenski in drugi slovanski profesorji: zanje so prirejali posebne pripravljalne tečaje v Lipskem. Klasičnim jezikom so bili naklonjeni ne zaradi njihove kulturne vrednosti, marveč zaradi vzgajanja mladine v discipliniranosti: na Ruskem so namreč domnevali, da je disciplina v Nemčiji, zlasti na Pruskem, posledica klasične vzgoje. Tako je preostalo za druge jezike in literature in tudi za zgodovino malo časa in zaradi tega je utrpel škodo zlasti študij slavistike, ki je imel lepo tradicijo iz časa Pogodina in prvih ruskih slavistov, ki so popotovali po slovanskih deželah; takšni so bili Grigorovič, Sreznevskij, Bodjanskij in Preis. Značilno je bilo, da takega propada ruskih univerz ni zakrivil pravi Rus, temveč Armenec Deljanov, ki si je s svojim delovanjem zaslužil povišanje na »grafa« (grofa). Njegovo ministrstvo se je imenovalo »ministerstvo zatemnenija«, nikakor pa ne »narodnogo prosvetščenija«.

Iz vsega povedanega je videti, da na vseučilišču nisem mogel pridobiti mnogo za svojo znanstveno izobrazbo. Edina predavanja, ki so me utegnila najbolj zanimati, t. j. predavanja profesorja Oresta Millerja o ruski slovstveni zgodovini s slavjanofilskega idejnega vidika, so bila po kratki dobi ustavljena. »Kurator učebnago okruža« petrograjskega, generalajtnant Novikov, je namreč prišel na neko predavanje Oresta Millerja in ta je nanj stresel pouk Vladimirja Monomaha o dobrem vladarju; Novikov je dobro opazil, da je to naperjeno proti njemu, in je to tudi Millerju povedal. Tako je bil priljubljeni profesor in idealistični državljani odstavljen, toda javno to ni bilo razglašeno. V predavalnico je prišlo nekaj »inšpektorjev«, katerih je bilo na fakulteti šest za nadzorovanje študentov, in ti so nam naznanili, da profesor Miller ne bo več predaval. Čez nekaj dni se je v časnikih pojavilo poročilo, da je prof. Miller »ostavil univerzitet«; tako malo poguma je imela vlada te velikanske države, da bi javno povedala resnico.

Za rusko slovstvo mi je preostal le profesor Nezelenov, ki je v predpisanem modrem fraku previdno predaval zgodovino novejšega slovstva in pošteno razlagal, kar so napisali posamezni kritiki ruskih pisateljev. Meni je posebno ugajal docent Morozov; toda njegovo znanstveno kariero je pretrgal spor za lastnino z moskovskim profesorjem Tihonravovom, ki ga je dolžil, da je Morozov neupravičeno uporabil njegova še neizdana skripta o zgodovini ruskega gledališča. Profesor »slavjanskih narečij« Vladimir Ivanovič Lamanskij, duhovit in politično misleč mož, je bil bolj zgodovinar in je predstavljal tip ruskih slavistov, ki zaradi velikanskega obsega svojega predmeta navadno niso mogli biti ne dobri filologi in ne dobri zgodovinarji. Z enega izmed nemnogih predavanj, ki sem jih poslušal pri njem, mi je ostalo v spominu, da so baje Slovaki za Bahovega absolutizma molili kot osmo prošnjo Očenaša: »Odreši nas čeških uradnikov!« Po takšen pouk vendar nisem odpotoval v Petrograd! Zelo mi je ugajalo uvodno predavanje bizantologa Vasiljevskega. Velikan učenosti Aleksander Nikolajevič Veselovskij, profesor za zapadna slovstva, zaradi velikanske razsežnosti svoje stroke ni utegnil študentom razlagati stvari, ki bi bile mene za-

nimale, toda od njega sem pridobil največ z osebnimi stiki, kakor bom še pojasnil.

Zanimivo je, da so tudi v najtežji reakcionarni dobi ruske univerze vplivale na izbiro profesorjev, kajti professorski zbori so določali kandidate za znanstveno kariero in sleherni profesor je moral napisati posebno delo za stopnjo magistra, s katero je že lahko postal izreden profesor, in za stopnjo doktorja, ki je bila pogoj za redno profesuro, in ta dela je moral zagovarjati na javni disputaciji, na katero so imeli razen profesorjev dostop tudi drugi ljudje. Tako je v mojih časih napisal kandidat za profesuro kazenskega prava Sergejevskij delo z nekaterimi reakcionarnimi nazori, zaradi katerih so ga prišli kritizirati tudi slavni petrogradski odvetniki, tako da je njegova disputacija trajala neko nedeljo od desete ure skoraj do petih. Sergejevskij je sicer dosegel zaželeno stopnjo, toda moral je požreti tudi mnogo grenkih naukov.

Pravilo, da mora sleherni ruski učenjak napisati in obravnavati dve deli, magistrovsko in doktorsko disertacijo, ni poznalo izjeme. Tako n. pr. je postal izborni ruski slavist Boris Mihajlovič Ljapunov član Akademije, toda na univerzi je predaval le kot »izpolnjavaščij (vršilec — o. p.) dolžnost ordinarnoga professora«, kajti zaradi svoje neodločnosti se ni odločil napisati večje sistematično delo, ki bi ga bil predložil za doktorsko disertacijo. Ni treba posebej pripominjati, da srednjeevropski doktorat ni imel na Ruskem večjega pomena.

Življenje na vseučilišču je zapuščalo neprijeten vtis. Med študenti, ki so se med odmori sprehajali po prav dolgem ozkem hodniku, se je gibalo šest uniformiranih uradnikov, »inšpektorjev«, ki so nadzorovali obnašanje in govorjenje študentov. Svobodneje se je govorilo v predavalnicah in v »bufetu«, vendar niti tamkaj ne brez tajnih opazovalcev. Tako n. pr. je moral sin dvornega duhovnika (pridvornyj svjaščennik) zaradi svojega govoričenja obljubiti, da ne bo hodil na vseučilišče; ko pa ni vzdržal in se je vendarle pojavil med svojimi kolegi v »bufetu«, je bil oče opozorjen, da sin ne spoštuje svoje obljube. Tudi obisk univerze so kontrolirali tako, da je sleherni študent imel v garderobi številko za svoj plašč, s katero se je zapisovala nje-

gova prisotnost ali odsotnost. Imovitejši študentje so to takoj izrabili, kupili so si in obesili v garderobo drugi plašč, ki je takole zanje študiral. Na splošno sta vladala med študenti huda nezadovoljnost in uporniški duh, prirejali so se sestanki (shodky) in burne demonstracije na hodniku in pred vseučiliščem. Nekoč je prišel na hodnik pomirjevati študente rektor Vladislavljev, filozof topega obraza, z inšpektorji in nekim pedelom, katerega so nazivali »vachter«, toda študentje so nanj kričali: »Pošol von (ven), podlec!« ipd. Tudi policija je imela priložnost za poseganje; podrobnosti se ne spominjam več, toda imel sem vtis, da se je obnašala razumneje kot univerzitetni uradi. V Moskvi so celo poslali proti študentskim upornikom pred univerzo kozake z nagajkami (jeremenčki s svinčnimi kroglicami). To je že bilo v tradiciji ruskih študentovskih »buntov«, preburnih in nediscipliniranih, ki so vzbujali celo tudi med prijatelji študentov dvome. Na posebne hvale vreden način so demonstrirali študentje vojaške zdravniške akademije, najboljše ruske visoke šole v tistih časih; javljali so se namreč na raport ter izjavljali, da soglašajo s svojimi univerzitetnimi kolegi. Tudi na tej vojaški akademiji so imeli študentje zagovornike (»zaščitniki«) med profesorji, ki so z njimi simpatizirali in jih branili. Med njimi je bil posebno znan po vsej Rusiji znani anatom Wenzel (Vjačeslav) Gruber, Nemec s Češkega, ki se nikdar ni naučil temeljito ruščine, toda to ni oviralo, da bi ne bil priljubljen. Nekoč mu je zagrozil vojni minister Vannovskij, da ga lahko pošlje v Sibirijo; Gruber mu je urno odgovoril: »Ne, le na avstrijsko mejo«, kajti bil si je pridržal avstrijsko državljanstvo.

Bolj kot univerza so me mikale Akademija znanosti, knjižnice, muzeji in zbirke. Zlasti mi je imponirala Akademija znanosti, ki ni bila le navaden zbor učenjakov, marveč povsem samostojna raziskovalna ustanova, tako da se je lahko »akademik«, na vsem Ruskem najbolj upoštevana znanstvena osebnost, preživljal izključno s tem poklicem. Sicer je bil po navadi še ravnatelj kakega inštituta Akademije, knjižnice ali muzeja ipd. V upravi Akademije je bila tudi znamenita zvezdarna v Pulkovu, nadalje meteorološki zavod in različne ustanove za raziskovanje naravnega bogastva Rusije. Seveda so bili med akademiki tudi vseučiliški

profesorji in drugi dostojanstveniki. Akademija je bila cela znanstvena kolonija in je zavzemala velik del Vasiljevskega otoka, kjer so imeli mnogi akademiki v hišah Akademije tudi stanovanja. Knjižnico Akademije so šteli med največje na Ruskem; imela je kot posebnost velik slovanski oddelek. V njeni tiskarni, ki je bila opremljena z najrazličnejšimi vrstami črk, so mogli akademiki tiskati svoja dela po mili volji, tako da so mnoga ostala tudi nedokončana. Tako so n. pr. pripovedovali o Nemcu Kuniku, da ima povsem dokončana dela, h katerim bi bilo treba le napisati uvode, dodatke in registre. Res so bila po njegovi smrti nekatera izmed njegovih del izdana. Tudi V. Jagić je baje natisnil enajst pol svoje cerkvenoslovanske slovnice, ki pa nikdar ni izšla.

Akademija je bila ustanovljena že l. 1725, in nas ne sme začuditi, da so nanjo poklicali predvsem učene Nemce, ki so ustvarili dolgo trajajočo tradicijo. Še v 19. stoletju je imela Akademija nemške člane, ki se niso znali sporazumeti niti z izvoščkom, kam naj jih zapelje. Kljub temu ostajajo ponos Rusije petrogradski sanskrtski slovar in druga dela poleg različnih *Bulletinov* in *Memoirov* v tujih jezikih. Nadarjeni Rusi so se tudi raje posvečali raznim ugodnim karieram, ne pa znanstvenemu delu. Tradicija je seveda vodila k protekcijskemu zlorabljanju in preveliki okostenelosti, tako da v Akademiji ni bilo mesta za odlične ruske učenjake, ki so se pozneje pričeli pojavljati; tako na pr. prav za mojega bivanja za slavnega kemika Mendelejeva. Izmed Nemcev so se mnogi seveda sčasoma popolnoma porusili; takšno zblíževanje in porusevanje je seveda omogočal tudi napredek ruske kulture in civilizacije. Ker v razgovoru Rusi po navadi ne uporabljajo naslovov, temveč krstno ime (imja) in očetovo ime (otečestvo), je ustvarila praksa tudi poseben slovar za takšna ruska imena, kajti kakšen Fridrih Fridrihovič ali Vilgelm Vilgelmovič je bil vendarle nemogoč; kakšen Vasilij Vasiljevič ali tudi Ivan Petrovič zato še ni bil nujno ruskega rodu. Sicer so imena zahodne cerkve uporabljali v grški obliki in brez narodnega preimenovanja. Tako so klicali Vatroslava Jagića na Ruskem Ignatij (Ignacij-Vatroslav) Vikičtjevič (oče je bil Vincenc). Ugledni zgodovinar Ernst Kunik se je imenoval Arist Aristovič (izgovori Aristič). Najbolje sem opazoval naglo porusenje na otrocih zname-

nitega turkologa Friedricha Wilhelma Radloffa. Ta zaslužni učenjak in njegova žena sta bila po rodu iz Berlina; mnogo sta skupaj potovala k različnim turškotatarskim plemenom po vsej ruski državi, kjer ženske še nikdar niso videle evropske damske obleke, tako da jim je morala gospa svetnikova Radloffova pokazati svoje. Po tej poti je zbiral Friedrich Wilhelm (Vasilij Vasiljevič) Radloff svoje narodopisno, jezikoslovno in besedno gradivo ter izdal »Versuch eines Wörterbuchs der Türkdialekte« (Petrograd 1888 do 1892). Dasi so v njegovi družini govorili nemški, je bila zlasti mlajša hči povsem porusena tudi po svojem duhu, tako da se ni razlikovala od svojih ruskih tovarišic. Starejša hči se je omožila z nekim Škotom, in tako je imel akademik Radloff priložnost, študirati jezikovni razvoj svojega vnuka ali vnukinje v nemščini, angleščini in ruščini. Po nedolgem bivanju v Petrogradu me je ob prvem obisku Radloff uvedel v salon svoje hčere, kjer bodo bojda tudi ruske dame, da bom mogel pokazati svoj napredek v ruščini. Trudil sem se pošteno, toda hipoma sem opazil čudne poglede in smehljuje mladih dam. Takoj sem zaklical: »Prosim, kaj ni »salonfähig?« (kaj ni primerno za salon), nakar sem dobil pouk da je to bila moja pohvala ruskega petroleja, o katerem sem se izrazil: »Vaš kerosin ne vonjajet«; ruska beseda vonj (češki vůně) namreč pomeni takšen smrad, o katerem se v družbi ne govori. V vsakem slovanskem jeziku je mnogo takšnih nevarnih besed, tako n. pr. pomeni v ruščini pozor sramoto, nesramnost, a ponos (srbskohrvatski, n. pr. Bosna ponosna) pomeni v ruščini drisko, diarrhoea. Tudi svojo mlado rusko gospodinjo sem pred kuharico spravil v zadrego, da je zardela, ko sem se pritoževal, da ne morem »privyknut k vašemu russkomu životu« (privaditi se vašega ruskega življenja). Tudi pri Rusih pomeni v cerkvenih knjigah in pesmih »život« isto, kar v drugih slovanskih jezikih, toda v današnji ruščini ima pomen »trebuh«, medtem ko je za češko »život« (naše »življenje«) običajna beseda »žiznj«. Te napake, ki sem jo zagrešil, ko je bil Jagić še v Petrogradu, nisem skrival, tako da je prav zaslovela in so jo spravljali v zvezo z raznimi osebami; pripovedovalo se je n. pr., da sem to rekel grofici Uvarovi. Takšne skušnje so me navajale, da sem pozneje pogosto predlagal večje ali manjše diferenčne slo-

varje slovanskih jezikov, v katerih bi se posvečala posebna pozornost enakim besedam ali besedam z enakim korenem, toda različnega pomena.

V Akademiji znanosti je bilo velikega pomena »otdelnice ruskega jezika i slovesnosti«, ki je bilo ustvarjeno za gojitev ruskega jezika in tudi drugih slovanskih jezikov in literatur, kajti v splošnem zgodovinskofilološkem razredu zanj ni bilo dovolj prostora. Oddelek je štel le pet članov, tako da je to bila praktično le delovna komisija, v kateri so po Jagićevih Spominih² delali prav lepo in tudi prav uspešno. Izmed publikacij tega »oddelka« sta zlasti pomembna »Sbornik« in časopis »Izvestija«. Eden izmed njegovih glavnih stebrov je bil dolgo profesor za zahodnoevropska slovstva na petrograjski univerzi Aleksander Nikolajevič Veselovskij, ki je ne samo temeljito poznal romanske in germanske jezike in slovstva, temveč je bil tudi znamenit primerjalni slovestveni zgodovinar sploh. Študiral je vse pismene in ustne sadove duha na Zahodu in tudi na Vzhodu. Kakor številni drugi ruski učenjaki, je bil v tem pogledu na višini zapadnoevropskih učenjakov, toda imel je pred njimi to prednost, da je poznal v izvirniku vse slovanske literature, v katerih je, zlasti v ruski, mnogo gradiva tudi za študij vzhodnih narodov v Evropi in Aziji. Enako kot drugi učeni Rusi je obiskal na začetku šestdesetih let tudi Prago. Številni in vselej poučni spisi Veselovskega so izhajali predvsem v publikacijah Ruske akademije in v »Žurnalu ministerstva narodnoga prosvetševanja« in razen tega v nemških, francoskih in italijanskih znanstvenih glasilih.

A. N. Veselovskij je vplival name tudi osebno in mi je nasvetoval za témo dela iz starejše ruske literature »Povest' o semi mudrecah«. To niso bili znani grški modrijani, temveč učitelji kraljevega sina, ki ga je hotela mačeha pogubiti s tem, da je pripovedovala soprogu povesti, ki naj bi ga pripravile do tega, da bi obsodil na smrt sina, ker je baje hotel mačeho zapeljati; dodatno pripoveduje vselej en modrijan svojo povest v nasprotnem smislu, navsezadnje pa izpregovori sam sin in izda, da ima mačeha mladega ljubimca, preoblečenega v deklico. Gre torej za okvirno povest proti hinavstvu nezvestih žen, zelo razširjeno v različnih jezikih na Vzhodu in na Zahodu. Görres je trdil, da je bila

ta povest bolj razširjena kot vse klasične knjige, drugi mislijo, da za biblijo nobeno drugo delo ni bilo prevedeno v toliko jezikov. Ni bilo nič čudnega, da si je Veselovskij kot velik raziskovalec teorije o preseljevanju povestnih snovi zaželel razprave o ruski povesti o sedmih modrijanih ter je naložil to témo že več učencem, toda vsi so jo pustili. Imel je tedaj veliko veselje, ko je videl, da se jaz ukvarjam resno s to povestjo, vendar je bilo v soglasju z mojimi znanstvenimi interesi, da sem jo razširil na vse Slovane. Za Bolgare in Srbe je bila v začetku 19. stoletja prevedena ta povest v vzhodni redakciji iz grščine z nazivom »Syntipas«, pri Čehih in Poljakihi se šteje k najstarejšim tiskom, prevedenim iz latinščine in tudi k Rusom je dospela takšna zapadna redakcija po nekem poljskem netiskanem viru na koncu 16. ali začetku 17. stoletja in se je razširjala le v rokopisih 17. in 18. stoletja. Izmed njih se mi je tedaj posrečilo izslediti sedemintrideset; trinajst izmed teh rokopisov so hranili v Petrogradu, predvsem v Javni knjižnici (Publičnaja biblioteka), tako da sem imel takoj tam dovolj priložnosti za študij in prepisovanje same Povesti, pri čemer nisem zanemarjal niti drugih enakorodnih spomenikov stare ruske literature. V Petrogradu in pozneje na potovanjih po Ruskem so govorili o meni za šalo, da iščem osmega modrijana ali da sem le-ta jaz sam.

Izhodišče tega mojega študija je bil A. N. Pypina »Očerki literaturnoj istorii starinnyh povestej i skazok russkikh«, Petrograd 1857. Na žalost so profesorsko dejavnost tega velikega učenjaka hipoma pretrgali študentovski upori leta 1861. in je moral nadalje znanstveno delovati samo še kot zasebnik, posebno kot steber ugledne ruske revije »Vestnik Jevropy«, kamor je pisal obširne članke iz zgodovine ruskega slovstva in ruskega narodopisja, iz katerih so zrastle velika dela.³ Obsežne pripravljalne članke za ta dela, v katerih je zlasti poudarjena socialnovzgojna (obščestvennaja) plat ruske literature, sem bral z velikim zanimanjem in užitkom. Najbolj pa me je zanimal Pypin zaradi svoje »Istorie slavjanskijh literatur« (1874—1881), v kateri je zaslužilo posebno pozornost poglavje o preporodu (vozroždenije) slovanskih narodov, torej doba preporoditeljev na razsvetljenskih in romantičnih temeljih. Močno so mi ugajali v »Vestniku Jevropy«

Pypinovi članki o slovanskih vprašanjih, spisani s kritičnega realističnega vidika. Osebnih stikov, žal, s tem močno zaposlenim učenjakom in kritikom nisem imel mnogo. Značilno za ruske razmere je, da je bil najboljši poznavalec slovanskega kulturnega življenja »zapidnik« A. N. Pypin, nikakor pa ne kak »slavjanofil« (glej spodaj!).

Znanstvenega društvenega življenja je bilo malo. V spominu so mi ostali dobro obiskani sestanki Ruske zemljepisne družbe (Geografičeskoje občestvo), kjer so med predavanji stregli s čajem sluge v belih rokavicah. Nekoč je predaval neki sinolog o Kitajski in omenil, da je milijonsko mesto Šanghaj brez policije; to je izzvalo močan smeh vseh poslušalcev, ne izvzemši niti tajne svetnike. Meni je manjkala slavistična družba in sem čutil tudi pomanjkanje osebnih stikov z mlajšimi slavisti. Jagićeva učenca A. A. Šahmatova in B. M. Ljapunova sem našel šele naslednjo zimo v Moskvi. V Petrogradu je bil dober strokovnjak Poljak Ptaszycski; k Rusom se je prišteval Syrku, marljiv delavec v stroki starejšega slovstva, toda nejasna glava; z njim sem preveč razpravljaj o ruskih vprašanjih, dasi je bil po rodu in samostanski izobrazbi Romun.

Obilo pazljivosti in dela sem posvečal študiju ruskega jezika in slovstva sploh. V ta namen sem obiskoval tudi »Rabočij (delavski) teatr«, kjer sem sedel za 20 kopejk na neoblatnih deskah. Seveda sem se zanimal kolikor mogoče tudi za drame in opere v veličastnem carskem »Mariinskem teatru«, kjer je bila sleherno soboto modna revija ženskega sveta. Obenem pa je sedel v loži poleg kake bogate, gizdavo oblečene trgovke njen soprog še v obleki ruskega trgovca, in ta nikakor ni bila v skladu s takšno vzvišeno družbo. Predstava z modno revijo se je dolgo vlekla, toda tudi iz drugih razlogov je trajala dolgo. Tako se je igral neskrasjani Schillerjev »Don Carlos« od osme do tretje ure zjutraj. Sam sem si rad izbiral igre iz ruskega življenja. V eni se je zaljubil oče v družinsko guvernantko in njegov sedemnajstletni sin jo je ustrelil, da bi maščeval mater in kaznoval družinskega razvratneža. Ko se je poslavljaj sin pred izgnanstvom v Sibirijo, so ljudje glasno jokali in nekaj žensk se še na hodniku po predstavi ni moglo pomiriti. Igra je spominjala

številne ljudi na usodo njihovih dragih in Rusi niso skrivali svojih občutkov.

Seznanjal sem se tudi s tajno rusko literaturo. Tako je n. pr. bila pri moji gospodinji neka študentka, ki mi je takoj ponujala Tolstojevu »V čem moja vera«. Podobni spisi so krožili iz roke v roko in v družbi so bile v navadi ostre kritike; zato sem se kar čudil, da niso ljudi pogosteje izganjali iz Petrograda, kakor so nekatere ruske pisateljke.

Prijetne spomine imam na rusko domače življenje; ljudje se niso shajali po gostilnah in kavarnah, katerih sicer v Petrogradu sploh ni bilo, temveč je sleherna družina imela svoj »večer« in na njem je sprejemala goste, ki so prihajali še po 10. uri, kar pa se razlaga tako, da je bilo življenje v Petrogradu sploh pomaknjeno za dve uri naprej, tako da so se n. pr. na vseučilišču pričenjale predavanja šele ob 10. uri, ob devetih so poučevali predvsem le lektorji. Za mizo je sedela gospodinja s samovarom ter nalivala gostom odličnega čaja; govorilo se je v zakurjeni sobi ali v sobah po domače in prosto o vsakdanjih pa tudi o kulturnih, političnih in gospodarskih vprašanjih. Neprisiljenost zabave je podpiralo tudi familiarno nagovarjanje samo s krstnim imenom (imja) in očetovim krstnim imenom (otečestvo); tega so uporabljale tudi žene za može in otroci za svoje starše. Gospa Lamanska n. pr. je govorila o svojem možu le kot o Vladimiru Ivanoviču. Jaz sem bil Matvej Martynovič, kar je povsem dobro ustrezalo ruskemu jeziku. Takšno nagovarjanje je bilo seveda mogoče le v ožjem krogu družine in znancev. Ni si lahko zapomniti raznih Ivanov Ivanovičev, Olg Vasiljevskih ali Petrovskih itd. Zato sem pred obiski pogosto gledal v svojo adresno knjižico. Celo na predavanjih se je omenjal »naš počtennyj Aleksander Nikolajevič«, pri čemer je bilo mogoče misliti na Aleksandra Nikolajeviča Veselovskega ali na A. N. Pypina. Podobno so se potem tudi nagovarjali poslanci v ruski dumi.

Večerne čajanke so trajale po navadi prav dolgo, večkrat tja do jutra; v številnih družinah so ob pol dvanajsti uri ponoči postregli z večerjo (užin). Petrograd ima poleg zimskih temnih noči tudi poletne »bele« (belyje noči), kadar je mogoče o polnoči še povsem dobro čitati v parkih. Ko sem šel nekoč ob treh z večerne čajanke domov, je stalo sonce že prav visoko. Dogajalo se je tudi, da sem odšel zve-

čer ob mrazu in se vrnil domov, ko se je sneg tajal, saj so bile mogoče tudi dvajsetstopinjske spremembe v isti noči. Prvo zimo sem v Petrogradu prenašal povsem dobro, kar so pripovedovali o vseh tujcih; Rusi so se jim čudili tudi zaradi njihovih lahkih oblek v primeri z ruskimi kožuhi (šuba) in kožuhovinastimi čepicami (šapka).

Ko me je Jagić odpeljal v Petrograd, je imel veliko veselje zaradi tega, ker bodo Rusi enkrat zagledali Slovane, ki prihaja na Rusko zaradi znanstvenega zanimanja in ne prositi ne berači. Vendar sem imel za Ruse, ki so se zanimali za Slovane, drugo napako. Profesor Vladimir Ivanovič Lamanskij mi je rekel naravnost, da sem »avstrijak«, kar je imelo neko ostrino (pravilni izraz bi bil Avstrijec), pa ni bilo nepravilno, ker sem bil resnično Avstrijec, ki je verjel v evolucijski razvoj tudi manjših avstrijskih slovanskih narodov. Kaka revolucionarna dejavnost se mi je zdela tedaj zlasti med Slovenci nemogoča, saj so ob šeststoletnici priključitve slovenskih dežel k Avstriji l. 1883. poklekovali kmetje pred cesarjem, ki je prišel na obisk v njihove dežele. Precëj resnice je bilo v besedah Lamanskega, ko mi je razlagal, da mi nimamo Vaterland (očetnjavo), marveč Heimat (domovino). Jaz sem bil pristaš literarne vzajemnosti, katero je slikal Kollár politično kot nedolžno ovčico; takšna seveda ni bila, kakor sem spoznal v poznejših desetletjih. Kot člana malega naroda, ki se bojuje za svojo samobitnost, me je zanimalo, kako živijo na Ruskem drugi narodi, na pr. Armenci in Gruzinci na Kavkazu in Lotiši v baltskih deželah. Na nekem gruzinskem večeru so predvajali svatbo s tako krasno nevesto, da sem jo imel dolgo za najlepšo ženo, kar sem jih kdaj videl. Pri Lotiših sem obiskal zabavni in plesni večer, kjer se je govorilo predvsem nemški, tako da me je moj informator pastor posebej opozoril, naj nikar ne mislim, da Lotiši ne rabijo tudi svojega jezika. Močno sem se začudil, ko mi je ravnatelj reformirane (kalvinske) šole anglist Lange dejal, da je prav in lepo, če vem, katere narodnosti sem.

Slovansko dobrodelno društvo (Slavjanskoje blagotvoritelnoje občestvo), ki je gojilo zanimanje za slovanske brate (imenovali so jih pogosto »bratuški«; tale deminutiv ni dal sklepati na njihov poseben ugled), ni bilo priljubljeno po berlinskem kongresu, ki so ga ruski slavjanofili bridko

kritizirali zaradi neuspeha ruske zunanje politike. Zato v mojih časih ni imelo večjega pomena, vendar so se tamkaj shajali z Rusi razni Slovani, zlasti bolgarski in srbski emigrantje, toda stikom z njimi sem se izogibal, ker se nisem maral ukvarjati s politiko, posebno ne kot tujec v Rusiji, ki je tedaj živela v napetih odnosih z Avstrijo. Kakšen duh je vladal v tem društvu, vsaj med številnimi člani, dokazuje to, da se je neki arhimandrit izrazil o škofu Strossmayerju, da je »vrag (sovražnik) slavjanstva«. Tako je govoril višji ruski duhovnik o velikem slovanskem škofu, katerega je nedolgo po tem cesar Franc Jožef javno pokaral za njegov pozdravni telegram, poslan v Kijev ob devetstoletnici pokristitve Rusije.

Zlasti v reakcionarni dobi so oživljali v ustih Panrusov nekateri starejši nazori ruskih slavjanofilov, med njimi tudi tisti, da ni slovanstva brez pravoslavlja. Tukaj je mogoče opozoriti na neko veliko zmoto. Nekateri Čehi in tudi drugi Slovani še dandanes mislijo, da imajo ruski slavjanofili ime zaradi svojega zanimanja in ljubezni do slovanstva; toda prvotno so slavjanofili zagovarjali cerkveno »slavjanstvo« proti uveljavljanju čiste ruščine, in to reakcionarno ime se je za romantizma preneslo na filozofsko šolo, ki je oznanjala na podlagi romantičnih gesel vrnitev k »slavjanskim« načelom (načala) v duhu ruske preteklosti. Seveda se je temu pridružilo tudi zanimanje za druge Slované, to pa pod vplivom zapadnih Slovanov, predvsem Čehov, Jana Kollárja, Pavla Josefa Šafaříka, Václava Hanke, Františka Ladislava Čelakovskega in drugih. Proti slavjanofilom so nastopali »zapadniki«, ki so razlagali iste romantične osnove nemške idealistične filozofije, zlasti Schellingove, v tem smislu, da naj Rusi iščejo svoje vzglede v kulturi zapadnih narodov. V teh sporih ruskih slavjanofilov in zapadnikov se drugi Slovani niso znašli, in tako so se pojavljali razni nesporazumi. Sam moram priznati, da sem bil preveč naklonjen zapadnikom in nisem premišljeval, da se nekateri nauki ruskih slavjanofilov opirajo na ista načela nemškega romantizma kot pri Čehih, Poljaki in Jugoslovanih, katerim so vendarle obilo koristila.

Podobno sem stal najprej preveč na strani Petrograda proti Moskvi, kajti med dejanskim prestolniškim in glavnim mestom Petrogradom in »pervoprestoljno stolico« Moskvo je vladal močan antagonizem, ki je šel tako daleč, da visoko

izobraženi prebivalci Petrograda niso videli ali vsaj dolgo niso videli Moskve in narobe. Tako n. pr. je na začetku devetdesetih let živel na Dunaju in potoval po jugoslovanskih deželah sin zdravnika generalnega štaba, pomembni moskovski filolog M. N. Speranskij, ki dotihmal ni videl Petrograda. Po običajnih petrograjskih nazorih je bil Petrograd evropsko mesto, Moskva pa velika ruska vas ali celo polazijsko mesto; njeno pomembnost kot zgodovinsko in naravno središče Rusije sem tudi jaz doumel šele med tamkajšnjim bivanjem.

NA RUSKEM PODEŽELJU

Po devetmesečnem bivanju sem zapustil Petrograd 1. julija 1888. ob toploti 4° R v času, ko pri nas že odcvetajo lipe, vendar moram poudariti, da takšna zakasnitev poletja niti v »severnem« stolnem mestu ni navadna. O počitnicah beži vsak ruski prebivalec večjega mesta »na daču« (letovišče — o. p.) v okolico ali bolj oddaljen kraj, tako da življenje v mestih ponehuje; jaz sem hotel izkoristiti počitnice za spoznanje ruskega podeželja in predvsem za popotovanje po Volgi. Popotoval sem po »nikolajevski« železnici, ki veže obe prestolnici in je dobila ob svoji ustanovitvi v letih 1851—1853 pravi ruski pečat. Carju Nikolaju so namreč predlagali različne načrte, on pa si je dal navsezadnje prinesiti ravnilo in je vzdolž njega povezal obe mesti, tako da sta glavni mesti dveh gubernij, med njima tudi slavni Novgorod, ostali ob strani.

Ustavil sem se v Uglovki, od koder je peljala lokalna železnica v Boroviče, kjer je živel na počitnicah Aleksander Nikolajevič Veselovskij, ki sem mu moral biti hvaležen za mnogo krasnih spominov iz Petrograda. Stanoval je v velikem gosposkem dvorcu bivšega veleposestnika, tako da sem imel priložnost, opazovati nekdanje »dvorjanskoje (plemiško) gnezdo« in mnogo slišati o življenju veleposestnikov (pomeščikov) na Ruskem iz časa pred osvoboditvijo kmetov. Tudi boroviški veleposestnik je imel svoj orkester, prirejal je gledališke predstave, za katere so igralce in igralke izbirali

in vadili iz vrst podložnih »duš«, ter je prirejal prav potratne gostije (piry). Bil je tudi mučitelj svojih podložnikov, izvrševal je »jus primae noctis«,⁴ toda navsezadnje so ga vendarle izgnali v Sibirijo, ko je zakrivil smrt priljubljenega mladeniča.

Vse to se je v kratkem času povsem spremenilo. Poti, vodometi in kipi v parku so zginili, toda niti tega preostanka bivšega veleposestva tedanji imetnik — mornariški častnik — ni mogel ohraniti in je pomišljal, da bi vse to prodal: sam si je moral služiti kruh, tako kakor so tudi kmetje postali gospodarji svoje usode.

Žal sem se moral kaj kmalu posloviti od gostoljubne družine, v kateri se je najvišja evropska kultura družila z rusko preprostostjo, in sem odpotoval skozi Moskvo h grofici Uvarovi v Porečja v smolenski guberniji, kjer sem imel priložnost, seznaniti se bliže z življenjem tedanjega plemstva. Enako kot druge gosposke družine so preživljali tudi Uvarovi zimo v Moskvi, ne v Petrogradu, poletje pa na svojem veleposestvu in so tamkaj vzdrževali bogat muzej in obsežno knjižnico s številnimi rokopisi, med katerimi so bili tudi pomembni rokopisi moje »Povesti o sedmih modrijanih«. Rokopise so sicer pošiljali na uporabo učenjakom v knjižnice v Petrogradu in Moskvi, toda poleti so potovali raziskovalci po navadi kot gostje v Porečja. Tako sta bila tamkaj z menoj še dva druga učenjaka, med njima slavni ruski kanonist Pavlov. Pavlov je pripovedoval zabavno dogodivščino. Ko je izpopolnjeval svoj študij v Heidelbergu, se mu je narodil l. 1866. otrok, katerega je hotel dati takoj krstiti. Ker poleti noben ruski duhovnik v Nemčiji ni bil na svojem službenem mestu, je odpotoval Pavlov z otrokom čez Vzhodno Prusijo do prve postaje na Ruskem. »Pasport« je sicer imel v redu, toda tamkaj ni bil zapisan otrok. Po poljski vstaji l. 1863. je bilo obmejno nadzorstvo prav strogo in Pavlova niso mogli spustiti čez mejo brez kake listine o rojstvu otroka. V tej stiski se je žena spomnila, da je zavila klobase v heidelberški časnik, v katerem je bil med novorojenčki zabeležen tudi njen otrok. Odvila je klobase in našla dokazilo, in slednje je navsezadnje zadoščalo. Svojim gostom so poslali »trojko« na železniško postajo Uvarovko, oddaljeno 20 vrst (t. j. 21,34 km), kajti pokojni grof Aleksej Uvarov

si ni želel železnice pri svojem posestvu in tudi njegovi otroci je še niso želeli imeti. Znašel sem se zares v raj, kakor so mi v Petrogradu napovedovali. Krasno ležeča graščina, velik park, vrtovi in prekrasna oranžerija, kakršna v Moskvi ni imela para, prenašajo človeka v duhu daleč od severa na topli jug. Naravnost na Italijo spominjajo stavba graščine in številni spomeniki klasičnih starožitnosti in italijanske umetnosti, med katerimi je bila Zveličarjeva freska blizu ribnika. Pred vrtno hišico je bil med cveticami in drevjem spomenik pesnika Žukovskega, ki je bil pogosto kot prijatelj ministra Uvarova gost v tej hišici. V spominski knjigi si mogel brati imena južnih in zahodnih slovanskih učenjakov, ki so po arheološkem kongresu v Kijevu obiskali predsednika kongresa.

Nedaleč od graščine je bila dvorazredna ljudska šola, ki jo je vzdrževala grofica Uvarova; imela je bogate zbirke učnih pripomočkov, med katerimi je bil tudi zemljevid slovanskih narodov. Otroci so dobivali knjige in druge potrebščine povsem zastonj. Poučevali sta dve učiteljici, učencev je bilo več kot osemdeset, med njimi le petnajst deklic, kar kaže, kako je sodilo rusko ljudstvo o ženski izobrazbi. Za oddaljene učence je bil pri šoli »pansion«, v katerem je prebivalo petnajst otrok. Na vrtu so imeli otroci svoje gredice, da bi na njih sami kaj pridelali za preživljanje. V gosposko bivališče je prihajala sleherni dan truma bolnikov, zlasti žensk, in dame (grofica je imela dve hčerki in sorodnice) so jim dajale homeopatična zdravila in nasvete ter nudile pomoč v potrebi. Te dame, ki so imele svoje višje duhovne interese, so pri tem še utegnile šivati obleko revnim otrokom, zlasti otrokom pregnancev iz Sibirije. To je bil vzgled, kaj je lahko za svojo okolico storila zares plemenita družina, vendar ne smemo pozabiti, da je bilo takšnih primerov stare »barske« kulture v vsej Rusiji le malo. Prirejali smo na razne strani tudi izlete v okolico, v večji družbi, na vozovih in konjih. Na eni strani je povsem nova vas Uvarovka. Po osvoboditvi kmetov razne kočje poleg graščine in ob cestah k njej niso več imele pomena, temveč so le pačile okolico; zato je pokojni grof sezidal svojim kmetom povsem novo vas z boljšimi hišami. Čudil sem se, da je reka brez mostov, pa so mi rekli, da bi jih povodenj odnesla,

če bi bili postavljeni. In tako se gospoda vozi čez reke na razširjenih plitkejših mestih. To da nič ne de, kadar voda seže prav do stopničk ali se celó vliwa v kočijo ali kabriolet pod noge, saj lahko noge dvignete! To ni tako strašno, in vendar se ne boste bali v družbi dam! Tako vzgaja sama narava neboječnost in energijo ruskih žen. Za ceste v takšnih krajih tudi ne more biti gramoza, zato imajo poljubno obliko. Ko smo se vozili z vozom s klanca, me je dražila »knežna« (ruski — neporočena kneginja, poročena je v ruščini knjaginja) — dvorna dama (frejlina pri dvore), ki je odlično vodila konje našega voza, z vprašanjem: »Matvej Martynovič, kolikokrat bi pri Vas že zavirali«? Na Ruskem namreč celó v goratih krajih Kavkaza v tistih časih niso imeli zavor.⁵

V neki vasi sem videl napis: Škola *Imperatorskago* vospitateljnago doma« (cesarske najdenišnice — o. p.). Povečanim črkam besede »Imperatorskago« se seveda nisem čudil, ker so bile v navadi celo na vizitkah članov kakega društva z nazivom »Imperatorskij«, toda tukaj je bila do skrajnosti pretirana predstava, da mora biti car na sliki večji od svoje okolice. Mesec dni pozneje sem videl na moskovskem vseučilišču napis, na katerem je bila beseda »Imperatorskij« dvakrat večja kot »universitet«. Potemtakem ni čudno, da se je Srb, ki se je učil na Ruskem kot sovražnik dinastije Obrenovičev, strahovito razjezil pri pogledu na ta napis in bridko izrazil svoje občutke, medtem ko sem jaz imel za to le nasmeh.

Nikdar si nisem mislil, da bom mogel nekoč grofici Uvarovi njeno plemenito gostoljubnost povrniti. Leta 1921. sem izvedel, da je pobegnila čez Kavkaz in Carigrad v Jugoslavijo, kamor je prišla ena izmed njenih hčera brez nogavic. Predložil sem grofici, naj bi se preselila v Prago, toda tega ni marala iz osebnih in družinskih razlogov; zato sem poskrbel po posredovanju ruskih učenjakov, da je dobivala za svoje zasluge za rusko znanost pokojnino ruskih rednih profesorjev na Češkoslovaškem, in to pokojnino so ji pošiljali v Jugoslavijo. Tudi tamkaj je gojila zanimanje za znanost, se udeležila kongresa jugoslovanskih arheologov in živela mnogo v Sloveniji v kopališču Dobrni pri Celju, kjer je našla tudi večni počitek. Ko se mi je nekoč zahvaljevala za vse, kar

sem zanjo storil, sem ji odgovoril z ruskim pregovorom: »Staraja chleb-sol' pomnitsja.«

Ko sem dne 18. julija odpotoval iz Porečij, je bilo krasno jutro, kajti po dolgem času je zares nastopilo poletje; imel sem radost z nedogledno ravnino, na kateri je dozorevala rž (pšenica tako daleč na severu še ni rasla) in z zelenimi travniki, kjer je na mnogih mestih že kosa prepevala cvetlicam pogrebno pesem. To je bilo vse, kar sem videl, toda tudi to je imelo svojo posebno lepoto. Prijetnih občutkov ni motila slaba cesta, namenoma nisem gledal njenega blata. Saj je kočijaž vselej izbiral boljšo pot; seženj na levo ali na desno od ceste pač nič ne pomeni. Nekoliko neprijeten vtis so povzročale v redkih vaseh revne kočje, lesene, nepobeljene in neometane ter nakopičene na enem kupu, kar je nasprotje ruskim mestom. Krovstvo ni bilo na višini, slamnate strehe so bile zavarovane s hlodi. Dimniki so bili neznan. Notranjosti hiš nisem videl, toda mogel sem si o njej ustvariti neke pojme, sodeč po gostilniški sobi meni priporočenega »traktira«, kjer sem pil čaj; bila je neizmerno umazana in polna muh. Na neki železniški postaji sem se prestrašil berača, ki se je vrgel pred menoj na tla in »bil s čelom«; spomnil sem se, kako sem se v Petrogradu prestrašil pri predstavi Gogoljevega »Revizorja«, h kateremu so se prišle pritoževati trgovke in so se pri tem z roko le dotikale tal. Doumel sem torej, zakaj se je prošnja, namenjena starejšim ali tudi višjim osebam v predpetrovski Rusiji, imenovala čelobitnaja. Ta nedostojna vzhodna navada v mnogih krajih še ni bila iztrebljena, kmetje so še »bili s čelom« pred uradniki, v cerkvah pa je bilo to znamenje prave pobožnosti.

NA VOLGI

Po dvotedenskem bivanju v smolenski guberniji sem odpotoval skozi Moskvo na Volgo, da bi videl rusko zemljo in rusko ljudstvo na obeh bregovih tega veletoka, največjega na Ruskem in v vsej Evropi. Vožnja po železnici iz Moskve do Nižnega Novgoroda traja šestnajst ur, toda to je za Ruse

malenkost; to dokazujeta dve majhni gospe, ki sta imeli štirinajsturno vožnjo z dače v Moskvo in nazaj sa skromno šalo.

Nižnij Novgorod, skrajšano Nižnij, danes Gorkij, ima krasno lego na sotočju Oke in Volge. Prej so tamkaj prebivali Finci, toda njihovih potomcev Mordvinov je bilo l. 1888. v nižegorodski⁶ guberniji nekaj nad petdeset tisoč, Čeremisov sedem tisoč in Tatarov krog osemintrideset tisoč, kar je le neznatno število v velikanski ruski večini. O nekdanji cvetoči Bulgariji ni bilo niti sledu. Tukaj in v drugih krajih ruskega severa in vzhoda je tedaj mogoče opazovati, da so Slovani na Vzhodu pridobili mnogo več zemlje, kakor so je na Zahodu zgubili. Seveda se je vse to odigralo skozi mnogo stoletij, tako da ima Nižnij za sabo zanimivo zgodovino od 12. stol. dalje. Vzlic temu je imel leta 1888. na velikanski površini samo 67.000 prebivalcev. Glavni del mesta leži na gričkih na desnem bregu Volge in Oke, po kateri tudi vozijo veliki parniki. Ti grički imajo tudi svoj Kremelj in nekoliko krasnih stavb, med katerimi je »dom Rukavišnikova« umetniška oaza. Od tod se odpira krasen razgled na neskončno rusko ravnino. Prostora je povsod dovolj, in tako so postavili novo realko v krasnem vrtu, toda najboljša šola je »kadetskij korpus«, kakor so sploh bile najboljše šole vojaške.

Nižnij Novgorod se je proslavil s svojo »jarmarko« (sejmom, o. p.), ki se je prirejala na levem bregu Oke. Uradno je trajala od 15. julija do 15. avgusta, vrhunec pa je dosegla od 5. do 20. avgusta. Tamkaj je bilo razstavljeno in se je prodajalo blago evropske Rusije, Sibirije, Kavkaza, Perzije, srednje Azije in Kitajske. Prihajali so kupci iz vseh teh dežel v svojih narodnih nošah, tako da je bila tamkaj prava narodopisna razstava. Ondi se je zbralo vsako leto krog 400.000 tujcev. Ne bom tukaj popisoval pisanega in bujnega življenja na jarmarki, temveč opozarjam na svoj potopis.⁷ Jarmarka je ostala dolgo na višini, toda kazali so se že znaki nazadovanja in pričetek usode velikih sejmov v drugih deželah. Kredit, ki so ga dajali na jarmarki, po mnenju nekega zapadnoevropskega trgovca ni temeljil na zdravih načelih, železnice in parniki so prevažali vse ruske izdelke daleč v Azijo, kamor so že tudi ruski trgovci pošiljali svoje potnike, pogosto same Azijate, in enako je moglo

azijsko blago dospeti na Rusko. Gostilničarji so se že pritoževali, da bogati trgovci le redkokdaj in na krajši čas zahajajo na jarmarko, in da zlasti neki moskovski bogataš, ki je tamkaj imel veliko skladišče ter zapravljal mnogo denarja, prihaja le na hip zaradi nadzorstva nad svojimi nameščenci. Nižgorodsko jarmarko je izrabljalo vse rusko, predvsem moskovsko »kupečestvo« (trgovci — o. p.), da bi uveljavilo svoje želje in pritožbe. Tako so v mojih časih zahtevali še večji protekcionizem za srednjeruske izdelke, se pritoževali proti državnemu nadzorstvu v korist delavstva in dosegli dosti ugoden odgovor; zato se je inšpektor največjega, t. j. moskovskega okrožja narodnega gospodarstva, vseučiliški profesor Janžul, odpovedal svojemu uradnemu mestu.

Od Nižnega Novgoroda se pričinja po Volgi plovba z velikimi parniki do Astrahana in po Kaspijskem morju. Oskrbovalo jo je nekaj konkurenčnih družb; že l. 1872 so se pojavili na Volgi dvonadstropni ameriški parniki in povečeval se je ne le promet, marveč tudi udobnost potnikov; bilo je zanje dobro preskrbljeno tudi v tretjem razredu. Prav zato so se že tedaj Rusi pričeli voziti na oddih po Volgi (»katat'sja po Volge«). Razen tega utegnejo tudi takšnega potnika zanimati izpreminjajoči se kraji, ki niso brez svojih lepot, kakor tudi zgodovina in posebnosti pojavljajočih se krajev. Mene je vabila tudi družba iz vse Rusije, ki je bila prav prijetna in poučna, kajti imel sem priložnost za pogovore z Rusi raznega stanu, poklica, izobrazbe in prepričanja.

Dne 23. julija sem se odpeljal v Kazanj. Med Nižnim Novgorodom in Kazanjo vas presenetijo številni »inorodcy«, finski Čeremisi, katerih je bilo približno 400.000, in tatarski Čuvaši. Seveda jih je težko razlikovati med seboj in od Rusov, le Tataři se spoznavajo po vijoličastih čepicah. Ruska pravoslavna cerkev ni znala skozi 400 let pridobiti za krščanstvo Čuvašev, ki ostajajo tudi vnaprej pogani, in Čeremise je pustila v popolnem »dvojeverju«, tako da imajo poleg krščanske cerkve tudi še svetišče za žrtve.

Kazanj, katero so Rusi zavojevali l. 1552., je zaradi svojih številnih lesenih stavb imela videz kakor ruska mesta sploh. Štela je krog 140.000 prebivalcev, vendar je tudi napredovala in veljala po pravici za duhovno središče (umstvennyj centr) Povolžja. Izmed 140.000 prebivalcev tega

mesta je prebivalo v posebni četrti 14.000 Tatarov. Kazanj je imela univerzo, bogoslovno akademijo, eno izmed štirih v vsej Rusiji, veterinarski zavod, tri gimnazije, realko, srednješolski bogoslovni seminar, dve učiteljski, izmed katerih je bilo eno za tatarske šole, toda z ruskim učnim jezikom. Vseučilišče se je prištevalo k najstarejšim na Ruskem in mnoge izmed njegovih prvih profesorjev je priporočil Humboldt. Za mojega bivanja je bilo na vseučilišču mnogo sistemiziranih stolic nezasedenih, in profesor »slavjanskih narečij« je odšel v srednjih letih v pokoj, ker so po novem redu prepustili slavistiki, enako tudi drugim predmetom, le malo prostora na račun latinske in grške slovnice. Kazanj je imela tudi poletno gledališče; v njem sem videl tudi znamenitega armenskega igralca, ki je igral z Rusi Otela v svoji materinščini. Njegovega govora nisem razumel, zato sem tem bolj opazoval njegove kretnje in spremembe v obrazu.

V Kazanji sem preživel praznik devetstoletnice pokristitve Rusije. Kakor drugod, ljudstvo ni niti v ondotnih cerkvah slišalo ničesar o važnosti tako pomembnega dogodka. Duma (mestni zastop) je čutila že vnaprej to pomanjkljivost in naprosila posvetnega učitelja bogoslovne akademije za predavanje o sv. Vladimiru. To je pomenilo že mnogo, ker v drugih mestih niti tega ni bilo; le v Kijevu je »oberprokuror najsvetejšega sinoda« Pobedonoscev uporabil slavnostno priložnost, da še enkrat razglasi, da vse blagostanje Rusije temelji na samodržavju in edinodržavju. Pri tem je še ostajal skromno v mejah Rusije, toda na banketu Slovanskega dobrodelnega društva je bilo izrečeno naziranje, da utegneta absolutizem in cezaropapizem odrešiti Slovane vseh tegob. Zato me je prijetno presenetilo, da se je v Kazanji gradila lepa cerkev v čast sv. Cirilu in Metodu. Proslave raznih tisočletnic slovanskih apostolov in papeške bule so poživile njun spomin tudi na Ruskem, kjer je ljudstvo vedelo o Cirilu le malokaj in o Metodu sploh ničesar. Ko so n. pr. v Moskvi hoteli proslaviti tisočletnico Metodove smrti l. 1885., se ni v nobeni moskovski cerkvi našel »predel« ali oltar na čast tega velikega svetnika. Tako mi je pravil moskovski slavist Vjačeslav Ščepkin.

Značilna ruska narava Povolžja se izraža šele med potjo od Kazanje do Samare. Vsepovsod vidimo velikanske razdalje

polj, njiv, pašnikov, gozdov, močvirij in sploh neobdelane zemlje. Za reke naše velikosti se nihče niti ne zmeni, kar je razumljivo, saj opazamo za Kazanjo, kako se izliva Kama, ki je tako velika, da naj bi se baje Volga naprej imenovala pravzaprav Kama, kajti Kamina voda se potem še prav daleč razlikuje od Volgine. Kama sama ima pritoka Vjatko in Belo, ki sta tudi plovna za parnike. Potnik iz zahodne Evrope pogleša gorá, celó gričev in dolin. Ni čudno, da vidijo Rusi v 400 do 600 m visokih gričih že velikane in da se jim dozdevajo kot velika znamenitost Žegulevske gore pred Kazanjo.

Močno vas gane, če slišite ali se spomnite na koprneče pesmi »Vniz po matuške po Volge« ali »Ej uhnem,« katerih napeva se tako razlikujeta od slovenskih ali čeških.

Izmed mest leži na desnem bregu Volge zanimivo gubernijsko mesto Simbirska, ki je štelo približno 40.000 prebivalcev in slovelo kot veleposestniško središče plodne ruske žitne ravnine. Veleposestniki iz teh krajev so najbolj razširili po Evropi predstavo »ruskega kneza«.

Za novo glavno mesto (stolica) Povolžja so imenovali Samaro, danes Kujbišev, ki se je zares trudila za napredek; to je dokazovala nova velika cerkev (sobor) Aleksandra Nevskega s krasno bizantinsko arhitekturo. Vendar so slavo mesta v mojih očeh zmanjševali kupi peska, pripravljenega za posipavanje ulic, kadar je blato, kajti Samara ni imela tlaka. Lahko si mislimo, kako je takšen pesek povečeval običajni prah ruskih mest, za katera mora imeti človek poseben nos, kakor sem se bil prepričal prav v Samari.

V Samari sem imel priložnost, opazovati provincialno proslavo »carskega dne«, t. j. godu (tezoimenitstvo) »Gosudaryni Imperatricy«. Takšnih dni je bilo 8 na leto: rojstni dan in god carja, carice, prestolonaslednika, razen tega dan vstoličenja in dan kronanja (koronacija). Takšne proslave so seveda sčasoma postale vsakdanje in niso bile znamenite. Hišniki (dvorniki) so imeli nekoliko zastav (flag) ruske trobojnice, na katerih so barve zaradi dežja in severnega podnebja zbledeli. Razsvetljava so dosegli z zažiganjem neke smrdljive masti ali petroleja; šaljevci so metali vanjo stare čevlje in podobne reči. Posebno v predmestjih (slobodka) so se zabavale pri prižiganju petroleja kopice velikih in malih otrok. Na daljnem severu ni bilo lahko prirediti primerno

razsvetljava, le ravnateljstvo samaroufimske železnice je postavilo v sleherno okno vseh nadstropij sveče in dobri meščani so si hodili ogledovat to nasprotje.

Samara je bila najbolj znana kot »kurort«, kajti imela je v svoji okolici »kumysolečebnoje zavedenije«. Nekoč so nosili ruski knezi tatarskim gospodarjem davek v »zlato (h)ordo«, danes pa se vozijo Rusi pit kumys (kobilje mleko) k Tatarom. Kako je bilo poskrbljeno za takšne goste (kumysniki), dokazuje tale primer: V gozdu so bile v četverokotu postavljene štiri dače, vsaka s štirimi stanovanji, tako da so jih Rusi imenovali »ptičniki«. Na sredini na stebričku je bil zvonček, h kateremu je bila iz vsake dače napeljana vrvica; po tem, katera izmed vrvic se je gibala, si spoznal, v kateri dači iščejo postrežbo. Ta »pridobitev« in druge pomankljivosti ruskih kopaliških krajev pojasnjujejo, zakaj so Rusi tako dolgo potovali v najdražja evropska kopališča; bila so namreč boljša in cenejša kot ruska kopališča.

V spominu mi je ostala krasna nočna vožnja po stepi. Odpeljali smo se vanjo iz tega zdravilnega zavoda. Zvezde se bleščijo še bolj kot pri nas, obzorje je mnogo večje, daleč, daleč se spaja nebo z zemljo. Takšen pogled vzbuja bolj kot po navadi misli o neskončnosti in večnosti; vpliva tudi na ruski značaj in pojasnjuje vsaj deloma »široki ruski značaj«.

Za Samaro sem občudoval velikanski železniški most čez Volgo, katerega so l. 1880, dogradili izključno le ruski inženirji, kar je bila tedaj redkost.

Tisti del Povolžja pred Saratovom je bil zanimiv z narodopisne in verske plati, kajti tam so ohranili »razkolniki« rusko starodavnost (starino). Patriarh Nikon, posvečen l. 1652, je neznatno popravil cerkvene božje službe in knjige. Proti njemu so se postavili pristaši starodavnosti, ki so še bolj kot uradna cerkev videli resnično pravoslavje v obredih in črkah. Tako n. pr. so se pravoslavni križali s tremi prsti (trojeperstije), razkolniki z dvema (dvojeperstije), in spor se je vodil tudi zato, kako naj se pravilno piše ime Jezus: Isus ali Iisus in s katerim i, kajti bila sta dva. Ker so razkolniki zahtevali ohranitev starih obredov, so se imenovali »staro-obrjadecy«. Koliko je bilo razkolnikov na Ruskem v tej dobi, ni bilo mogoče natančno ugotoviti; najboljše prejemke so namreč imeli pravoslavni duhovniki v krajih saratovske in

tambovske gubernije, kjer pravoslavnih ni bilo; razkolniki so podkupovali duhovnike, da so jim dajali mir in jih niso izročali oblastem. Razkolniki štejejo približno 12.000.000 članov. Med njimi je bila ločina, ki je organizirala svojo duhovščino v Avstriji ter izdajala svoje knjige in časopise, v Galiciji in Bukovini tudi časopis »Staroobrjadec«. Zato se je imenovala »avstrijskoje soglasije« (združitev, o. p.), ali kratko »avstrijcy«; takšnih »Avstrijcev« je bilo na Volgi nekaj milijonov. Razkolniki so ohranili rusko življenje, kakršno je bilo pred stoletji, z njim pa tudi poštenost, pobožnost in krščansko pomoč bližnjim; te dobre lastnosti so jim dajale poročstvo tudi za sorazmerno blagostanje. Tako so mi za Volskim kazali vilam podobne stavbe razkolniškega milijonarja, ki ni znal ne brati ne pisati, pa je imel mnogo vlačilnih parnikov. Pri njem se je računalo »na birk«; ta tatarska beseda pomeni to, kar naš »rovaš«. Resnično zanimivo življenje teh razkolnikov je odkril v svoji knjigi »Na gorah i v lesah« nadarjeni pisatelj Melnikov, ki je imel priložnost, proučevati razkolniške razmere kot uradnik notranjega ministrstva, kjer je imel referat za razkolnike. Njegova knjiga ni vzbudila takoj pozornosti, toda sčasoma je nje zanimivost narasla.

Med potjo proti zadnji postaji pred Saratovom, ki se je uradno imenovala »Jekaterinoštadt«, med ljudstvom pa »Baronsk«, je bilo na ravnem levem bregu Volge videti vrsto večjih in lepo zgrajenih vasi s cerkvami in stolpi, ki zahodnemu človeku niso bili neznani. Ondi je živelo od časov carice Katarine II. približno 200.000 nemških kolonistov — protestantov in katoličanov, ki so varovali svoje stare navade in običaje ter živeli v blagostanju. V novejšem času se je med njimi pričelo pojavljati nezadovoljstvo, ker država ni mogla pustiti nedotaknjenih nekaterih njihovih pravic. Ob uvedbi splošne vojaške obveznosti l. 1874. so se ti Nemci sklicevali na dano obljubo, da bodo prosti vojaške obveznosti 100 let, toda ta doba je že potekla. Tem kolonistom so očitali, da niso imeli zaželenega vpliva na ruske kmete in da so se premalo zblíževali z ruskim narodom. Sam sem se tedaj spominjal usode češke kolonizacije na Volinjskem, ki se ni posrečila, ker Rusija 19. stoletja ni bila na višini verske strpnosti Rusije 18. stoletja.

V resnično glavno mesto (stolica) Povolžja se je razvijal Saratov. To najlepše mesto vsega Povolžja je imelo ravne, široke tlakovane ulice, tlak (pomost) pred številnimi hišami je bil iz asfalta, mnoge hiše so bile zares velike in pomembne tudi po svoji arhitekturi. Omembe vredno je tudi kulturno življenje Saratova, ki je bil poleg Petrograda in Moskve edino rusko mesto, kjer je bil umetniški muzej na visoki stopnji. Vse tri krščanske veroizpovedi so imele ondi krasne cerkve. Presenetila me je katoliška katedrala tiraspolske škofije, ki je bila prenesena iz Tiraspolja na Krimu v Saratov. Škofija je imela vernike med nemškimi naseljenci, nadalje na Krimu in na Kavkazu. V samem mestu je bilo v službi mnogo Poljakov. Katoliško katedralo svetega Klementa je poslikal pravoslaven saratovski Rus. To je bilo v čast ruski umetnosti in v čast strpnosti saratovskih katoličanov, zlasti poljskih. Razveselilo me je tudi, da mi je o tem ruskem slikarju pripovedoval krajevni poljski kanonik.

Kot Slovani sem moral priznati, da mora Saratov biti za svojo lepo zunanost hvaležen tujemu življu, in ponovno sem se lahko prepričal, da se morajo Slovani proti močnemu kulturnemu življu braniti s kulturo, napredkom in delom. V tem pogledu se tedaj zapadni in južni Slovani niso mogli učiti od Rusov. Čudno je, da tako pomembni kraji Povolžja niso našli svojih pisateljev in slikarjev. Kar sem jaz le slutil, mi je potrdil članek A. N. Pypina v »Vestniku Jevropy« 1885. Turgenjev in drugi pisatelji slikajo v krasnih slikah naravo le v srednjih ruskih gubernijah in sam Turgenjev Volge niti videl ni, kar velja tudi za številne druge Ruse, ki so se vselej učili le na Zahodu in potovali tjakaj, ker so hrepeneli po marsičem, česar doma niso imeli.

Od Saratova naprej na jug po Volgi do Kaspijskega morja se nisem peljal, marveč sem se počasi zopet vračal v Nižnij Novgorod in Moskvo, v kateri sem hotel dalje delati. Na tej vrnitvi sem si obnovil svoje vtise in se zlasti mnogo pogovarjal s sopotniki, med katerimi je bilo mnogo prav izobraženih ljudi, ki mene vselej zanimajo. Tamkaj sem čutil pomen velikega jezika in velikega naroda, ki je ustvaril več kot stomilijonsko državo. Pri vsem tem je velikoruski jezik enoten in tudi njegova narečja se na velikanskem prostranstvu na ravninah brez gorá in drugih ovir razmeroma malo

razlikujejo. Razveseljiva je tudi znatna sorodnost ruskega jezika z drugimi slovanskimi jeziki, ki so ohranili stari jezikovni ustroj in se razvijajo še dandanes pogosto v istem duhu. Tako n. pr. so me v kopališkem podjetju pri Samari spominjali nazivi »starejši in mlajši«⁷ vrč (zdravnik) slovenskega nagovarjanja duhovnikov: »mladi gospod«⁸ je vselej kaplan, dasi je lahko tudi starejši kot gospod župnik, slednji pa je vselej »stari gospod«.

Moji družabniki so videli več ali manj zapadno Evropo, Francijo, Nemčijo, Italijo in tudi Avstrijo, zlasti Dunaj, dobro so opazovali in tudi kritizirali zahodno življenje ter ga primerjali z ruskim. To jim je bilo olajšano zlasti zato, ker so večinoma govorili francoski, mnogi tudi nemški, kajti za Ruse je veljalo prostovoljno načelo, da nimaš prave izobrazbe, če ne znaš enega izmed evropskih jezikov. Le redkokdaj je kdo pokazal hujše neznanje zapadnih razmer. Tako me je izpraševal neki gizdalin, ki je bil napravljen po najnovejši modi, kje na Zahodu vlada največja kultura, ali morda v Rimu; manj sem se čudil njegovemu vprašanju: »Kaj je to Avstro-ogrska monarhija?«, kajti to nesrečno skrpucalo imena za avstro-ogrsko monarhijo ni moglo biti jasno niti drugim ljudem, zlasti ker je bila v navedeni obliki Vengrija⁹ temeljna beseda, in avstro le določilni prilastek.

Rusom se je dozdevalo naše življenje na Zahodu malenkostno (meločnyj). Tako se je neka gospa pritoževala, da je morala v Karlovih varih šteti zemlje; bojda bi bila rada doplačala deset krajcarjev, samo da ji ne bi bilo treba pomniti, koliko zemelj je snedla. Neki višji uradnik, ki je potoval z ženo in hčerko, ki se je hotela učiti petja na Dunaju, je bil najbolj začuden ob tem, da strežejo natakarji na Dunaju hkrati toliko gostom, da nosijo toliko kozarcev piva in da prejemajo tako majhno napitnino. Opazil je zares nekaj značilnega, kajti v Rusiji je bilo strežnega osebja pogosto več kot gostov, kar je bil preostanek iz podložniške dobe, ko so bili služabniki brezplačni. To so tudi drobni prispevki k pojmu »široke ruske narave«, ki ni računala s tem, da na Zahodu kulturno življenje ni omejeno le na plemstvo (dvorjane) in bogataše, pa tudi ni vedela, kaj je individualizem s svojimi posledicami.

Isti dami sta bili tudi v naših Rimskih toplicah, kjer sta našli v kmečki hiši klavir in sploh opazili pri Slovencih ve-

liko ljubezen do glasbe in petja. Zato nista marali verjeti, da se ne čutim razočaranega z Rusijo, če primerjam naše življenje z ruskim, zlasti ko sem tako dolgo živel na Dunaju. Težko jima je bilo razlagati, da nisem prispel na Rusko s posebnimi fantazijami, da sem se sčasoma naučil Rusijo razumevati z zgodovinskega vidika in da ima sleherna dežela svoje posebnosti.

Meni je bilo važnejše, kar sem v sami Rusiji videl in o njej slišal. Sicer ne bom podajal poročila o vseh teh pogovorih, ker bi to vodilo predaleč. Mene so zanimali zastopniki reformne Rusije, ki so bili zrastle pod vplivom plemenitih misli carja-osvoboditelja in jih pomagali tudi uresničevati. Med njimi so bili član senata, ki je imel obilo vpliva na usodo kmečkih vprašanj, uradniki, ki so delovali v javnem sodstvu, bivši župan enega izmed mest na Volgi, ki je proučil številna evropska mesta, da bi mogel svoja spoznanja uveljaviti v mestni samoupravi, zdravnik v službi zemstva, t. j. krajevne samouprave, ki je brezplačno zdravil kmete, tako da so prejemali tudi zdravila zastonj. Priča velikega gmotnega napredka je bil simpatični višji finančni uradnik, ki je služil v Povolžju od l. 1851. in se je spominjal, da v Samari ni našel nobenega voznika niti voza; le gubernator je imel »tarantas«, t. j. vzhodnjaško nepokrito vozilo, v katerem sedijo potniki tako, da si kažejo hrbte.

Napredni funkcionarji v državni, mestni in deželni upravi niso bili navdušeni za samoderžavje, drugi sopotniki so ga imeli za nujno in edino odrešilno in tajni svetnik Semevskij, urednik petrograjskega časopisa »Russkaja starina«, je govoril o samoderžavju tako, kakor da bi bilo ustvarilo celó tudi vso Volgo. Številni potniki, zlasti trgovci, nasprotno niso imeli nobenih duhovnih in političnih interesov. Njihove nazore je označil eden izmed razumnejših trgovcev takole: »Nam ni treba ustave, ne dotikajte se (netrogajte) nas, pustite nas živeti na miru, to je naša konstitucija!« Takšno je bilo udobno stališče velikih in manjših trgovcev, ki so hoteli zaslužiti ali naravnost odirati in niso imeli razumevanja za to, da mora moderna država, ki jim ustvarja pogoje za njihovo dejavnost, vendar na različne načine posegati tudi v življenje. Ob kratkem: povsod se je kazala splošna politična zaostalost. Kritizirali so tudi togi centralizem, n. pr. to, da je visoka mon-

tanistična šola (gornyj institut) na petrograjskih močvirjih, ne pa kje na Uralu.

Med uradniki se je pojavil tudi povsod znani tip absolutista. Pri nekem gubernatorju ob Kaspijskem morju je služil kot uradnik s posebnimi nalogami (činovnik osobennyh poručij) Armenec, ki se je izdajal za velikega Rusa, toda ljudje so v njem videli nekakega Francoza; iz Nemcev na Volgi bi bil najraje ustvaril takoj Ruse in o Armencih, ki so vendar gospodarsko in kulturno obvladovali Kavkaz, je odločno zatrjeval, da so narod brez bodočnosti.

Za drugi steber ruskega državnega življenja je veljalo pravoslavlje. Omenil sem že, da pravoslavna cerkev v štiri sto letih ni pridobila neruskih narodov, tako da so živeli na koncu 19. stoletja med Nižnim Novgorodom in Kazanjo še na pol pogani in popolni pogani. V njej ni bilo apostolskega duha in njenemu duhovništvu je očitala neka verna dama neizobraženost, lakomnost, formalizem v božji službi, kakor tudi to, da nima nobenega vpliva na ljudstvo. Imel sem priložnost opazovati tudi posledice organizacije ruske cerkve, izvedene po Petru Velikem, ki je uničil patriarhat in uresničil protestantsko načelo državne cerkve (Landeskirche). Ruska cerkev je bila tako grškoslovanska (grekoslavjanskaja) in tako podrejena koncilom (sabornaja), da sta ji na čelu stala Imperator in »Oberprokuror svjatejšago (najsvetejšega) synoda«, ki je bil povsem odvisen od posvetnega oberprokurorja. Pogosto sem slišal, da ruska cerkev ni cerkev, temveč duhovni urad (duhovnoje vedomstvo) kakor sleherni drugi organi državne uprave; n. pr. da je škof »šef oddelenija ministerstva« itd. V Samari je vstopil ravnatelj (upravljajuščij) pisarne najsvetejšega sinoda Vladimir Karlovič Sabler v spremstvu gubernatorja in arhijereja (škofa) s celim duhovniškim štabom, ki se je ravnatelju prenizko klanjal, in v Simbirsku sta se pred njim tresla dva višja duhovnika kakor šolarčka, tako da nikdar nisem videl nič podobnega. Ta nenavadni strah je veljal potomcu baltiškega (na Ruskem se je tedaj govorilo navadno »ostzejskega«) Nemca, kar je bil še oče tega Vladimira Karloviča. Tedaj so mislili slavjanofili in drugi ruski šoviniisti, da brez takšne »slovanske vere« Slovani niso Slovani in da bi jim bilo pomagano, če bi jim poslali duhovnike take vrste. Takšna cerkev je še potrebovala

zakon, ki »otpadenije« in »sovraščenje« (vrnitev k prvotni veri) kaznuje s Sibirijo. Takšno »ciril-metodijsko cerkev« so priporočali tedaj različni časopisi v slovanskih deželah, tudi v tujih jezikih pisani, kakor dunajski tednik »Parlamentär« ali »Il pensiero slavo« v Trstu. Za boljše razumevanje te propagande je treba pripomniti, da je bila do neke mere protitež katoliškemu proslavljanju apostolov Cirila in Metoda ter unionističnim težnjam, t. j. zblíževanju in zedinjenju pravoslavne in katoliške cerkve, ki se v dogmah razlikujeta zares le malo, pač pa ju je razdelilo politično življenje.

Mnogo opazk sem slišal o ruskem šolstvu in izobrazbi. O študentovskih »buntih« pretekle zime (gl. zgoraj) se je izrazil petrogradski arhitekt z italijanskim imenom in italijanskimi predniki, ki je bil sploh liberalnega prepričanja, da v Petrogradu policija vendarle ni bila dovolj stroga (meni je ugajala bolj kot vseučiliški organi), vendar ni mogel dovolj obsoditi moskovskega »oberpolicejméjstra« (e ozek, visok), ki je poslal na študente kozake z »nagajkami« (gl. zgoraj). Saratovski trgovec, ki je sam imel sina na univerzi v Kazanji in se je zanj bal, je vendarle mislil, da potrebujejo študentje »brezovo (berezovaju) kašo«. O tehniških, visokih in srednjih šolah so trdili, da so le teoretične in ne pripravljajo za življenje, tako da je treba klicati razne tujce s praktičnimi skušnjami.

Še bolj so očitale ženske zanemarjanje praktičnih predmetov v ženski izobrazbi. Žensko vprašanje je bilo v tej dobi sploh pereče, kajti v času splošne reakcije so zaprli višje ženske zdravniške tečaje in podobne zavode. Zaradi boljšega razumevanja ženskega vprašanja na Ruskem se moramo ozreti malo nazaj. Ruska žena (žensčina) je bila po vzhodnem načinu zaprta »v tereme« (v kamrici o. p.), toda reforme Petra Velikega so jo naenkrat pognale preveč v javnost. Pet »imperatric« v 18. stoletju na ruskem prestolu je utrdilo ženin položaj v ruski družbi, tako da je bila celó prva predsednica Ruske akademije (literarne) grofica Daškova. V istem duhu je šel razvoj dalje, tako da je ruska žena postala prav samostojna in samozavestna. Nasploh so imele žene več značaja kot moški, več poguma, kakor smo mi navajeni. Sam sem to najbolje opazoval v Petrogradu pri oženjenih študentih; tu

mi je vselej bolj imponirala žena kakor pa mož, kar se seveda razlaga tudi tako, da so bile med zakonci iste starosti žene mnogo bolj razvite. Seveda so omejevali tudi študentovske poroke, kajti zanje je bilo treba dovoljenja; slednje pa se je zlahka izposlovalo, če si potoval v Petrograd »okle vetat« nevesto, da je poroka nujna.

Med sopotnicami je bila neka gospodična zrelejših let; ta je brala v ruskem prevodu Schopenhauerja, ki je tako nelepo pisal o ženskah. Visoko izobrazena gospa, vzgojena v zares aristokratskem petrogradskem zavodu, je živela v Vjatkini ni bila nasprotnica duhovnega razvoja žensk, vendar je sodila, da se ne sme pretiravati, ker žene po večini ne morejo uporabiti svojega znanja in so zato na svetu nesrečne. Seveda je zopet nasprotnica skrajnosti, ki vidi v ženi le samico. Najbolje so se po njenem mnenju uveljavile učiteljice, kajti te so se med podeželskimi ženami bolj znašle kot učitelji, ki se v svoji osamelosti vdajajo pijanstvu. Poklicana priča o ženskem vprašanju je bila okusno oblečena dama, ki je služila v knjižni zalogi deželne uprave za 25 rubljev mesečno; to je bila majhna plača, toda tudi dela je imela le malo. Mnogo svojih bivših idealov je razglašala za nepraktične. Višja ženska izobrazba se — kakor je trdila — ne obnese, ker je preveč teoretična, tako da se šivanje in druga ženska dela povsem zanemarjajo. Nekaterim bivšim idealom se je kar posmehovala: »tako smo nosile na kratko pristrižene lase, ko so si moški puščali rasti dolge, kar je veljalo za znamenje njihove genialnosti«.

Za rusko kulturo je značilna visoka raven baleta in veliko navdušenje zanj. Nič čudnega, če sem imel na Volgi priložnost o tem premišljevali, kajti neki mladenič je spadal med baletomane, ki so v teh časih občudovali po vsej Rusiji italijansko plesalko Zucchijevo. Trgovci, ki so popotovali na nižegorodsko »jarmarko«, so bili po večini preprosti in so se grozovito dolgočasili. Njihovi konservativni nazori so se najbolj odkrivali, ko je neki v Petrogradu živeči veleposestnik sprožil vprašanje kmetijskih strojev in splošne izobrazbe. Trdili so, da večine strojev ni mogoče uporabljati niti na volžskih ravninah, da ni ljudi, ki bi znali z njimi ravnati in zlasti jih popravljati. Naš naprednjak je vztrajal pri svojem mnenju;

tudi kmetijska izobrazba je lahko koristna in človek, ki se česa nauči, ne mora nujno postati uradnik. Tedaj nisem mislil, da bodo morali po več kot tridesetih letih sovjeti premagovati iste težave in da jih bodo premagali s traktorji in drugimi kmetijskimi stroji.

Še bolj se je zdel majhna napoved velike ruske revolucije neki pomorski častnik, ki se je peljal iz Petrograda v drago plačano pregnanstvo na perzijski meji. Moskva mu ni ugajala, ker je umazana in strahovito draga; v vsakem kotu v gostilnah zahtevajo ljudje, katerih niti videl ni, napitnino. Življenje v Kronštadu, vojnem pristanišču na Baltiškem morju, je prav dolgočasno. Oženjeni častniki se zapirajo in nikogar ne sprejemajo. Število zakonov pada, in tako vidi častnik absolutistične in pravoslavne države prihodnost v svobodnem skupnem življenju in v tem, da se bodo otroci izročali v vzgojo državi, kar je oznanjal že ruski revolucionar Bakunin.

O Slovanih se je izrazil neki bivši ruski profesor za zahodnoevropska slovstva, da jim zavida krasne pokrajine, katere so si izbrali, in se je togotil, da so prepustili Rusom najslabše. Drugače se je o Slovanih govorilo malo, dasi so imeli ljudje Slovana pred sabo. Ruska inteligenca je vedela po zadnji rusko-turški vojni, da so nekje Slovani, vendar o tem, kje in kako živijo, kakšne težnje imajo, o tem ni imela in ni mogla imeti niti pojma. Jaz se temu niti nisem čudil, saj zopet južni in zahodni Slovani niso poznali Rusije, zlasti ne njenih narodnostnih razmer; govorilo se je n. pr. le z zaničevanjem o ukrajinskih separatistih. Uradniki, ki so bili najbolj izobraženi, so si predstavljali, da so južni Slovani Avstriji bolj naklonjeni, kot so bili v resnici. Kaj se res dogaja na Bolgarskem in v Srbiji, o tem se jim ni niti sanjalo. O avstrijskih Slovanih so imeli še pičlejše znanje. Ti uradniki si niso mogli predstaviti, da je v Avstriji v uradih mogoč še kak drug jezik razen nemškega. Vsakdanje vprašanje so bile nelepe razmere v srbski kraljevski družini. Dame so simpatizirale s kraljico Natalijo, toda moški so bili treznejši. Intelligenten ruski veleposestnik ni zaupal rusofilstvu Slovanov, kajti slednji so rusofili le tedaj, kadar Rusijo potrebujejo. To je bilo seveda razumljivo, vendarle je bil nesporazum na obeh straneh.

Sam sem imel priložnost, vpogledati malo v razmere ruskih »inorodcev«. Med vrnitvijo v Moskvo me je povabil I. N. Smirnov, profesor vseučilišča v Kazanji, na narodopisno razstavo o Čeremisih in Čuvaših v Sundyru (ruski Mariinski posad [trg]), kjer je živel mnogo ruskih »dačnikov« (letoviščarjev o. p.). Smirnov je bil slavist, pisal je o slovanskih jezikih, posebno dobro o jugoslovanski kulturni zgodovini; potoval je tudi po slovanskem jugu, vendar je predaval zgodovino starega veka. Prav tedaj se je vračal z narodopisne ekspedicije, ki se je bila odpravila pod njegovim vodstvom k finskemu plemenu Čeremisov. Pri tem narodu se je še ohranilo »dvojeverje«, t. j. krščanstvo in poganstvo obenem. Božje službe so opravljali duhovniki v čeremiskem jeziku, kolikor so ga poznali. Smirnov sam je bil sin takšnega duhovnika in je preživel mladost s čeremiskimi dečki. V novejšem času je napredovalo zbliževanje z ruskim življenjem. Smirnov mi je kazal fotografije menihov iz čeremiskega samostana, katerih tipi bi se mogli najti kjerkoli na Ruskem. Bilo je to zanimivo dokazilo, kako se je sploh ruski tip sestavljal. Smirnov je zbral mnogo obleke, nakita in posode, ki so dokazovali, da noben narod ni brez umetnosti. Slog in ornamentika sta spominjala na vzhodne vzorce, a tudi tukaj je bilo mnogo samostojnega razvoja.

Po Volgi smo se vozili v velikem čolnu in opazovali ribiče, med katerimi je bilo mnogo Čeremisov in Čuvašev; razlikovati od Rusov jih je mogel samo naš ruski veslač.

Obiskal sem tudi dve hiši imenovanega ruskega trga. Bili sta zgrajeni iz znotraj otesanih ali že z žago obrezanih klad, ki pri Velikorusih nikdar niso ometane ali poslikane. Gnoj na dvorišču se ni odvažal nikdar, pravih hlevov ni bilo, tako da je lahko živina pobeleda od snega; drobna živina, kakor telčki, se je dajala v stanovanjski prostor. Da pa ne bi preveč zviška gledali na to stanje, navajam, da se je prof. Smirnov ob pogledu na tamkajšnji most spominjal hrvatskega pregovora: »Bože nas čuvaj njemačkoga gosta, vlaškoga (pravoslavnega, srbskega) posta i hrvatskoga mosta.«

Za razmere, v katerih je živela ruska inteligenca, je bilo značilno pripovedovanje nekega sopotnika zdravnika, ki je imel izbornega kolego; ta je študiral na stroške nekega indu-

strijskega podjetja v Sibiriji. Ko je moral nastopiti službo v Sibiriji, je bil v samoti prav žalosten. Vprašali so ga, zakaj ne igra karte, da bi si krajšal dolgčas, in mož je odgovoril, da za to nima dovolj denarja. Zato so mu povišali plačo za celih dva tisoč rubljev; toda kljub temu je pobegnil, brž ko je potekel rok njegove obvezne službe.

O Sibiriji sem utegnil premišljevat med potjo v Moskvo; naš vlak je imel nekoliko zamreženih vagonov, v katerih so se peljali izgnanci (soslany) v to zloglasno deželo. Začetek težavnega in dolgega potovanja ni bil tako slab, toda poslavljanje od takšnih nesrečnežev na posameznih postajah je bilo zares v polni meri pretresljivo. Pri tem je bilo mogoče opazovati v pravi luči značaj ruskega ljudstva, trpečega ljudstva. Može so prenašali gorje večinoma molče, le včasih si opazil, kako ob strani jočejo. Na neki postaji je vstopil dvajsetleten mož; njegova devetnajstletna žena je bila pred enim letom izgnana kot požigalka, vendar se ni dal od nje ločiti, do česar je imel pravico, marveč se je peljal za njo v prostovoljno izgnanstvo; mora se podvreči vsem neprijetnostim izgnanih zločincev. Z njim je prišla zares vsa vas in fantje so ga obkrožili z vseh strani. Moj znanec, mlad pravnik, ki je imel priložnost študirati praktično zakone in predpise o izgnancih, se je zanimal za njegovega očeta. Pokazali so mu ob strani stoječega starčka v sivi obleki; vdajal se je v božjo voljo s takšno vdanostjo, kakršno vidiš malokdaj. Stal je mirno in se ni ganil. Moj znanec mu je rekel: »Stopi k sinu, objami ga še enkrat, saj ga ne boš nikdar več videl!« S težkim korakom je starček stopil in se objel z njim. Ta starček je bil sploh tip ruskega mužika; mužik je bil povsod slabo oblečen in obut v opanke iz lipovega ličja, obenem pa dober in skromen do skrajnosti, tako da se je moral vsakomur prikupiti. Najžalostnejši trenutki na vsaki postaji so bili, kadar je vlak odhajal. Vse je teklo za njim, kakor daleč je pač bilo mogoče, slišali smo jok in jadikovanje, da je vsakogar pretreslo. Zlasti žene se niso mogle vzdržati, padale so na tla in se niso mogle odtrgati, dokler ni zginil zadnji up, videti še enkrat obraz osebe, ki se poslavlja morda za vselej. Krivci in nesrečneži so brez dvoma povsod, toda jaz nisem videl nikdar nič takega, kakor se je tu kazalo vsem ne maloštevilnim potnikom.

MOSKVA

Dne 2. avgusta sem bil zopet v Moskvi, kjer sem ostal šest mesecev, da študiram bogate rokopisne zaklade njenih knjižnic, rusko življenje in starožitnosti, katere sem po svojem potovanju takoj bolje razumel. Že nekajkrat je bilo omenjeno, da so Rusi ostro kritizirali Moskvo in jo imenovali veliko vas ali polazijsko mesto. Niti meni nista ugajala na koncu vročega poletja njen prah in blato; prva prestolnica (pervoprestolnjaja stolica) je bila še brez kanalizacije. Patriarhalno zaostalost sem kmalu okusil sam neko nedeljo dopoldne, ko sem se peljal z izvoščkom na obisk k prof. Tihonravovu, ki je stanoval na razsežnem Podnavinskem bulvaru. Naslov se je glasil le na ime hišnega lastnika (dom Mamontovih, če se ne motim). »Izvoščik« je izpraševal nekajkrat z voza po iskani hiši ter zahajal v trgovine, tako da sem to patriarhalnost že preklinjal, dokler nas ni odrešil neki pismonoša. Le predstavite si, da morate na velikem bulvaru ali v dolgi ulici iskati hišo, o kateri vam povedo, da ima nekakšen vrt ali kakšno drugo posebnost, n. pr. kakšna so vrata ali kakšna je streha! Zoper tako zaostalost sem se upiral nekaj desetletij pozneje v Pragi, ko so zbirokratizirani Čehi uporabljali popisne številke namesto orientacijskih.

Sčasoma sem se vendarle v Moskvi udomačil in bolje umeval tudi njene neprijetne strani. Tako je imela »belokamennaja« še mnogo lesenih hiš, ki so se čedalje bolj omejevale na obod mesta. Tja so se selili vanje tudi ljudje iz notranjih delov mesta, ker so bile lesene hiše, katerih so bili vajeni, pozimi toplejše, poleti pa hladnejše.

Sploh sem sčasoma bolje razumeval, da ima zgodovinsko in naravno središče Rusije številne znamenitosti, s katerimi prednjači pred evropskim Petrogradom. »Zimski dvorec« in druge carske palače v Petrogradu so bile veličastne, toda zgodovina Rusije je živela v moskovskem Kremlju. Podobno se nista mogli meriti Isakijevska in Kazanjska katedrala (sobor) v Petrogradu z vlogo, ki jo imata v zgodovini ruske cerkve in države Uspenski in Blagoveščenski sobor. V zbirkah petrograjske Eremitaže je bila sijajno zastopana evropska umetnost, toda ruska umetnost, zlasti realistična, je bila na ogled v galeriji Tretjakovskih v Moskvi. Moskovski

muzeji so tudi bolj vabili človeka, ki ga je zanimala ruska preteklost, n. pr. Istoričeskij muzej s svojim ravnateljem Zabelinom, pravim tipom staroruskega učenjaka in rodoljuba. Številni spomeniki so bili predvsem zgodovinskega pomena. Med njimi so bile tudi takšne posebnosti kot »car kolokol« (zvon) in »car puška« (top), ki naj bi imponirala s svojo velikostjo, pa sta bila tudi značilna za rusko domišljijo, ustrežajočo velikanskemu ruskemu prostranstvu brez meja. Zaradi svojega starinstva so me v Moskvi zanimala tudi razna krajevna imena, ki niso bila niti brez humorja; n. pr. neka cerkev Device Marije je stala na »kurjih nožicah«.

Sam sem imel svoje glavno torišče v bogatih rokopisnih zbirkah Rumjancevskega muzeja,⁹ ki hrani spomin na velikega zbiraleca ruskih in slovanskih starih spomenikov ter podpornika slavističnih znanstvenih študij; med njegove zasluge prištevajo tudi ruski prevod spisov Dobrovskega o Cirilu in Metodu.

V sami Moskvi je bilo dvajset rokopisov moje »Povesti o sedmih modrijanih«, med njimi osem v Rumjancevskem muzeju, kamor sem dobil tudi druge rokopise; le Zabelinove rokopise (štiri) sem proučeval pri njem v Zgodovinskem muzeju, rokopise Buslajeve pa v njegovem stanovanju. Buslajev sam je bil prav zaslužen ruski slovstveni zgodovinar, vendar se je na stara leta bolj ukvarjal s starorusko umetnostjo, zlasti v rokopisih. Ta preljubezni starček mi je mnogo pripovedoval o pridobivanju svojih zakladov in je priznaval, da mora biti sleherni zbiralec do neke mere »prebrisan človek« ali »tat« (žulik).

V Rumjancevskem muzeju se hvaležno spominjam ustrezljivega kustosa Simeona Osipoviča Dolgova, ki mi je bil na voljo tudi s svojim poznanjem staroruske literature.

Med profesorji je imela moskovska univerza pravega slavista Romana Fedoroviča Brandta, ki je prevedel v ruščino Miklošičevo primerjalno slovnico slovanskih jezikov; ukvarjal se je s slovanskimi jeziki, zlasti z njihovim naglasom, in slovanskimi literaturami (pisal je o Gunduličevem Osmanu).¹⁰ Naravno se mu je zdelo, da se je slavist zanimal za cirkus, ki je bil glavna zabava v Bizancu.

V Moskvi sem se seznanil z Aleksandrom Aleksandrovičem Šahmatovom, ki je tedaj bival na svojem veleposestvu

v saratovski guberniji. Šahmatov je postal kmalu vodilni slavist in predsednik ruskega oddelka Akademije znanosti in urednik njenega slavističnega časopisa »Izvestija«. Enako kot V. Oblak s slovenščino, se je tudi Šahmatov že na srednji šoli ukvarjal resno in temeljito s študijem ruskega jezika. Ko je na moskovskem vseučilišču A. I. Sobolevskij branil svoje »Lekcii po istorii russkago jazyka« kot doktorsko disertacijo in je hotel dekan sejo že zaključiti, je vstal majhen gimnazijec v uniformi in navedel svoje ugovore iz rokopisnih virov.

Odličen mladi slavist je bil Vjačeslav Ščepkin, znan zlasti po izdaji starocerkvenoslovanske Savvine knjige in učbenika bolgarskega jezika. Ščepkin je postavljal nasproti »avstrijski« slavistični šoli »rusko«, ki je bila v njegovem času pod vplivom mladogramatika, profesorja za primerjalno jezikoslovje Filipa Fedoroviča Fortunatova v Moskvi. Jagić je pravil o njem, da sliši travo rasti, toda glavna razlika je bila v njuni lingvistični izobrazbi in delovanju. Mlajši brat Fortunatova je potoval po slovanskih deželah; najbolj mu je uga-jalo na Slovenskem, kjer se je na Dolenjskem povsem udomačil ter se zaljubil v hčerko nekega gostilničarja in trgovca, ki ni bila vredna njegove goreče ljubezni.¹¹

V Moskvi je živel tedaj tudi slavist Boris Mihajlovič Ljapunov, katerega sem že omenil. Ščepkin in Ljapunov sta se učila pri meni slovenski; pri čitanju narodnih pesmi je uga-jala Ščepkinu zlasti balada »Mlada Breda«.

Najzanimivejša osebnost je bil Fedor Jevgenijevič Korš, profesor za klasično filologijo na vseučilišču, predsednik Orientalkega oddelka Moskovske arheološke družbe; ta je poznal razne evropske jezike ter jih tudi govoril in pisal, tako n. pr. tudi danski; ukvarjal se je s slovanskimi slovstvi, zlasti z ljudsko poezijo in s študijem tujih besed, posebej še orientálnih, v slovanskih jezikih. L. 1869. je v družbi slovenskih študentov na Dunaju spoznal poezije Franceta Prešerna, ki ga je vzljubil kot enega izmed velikih slovanskih pesnikov v taki meri, da ga je proučeval in uspešno prevajal v ruščino ter navsezadnje izdal za stoletnico Prešernovega rojstva prevod njegovih pesmi.¹² Ta prevod ni filološki, marveč resnično pesniški iz bogate zakladnice Korševega poznanja raznih velikih pesnikov svetovne literature, tako da podaja vsebino in obliko Prešernovih misli resnično v ruski pesniški zunanosti.

Tudi uvod ni napisan le za slaviste, marveč tudi za širše izobrazeno občinstvo, seveda z bogatim poznanjem ustrezne literature. Ko sem bil v Moskvi, je imel Korš že preveden Prešernov »Sonetni venec«¹³ in je bil prav presenečen, ko sem ga opozoril, da podajajo začetne črke posameznih sonetov v akrostihu ime oboževane deklice. Pozornost zasluži njegov Uvod v nauk o slovanskem verzu.¹⁴

Prebivalci Moskve (Moskviči) so očitali Petrogradu, da je »nemeckij gorod« in da imajo tam ljudje prestrogo odmerjen čas, povsem »po nemECKi«. Nemec, nemeckij je pomenilo sploh tujec, toda v glavnem so vendar mislili na Nemce, katerih je bilo na Ruskem povsod polno. Tako me je imela moja prva petrograjska gospodinja za Nemca, in celo za »kolbasnika«, kar je vzdevek za Nemce zaradi njihove strasti za prekajeno meso (kolbasy). Priznati moram, da sem v Moskvi skušal zatreti petrograjskega Evropejca in da sem se tamkaj počutil bolj domačega kot v Petrogradu; v družabnem življenju je bilo več toplote, slovanske mehkobe in prostodušnosti.

Z ruskim javnim življenjem sem se seznanjal preko »profesorske gazete« »Ruskija vedomosti«, ki so zagovarjale liberalno naprednost proti konservativizmu in tedaj veljavnim političnim in gospodarskim nazorom časnika »Novija Moskovskija vedomosti«, glasila vseмогоčnega Katkova.

V Moskvi je bil že tedaj na visoki ravni »Malyj teatr«. Mene so mikale zlasti drame Ostrovskega iz okostenelega in strogega staroruskega življenja iz krajev onkraj reke Moskve (Zamoskvorečije).

V spominu mi je ostal »Tatjanin denj« v januarju l. 1889, ko proslavljajo po vsem svetu bivši učenci moskovskega vseučilišča s koncertnim in plesnim sporedom njegovo ustanovitev. Tako je bilo tudi v Pragi. V Moskvi sami so imeli profesorji slavnosten obed v najboljših prostorih, študentje v skromnejših, toda prav tako z obilno jedačo in pijačo, kar so omogočali revnejšim študentom njihovi premožnejši tovariši. Navsezadnje so obiskovali študentje profesorje v njihovih prostorih, kjer se je mnogo govorilo in je bila navada, metati bolj priljubljene profesorje v zrak (kačat), kar je utegnilo biti tudi nevarno. Večer se je zaključil z izleti v zabavišča v okolici Moskve, v katerih sta bila zlasti

priljubljena »ciganski hor« in »vengerski hor«, ki je predstavljal madžarsko zabavno glasbo, dasi je bil brez Madžarov. V moji družbi je plačal neki odvetnik ciganom za eno pesem 50 rubljev, jaz pa sem zaslovel, ko sem kupil lepi ciganki milo, da bi se umila. Moja bivša moskovska gospodinja in njena hči sta ohranili še v Pragi moj izrek v tejle obliki: »Vot dlja tebjja, mojsja!«¹⁵

Takšno proslavljanje Tatjaninega dne ni ugajalo velikemu pisatelju L. N. Tolstoj; zato je napisal l. 1889 v Ruske vedomosti članek »Prazdnik obžorstva (požeruštva)«, v katerem je razlagal svoje običajne stroge nazore. Toda že zvečer mu je odgovarjal v moji družbi S. O. Dolgov, kustos Rumjancevskega muzeja, z dovtipno pesmijo v slogu narodnih pesmi z refrenom »kalina«.

Moskvo sem zapustil februarja l. 1889., obogaten z obilnim znanjem in skušnjami in tudi s prijetnimi spomini. Ruskega jezika sem se naučil najboljše izmed vseh slovanskih in si prisvojil tudi dobro izgovarjavo, katero so hvalili Rusi še v Pragi; zlasti sem pazil na pravilno izgovarjavo mehkih soglasnikov, tako da mi niso mogli očitati — kakor Jagiću — da izgovarja bolj »budete« kot »buděť«. V nekaterih znanstvenih vprašanjih sem dolgo tudi mislil ruski. Žal zaradi različnih okoliščin ruski nisem ničesar pisal.¹⁶ Na ruski pravopis sem se navadil tako, da dolgo nisem znal pisati srbski brez jera, n. pr. pri besedi brat se mi je vselej vsiljeval privesek ѣ (pod vplivom tedanjega starega ruskega pravopisa).

VRNITEV IZ RUSIJE

Le kratek čas sem se mudil v Kijevu, duhovnem in naravnem središču ukrajinskega naroda. Pri Ukrajincih se ni ohranil nikakršen rokopis »Povesti o sedmih modrijanih«, tako da sem se omejeval na študij starih gradbenih spomenikov, ležečih na številnih gričih. O razmerju Velikorusov do Ukrajincev sem imel po znanosti že utrjene nazore, ki jih je izrazil že v tridesetih letih najbolj Maksimovič v članku »Dve ruski narodnosti«. To mi je jasno padlo v oči, ko sem videl v Petrogradu predstavo »Malorossijskega

teatra«, kamor so pridno zahajali Rusi in Ukrajinci. Ukrajinska dekleta, ki so z venčki na glavi obračala seno, so se v krasnih pisanih oblekah razlikovala kot dan in noč od velikoruskih deklet v sivih oblekah. Jaz sem vsekdar zagovarjal samobitnost ukrajinskega naroda in njegovo kulturno avtonomijo, toda nikakor nisem soglašal s stališčem ukrajinskih »samostijnikov«, ki so hoteli imeti tudi svojo povsem neodvisno ukrajinsko državo. Takšnim Ukrajincem sem razlagal, da bi se v takem primeru, če bi se uresničile njihove težnje, ponovila celotna rusko-ukrajinska zgodovina od andrusovskega miru (l. 1667.) dalje, ker se nobena Rusija z Moskvo na čelu ne bi mogla odpovedati dostopu k Črnemu morju in naravnemu bogastvu Ukrajine. Naravna posledica je bila torej po Veliki revoluciji federacija Rusov, Ukrajincev in Belorusov v Zvezi sovjetskih socialističnih republik.

V Lvovu sem se seznanil s poljskimi in ukrajinskimi znanstvenimi krogi in ustanovami. V Krakovu sem prvič občudoval »poljski Rim«, zlasti njegov Wawel, v katerem so grobovi poljskih kraljev, in druge starodavne spomenike; v Wawelu so bile tedaj še vojašnice, ki so jih pozneje Poljaki odkupili od avstro-ogrskega državnega zaklada, da se posvečeni poljski kraj ne bi nadalje onečaščal.

Poljski lingvist L. Malinowski je hotel po daljšem razgovoru v poljskem in ruskem jeziku slišati od mene tudi mojo materinščino, vendar je opazil, da mi slovenščina, ki je nisem govoril poldrugo leto, že dela težave. Sredi marca sem bil že zopet na Dunaju.

Svoje popotne spomine in vtise z ruskega podeželja sem opisal takoj v Moskvi v novembru l. 1888. v časopisu Ljubljanski zvon l. 1889., let. 9., in jih izdal v posebnem odtisu »V provinci na Ruskem« v Ljubljani l. 1889, str. 88. Opozarjam na sklepno besedo v tem odtisu, kjer pojasnjujem svoje tedanje stališče do številnih ruskih vprašanj. O Rusih so mnogo sanjarili pri vseh Slovanih, toda nihče ni poskrbel za to, da bi jih res spoznal. Tudi takšni orisi, kakršni so bili moji, so v slovanskih literaturah redki. Razlogi za to so različni. Mnogi Slovani ne morejo najti v Rusiji svojih idealov in tega ne marajo priznati. Jaz sem po drugi strani naletel tudi na Ruse, ki niso marali ničesar pisati o Slovanih. Če je pri Rusih marsikaj drugače, kakor si mi predstavljamo,

je to umljivo; Slovani so hodili tisoč let različna pota. Za mene velja vselej nad vse resnica. Ne povečujem ničesar v romantičnem navdušenju, vendar upam, da nisem prekoračil meja, ko sem povedal, kaj mi ni ugajalo. Nekatere opazke so se mi zdele prav potrebne, ker se je v zadnji dobi širilo rusofilstvo, ki ni ustrezalo resničnim razmeram in je Slovanom škodilo, Rusom ni nič koristilo, slovanski vzajemnosti pa nič pomagalo. Moje mnenje so zastopali tudi številni ruski učenjaki (prim. poglavje »Vozroždenije« v Pypinovi »Istorii slavjanskih literatur«).

Pred branjem gornjega odtisa priporočam korekturo številnih prav neprijetnih tiskovnih napak. Mojim spominom na Rusijo bi se dalo očitati, da sem jih pisal preveč pod ruskim jezikovnim vplivom, a tudi sicer jezik ni moj, marveč izvirajo neprimerne besede in oblike od korektorja Ljubljanskega zvona.

Sam svojim spominom nisem pripisoval večje važnosti, toda ko sem jih prebral, sem se sedaj prepričal, da podajam vsebinsko bogato reportažo o svojih doživetjih in vtisih. Uporabljam jih tukaj v izvlečku za svoje pripovedovanje ter si prizadevam, da iz teh bežnih zapiskov sistematično orišem nekatera vprašanja ruskega življenja, da bi jih mogli v celoti boljše presojati.

- ¹ Glej moj spis »V provinciji na Ruskem«, str. 5.
- ² Gl. mojo recenzijo v Slavii, letnik XVI, str. 347—384.
- ³ Istorija ruskoj literatury, Petrograd 1898; Istorija ruskoj etnografii, Petrograd 1890—1891.
- ⁴ Pravico do prve noči po poroki, o. p.
- ⁵ Tako je imela gospa Kramáfeva brazgotino na obrazu od divje vožnje na Kavkazu.
- ⁶ Od Nižnij Novgorod, sedaj v gorkovski guberniji, o. p.
- ⁷ V provinciji na Ruskem. Ljubljana 1889, str. 20—23.
- ⁸ Iz poljskega Węgry, t. j. Ogrska.
- ⁹ Danes Biblioteka imeni Lenina.
- ¹⁰ Istoriko-literaturnyj razbor poemj Ivana Gunduliča »Osman«, Kijev 1879.

¹¹ Janez Trdina, Zbrani spisi, VIII, knj., Ljubljana 1910, str. 191 do 209.

¹² Stihotvorenija Franca Preširna, Moskva 1911. Prešernovo ime Preširn, »popravljen« po Fr. Levstiku, je bilo nekaj časa v modi.

¹³ Glej moje poročilo »Prešeren pri Rusih« v Ljubljanskem zvonu 10, I. 1890, str. 47—49.

¹⁴ Vvedenje v nauku po slavjanovedeniju, II, Petrograd 1907.

¹⁵ To je zate, umij se!

¹⁶ V ruskem jeziku sem pisal le vrsto dopisov, ki so shranjeni deloma v arhivu Akademije nauk SSSR (Arhiv Akademii nauk — Obozrenie arhivnyh materialov T. II, 1946, navaja moje ondi shranjene dopise E. F. Karskemu, P. A. Lavrovu, A. V. Mihajlovu, M. N. Speranskemu in V. N. Šepkinu), deloma pri posameznih korespondentih, in ki bodo sčasoma objavljeni. V najbližnjem času bodo objavljeni moji dopisi prof. A. A. Sahmatovu v zborniku »Dokumenty po istorii slavjanovedenija. Naučnyje svjazi russkikh slavistov s učonymi slavjanskimi stran (1850—1917).«

V. Službovanje na Dunaju — Habilitacija

Da bi se mogel posvetiti znanstvenemu delu in akademski karieri, sem moral najprej poskrbeti za svoje preživetje. V ta namen sem hotel uporabiti svoje znanje slovanskih jezikov, predvsem ruščine. Pri tem me je podpiral minister za uk in bogočastje von Gautsch, ki mi je na mojo prošnjo, ko sem se mu zahvaljeval za predlog promocije sub auspiciis imperatoris, obljubil, da ga bo vsekdar veselilo, če bo mogel kaj storiti zame. Mislil sem tudi na profesuro ruščine na Vojaški akademiji; vendar tam takšnega mesta ni bilo, in če bi se bilo ustvarilo, bi bil zanj primernejši kak vojak. Mesto profesorja ruščine na Orientalni, poznejši Konzularni akademiji, je bilo še zasedeno po prav starem Golovackem. V ministrstvu za zunanje zadeve sem predlagal mesto prevajalca za slovanske jezike, toda prvi sekcijski šef ministristva za zunanje zadeve Szögyenyi in minister Gautsch sta se sporazumela o nečem boljšem. V poročevalskem oddelku, ki se je imenoval »Literarisches Bureau«, naj bi jaz prevzel referat o poljskih časnikih, mesto, ki ga je zavzemal razvpiti etnolog Fried. Samuel Krauss, ki je bil zaradi svojega dela na slabem glasu celo pri slugah. Prevzel sem nadalje nalogo, da zastopam tudi druge referente za slovanske časnike, kar je postala moja trajna naloga za ruske časnike, kadar je bil na dopustu ali je pogosto odhajal v Budimpešto ruski referent von Huszár, oficiozni dopisnik Pester Lloydja ki je kot bivši poslanec v ogrskem državnem zboru imel živahne stike z madžarskimi političnimi krogi. Mene je ta zaposlitev dolgo močno zanimala in mi je bila koristna pri mojem znanstvenem delu. Iz poljskih časnikov sem se naučil dovršeno poljščine, kateri sem bil dotihmal posvečal manjšo pozornost, ter sem študiral poljsko kulturno življenje, čitajoč literarna in umetniška poročila. Tako n. pr. sem bral Sienkiewiczov roman »Rodzina Polanieckich« takoj v podlistkih krakovskega »Czasa«. Ruski referat je razširil zlasti moje politično obzorje.

Proti pričakovanju sem se moral v zunanjem ministrstvu posvetiti tudi študiju bolgarščine. Za bolgarske časnike se v ministrstvu niso menili, dokler je vladal Stambulov povsem v avstro-ogrskega duhu, toda ko se je knez Ferdinand odvrnil in dal celo svojega starejšega sina kot prestolonaslednika prekrstiti s katoliške na pravoslavno vero, so postali bolgarski časniki važni in so jih prve iskali po kavarnah; članke o prekrstitvi princa Borisa sem moral v celoti prevajati za cesarja Franca Jožefa. Tako sem postal referent tudi za bolgarske časnike; njih branje je bila huda kazen mojega življenja, ker je bilo težko iskati resnično politična zrna v poplavi besed. Zato pa sem se iz bolgarskih časnikov naučil bolgarščine, kar je dobro izpopolnilo moje nazore o veliki sorodnosti vseh južnih Slovanov.

Izmed člankov in poročil, ki sem jih izbral za svoje referate, so mnoge prepisovali s posebno veliko pisavo tudi za cesarja in vsa za ministristvo. Ko sta nekoč zborovali delegaciji v Budimpešti in so tjakaj odpotovali glavni funkcionarji ministristva, sem dobil nalogo, da sam določim, kaj naj se prepíše za cesarja. Ko sem zahteval instrukcij, mi je bilo rečeno, naj izbiram po svoji uvidevnosti, vendar naj izpustim vsakovrstne opazke, kakršne sem delal v svojih poročilih. Kolikor in kako je čital Franc Jožef ta poročila, ki so jih zanj prepisovali, ni bilo znano; ker je prejemal tudi iz drugih ministrstev podobne referate, se jih je brez dvoma nabralo mnogo, vendar je verjetno, da se je vsaj do neke mere menil za naša časnikarska poročila, zlasti iz zunanjega ministristva. Bil je znan kot marljiv bralec uradnih poročil iz raznih ministrstev in prvi uradnik v monarhiji, tako da mu je preostajalo za velika važnejša vprašanja premalo časa.

Tako sem služil v zunanjem ministristvu kot njegov zunanji nameščenec od prvega julija 1889 za mesečno plačo sto goldinarjev. Spričo večjega dela, ki sem ga imel z bolgarskim referatom, sem zaprosil po dosegi univerzitetne docenture za povišanje plače in prejel mesečno 150 goldinarjev po priporočilu barona Andriana Werburga, ki je kot predsednik Antropološke družbe podpiral mlade znanstvene delavce. Ko sem se v svoji prošnji skliceval na to, da imajo drugi referentje večje plače, mi je bilo rečeno: »Ti pa tudi predelujejo (verarbeiten) svoje in drugo gradivo, tega pa vi ne boste ma-

rali.« Tako so tudi na tem mestu spoštovali mojo znanstveno individualnost.

Vendar se mi je kmalu ponudila priložnost, poučevati ruščino. Na Javnem učilišču za orientalne jezike (Oeffentliche Lehranstalt für orientalische Sprachen) je dodal ravnatelj Wahrmund k arabščini, perzijsčini in turščini ruščino in srbščino. To učilišče ni bilo tako strokovno in izključno kot École des langues vivantes v Parizu, vendar je dobro rabilo svojemu namenu. Poučevanje ruščine so mi poverili l. 1891. za dva triurna tečaja. Slušatelje sem imel od dvornega svetnika v ministrstvu za železnice vse do dvornega lakaja in iz vojaških krogov od polkovnika do služitelja Vojaškega zemljepisnega zavoda. Dvorni svetnik Haberer iz ministrstva za železnice se je učil ruščine zato, da bi se mogel sam poučiti o železnicah na Ruskem, in se je podrejal mojemu učnemu redu, tako da je hodil k tabli kakor vsak drug slušatelj. Dvorni lakaj, Čeh, je hotel biti pripravljen za postrežbo nekega ruskega velikega kneza. Zaradi prevelike zaposlitve sem se odpovedal tej službi l. 1899.

Štiri leta (1892—1896) sem poučeval slovenščino na gimnaziji Tereziana dva plemiča s Kranjskega, vendar sem to službo opustil, da ne bi razbijal svojega časa, ki sem ga imel premalo.

Leta 1890. mi je bilo poverjeno vodstvo stolice za ruski jezik na Konzularni akademiji; le-to sem še pomagal preurediti iz bivše Orientalne akademije, tako da sem sodeloval pri omejitvi filoloških predmetov za 50%. Akademija za vzgojo diplomatov in konzulov za bližnji Vzhod je živela predolgo v tradicijah pomembnega orientalista Hammer-Purgstalla, ki je v romantičnem navdušenju za muslimanski Vzhod namenil v njej preveč mesta poučevanju arabščine, perzijsčine, turščine ter orientalne poezije in modrosti. V vsej Perziji je imela Avstro-Ogrska le enega konzula, toda perzijsčine so se učili vsi učenci. Neki ekscelenci iz zunanjega ministrstva, ki je zagovarjal perzijsčino, češ da je turščina prevzela iz nje mnogo prvin, sem odgovoril, da ima madžarsčina mnogo slovanskih prvin, pa se zaradi njih pri študiju madžarsčine nihče ne uči slovanskih jezikov. Nasprotno je bil program močno razširjen s pravnimi, upravnimi in gospodarskimi predmeti, važnimi v bodočnosti za

konzularno in diplomatsko službo po vsem svetu; večjo pozornost so posvečali tudi modernim jezikom, posebno angleškemu in ruskemu, izmed katerih je moral enega študirati vsak slušatelj 4. in 5. letnika. Z jezikovno tako dobro pripravljenimi učenci je človek delal prav prijetno in po dvoletnih štiriurnih tečajih v 4. letniku in triurnih v 5. letniku so znali povsem dobro brati petrograjski dnevnik Novoje vremja. Izmed svojih čeških slušateljev se spominjam poslanika Lejhanca, katerega je ravnatelj Konzularne akademije baron Pidoll visoko čislal (eine Perle der Akademie). Ko sem postal reden profesor v Gradcu, me je močno presenetila njegova čestitka iz Teherana, kjer je opravljal službo kot chargé d'affaires. Tudi moj položaj me je lahko prav zadovoljeval; ministrstvo je namreč želelo pridobiti za primerno plačo najboljše strokovne moči, in tako sem imel kot kolege redne profesorje pravne fakultete in druge visoke funkcionarje; tako n. pr. je poučeval kazensko pravo višji državni pravdnik grof Lamezan.

Za omenjeno mesto profesorja za ruščino sem opravil prav nenavaden izpit. Ko sem moral prevzeti v zunanjem ministrstvu tudi bolgarski referat, sem se hotel pri bivšem poslaniku v Sofiji Burianu informirati o političnih razmerah in osebnostih na Bolgarskem. Nekega dne mi je rekel moj šef, da se gospod poslanik veseli mojega obiska. Ko sem prišel tjakaj, je govoril Burian, bivši generalni konzul v Moskvi, z menoj daljšo dobo ruski ter končal razgovor z besedami: »Vy očenj (prav) horošo (lepo) govorite po russki«; ta poklon sem vrnil zopet jaz njemu, kajti ruski je zares dobro govoril, in sicer, kakor se mi zdi, zato, ker je bil slovaškega rodu. Ko je vstal, sem mu rekel, da sem se prišel k njemu informirati o bolgarskih zadevah; šele sedaj sem doumel, da je bil Burian pozvan, da me izpraša iz ruščine. Tako sem opravljal svoj poslednji izpit v življenju, ne da bi to vedel, in moj šef mi je potrdil domnevo, da je bil to zares izpit.

Zato sem bil močno zaposlen celó tedaj, lko sem se po osmih letih odpovedal poučevanju na Javnem učilišču za orientalne jezike. Svojo habilitacijsko knjigo o nemških vplivih na početke slovanske romantike sem pisal v času, ko sem poučeval petnajst ur, in poleg tega sem opravljal referentsko službo v zunanjem ministrstvu; seveda so zato moji živci

trpeli, tako da sem se sprl z vsemi natakariji v gostilni in v kavarni. Pri tem je treba upoštevati, da se mi je gmotno go-dilo prav dobro, tako da nisem pridobil skoraj ničesar razen pokojnine, ko sem postal l. 1902. nenadoma reden vseučiliški profesor v Gradcu. Bilo je torej treba mnogo trdne volje in energije, da sem vztrajal pri svojem sklepu, posvetiti se akademski karieri.

Razmeroma hitro sem dovršil svojo razpravo »Geschichte von den Sieben Weisen bei den Slaven«, ki je izšla v »Sitzungs-berichte« Dunajske akademije znanosti.¹ V njej sem razlagal na strogo filološki podlagi usodo te povesti pri Bolgarih in Srbih in v glavnem pri Čehih, Poljaki in Rusih. Jedro raz-prave je bila obdelava mojega ruskega gradiva, iz katerega sem dokazal, da ta prav razširjena povest ni bila na belo-ruskem zahodu prvotno prevedena iz poljščine, marveč ver-jetneje prepisana s številnimi napakami in pomotami. Pred-vsem z neko tako napako, ponavljajočo se v vseh rokopisih, sem tudi dokazal, da je bila ta povest prevedena le enkrat. Teksti so se pri prepisovanju močno spreminjali in nekateri so bili na svojem potovanju na vzhod na novgorodskem in pskovskem ozemlju spisani že v ljudskem jeziku z dialektizmi, toda pri prehodu v Moskvo so bili zopet predelani v moskovsko cerkveno slovanščino.

Mojo razpravo so pohvalno ocenili najboljši strokov-njaki za srednjeevropske literature, med njimi n. pr. Francoz Gaston Paris, Italijan Pio Rajna in Poljak P. Chmielowski. Le na Ruskem ji niso posvetili primerne pozornosti ne tedaj ne pozneje, tako da se o mojih dognanjih govori le malo v zgodovini staroruskega slovstva Speranskega in E. Ljackij² v zgodovini staroruskega slovstva sploh ne omenja tako važne in razširjene povesti, ki je pomembna kot tip ruskih prevo-dov iz poljščine. Zato opozarjam na svoje habilitacijsko pre-davanje »Die ersten Schritte des russischen Romans«, v če-škem besedilu »Počátky ruského románu«,³ kjer so strnjena glavna dognanja mojega dela.

A. N. Veselovskij si je želel, naj bi jaz priredil izdajo »Po-vesti o sedmih modrijanih« za Rusko akademijo. Imel sem najboljši namen to storiti in vzeti za podlago neki beloruski, največ iz poljščine transkribirani tekst, pa ponarodelega z

novgorodskega ozemlja in še moskovski tekst v starinski cerkveni slovanščini.

Zanimive in pomembne variante drugih rokopisov sem hotel ponatisniti po možnosti. Vendar do tega ni prišlo ne tedaj ne pozneje zaradi drugih nujnih del. Na osnovi svoje razprave »Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven« sem se hotel habilitirati za slovansko filologijo s posebnim pogledom na zgodovino slovanskih literatur, toda Jagić si je želel, naj bi napisal še kaj iz zgodovine novejših slovanskih literatur. Ta zahteva je bila sicer pri meni strožja kot pri drugih habilitacijskih delih, vendar se mi je zdela razumljiva, ker sem bil za velikansko torišče slovanskih literatur zares malo pripravljen. Sicer sem se sčasoma domislil, da gre vsaj za odložitev moje habilitacije, in zato sem si prizadeval, da napišem večji habilitacijski spis. Pomišljal sem na vpliv nemške literature na slovenskega pesnika hrvatskega ilirizma Stanka Vraza, a se je pokazalo, da ne bi bil mogel govoriti le o neposrednih vplivih nemške romantike, marveč bi se moral ozreti tudi po posredujočih čeških, poljskih in ruskih vplivih. Primer takšnega pregleda so prva poglavja mojih »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik«.⁴ Takšna naloga je bila pač prevelika; zato sem se omejil na začetke češke romantike, ki je bila posebnega pomena za Jugoslovane, zlasti tudi za Stanka Vraza, ki je gojil dobre stike s češkimi preporoditelji in obiskal tudi Prago. Glavne misli sem povzel iz predavanj E. Schmidta, iz knjige R. Hayma o Herderju in nemški romantiki in iz nadaljnjega bogatega slovstva o nemški romantiki, zlasti mlajši. Ni mi šlo le za iskanje soglasnih mest pri čeških pisateljih, t. j. ne toliko za tako imenovano »literarische Polizei«, marveč za celotno ozračje, v katerem so živeli avstrijski Slovani, ker je imela za napoleonskih vojn romantika glavno in važno središče na Dunaju in je njeno tamkajšnje delovanje zapustilo globlje posledice za daljšo dobo. Glavni poudarek sem v svoji knjigi polagal na Jana Kollárja in P. J. Šafaříka zaradi njunega vseslovanskega delovanja in sem dokazal njuno odvisnost od Herderja in nemške romantike. Seveda sem se obenem dobro zavedal tega, da nemški vplivi niso bili izključni, toda moja razprava je bila posvečena le njim.

Za svojo knjigo sem iskal založnika po raznih krajih: poleg drugih sem jo ponujal tudi Göschenu, kjer jo je dobil v presojo E. Schmidt; slednji me je pozval, naj bi dodal v pregledu Kollárjeve »Spomine na Jenó in warthurško slavnost«, vendar mi je zaupno svetoval, naj se ne vežem na Göschena. Po dolgem iskanju mi je knjigo brezplačno natisnila založba »Styria« v Gradcu, katoliško podjetje, ki mi ga je priporočil slovenski poslanec v državnem zboru kanonik Klun. Knjiga je dosegla nenavaden uspeh in je bila v 2 letih popolnoma razprodana, toda jaz zanjo nisem prejel niti vinarja in sem se moral zadovoljiti s tem, kako je bila sprejeta v znanstvenem in širšem svetu. O njej hranim 47 recenzij, referatov in časnikarskih omemb, vseskozi stvarnih in pohvalnih. Edinole omemba v staročeskem »Hlasu národa« je zašla na politična pota in v »Izvestijah« Ruske akademije je izšla podobna recenzija Grunškega, ki je tako osupnila, da mi je urednik »Izvestij« Šahmatov ponudil, naj napišem odgovor; vendar tega nisem storil, ker nisem utegnil in sem se polemikam vselej kar se da izogibal. Za »Archiv für slavische Philologie« je pridobil Jagić za recenzenta Jaroslava Vlčka⁵ z bohemističnega in Arnošta Krausa⁶ z germanističnega vidika. Vlčku sem poslal prvih sedem pol na vpogled in prejel od njega tako pohvalen odgovor, da sem od veselja skakal.

Ko sem prinesel Heinzlu svojo knjigo in je opazil, da je to prvi zvezek, me je vprašal, ali bodo sledili nadaljnji zvezki. Imel sem namen, napisati najprej podobno knjigo o nemških vplivih na začetke jugoslovanske romantike, zlasti pri Slovencih in hrvatskih ilircih. Zbiral sem razno gradivo, predvsem v Zagrebu v vseučiliški knjižnici in knjižnici Jugoslovanske akademije, kjer sem našel kopico latinskih ód iz začetka 19. stoletja; tudi hrvatskega bana, ki se je vrnil kot zmagovalec iz Pariza, je proslavljal senatus populusque Zagrabienensis⁷ z latinsko odo. Takšna okostenelost v razdobju protinapoleonskega nacionalizma je razumljiva v deželi, kjer je bil latinski jezik uradni in tudi družabni jezik, kolikor ga že ni v višjih in meščanskih krogih izpodirala nemščina. Kakor druga mesta na jugovzhodu Avstrije, je imel tudi Zagreb nemško meščanstvo, nemške časnike, nemško gledališče itd. Razumljivo je tedaj, da je l. 1815 izdal A. Mihanović, ki se je pozneje proslavil s hrvatsko himno »Lijepa naša domo-

vina«, na Dunaju prvo hrvatsko brošuro, v kateri je razpravljaj o koristnosti in nujnosti slovstva v domačem jeziku. Glavne misli je imel od Friedricha Schlegla. Pomembno je bilo delovanje J. Kopitarja, sodelavca vseh tedanjih romantičnih dunajskih časopisov in poznejših »Jahrbücher der Literatur«. Pridobil si je zaslug zlasti za širjenje zanimanja za slovanske narode in njihove literature, predvsem za staroslovensko, za češčenje slovanskih ljudskih pesmi in zlasti za to, da je odkril in ustvaril celotnega Vuka Karadžića, ki je imel tako velik vpliv na srbsko in sploh jugoslovansko slovstvo. Zato pripada Kopitarju častno mesto v vsakem jugoslovanskem slovstvu.

Tudi kot docent sem se ukvarjal največ z jugoslovanskim literarnim zedinjenjem, ki je doseglo vrhunec v ilirizmu, in sem opravljal vaje tudi iz srbske ljudske poezije. Pripravljaj sem se torej vestno na drugi zvezek »Deutsche Einflüsse«, toda celotno delo je bilo pokopano z mojim imenovanjem l. 1902. za rednega profesorja slovanske filologije v Gradcu, kjer so me čakale nove velike naloge. Sicer pa je mnogo izmed tega, kar bi bilo našlo pot v drugi zvezek, v mojih razpravah »Miklosichs Jugend- und Lehrjahre«, »Goethe und die serbische Volkspoesie«, »Početak Gajevih Novin in Danice«, »Misli k Prešernovemu življenjepis«, »Eine Jacob Grimm fälschlich zugeschriebene Rezension serbischer Volkslieder« in tudi v poznejših delih.

Mnogo prostora v knjigi, ki sem si jo bil zamislil, bi zavzemal Stanko Vraz, glavni pesnik ilirizma, pisatelj in odličen kritik, ki je ustanovil »Kolo«, dobro urejevani časopis za slovstvo, umetnost in narodno življenje. Kot pesnik je prepeval v duhu ljudskih pesmi, vendar lahko pri njem opazimo močne vplive Uhlanda in sploh švabske šole, Rückerta, Platena, Chamissa in orientalne poezije, ki so jo gojili nemški romantiki. Enako kot nemški romantiki je tudi on uporabljal različne romanske in germanske oblike z bogatimi rimami in asonancami in izmed orientalnih tudi že gazele. V mojih izvodih »Del« Stanka Vraza je zabeležen mnogo takšnih obratov nemških pesnikov. Vraz je tudi mnogo prevajal iz raznih literatur, tudi iz ruske (Puškina in Lermontova), poljske (predvsem Mickiewicza), a značilno je, da se

ni zmenil za nobenega Francoza, pač pa za Byrona in druge Angleže.

Pri Slovencih opažamo enake pojave, zlasti pri Prešernu, čigar razmeroma majhna knjiga pesmi je kar cela poetika, izvzemši dramatiko.

Poleg svojega uradnega, učiteljskega in znanstvenega delovanja sem vendarle še našel časa za drugo delo. Jubilejni češki razstavi sem posvetil članek s kulturnopolitičnim ozadjem, zato sem ga priobčil v Ljubljanskem Zvonu anonimno. Podobno sem anonimno izdal jedrnat članek o Slovencih v dunajskem tedniku »Die Zeit«. Slovenski narodopis, jezik in literaturo sem prikazal v Ottovem »Slovníku naučném«. Razen tega sem pisal slovenski obširno o Janu Kollárju, predvsem na osnovi novega gradiva Jana Jakubca. Veličastno češkoslovensko narodopisno razstavo sem popisal podrobno in s tem povzročil v slovenskem narodopisju preobrat v realističnem duhu. Dunajska antropološka družba je posvečala narodopisni razstavi predavanja, izmed katerih je moja kot prvo doprineslo prispevke k njeni zgodovini in karakteristiki.

Najvažnejši moj spis iz te dobe je posvečen Kollárjevi slovanski vzajemnosti. Ta članek je izšel v zborniku dunajskih Čehov »Jan Kollár«, izdanem za stoletnico pesnikovega rojstva.⁸ Sicer imenujem svoj prispevek »nástin« (osnutek, oris), vendar sem v njem obdelal vsa vprašanja slovanske vzajemnosti po svojih tedanjih znanstvenih in praktičnih spoznanjih in skušnjah, tako da vsebuje moje nazore, ki so se s časom le malo spremenili.

V članku pojasnujem nastanek Kollárjeve misli o slovanski vzajemnosti, njen razvoj in povezanost s tujimi, slovanskimi in domačimi viri. Podajam tudi analizo in kritiko Kollárjevihazorov in prikazujem, kako so se mnoge Kollárjeve misli dotihmal že izpolnile, kako se je nadaljevalo in kako je treba nadaljevati v njegovem duhu. Dasi je imel Kollár v mislih v glavnem štiri slovanske jezike (ruski, poljski, češki in ilirski-jugoslovanski), je vendar poudarjal, da »ostajajo vsa plemena in narečja na svojem mestu«. Ob kratkem: Kollár je spoštoval samobitnost vseh slovanskih narodov, mislil je na njihovo literarno republiko, ne pa na politično združitev, ki jo je imel bolj v mislih še v »Slávy

dceri«. Slab primer za to mu je bila zlasti politična razkosa-
nost Nemcev. Svojo misel je požlahtnil z zahtevo, naj bi
Slovani začeli novo dobo in jo dvignili k človečnosti.

Očitali so mu, da ni pomišljal na kak vseslovanski jezik;
proti temu pa opozarjam, da je bila poznejša misel o ruskem
državnem jeziku zmota, vendar bi ruščina lahko postala sve-
tovni slovanski jezik, kakršen je že bila na Kavkazu in v
Aziji. Brez dvoma bi se Kollárjevi nazori tudi v tej smeri
obnesli in bodo tudi nadalje blagodejno vplivali. Kaj bolj-
šega kot vzajemnost nam nihče ni predlagal in niti prihod-
nost ne bo tega zmogla. Pravilno je torej bilo moje mnenje,
da je bila Kollárjeva vzajemnost za svoj čas epohalnega po-
mena in da ga ni zgubila niti za prihodnost, kar potrjuje
najnovejši razvoj vseslovanskega zbliževanja.

Zato je bila sreča, da je postal med vojno podpredsednik
Vseslovanskega odbora v Moskvi prof. Zdeněk Nejedlý, ki
je dobro poznal in uveljavil Kollárjeve misli ne le pri kul-
turnem, marveč tudi pri političnem sodelovanju Slovanov.
Srečen sem, da sem to še doživel in se lahko veselim dej-
stva, da sem bil vse življenje na pravi poti v svojem miš-
ljenju in dejanju. Nekaj let pred drugo svetovno vojno mi je
rekel prof. Belić v Beogradu, da sem eden poslednjih ozna-
njevalcev slovanske vzajemnosti.

Leta 1899. sem izdal v slovenščini veliko monografijo o
Vatroslavu Oblaku, visoko nadarjenem in plodovitem sloven-
skem filologu, ki si je s svojim poštenim delom zaslužil prvo
stolico slovenščine v Gradcu, vendar ni doživel imenovanja
za izrednega profesorja. Podrobno sem naslikal s strogostjo
in s prijateljsko ljubeznijo celotno bogato Oblakovo delo, tako
da je profesor Nahtigal imenoval mojo monografijo vade-
mecum mladega slavista.

Proti koncu leta 1896. sem zaprosil za svojo habilitacijo.
Na habilitacijskem kolokviju je Jagić v skladu z običajnimi
pojmi polemiziral na začudenje Jakoba Minora z mojim poj-
movanjem romantike. Sledilo je habilitacijsko predavanje, na
katero je prišlo toliko občinstva, da se je morala zanj po-
iskati druga, največja dvorana. Govoril sem o početkih ru-
skega romana, t. j. o »Povesti o sedmih modrijanih« in o
podobnih spisih ter hotel s svojim predavanjem dokazati po-
membnost takšnih spisov za primerjalno zgodovino slovanskih

slovstev. Hotel sem tudi pokazati, kako si predstavljam primerjalno slovansko slovstveno zgodovino po strogo filološki metodi. Slovanski narodi niso v zgodovinski dobi niti po kulturni strani nikdar tvorili celote in je tudi ne bodo, kljub temu je bilo med njimi vselej toliko in tako živahnih vzajemnih stikov, da bosta pravilno poznanje njihove preteklosti kakor tudi preudarna sodba o njihovi prihodnosti dosegli jasnost, če bomo stopili po primerjanju slovanskih jezikov tudi na pot primerjanja slovanskih slovstev. Predavanje sem zaključil s svojim programom, ki je še dandanes aktualen (seveda s spremembo kraja). »Zlasti pa mora biti naloga takšnega vseučilišča, kakršno je dunajsko, da varuje slavistiko čezmernega razkosanja in plitvosti, manjše slovanske literature pa čezmerne domišljavosti in osamljenosti, ki bi se lahko pojavila tedaj, kadar bi znanje velikih kulturnih jezikov sploh pojenjalo. Od te naloge bi imelo dunajsko vseučilišče vsestransko korist.«⁹

Žal, moj program se ni izpolnil ne tedaj ne pozneje, in dunajska univerza je ostala sploh brez slovanske slovstvene zgodovine. O moji habilitacijski prošnji je napisal Jagić »sijajen« (glänzendes) referat, kakor mi je o njem pisal profesor Jakob Minor. Žal ni ravnal dalje v istem duhu. Hotel je ustvariti na Dunaju stolico za srbskohrvatski jezik, da bi bil enako kot drugi deželni jeziki zastopan tudi na eni univerzi v Avstriji, za kar je bil najprikladnejši Dunaj, ker so ondaj študirali študentje iz Bosne in Hercegovine. Podpore za izvedbo te zamisli je iskal Jagić pri Kallayu kot ministru za Bosno in Hercegovino. Zaradi tega je imel v gosposki zbornici svoj nesrečni govor o bosenskem jeziku.¹⁰ Jagićev namen kljub temu ni uspel, dasi je bil Jagićev zet Milan Rešetar, urednik srbskohrvatskega državnega zakonika, izborno kvalificiran kandidat za srbskohrvatski jezik in slovstvo.

Tak izid je bil nepričakovanega pomena tudi zame. Jagić in njegova žena sta mi svetovala, naj bi si iskal mesto kakšnega »sekretarja« v zunanjem ministrstvu, v katerem sem na dobrem glasu. Služil sem tamkaj sicer že dovolj dolgo, vendar mi nikdar nič takšnega ni prišlo na misel. Nisem se zanimal za kako stalno službo v ministretvu, nisem bil pravnik niti nisem imel aristokratskih zvez in nisem tako maral postati vrinjenec, katerega bi kaj neprijazno gledali urad-

niki, ki so službovali v ministrstvu od začetka. Nasprotno sem hrepenel le po odhodu iz ministrstva, saj sem bil že sit svojega delovanja v njem. Obrnil sem se do sekcijskega šefa v ministrstvu za uk in bogočastje Hartla, ki je imel razumevanje za potrebo po zgodovini slovanskih literatur na dunajski univerzi in mi je svetoval, naj pridobim Jagića za ustrezeni predlog v fakulteti. Po dolgem razgovoru se je to posrečilo in Jagić je obljubil, da bo predlagal povsem novo stolicu, na kateri bi jaz pozneje deloval. Tako bi nikogar ne oviral in tudi moja osebna zadeva bi bila srečno rešena. Zgodilo se je pa nekaj nepričakovanega. L. 1899. je bil imenovan za avstro-ogrškega veleposlanika v Petrogradu baron Aerenthal, ki je jemal prav resno svojo nalogo, izboljšati razmerje med Avstro-Ogrsko in Rusijo. Prišel je k Jagiću s prošnjo, naj bi mu predložil mladega učenjaka, ki bi hotel iti na študijsko potovanje na Rusko in bi obenem uvajal njega, Aerenthala, v rusko duhovno življenje (um mich ins russische geistige Leben einzuführen). Jagić je odgovoril, da bi mogel biti primeren za to samo jaz, ampak da me bo težko pridobiti, ker imam na Dunaju lepe službe. Aerenthal je odgovoril, da je plača postranskega pomena, ter je odšel v zunanje ministrstvo, katerega uslužbenec sem bil. V ministrstvu so se začeli z menoj pogajati; jaz bi bil predlog rad sprejel, ker mi je bila Aerenthalova naloga prikupna, kajti tako bi sodeloval pri zbliževanju Rusije z Avstro-Ogrsko. Vendar sem hotel imeti zagotovljeno svojo znanstveno eksistenco v Avstriji s tem, da sem zahteval svoje imenovanje za izrednega profesorja z naslovom in značajem; to bi se bilo dalo lahko izvesti, ker je prof. Jagić obljubil, da bo predlagal moje imenovanje na novo stolicu. Tudi v zunanjem ministrstvu je bila moja zamisel sprejeta simpatično; tako bi bilo moje stališče v Petrogradu pomembnejše, kajti veleposlanik me je želel uvesti v kroge ministrstva za narodno prosveto v Petrogradu. Jagić sam mi je prigovarjal, naj mesto sprejemem in napišem delo o Rusih, tako kot o Čehih; zanesljivo bo prevedeno v ruščino. Toda v novih razmerah ni maral predlagati mojega imenovanja, in tako se je pričelo novo pogajanje med ministrstvom za uk in bogočastje, zunanjim ministrstvom in menoj. Minister za uk in bogočastje je bil grof Bylandt-Rheidt, Aerenthalov svak; ta je imel od njega osem strani obsegajoče

pismo, na katerega se je skliceval nasproti meni, in se je na vse mogoče načine trudil, da bi ustregel želji svojega svaka. Pridobili so tudi sekcijskega šefa Rezka, da bi me pregovoril k potovanju v Petrograd, kjer lahko gospod veleposlanik, če se izkažem, pošlje naravnost na cesarja »Immediateingabe«, v kateri bi priporočil moje imenovanje. Toda o tem sem imel svoje pomisleke, ker se niti tako imenovanje ne bi bilo opravilo, ne da bi vprašali filozofsko fakulteto, in proti njeni volji nisem hotel biti imenovan. Motila me je tudi okoliščina, da se je o moji zadevi mnogo govorilo in pisalo v dopisih, tako da bi utegnile nastati razne domneve o moji vlogi v Petrogradu. Navsezadnje je bila odločba odložena, dokler ne pride baron Aerenthal na Dunaj. V prvih dneh julija sva se sešla, toda on je po kratkem času rekel: »Kaj bi se v Vami pogajal, ko vendar nočete v Petrograd!« Jaz sem se postavil na stališče, da ostanem na Dunaju in bom, kadar bo treba, zagovarjal svoje interese. Nisem mislil, da se bo tako hitro in tako naglo spremenil moj znanstveni položaj v zaželenem smislu, kajti že dne 11. aprila 1902. sem bil imenovan za rednega profesorja slovanske filologije v Gradcu.

O znanstvenem in družabnem življenju, katerega sem se na Dunaju udeleževal, podajam le kratko poročilo. Indogermanisti so imeli svoje središče v »Indogermanische Gesellschaft« v seminarju indologa prof. Bühlerja. Moderni filologi so tudi na Dunaju ustanovili »Neuphilologen-Verein« po starejših zgledih. Jagić je ugovarjal zoper to družbo, češ da se ne meni za slovansko filologijo, ki vendar tudi spada k modernim filologijam. Niti ni bilo potrebno ustanavljati posebno slavistično družbo, kajti primerno središče za domače in skozi Dunaj potujoče filologe-slaviste je bil Jagićev seminar; prav marljiv in široko razgledan slavist je bil dr. Josef Karásek, ki je napisal za Göschenovo zbirko »Slavische Literaturgeschichte«. Jaz sem imel predavanje tudi v dunajskem »Goethe-Verein«u. Mladi učenjaki so bili dobrodošli v Antropološki družbi pod vodstvom barona Andriana Werburga; družba si je tako pridobila tudi sodelavce za svoje »Mitteilungen«, v katerih sem tudi jaz sodeloval. Zaželeno dopolnilo je predstavljal tudi »Verein für österreichische Volkskunde«, ki je vzdrževal svojo »Zeitschrift« ter urejal velik narodopisni muzej, v katerem so bili dostojno zasto-

pani tudi Slovani. Nekaj časa je stal na čelu te družbe češki rodoljub grof Jan Harrach.

Družba z znanstvenimi in kulturnimi interesi se je shajala pod vodstvom indogermanista dr. R. Meringerja v restavraciji Löwenbräu poleg novega vseučilišča na Okrožni cesti. Tamkaj smo občevali tudi z mladočeškimi poslanci; hranim velik fotografski tabló, na katerem je tudi mladi dr. Kramář poleg Meringerja, psihiatra Mayerja, klasičnega arheologa Heberdeya, slavista dr. Vondráka, ruskega indologa F. I. Ščerbatskega, vladnega svetnika Klyucaricha, predsednika pisarne zunanjega ministrstva, tovarnarja Schivitzza von Szivitzhofen iz Dunajskega Novega mesta, moža s slovenskimi predniki, izmed katerih je eden za absolutizma rešil litografski kamen z zemljevidom slovenske zemlje, itd. Takšni stiki so bili možni še pod Windischgrätzovo vlado, toda bili so povsem preprečeni z jezikovnimi naredbami grofa Badenija. V tej družbi sta zbrala R. Meringer in Mayer obilo gradiva za svojo knjižico »Versprechen und Verlesen« (Zmote v govoru in pri čitanju — o. p.), za katero sem dobavil na nekem izletu v dunajsko okolico prispevek, ki se je pozneje ponavljal v medicinski literaturi. Rekel sem: »Da sind verschiedene Tatsachen zum Vorschein gekommen.«¹¹ (Tedaj so prišla na dan razna dejstva — o. p.) Oba sta padla po meni z vprašanjem, ali nisem nameraval reči »verschiedene Schweinereien«. Moral sem to priznati obenem z opravičilom, da nisem maral uporabiti preostre besede.

Ruski indolog F. I. Ščerbatskoj, ki je zaslovel kot odličen poznavalec budizma, me je uvedel tudi h gospe Kramářevi. To je bila velika, močna, mogočna in pogumna gospa, hčerka moskovskega trgovca Hludova, ki se je držal še staroobradčestva (glej IV. poglavje!), in žena tovarnarja Abrikosova, znanega po svojih bonbonih po vsej Rusiji.¹² Gospa Abrikosova je imela znanstvene interese in je podpirala filozofski časopis »Voprosy filosofii«. V vseučiliških krogih se je z njo seznanil dr. Karel Kramář in oba sta se kmalu za vse življenje vroče zaljubila. Gospa Nadežda Nikolajevna se je presekila na Dunaj in je zapustila na Ruskem tri otroke; živela je nekaj časa v lastnem stanovanju, toda kmalu sta imela s Kramářem skupno stanovanje in sta živela kot mož in žena; njuno razmerje je bilo uradno potrjeno s poroko

še le l. 1901., ko so bile premagane številne ovire, zaradi katerih je bil dr. Kramář celó pri patriarhu v Carigradu, dovoljenje avstrijske vlade je dosegel od ministrskega predsednika Körberja po nekem dvornem dekretu iz l. 1836. Kramář in njegova žena sta imela svojo umetniško in znanstveno družbo, kateri so pripadali poleg Ščerbatskega pesnik in pisatelj Machar, kipar Šaff, stvaritelj »Dekliškega boja« v plzenjskem muzeju in jaz. Marsikdaj se je tudi pojavil za češko kulturo prav zaslužni kirurg Albert, ki pa je ta čas smel brati le lahko čtivo. Albert ni bil le imeniten kirurg, kateremu je pripravil pot na Dunaj ministrski predsednik grof Taaffe, čigar zdravnik je bil Albert v Innsbrucku, temveč tudi odličen učitelj; s posebnim veseljem je pripovedoval, kako pogosto, skoraj vsak teden, prejema pismene pozdrave nemških učencev, ki so študirali njegov učenik kirurgije. V tej družbi se o politiki ni smelo razpravljati. Gospa Kramářeva se s politiko še ni mnogo ukvarjala in dr. Kramář je pravil, da ves svet bere njegove govore, samó njegova žena ne. Vendar se je to s časom precéj spremenilo, in gospa Nadežda Nikolajevna je imela močne politične interese. Na poroki l. 1901. na Krimu je bil Machar Kramářeva priča in jaz sem držal »venec« nad glavo gospe Kramářeve, kar spričo njene velikosti niti zame ni bila lahka naloga.¹⁸ Družba se je sčasoma razšla po odhodu Ščerbatskega na Rusko in mojem v Gradec. Z Macharjem sta se razšla Kramářeva zaradi njegovih »Konfesij literata«, s katerimi ni bila zadovoljna zlasti gospa Nadežda Nikolajevna.* Po vsem tem je razumljivo, da je Machar v svojih »Božjih bojevniki« prizanašal dr. Kramáru in ga ni naslikal z drugimi mladočeškimi prvaki, toda po razdoru je ostro napadal Kramářevo politično dejavnost. Gospa nekega upodablajočega umetnika je zopet težko prenašala podporo Kramářevih zaradi njunega nedostopnega obnašanja. Ko sem se po preobratu preselil v Prago, sem nekoč obiskal Kramáňa z ženo in otroki; gospa Kramářeva nas je, žal, spričo moje opazke, da ju upamo videti tudi pri nas, takoj opozorila, da ne opravljata nikakršnih obiskov. Niti z običajnimi formalnostmi obisk ni bil vrnjen. Zato je bila tudi

* Slovenski prevod dr. Glonarja je izšel v Ljubljani l. 1921.
— o. p.

moja žena pri njih prvič in zadnjič. Tudi jaz sam sem imel z dr. Kramářem le najnujnejše stike glede na njegovo napeto razmerje do Masaryka in Beneša.

V dunajsko znanstveno in meščansko družbo sem imel lahek dostop. Spadal sem med mlade učenjake, katere sta romanist Meyer-Lübke in njegova žena vabila na večerje, namenjene boljšim učencem Meyer-Lübkeja. Na Dunaju sem mnogo občeval tudi z drugimi učenjaki, zlasti z indologom G. Bühlerjem, ki je služboval dvajset let v Indiji in s katerim si mogel zares prav lepo govoriti o angleški in svetovni politiki. Bühler je imel malo učencev-specialistov, zato pa so bili iz vsega sveta. Tako so ga tamkaj poleg Ščerbatskega poslušali le neki Poljak, neki nemški jezuit in neki Anglež (lektor angleščine). Največ sem seveda občeval z zgodovinarjem Konstantinom Jirečkom, čigar prehod na Dunaj je bil omogočen s tem, da ga je Jagić prevzel kot drugega slavista, kar seveda ni koristilo stvari niti ni bilo v duhu Jirečka samega, ki se je imel vselej za zgodovinarja in je bil zares najboljši poznavalec zgodovine in zgodovinskega narodopisja celotnega Balkana. Mnogo sem se z njim pogovarjal o njegovem bivanju v Bolgariji in izvedel različne podrobnosti iz bolgarskega političnega in kulturnega življenja; Jireček ga je precej pogosto ostro kritiziral. Vse to je zapisano v njegovem češkem dnevniku, ki je bil sicer izdan v bolgarskem prevodu, ne pa v izvirniku. Takšna izdaja s potrebnimi pojasnili in komentarjem sodi med najbližje naloge češke znanosti. Najobsežnejši nekrolog o Konstantinu Jirečku sem lahko napisal zopet jaz, ker sem dobil številne namige od njega samega.¹⁴

Posebna dunajska družba, v kateri sem bil včlanjen tudi sam, so bili »Wiedehopfen« (vodebi); ustanovil jo je predvsem Lothar Frankl, internist in nevrolog, in njegov brat Bruno, ki je postal dvorni svetnik pri Severni železnici. Lothar Frankl je umrl l. 1915. Njeni odlični člani so bili indogermanist R. Meringer, kemik R. Wegscheider, literarni zgodovinar A. v. Weilen, zgodovinar F. Přibram, K. Schima, ki je postal kmalu predsednik patentnega urada, A. Seligmann, umetniški referent pri »Neue Freie Presse« in drugi. Frankla sta bila sinova pisatelja in žurnalista Ludwiga Augusta Frankla, češkega žida iz Chrásta, ki se je na Dunaju pridružil nemškemu pisateljem, bil prijatelj Vuka Ka-

radžica in zapustil po sebi spomin v svoji korespondenci z liberalnim pesnikom Anastazijem Grünom, t. j. z grofom Auerspergom. Franklovi so torej bili mešanci in za njihovo mišljenje je značilno, da je hotel Lothar Frankl doživeti trenutek, ko bodo razkazovali v Pratru poslednjega žida. Oba Frankla sta podedovala kulturne interese in zveze svojega očeta, tako da sem v njuni družbi srečal nekoč tudi Björnsona. Prav tako je bil mešanec nemški slovstveni zgodovinar Alexander v. Weilen, čigar oče je urejeval veliko ilustrirano znanstveno-poljudno delo »Die Österreich-ungarische Monarchie in Wort und Bild«. V tej družbi smo razpravljali o vseh mogočih stvareh, posebno kulturnih. Družba se je vztrajno držala in sem po svojem odhodu z Dunaja prejemal za vsako Novo leto sličico, navadno humoristično, tičečo se mojega delovanja; pobudo zanjo je dajal najprej Lothar Frankl in narisal jo je slikar Seligmann; imam celo zbirko takih spominčkov vse do leta 1942. Mnogi omenjajo moj študij srbskohrvatskih epičnih narodnih pesmi. L. 1912., ko so zmagali Jugoslovani nad Turki, sem prejel sličico, kako združeni krščanski Slovani pod vodstvom vrhovnega vođe Murka podirajo Carigrad (Zerstörung Konstantinopels durch die vereinigten christlichen Slaven unter Führung des Oberwiedehopfes Murko).

Na Dunaju sem postal po naključju v štiridesetem letu svojega življenja planinec. Družba mojih znancev me je namreč nekoč v nedeljo povabila, naj se udeležim njenih vaj na »Kletterhochschule«, plezalni visoki šoli za Leopoldsdorfom, za kar so uporabljali neko 700 m visoko goro z vsemi plezalnimi možnostmi; to goro so imenovali svoj Matterhorn. Takšni plezalci so imeli blizu Dunaja tudi plezalno osnovno šolo in plezalno gimnazijo.

Ker sem prišel v navadni nedeljski obleki, so se mi posmehovali, da imajo s sabo »den feinen Stadtherrn«, in jaz sem se zato smejal njim, ko so dopoldne skušali preplezati neki kamin, toda popoldne sem se udeležil na njihov poziv različnih drugih vaj, tako da so me navsezadnje celó spuščali čez neko steno po vrvi; vse to meni kot bivšemu podeželskemu fantu ni delalo mnogo težav. Zaključek je bila odločba, da vzamejo Murka s sabo na vsako turo. Še tisto leto sem šel na izlet v Grödenske Dolomite na Tirolskem v

družbi dr. O. Mikeša, benešovskega rojaka, ki je imel filozofske interese in je bil tedaj tajnik v cesarski kabinetni pisarni, kjer je navsezadnje postal tajni svetnik in eksce-lenca; po avstrijskem polomu je storil samomor, kar je zakrivilo tudi »sein treues tschechisches Herz«, kakor mi je pisala njegova soproga.

Z veseljem sem gojil pozneje turistikó vse do prve svetovne vojne, obiskoval slovenske Alpe, vodil celó tudi svojo mlado soprogo na Ojstrico, Grintovec in Triglav. Imel sem velik užitek pri pogledu na mogočne skupine prav oddaljenih visokih gor, občudoval sem veličastnost narode in opazoval, kako majhno bitje je v njej človek. Vesel sem bil velikega razvoja slovenske alpinistike, katero so podprli tudi Čehi s svojo čilo podružnico Slovenskega planinskega društva v Pragi. Duša tega gibanja je bil vseučiliški profesor MUDr. Choudounský. Na koroškem Jezerskem so tvorili Čehi celo naselbino; v njej je prebivala tudi Gebauerjeva hčerka — pisateljica Marie. V tej koloniji se je razvila nekakšna slovensko-česka jezikovna mešanica.

Doživel sem tudi nekaj turističnih dogodivščin, tako sem n. pr. nekoč preležal celo noč v grmovju med visokimi skalami; drugič smo v Karavankah blodili cele ure po megli in po nevarnih mestih, popoldne pa so nas izpraševala dekleta, ki so obračala seno: »Kje pa ste danes lenobo pasli?«

Od svojih tur sem imel tudi znanstveno korist, kajti dospel sem lahko tudi do zadnjih pastirskih koč, kar je dobro došlo za mojo razpravo o jugoslovanski hiši.

Prav živahna je bila moja udeležba v življenju dunajskih Slovanov, predvsem med Slovenci s precej veliko kolonijo pomembnih ljudi, ki so se dolgo shajali v »Slovenskem klubu«. Pogosto je tamkaj predaval pisatelj Josip Stritar, ki je bil deležen visokega spoštovanja kot bivši urednik dunajskega Zvona. V raznih ministrstvih in osrednjih uradih so imeli Slovenci odlične zastopnike; minister Hartel se je o njih izrazil, da so vsi dobri uradniki. Med njimi so bili Slovenci iz Trsta in Primorskega, ki so uradovali nemški, italijanski, slovenski in hrvaški. To je dokaz, da so slovenski poslanci v državnem zboru vestno priporočali najboljše ljudi po njihovi sposobnosti in ne po protekciji. Med odličnimi vzgojitelji zaslužita omembo dr. Jelenc, ki je bil najprej pri

knezu Trauttmansdorffu in pozneje pri grofu Oswaldu Thunu, in dr. Pavel Turner iz okolice Maribora, ki je najprej vzgajal sina vojaškega poveljnika na Ogrskem Gyulaia Edelsheima in spremljal pogosto mlade madžarske plemiče na potovanjih po Evropi; na Dunaju je vzgajal dva sina obmejnega grofa Pallavicinija, čigar palača je stala nasproti cesarskemu dvoru in Dvorni knjižnici. Dr. Turner je bil visoko izobražen in samozavesten mož; pripovedoval je n. pr., da je otroke že vzgojil, staršev pa še ne. Obmejni grofici Pallavicinijevi, rojeni grofici Szechenyijevi, je nekoč zabrusil, da se pri njej začneja človek, kakor se zdi, šele z baronom. Obmejna grofica se je osramočena urno umaknila in čez nekaj ur poklicala dr. Turnerja k sebi ter mu rekla: »Če mi že kaj takega storite, potem vsaj ne vpričo otrok!« Dr. Turner je bil varčen in je podpiral mlade slovenske umetnike; za kraj svojega počitka si je bil kupil tik Maribora posestvo s sadovnjakom in vinogradom in ga je lepo povzdignil. Premoženje je zapustil slovenskemu narodu kot glavnico za visoke potovalne štipendije (n. pr. l. 1932. sta bili dve štipendiji po 42.000 din) za Slovence, ki naj bi potovali v svet, vse tja do Anglije, katero je po svojih lastnih skušnjah visoko cenil.

Pomembna osebnost med slovenskimi učenjaki je postal dr. Ivan Žolger, rojen l. 1867. v okolici Slovenske Bistrice na Štajerskem; po dovršitvi pravnega študija v Gradcu je služboval kot upravni uradnik na Ptuju, v Gradcu in na Dunaju, kjer se je usidral v ministrstvu za šolstvo, vendar sta se zanj potegovala tudi ministrstvo za notranje zadeve in prezidij ministrskega sveta; v slednjega je prestopil kot zaželeni strokovnjak za upravna vprašanja in vprašanja mednarodnega prava.

Njegovo slavo je utemeljilo »Oesterreichisches Verordnungsrecht« (avstrijsko naredbeno pravo, o. p.) l. 1898, v katerem je pokazal, da se da s §-om 14. avstrijske ustave vladati tudi brez parlamenta. Tudi ruska vlada se je sklicevala na znamenitega »nemškega učenjaka« in našla takšen paragraf v mladi ruski ustavi. Za knjigami o trgovskem šolstvu v Angliji, Nemčiji in Italiji je izdal svoje glavno delo »Der staatsrechtliche Ausgleich zwischen Oesterreich und Ungarn« (1911) in l. 1918. delo o avstrijskem dvornem pravu (Der österreichische Hofstaat). Za delo o avstroogrski po-

*to je vsak
človek
vedel*

ravnavi je študiral posebej madžarski jezik in dokazal, da se madžarski in nemški tekst o poravnavi na raznih mestih ne ujemata.

Ni čudo, da je takšnega mednarodnega strokovnjaka vzljubil prestolonaslednik nadvojvoda Franc Ferdinand; za njega je pripravil Žolger protimadžarski manifest za zasedbo prestola. Žal da nisem izpraševal Žolgerja natančneje o vsebini tega manifesta in o času, kdaj je bil napisan. Ko je cesar Franc Jožef navsezadnje Madžarom popustil, ko je tudi vojska postala cesarska in kraljevska, je oddal Žolger v ministrskem prezidiju svoje ločeno mnenje. Zanimivo je, da je Žolger čislal češko državno pravo, se skliceval na prisega habsburških kraljev in poudarjal besedilo: »Wir haben geschworen...«

Kot resničen učenjak se je Žolger potegoval za habilitacijo, toda graška univerza je zavrnila iz narodnostnih razlogov svojega učenca, ki je bil promoviran sub auspiciis imperatoris — to je Žolgerja posebno bolelo — in to utemeljila s pomanjkanjem residentia loci, ker je bil Žolger medtem poklican na Dunaj. Dunajska pravna fakulteta mu ni mogla odkloniti habilitacije, ker je poleg drugih prav pohvalnih recenzij njegovega »Verordnungsrechta« napisal eno tudi neki dunajski profesor. Vendar je agitacija proti Žolgerju učinkovala tudi na Dunaju in fakulteta ga je hotela omejiti le na del docenture, t. j. na nauk o uredbenem pravu in na upravno pravo (Verordnungslehre und Verwaltungsrecht). Pri habilitacijskem kolokviju se je Žolger spretno branil proti različnim ugovorom in je nasproti nekemu profesorju udaril po mizi ter zavpil na njega, »da sam ni trdil tega, kar se mu očita.« Konec je bil, da je fakulteta reasumirala svoj namen in Žolger je bil predložen za celotni predmet.

V letih 1917—1918 je bil Žolger prvi slovenski in jugoslovanski avstrijski minister brez listnice, po preobratu delegat bivše kraljevine SHS na mirovni konferenci v Parizu, pozneje delegat v Društvu narodov v Ženevi in član Stalnega mednarodnega sodišča v Haagu. Leta 1919. je postal reden profesor na novem vseučilišču v Ljubljani in bil njegov okras vse do prezgodnje smrti (l. 1925.) poleg drugih odličnih

profesorjev, ki so izšli iz sodstva in državne uprave ter so se deloma tudi pripravili za svoj predmet s študijem v Nemčiji.

Da slovenski poslanci in politiki niso bili vselej na višini, dokazuje naslednji primer: Na Štajerskem je veljalo načelo, da cesar po vladnem predlogu imenuje vselej enega Slovence za namestnika deželnega glavarja, ki po tej poti postaja tudi podpredsednik zbornice. Slovenski poslanci so se na tem mestu pogosto izmenjavali, vendar so bili nezadovoljni s tem položajem, ker so jih deželni glavar in nemški politiki malo čislali; pojavljalo pa se je tudi vprašanje, ali so znali vselej izkoristiti svoj položaj. Na pričetku devetdesetih let je bil imenovan za namestnika deželnega glavarja dr. Jurtela, izboren odvetnik in narodni gospodar na Ptuj, ki si je pridobil obilo zaslug za svoj okraj in užival ugled v krogih slovenske Štajerske. Tudi visoki slovenski uradniki so pričakovali, da se pride cesarju zahvalit in predstaviti nekaterim ministrom. Ko se dolgo ni oglasil, me je naprosil Levičnik iz ministrstva za pravosodje, poznejši predsednik deželnega sodišča v Ljubljani, naj bi ga kot najbližji rojak in znanec na to opozoril. Dr. Jurtela je pač imel dvome, ali mu ne bodo v narodnih krogih očitali čezmerno potegovanje za vladino naklonjenost. Morali smo mu dokazovati, da je njegovo stališče nepravilno in da je nasprotno on dolžan zblížati se z vladnimi krogi. Ko je dospel na Dunaj, je obiskal tudi ministra za pravosodje grofa Schönborna, ki je bil tega dne prezaposlen, tako da je njegov prezidialist naprosil dunajske in druge obiskovalce, ki utegnejo čakati, za odlog obiska; nasprotno je javil dr. Jurteli: »Vas, gospod namestnik deželnega glavarja, bo sprejela Njegova ekscelenca takoj.« Tako so slovenskemu provincialnemu politiku nazorno prikazali pomembnost njegovega položaja kot zastopnika deželne avtonomije.

Ko sem se vrnil na Dunaj, sem vstopil kot član v Slovansko besedo. To društvo so ustanovili na pričetku šestdesetih let vsi Slovani in slavni poljski slikar Grottger mu je poklonil svojo prav znano in razširjeno sliko, kako Slovani ustvarjajo v Kollárjevem duhu kip Slavije. Ščasoma pa je postala Slovanska beseda izključno češko društvo, predvsem zato, ker se večja družba ni mogla držati brez enotnega

jezika, ne glede na to, da so se Slovani krog l. 1870. povsod močno ločili. Prizadeval sem si najprej, da bi kar največ jugoslovanskih študentov, predvsem Hrvatov in Slovencev, prihajalo z brezplačnimi vstopnicami na plesne večere in na zabave Slovanske besede, kar naj bi koristilo ne le slovanski vzajemnosti, marveč tudi družabni vzgoji živahne jugoslovanske mladine. To se je posrečilo za daljšo dobo in jugoslovanski študentje so bili zaradi svojega temperamenta prav priljubljeni. Doprinašali so tudi k obogatitvi zabavnega programa v Slovanski besedi. Pod vodstvom medicince Dobroslava Brlića, vnuka »ilirskega« slovnika, je bil ustanovljen tamburaški zbor iz dvanajstih ljubkih in krasnih, po veliki večini čeških gospodičen. Čez nekaj časa sem pridobil dunajske Slovence, Hrvate in Srbe, da so vstopili kot člani v »Slovansko besedo« in imeli tamkaj svoje središče v »Jugoslovanskem klubu«. Predsednik kluba je bil hrvatski odvetnik dr. Kozić; jaz sem bil tajnik in pisal slovenski letna poročila o dejavnosti kluba v letnem poročilu Slovanske besede za leta 1898—1902. Postal sem tudi član Besedinega odbora kot zastopnik Jugoslovancev. Jugoslovanski klub, ki se je lepo razvijal, je po mojem odhodu v Gradec nekaj časa živel in pozneje prenehal. Z istim namenom in uspehom sem pozneje v Pragi ustanovil v »Měštanski besedi« »Jugoslovansko kolo«. Čehi so imeli veselje z jugoslovanskimi člani in grof Jan Harrach je prišel osebno na moj poslovilni večer ter vztrajal v dimu Besedine dvorane vse do ¼12, ker se mi je hotel zahvaliti za to, da sem pripeljal Jugoslovane v Slovansko besedo. Grof Jan Harrach ni bil predsednik kot aristokratski figurant, temveč je prihajal na ustanovne seje odbora, na katerih je sprejemal od vsakega člana zaobljubo, in na druge pomembnejše seje; sicer ga je moral stalno informirati o društvenem delovanju podpredsednik, ki je bil nekaj časa njegov ravnatelj. Proti koncu preteklega stoletja in na pričetku sedanjega je bila Slovanska beseda v lepem razcvetu; tedaj so število članov pomnožili razni višji in nižji uradniki v ministrstvih in osrednjih uradih, med katerimi so bili tudi odlični strokovnjaki na visokih položajih, ravnatelji železnic itd. Vsak torek in zlasti vsak četrtek se je shajala v prostorih večja družba na *jour-fixih*.

Mlajši umetniki, ki so prvič nastopali v praški Městanski besedi, so prihajali takoj tudi v Slovansko besedo na Dunaju, tako da sem tamkaj prvič slišal Jaroslava Kociána.¹⁵ Med zabavami je bilo mnogo plesnih venčkov, na katerih so plesali češko besedo pred polnočjo in po polnoči, pri čemer so zlasti češke dame prepevale ustrezno besedilo narodnih pesmi. Sam sem se počutil prav dobro v takšni družbi in iz spominov Pavle Kytlicove »Rodiče a děti« sem izvedel, da sem bil »ljubljenec vseh«. Bil sem tudi delaven član »Mládeneckega (samskega — o. p.) kluba« (»mládenec od kosti«), v katerem sem si zaslužil viteštvo »Slavije« z odlikovanjem.

Prav uspešno se je razvijal v moji drugi dunajski dobi Zpěvácký spolek slovanský (Slovansko pevsko društvo — o. p.), v katerem so se družili zlasti Čehi in Jugoslovani (po skušnjah) tudi v gostilnah pri plzenjskem pivu. Vodilna duša društva in te družbe je bil dr. Josef Zavadil, visoki uradnik Najvišjega računskega sodišča, ki je postal že na Dunaju tajni svetnik (ekscelenca) in je organiziral po preobratu Najvišji kontrolni urad v Pragi. Dr. Zavadil ni bil član odbora Pevskega društva, vendar je deloval nejavno in nesebično pri vodstvu društva in njegovih zabav. Odborniškemu mestu se je odpovedal po konfliktu škofa Strossmayerja s cesarjem Francem Jožefom. Ko je bil že dvorni svetnik, sva šla on in jaz vabit odlične goste na spomladanski koncert; bila sva tudi na ruskem veleposlaništvu, toda tajnik Sverbejev, poznejši veleposlanik v Berlinu, naju ni sprejel in nama je celo vrnil vizitki. Tako malo zanimanja je kazal zastopnik tedanje ruske države za dunajske Slované in jih je celo še omalovaževal. Dr. Kramář se je po mojem pripovedovanju odločil opozoriti pristojne kroge na to napako ruskega diplomata.

Slovansko pevsko društvo je prirejalo vsako leto v pustu slovanski plesni venček. Med udeleženci so bili zares vsi Slovani, tudi poljske matere s hčerkami so se udeleževale takšnega venčka.

Slovansko pevsko društvo je torej delovalo prav uspešno in po preobratu so številni bivši dunajski Čehi razpravljali o potrebi, naj bi se društvo s svojim bogatim arhivom preneslo v Prago; to se, žal, ni uresničilo, tako da dosihmal ni bila izkoriščena najprimernejša in najlažja možnost zblíže-

vanja Slovanov na glasbenem torišču. Sam sem rad podpiral društveno delovanje, bil član njegovega odbora in dve leti tudi njegov predsednik, ker sem s svojim znanjem slovanskih jezikov in slovanskih razmer utegnil biti zaželen za vez med dunajskimi Slovani. To je bilo čudno, kajti sam niti nisem poznal, vendar je imelo veliko prednost, da se nisem mogel vmešavati v zborovodjeve posle nasproti takšni umetniški individualnosti, kakršen je bil prav ta čas Matej Hubad, ki je postal pozneje organizator glasbenega življenja v Ljubljani. Svojemu mestu sem se odpovedal v burni dobi vlade grofa Badenija, ker sem bil zares zaradi svojih služb neprimerna oseba v spopadu z javnim mnenjem in nisem maral uporabljati policijske pomoči, katero so mi ponujali mladi policijski uradniki; tako smo n. pr. prirejali poletno zabavo v dunajski okolici, toda nam že vnaprej namenjeni prostor so že bili zasedli nemški buršaki; ponujali so nam njihov izgon, vendar jaz te ponudbe nisem sprejel v interesu društva in dunajske slovanske družbe sploh. Kljub temu so pisali o tem pripetljaju nekateri časniki. Razen tega sem izvedel, da sekcijškemu šefu Hartlu ni ugajalo, da se preveč ukvarjam s slovanskimi društvi.

Številni Jugoslovani in tudi Čehi so imeli Dunaj radi kot veselo mesto z visoko umetniško kulturo; k njim sem spadal tudi jaz in že sem mislil, da tamkaj ostanem. Niti pomislil nisem na mesto profesorja v Gradcu, kjer je stopil profesor Gregor Krek, ki si je pridobil velikih zaslug za slovansko filologijo s svojim delom »Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden« (Gradec 1874, 1887) v svojem 62. letu v pokoj in je kmalu potem tudi umrl za paralizo; bil je bolan brez dvoma že leta prej, tako da si moramo s tem razlagati njegovo nasprotovanje docentu dr. Oblaku in profesorju K. Štreklju. Za naslednika je predložila filozofska fakulteta v Gradcu na prvem mestu mene, na drugem Olafa Brocha in na tretjem Milana Rešetarja. Na Dunaju so bili veseli tega, da lahko na odgovorno mesto profesorja slavistike imenujejo Slovana v tako nemškonomacionalnem mestu, kakršen je bil Gradec; pričakovali so namreč od mene, da bom znal z nemškimi krogi izhajati, kakor mi je to uspevalo tudi na Dunaju. Zato je opravil V. Jagić zelo slabo pri ministru za pouk Hartlu, ko se je drznil ugo-

varjati proti graškemu predlogu. Ko sem bil cesarju Francu Jožefu pri obisku avstrijskega muzeja za narodopisje predstavljen kot novi profesor za Gradec, se je izrazil: »Ein sehr schwieriger Posten« (prav težavno mesto). Moje imenovanje za rednega profesorja slovanske filologije v Gradcu je bilo izvršeno 11. aprila 1902 in ob koncu aprila sem že bil na svojem mestu. Ko sem se prišel zahvalit cesarju Francu Jožefu, me je do neke mere presenetil z izjavo, da mora biti slovenščina prav zaostala, kakor so to po navadi govorili v protislovenskih birokratskih in vojaških krogih. Jaz sem mu odgovoril, da ima slovenščina célo biblijo in prvo slovnico iz istega stoletja kot nemščina.

Slovo od Dunaja mi je bilo olajšano na čuden način. Za svoje trinajstletno delovanje v zunanjem ministrstvu sem prejel prav pohvalen dekret s podpisom zunanjega ministra grofa Goluchowskega, na kar me je moj šef, dvorni svetnik von Jettel posebej opozoril. Vprašal sem ga, ali naj se gospodu zunanjemu ministru osebno zahvalim? On je to odobril in mi celó svetoval, tem bolj, ker si je želel, da bi ostal v stikih z ministrstvom in mu kdaj napisal kak zaželen referat. Ko pa sem se oglasil pri grofu Goluchowskem, me ni sprejel; tako malo je avstrijskopoljski fevdalec čislal rednega profesorja za slovansko filologijo, ki je za samo ministrstvo opravil koristno službo. Kakor vse kaže, tudi ni vedel ali se ni dal poučiti o vsebini mojega dekreta, katerega je bil podpisal. Ravnanje grofa Goluchowskega me je hudo zadelo, in po nasvetu ministra Rezka sem mu napisal pismo, da sem se mu želel zahvaliti za njegov dekret. Tako sem se poslovil od ministrstva nepričakovano in nisem z njim gojil nobenih nadaljnjih stikov.

¹ Die Geschichte von den Sieben Weisen bei den Slaven (Povest o sedmih modrijanih pri Slovanih). Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Classe. Zv. 122. 10. Dunaj 1890, str. 138.

² Historický přehled ruské literatury. Část I. Staré ruské písemnictví. (Rukovětí Slovanského ústavu v Praze. Zv. III.) Praga 1934, str. 404.

³ Moje Rozpravy z oboru slovanské filologie. Práce Slovanského ústavu v Praze, Zv. 4, Praga 1937, str. 503—513.

⁴ Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik: I. Die böhmische Romantik. Die Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest. Str. XII, 373. Gradec 1897. (Nemški vplivi na početke slovanske romantike: I. Češka romantika. Vplivi na početke češke romantike. Z dodatkom: Kollár v Jeni in na proslavi na Wartburgi).

⁵ Archiv für slavische Philologie, 20., 1898, str. 417—427.

⁶ Archiv für slavische Philologie, 19., 1897, str. 612—618.

⁷ Zagrebški senat in ljudstvo, o. p.

⁸ Glej moje Rozpravy str. 43—84.

⁹ Gl. moje Rozpravy, str. 513.

¹⁰ Glej Slavia XVI, 365 sl.

¹¹ Besedna igra Vorschein - Vorschwein; smisel: tedaj so prišla na dan razna dejstva. O. p.

¹² Tedaj nikakršna ruska »kneginja«, kakor se je o njej govorilo in se še govori.

¹³ Ob tej priložnosti je nastal Macharjev »Zlet na Krim« (pesniška zbirka). O. p.

¹⁴ Gl. moje »Rozpravy z oboru slovanské filologie«, str. 197—256.

¹⁵ Slavnega češkega violinista — o. p.

VI. Gradec

Gradec je krasno vseučiliško mesto, s katerim primerjajo po legi Freiburg v Breisgau in Heidelberg. Univerza, ki poteka iz protireformacijske dobe, je najdalje na jugovzhod izpostavljena nemška visoka šola in je bila od vsega začetka posebno pomembna za Slovence in Hrvate. Slovansko filologijo je uvedel na univerzo kot docent, izreden in reden profesor Gregor Krek in ustvaril lepo tradicijo v duhu romantizma, tako da je po uvodu o starih Slovanih pričeval opisovanje slovanskih slovstev z ljudsko poezijo. S tega vidika je tudi napisana njegova »Einleitung in die slavische Literaturgeschichte«, ki je v prvi izdaji l. 1874. imela velik pomen kot sinteza tedanjih nazorov in je ta pomen ohranila tudi v drugi izdaji (l. 1887.), v kateri je sicer besedilo zastarelo, vendar je popolnoma uporabljena celotna slavistična literatura dotednih. Krek je tudi ustanovil seminar za slovansko filologijo in bil celó njegov prvi knjižničar, ki je sam pisal knjižni katalog.

Graška slavistika je bila razširjena s stolico za slovenski jezik in slovstvo po vzgledu drugih vseučilišč, ki so imela poleg stolice za slovansko filologijo tudi stolico za ustrezni deželni slovanski jezik. Toda ta stolica je bila ustanovljena na pobudo slovenskih poslancev v državnem zboru in je zato veljala za politično profesuro. Po zaslugi odličnega slavista docenta Vatroslava Oblaka¹ so to politično ost kmalu pozabili, vendar je pregnjala tudi prvega dejanskega izrednega profesorja Karla Štreklja,² imenovanega leta 1896., zaslužnega slovenskega slovničarja, posebno odličnega etimologa slovanskih jezikov in izdajatelja štiri zvezke obsegajoče zbirke »Slovenske narodne pesmi«, ki so jo proglasili poklicani strokovnjaki za najboljšo slovansko zbirko tedanje dobe. Bilo mi je resnično neljubo, da je bil za dve leti od mene starejši Štrekelj poleg mene izreden profesor. Prizadeval sem si, da bi kar se da ublažil to razliko; prepustil

sem mu poleg slovenščine staro slovenščino in iz znanstvenih in pedagoških razlogov tudi srbohrvaščino. Postavil sem ga za enakopravnega ravnatelja slovanskega seminarja in ga predložil tudi za izpraševalca pri državnih izpitih. Vendar se mi je tudi posrečilo, napraviti ga za rednega profesorja; ko je bila l. 1907. v Sofiji razpuščena univerza, je bil Štrekelj z brzojavko bolgarskega ministra za prosveto poklican na stolicu za slovansko filologijo; to sem takoj uporabil, odpotoval na Dunaj in pridobil ministra Marcheta, da je graška fakulteta dobila namig, naj zadrži tako znanstveno moč, kot je Štrekelj, za Gradec. Štrekelj seveda ni resno nameraval preseliti se v Bolgarijo in vseučiliška kriza v Sofiji je bila po kratkem času rešena.

Štrekelj je bil najbolj poklicani predsednik slovenskega odbora za veliko podjetje ministrstva za uk »Narodna pesem v Avstriji« in jaz sem bil njegov zastopnik in naslednik.³ Tudi njegovo zbirko Slovenske narodne pesmi, ki jo je izdala Slovenska Matica v Ljubljani, sem moral kmalu po svojem prihodu v Gradec zagovarjati v Ljubljani, ker so ji duhovniški krogi ugovarjali z npravnstvenega vidika; to so izrabili nekateri odborniki Slovenske Maticе, ki niso bili Štreklju naklonjeni. Tukaj omenjam, da je bil Štrekelj dober katoličan. Res je treba priznati, da sodijo v znanstveno zbirko vse narodne pesmi, toda v zbirki za široke kroge je mogoče zahtevati izbor nespotakljivih pesmi. To je delal tako že do neke mere odbor sam in je n. pr. izločil štiri pesmi o pregrešni ljubezni med bratom in sestro, s čimer se je iz slovenskih narodnih pesmi povsem zgubil eden izmed njihovih motivov. Rodovitno sodelovanje s Štrekljem žal ni trajalo dolgo. Smrt je pobrala l. 1912. tega korenjaka z goriškega Krasa; mož je preveč ljubil vino in si je nakopal cirozo jeter in vodeničnost, za katero je dolgo bolehal.

V literarni zapuščini mojega tovariša so me presenetili nemško-slovenski slovarčki za njegovi dve hčerki. Potemtakem je tudi sam poučeval svoja otroka na nemški podlagi, in kakor se zdi, sam z njima ni govoril slovenski; zato tudi ni imel slovenske gospodinjske pomočnice. Njuna mati je bila Angležinja; Štrekelj se je z njo seznanil kot vzgojitelj hčerk pri grofu Colloredo-Mansfeldu na dobříški graščini.⁴ Dobra vzgojiteljica njegovih otrok je bila njegova druga

žena, guvernantka z Bavarskega, s katero se je bil seznanil v cerkvi, ko je hodil molit za prvo ženo.

Na Dunaju tudi vodilni pisatelj Josip Stritar ni govoril s svojim sinom slovenski, ga ni pošiljal na svoj dom in ni imel slovenske gospodinjske pomočnice. Ugovarjal mi je, ko sem mu jaz priporočal taka sredstva, in je vzgajal sina, s katerim se je pridno učil, v dunajskega kozmopolita. Jaz sam, moja žena in gospodinjske pomočnice smo govorili z otroki slovenski, a za vajo v nemščini sem imel celo posebno sobarico. Ko je najstarejši sin pričel govoriti, je razlikoval takole: Betty Löffel — mi žlica; jezik je torej razlikoval po tem, kdo ga je govoril. Počitnice so preživljali otroci praviloma pri starem očetu v Celju, tako da so imeli občutek, da je njihova domovina slovenska.

Sam sem poleg raziskovalnega dela visoko cenil tudi učiteljsko dejavnost vseučiliškega profesorja ter posvečal obilo truda in časa izdelavi svojih predavanj. Iz znanstvenih in praktičnih razlogov, ker sem zajemal vse južne Slované, sem predaval zgodovino starejših južnoslovanskih slovstev kot celoto. Zares je bilo čudno in je še danes čudno, da se zgodovina starejšega srbskega slovstva razlaga tako, da se govori o Cirilu in Metodu in potem takoj preskakuje k svetemu Savi, in tako ostaja popolnoma ob strani literatura v stari Bolgariji in v Makedoniji, katero so Srbi vendar prevzeli in ki je nastala deloma tudi na njihovem ozemlju. Glavna in malo znana sestavina moje Zgodovine starega slovstva so bile zapadne snovi pri Hrvatih in Srbih, ki so sčasoma prešle tudi k Bolgarom, n. pr. Povest o Troji (Trojanska priča), in k Rusom (Bova korolevič). Pomembnost različnih ozemelj v razvoju literature sem sicer poudarjal, da pa bi razpravljaj ločeno o Bosni, to mi je prišlo na misel šele pri spisovanju moje »Geschichte der älteren südslavischen Literaturen«. Posebno pozornost sem posvečal reformacijski in protireformacijski dobi, a pri dubrovniškodalmatinski literaturi sem poudarjal povezanost umetniške literature z ljudsko poezijo in narobe. Posebno me je zanimal tudi jugoslovanski baročni panslavizem in njegovo nadaljevanje v zagrebškem ilirizmu, ki je želel literarno združiti vse južne Slované. Zelo sem se zanimal za te zedinjevalne težnje ter prinašal o njih tudi novo gradivo, vendar ga nisem več utegnil obdelati. Po-

membno vlogo v zgodovini jugoslovanskih slovstev sem pripisoval J. Kopitarju, in njegovemu velikemu, genialnemu učencu Vuku Karadžiću sem posvetil posebno predavanje. Tudi pomen največjega slovenskega pesnika F. Prešerna in njegovo dobo sem orisal v samostojnem predavanju.

Iz slovanskih jezikov sem predaval zgodovinsko slovnico ruščine, poljščine in češčine; jugoslovanskim slušateljem je posebno ugajalo datiranje jezikovnih sprememb po Gebauerjevih raziskavah. S svojimi učenci sem bral Puškinovega »Jevgenija Onegina«, Mickiewiczzevega »Pana Tadeusza« in Kollárjevo »Slávy dcero«, tako da so moji slušatelji lahko imeli zadostno podlago za znanje slovanskih jezikov.

Kot profesor za slovansko filologijo sem štel za svojo dolžnost, predavati tudi osnove slovanskih starožitnosti in narodopisja, posebno ljudske poezije, in zgodovino slovanske filologije. Med slušatelji sem imel ne le Slovence, Hrvate, Srbe, ampak tudi Bolgare in izmed severnih Slovanov Poljake in Ukrajince iz Galicije; slednje so pošiljali na študij nemščine v Gradec, ker so na Dunaju imeli preštevilno poljsko družbo. Iz podobnih razlogov so študirali nemščino v Gradcu tudi nekateri Čehi, n. pr. sedanji ravnatelj Inštituta za češki jezik profesor dr. Alois Získal. Na univerzi je bilo tudi znano, da sem imel najlepše slušateljice, in zares so bili med njimi vsaj zanimivi jugoslovanski, bolgarski in ukrajinski rasni tipi. Dva mlajša univerzitetna kolega sta zato tajno obiskovala moja predavanja; to je izvedel po mnogih letih moj najstarejši sin od enega izmed teh profesorjev v Berlinu. Tako so imeli moji slušatelji tudi praktično možnost, seznanjati se s slovanskim svetom na predavanjih takisto kot v seminarju, v katerem sem sicer gojil največ jugoslovanske teme, posebej še ljudsko poezijo, vendar sem dajal vsem dijakom veliko prostost glede izbire njihovih referatov in tudi disertacij. Precčej sem skrbel za seminarsko knjižnico, ki sem jo povečal ne le z nakupi, temveč tudi s številnimi darovi mnogih slavistov, s katerimi sem bil v dobrih odnošajih. Že tedaj na pr. ni bilo mogoče dobiti prvih treh letnikov »Glasnika zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu«, toda zamega je vendar iztaknil urednik Glasnika, vladni svetnik Kosta Hörman. Presenetilo me je, kako je neki Ukrajinec, po svojem prepričanju »samostijnyk«, govoril v seminarskem pre-

davanju o južnih Slovanih venomer tako, da je mislil le na Bolgare in Srbe, dasi je tukaj dan za dnem sedel poleg Hrvatov in Slovencev. Tako se je tudi pri neruskem Ukrajincu zasidrala ruska terminologija južnih Slovanov, ki je poznala samó Bolgare in Srbe. Podobno se je dolgo držal pri vseh Slovanih, zlasti pri Čehih, znanstveni panserbizem.

Že v Gradcu sem izpodbujal svoje učence, naj ne bi mislili le na srednješolsko službo, in sem vzgojil štiri knjižničarje (dr. Glonarja, dr. Žigona, dr. V. Zupana); posrečilo se mi je celó, spraviti enega izmed njih (dr. Bratino) za knjižničarja v Študijsko knjižnico v Gorico; takšno mesto so dajali po navadi le bolnim ali nesposobnim srednješolskim profesorjem. Visokošolski referent v ministrstvu za uk Kelle mi je bil celó prav hvaležen za ta predlog, ker mu je omogočil ustanovitev podobnega mesta v Linzu. Eden izmed knjižničarjev slovanskega seminarja Niko Omerza se je nameraval posvetiti založništvu, oditi na Lipsko in potem vstopiti kot družabnik v založbo L. Schwentnerja v Ljubljani; po tej poti bi bilo prišlo tudi do izdajanja znanstvenih spisov in šolskih knjig, ki bi jih morali pripravljati za Slovence. Ta izborna misel ni ugajala njegovemu očetu, bogatemu meščanu in trgovcu (o njem se je pripovedovalo, da si je prižgal cigaro s papirnatim bankovcem po 20 kron). Hotel je, da bi njegov sin postal kaj višjega; zdelo se mu je, da je to srednješolski profesor. Ko je bil prišel na sinovo promocijo, sem ga prepričeval, da bo njegov sin kot uspešen založnik večji gospod kakor srednješolski profesor in da si utegne pridobiti velikih zaslug za slovensko kulturno življenje. Vendar vse moje prigovarjanje ni nič zaleгло, oče je grozil z družinskim razdorom, in tako se je sin vdal ter nerad postal srednješolski profesor.

Svoje stališče na vročih graških narodnostnih tleh sem si utrdil z znanstvenimi in tudi z družabnimi stiki s kolegi. Le enkrat sem se čutil užaljenega v svojih čustvih, ko kot Slovenec nisem bil izvoljen za dekana, vendar me je zadrževalo od vsakršnih korakov presrečno prijateljstvo s primerjalnim jezikoslovcem R. Meringerjem. Meringer je bil originalen samorasli učenjak, ki je poudarjal, da univerza ni le za študente, temveč tudi za profesorje, da bi se mogel profesor poučevati o znanstvenih vprašanjih drugih strok. Na

njegovo pobudo se je shajala vsak teden v gostilni družba strokovnjakov; razen njega in mene so bili tam zgodovinar nemškega prava Puntschart, arheolog Heberdey, narodni gospodar Hildebrand, ki je zaslovel po svojem delu »Recht und Sitte«, internist Lorenz iz zahodne Češke in drugi. Razpravljali smo o splošnih zadevah in o znanstvenih vprašanjih, ki so utegnili zanimati slehernega. Sploh sta se znanstvena sposobnost in delo čislali, tako na pr. tudi pri Janu Peiskerju, češkem raziskovalcu slovanskih starožitnosti, ki je v vojnem času postal navsezadnje celo ravnatelj univerzitetne knjižnice, ker je bil kandidat nacionalistov še premlad, in tako naj bi mu Peisker varoval mesto.

Kot bivši germanist sem gojil živahne stike z odličnim zgodovinarjem srednjeveške literature Schönbachom in s profesorjem za nove literature Scuffertom, ki je vse življenje pripravljali izdajo Wielanda; oba sta bila huda nemška nacionalista,⁵ toda skupni interesi so blažili naše razlike.

Vodja nacionalcev je bil odlični kemik Zdenko Skraup, nečak komponista češke narodne himne »Kde domov mŭj?« Tako kot drugi profesorji, se je tudi on posebno oziral na burše, vendar je bila njegova tragika, da se kot rektor z njimi ni sporazumel, tako da so bojkotirali njegovo slavnostno inavguracijo. Zahtevali so od njega, naj ob tej inavguraciji prepove dostop na univerzo uniformiranim katoliškim društvom. Ni šlo tolikanj za nasprotje med liberalci in katoličani, kakor se navadno misli, marveč za to, da se katoliška društva niso bila ter so uporabljala enako kot burši in korpsi sleger (sabljo) le kot simbol. Zato, da se ne bi ogrožalo burševsko vodstvo študentov na visokih šolah, so uprizarjali prave bitke na raznih univerzah, posebno na Dunaju. Pogajanja rektorja Skraupa z burši so ostala seveda brezuspešna, ker ni maral kršiti državnih in vseučiliških zakonov in prepovedati nekaterim akademskim državljanom dostop na vseučilišče.

Gospodovalnost buršev se je tako razpasla, da je njihov teror postal neznosen in se je moralo vseučilišče odločiti, da jo zatre. Za rektorja z diktatorsko oblastjo je bil izvoljen dvakrat zaporedoma prof. Hildebrand iz Nemčije, brat znamenitega kiparja. Ko je k njemu prišla delegacija buršev in mu pojasnjevala, da bi bilo lepo, če bi rektor šel s študenti.

jim je odgovoril z dvignjenim kazalcem: »Ne, ne, nasprotno, študentje z rektorjem.« Ponovili so takšen poskus še enkrat, nakar so pustili rektorja pri miru in demonstrirali proti njemu na pokopališču tako, da so obiskali grob njegovega predhodnika, ki jim je bolj ustrezal.

Nemško nacionalno dijaštvo, ki je bilo v veliki večini, je imelo neprenehoma prepire s Slovani in Italijani, zlasti s Slovenci. Ko sem prišel l. 1902. v Gradec, so se bojevali med seboj s palicami nemški in italijanski študentje, pri čemer pa so imeli mnogi nagačene klobuke. Med Slovani so si pomagali številni Slovenci tako, da so se naučili dobro sabljati; ko so buršem nekaj krat razsekali nosove in obraze, so imeli mir. Izmed mojih sorodnikov je imel svak odvetnik dr. Gvidon Sernec poškodovan nos in med dobrimi sabljači je bil tudi poznejši jugoslovanski regent ing. Dušan Sernec.

Takšne skušnje so zakrivile, da sem za vselej opustil zamisel, da bi se mogli na pravni fakulteti praktični predmeti predavati v slovenščini, kar se je izvajalo v Gradcu že v pričetku petdesetih let (med takšnimi profesorji je bil znameniti civilist Krajnc) in pozneje na vseučiliščih v Innsbrucku (italijanski) in v Lvovu (ukrajinski). Kakor sem slišal, so se pojavili spopadi na vseučilišču v Innsbrucku, ko so se nemški nepazljivi profesorji na mešani pravni fakulteti znašli v manjšini.

Kot slavist sem moral skrbeti za slovanske študente in sem bil zastopnik senata v »Krankenverein slavischer Hochschüler« in v »Unterstützungsverein slavischer Hochschüler«. Ti društvi sta nastali v pričetku sedemdesetih let, ko so se razdelila enotna društva za celotno vseučilišče. Žal, da se nista razvijali tako, kakor je bilo želeti. Sam sem si prizadeval, da bi dvignil vsaj podporno društvo, vendar z neznatnim uspehom. Z mnogo večjim uspehom sem sodeloval v »Podpornem društvu za slovenske visokošolce«, ki je delovalo prav blagodejno. Vseslovanske organizacije, kakršna je bila na pričetku sedemdesetih let »Slovanska beseda«, so na vseučilišču v Gradcu kmalu zavrle. Svojih narodnih društev so imeli Slovenci kar troje,⁶ po eno pa Hrvatje in Srbi.

Moja znanstvena slovstvena dejavnost v Gradcu je trpela zato, ker sem bil močno zaposlen s sestavljanjem predavanj,

toda kljub temu sem takoj v začetku spisal večjo razpravo »Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven« (v 35. in 36. zv. »Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien«, Dunaj 1906.) R. Meringerja je poslala bosenska uprava skupnega finančnega ministrstva v Bosno in Hercegovino, da bi proučeval ondodna stanovišča. V ministrstvu je hotel zlasti sekcijski šef Horowitz ustvariti posebno bosensko narodnost in je mislil, da so se v hišah ohranili sledovi za starimi Iliri. Meringer je nasprotno na prvi pogled ugotovil, da so bosenske hiše v gozdnatih krajih po sestavu nadaljevanje hiše v Alpah, in je o tem izdal spis: »Die Stellung des bosnischen Hauses und Etymologien zum Hausrat«, Dunaj 1901. Slednji problem me je močno zanimal in sem hotel o Meringerjevi knjigi napisati daljšo recenzijo, toda snov sama je zahtevala večjo razpravo, da bi dokazal, da so Slovenci in Hrvatje pričakovana zveza med Alpami in Bosno, in da se je tip teh hiš razširil tja do Vasojevičev v vzhodni Črni gori in čez Srbijo tja do mej Bolgarije. Enako kot Meringer, sem posvečal tudi jaz veliko pozornost etimologijam stavb in opreme v hišah vse do poslednjih koč v slovenskih Alpah. Razen tega lahko še danes opozorim na zadnje poglavje o mizi pri Jugoslovanih, katere celotni razvoj se zrcali tudi v izrazoslovju; tako se na pr. v jezikih tako sorodnih Slovencev, Hrvatov in Srbov izprepletata pomen miza in stol za besedo stol, kar spominja časa, ko niti prestol Aleksandra Velikega še ni imel naslonjala, kajti le-to se je razvilo šele po preteku stoletij, tako da je postala miza res stol.

Za časa moje hude prezaposlenosti je naročila pri meni Amelangova založba zgodovino južnoslovanskih slovstev; do l. 1908. sem napisal le »Geschichte der älteren südslavischen Literaturen«. Lipsko 1908, več pozneje ni izšlo. Obžaloval sem, da nisem utegnil obširno orisati nadaljnjega razvoja slovstev pri južnih Slovanih do najnovejše dobe, ko izkazujejo ta slovstva mnogo povezanosti in ohranjujejo vendarle neko vzporednost, tako da so se medsebojno približala. Kako sem si predstavljal takšno zgodovino južnoslovanskih slovstev, kaže moj članek »Die südslavischen Literaturen« v zbirki »Die Kultur der Gegenwart« I 9: »Die Osteuropäischen

Literaturen und die slavischen Sprachen» (Berlin-Lipsko 1908, str. 194—245).

Svojo zgodovino starejših slovstev sem bil prisiljen braniti, dasi sem se spočetka temu izogibal, proti V. Čoroviću, ki se je iz slovstvenega zgodovinarja prelevil v čistega zgodovinarja. Zbral je večinoma Jagićeve pripombe o mojih izvesnih polah in jih obdeloval za »Srpski književni glasnik« tako neresno, da mi je zgodovinar Jovan Radonić napisal vnaprej dopis, v katerem opravičuje to, da so recenzijo natisnili, s posebnimi razmerami (Čorović je bil svak slovstvenega zgodovinarja in urednika Srpskega književnega glasnika Jovana Skerlića). Četudi je recenzija izšla v tako pomembnem časopisu, kakršen je bil Srpski književni glasnik, je vendarle ostala neopažena, toda V. Jagić je imel nesrečno zamisel, da jo je predelano natisnil v »Archivu für slavische Philologie«, kjer je dospela v široke slavistične in druge znanstvene kroge in mi škodovala tudi v očeh založbe. Zato sem napisal obsežen zagovor svojega dela in svojih nazorov⁷ v času, ko sta se z Jagićevim Archivom razšla A. Leskien in A. Brückner. Jagićevo ravnanje z menoj, odmev boja za njegovo nasledstvo, so obsodili tudi njegovi najbližji kolegi: klasični filologi, kakor Th. Gomperz, s katerim nisem imel nobenih stikov.

Pred tem razdorem sem napisal za Archiv l. 1906. obširno recenzijo »Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur«.⁸ Spis je načelnega pomena, ker prikazuje, kakšne nazore sem si sam ustvaril o srbskohrvatski ljudski poeziji po slovstvenih virih in pred svojimi potovanji po sledovih jugoslovanske ljudske poezije. Iz slovstvenih virov sem proučeval tudi ljudsko epiko bosenskih mohamedancev, ki se sami nazivajo muslimani, in sem o tem predaval l. 1908. na mednarodnem zgodovinskem kongresu v Berlinu, za katerega si je takrat zaželel predsednik kulturnozgodovinske sekcije G. Roethe kakšno predavanje o nemškoslovanskih stikih.⁹ Predavanje je po svoji vsebini vzbudilo veliko zanimanje, zlasti germanistov in romanistov, in iz Anglije sem prejel vprašanje klasičnega filologa G. Murraya, kje bi utegnil najti kaj več o tem predmetu. To zanimanje je dalo meni samemu pobudo za nadaljnji študij ljudske epike, naj-

prej muslimanske (mohamedanske) in pozneje tudi krščanske v Bosni in Hercegovini.

Za proučevanje ljudske epike na terenu se mi je nudila priložnost l. 1909., ko sem opravil potovanje po Bosni in Hercegovini, da bi proučeval tamkajšnjo primitivno kulturo; bilo je to v zvezi s sodelovanjem v časopisu »Wörter und Sachen«. Že Jakoba Grimma so zanimale poleg besed tudi stvari. Jezikoslovci so mnogo predvsem etimologizirali in se pri tem niso menili za stvari same in za njihov razvoj; prav zato so bile pravilne in nepravilne etimologije težko razumljive ali so bile sploh nerazumljive. Meringer je imel za stvari posebno razumevanje, ker je doštudiral realko (maturo iz grščine si je pozneje dopolnil). Tudi drugi učenjaki, n. pr. H. Schuchardt, so se že dokopavali do podobnih nazorov, toda zamisel, ustanoviti poseben časopis »Wörter und Sachen«, je izključno Meringerjeva, ki je seveda kot vselej želel imeti sodelavce istega mišljenja; zato je pridobil romanista Meyer-Lübkeja, primerjalnega jezikoslovca Finca Mikkolo, germanista R. Mucha in mene, tako da je časopis, ki je izhajal pri K. Winterju v Heidelbergu, urejalo pet urednikov z začetno črko M. Zato so govorili o »fünf M Zeitschrift« in Brugmann je pisal, naj mu dovolimo, da pristopi kot šesti, in je podpisal svoje ime na novogrški način M^B. Sam sem za ta časopis napisal veliko razpravo o posameznih na grobovih.¹⁰ Ta stari običaj se je ohranil pri pravoslavni Slovanih. Ostanki poznejših osnov češčenja mrtvih so se ohranili seveda tudi pri katoliških in protestantskih Slovanih, vendar pa priča o veliki kulturni razdvojenosti Slovanov okoliščina, da pri pravoslavni Slovanih še dandanes na grobovih po pogrebu in ob določenih spominskih dnevih jedo in pijejo do izgrediv. Za zahod podaja sv. Avguštin v svojih »Confessiones« poročilo, da je sv. Ambrož, milanski škof v IV. stol. po Kr., svoji materi prepovedal prinašati po afriškem običaju na grobove mučencev kaše, kruha in vina. Previdno, kakor je to sv. Avguštin sam izvajal, se je zahodna cerkev z uspehom bojevala proti pogrebnim agapam (posameznim) in dosegla tudi pri novo izpreobrnjenih narodih, da so pojedine za mrtve zginile z grobov. Na vzhodu pa so se bolj ali manj ohranile, tudi pri Slovanih, v najizvirnejši obliki pač pri Belorusih. O vseh teh navadah in običajih pri Slovanih sem

podrobno razpravljaj; proučeval sem starokrščanske agape in podal tudi etimologijo raznih slovanskih besed; zlasti sem pojasnil srbsko ružičalo ali družičalo, rusko radu(o)nica in latinsko silicernium, katerega etimologijo je odobril tudi nizozemski primerjalni jezikoslovec van Schrijnen v svojem rektorskem govoru. Meyer-Lübke je čislal v moji razpravi tudi novo metodo in dal nekemu romunskemu učencu nalogo, da prouči podobne običaje pri Romunih.

Podrobno sem razpravljaj o rožičih pri Slovanih in utemeljil povezanost slovanskih besed baňa, baňka z latinsko balnea.¹¹

Moji spisi o ljudski epiki so me odvajali od nadaljnjih podobnih razprav, v katerih sem povezoval starožitnosti z jezikoslovjem. Napisal sem le še študijo o vilah,¹² in v nji sem pokazal, da so jih prvotno prinašali ljudje iz gozda, kjer so si odsekali drevesca ali veje z dvema, tremi ali celo tudi s štirimi rogovilami. Te so morali zavijati, in tako se je povsem pojasnila etimologija besede od glagola viti, katere pa si Miklošič ni upal prevzeti v svoj etimološki slovar. V uvodu k tej razpravi sem tudi omenil namen in potek svojega potovanja l. 1909. za študijem primitivne kulture ter podal na kratko glavne podatke o brani; za njo sem bil zbral mnogo pisanega in slikovnega gradiva, vendar ga nisem utegnil uporabiti za pripravljeno razpravo.

Na tem potovanju sem poiskal v gorah muslimanskega pevca Bećira Islamovića, ki je bil eden izmed slavnih pevcev-sodelavcev ob izdaji muslimanskih pesmi pri Matici Hrvatski. Odpeljal sem ga k nekemu muslimanu v Bihać, kjer sem z njim delal ves teden in primerjal petje nekaterih epičnih pesmi, ki so se močno razlikovale od tiskanih, kakor so bile zapisane pred dvajsetimi leti. Pevec, ki sredi poletnega dela na pesmi ni mislil, je podajal suhoparno skrajšane opise dejanja in oseb; ko pa sem ga na to opozoril, je padel v drugo skrajnost in razširjeval pesmi, uporabljajoč posebno bogato pesniško gradivo. Tako sem prvič ugotovil, da pevec svoje pesmi močno spreminja in do neke mere na novo ustvarja, pri čemer je odvisen od svojega razpoloženja, okolice in časa.

Za sistematično proučevanje ljudske epike sem se odločil šele po dveh letih, ko sem se zaman potegoval za pod-

poro ministrstva za uk in bogočastje za potovanje v Rusijo, da bi tamkaj proučeval medtem odkrite rokopise »Povesti o sedmih modrijanih« in pripravljaj njeno izdajo pri Ruski akademiji. Obrnil sem se na Balkansko komisijo Dunajske akademije, ki je pošiljala izmed slavistov le jezikoslovce na študij srbskohrvatskega in bolgarskega jezika. Moji prošnji, naj bi dobili popotno podporo tudi zastopniki drugih znanstvenih strok, so ugodili, in tako sem jaz na predlog ali vsaj s privolitvijo V. Jagića prejel prvi takšno podporo za študij srbskohrvatske epike. Leta 1912. sem prepotoval nekatere kraje Hrvatske, severozapadno in srednjo Bosno in z njo se stikajoče dele severne Dalmacije.¹³ V vzhodno Bosno leta 1913 nisem mogel potovati, ker se je tamkaj pojavila kolera, in tako sem se znašel najprej v Hercegovini, klasični deželi epskega petja, katerega študij v kraju samem je prinesel mnogo novih, deloma presenetljivih izsledkov.¹⁴ Poiskal sem čim več muslimanskih, katoliških in pravoslavnih pevcev ter poslušal njih petje, razen tega pa sem od njih in občinstva izvedel mnogo stvari, tičočih se samih pevcev in o tem, kaj, kje, kako in kdaj prepevajo, kako spreminjajo stare pesmi in kako ustvarjajo nove, zlasti v Hercegovini in v sosednji Črni gori, kjer se je v obmejnih krajih še ohranilo epsko življenje. Posebno važno vprašanje je bilo tudi, kako epske pesmi izginjajo. Zasedoval sem razmerje epskih pesmi do zgodovine in zlasti do kulturne zgodovine, ki je v njih resnična. Najbolj je mene samega presenetilo, da pevci isto pesem že po nekaj minutah pojo drugače, da so se vsi naši tiskani teksti le enkrat tako peli ali narekovali, da so vsi pravi pevci do neke mere improvizatorji in znajo pesem izboljšati ali poslabšati. Našel sem celo pevca, ki je prvi verz pri nareku, poskušnji in petju v fonograf prepeval vsakokrat drugače. Za ta dognanja sem moral biti hvaležen predvsem fonografu¹⁵ Dunajske akademije, ki je bil prav koristen, pa tudi neudoben, ker sem prevažal s sabo tri zaboje, težke nad 70 kg. Temu fonografu sem dolžan zahvalo za začetke raznih tekstov, ker je Akademija zahtevala, da se vsak tekst pred fonografiranjem zapiše po nareku. Sam sem tudi fotografiral pevce in njihova glasbila. Uradniki, navadno Slovani iz cele monarhije, so mi šli na roko in so se zelo čudili, da za fonografiranje in fotografiranje nimam pomočnika.

Leta 1914. sem nameraval prepotovati vzhodno in jugovzhodno Bosno s sosednjimi kraji Srbije in Črne gore, za kar sem imel priporočilo bosenskohercegovske, srbske in črnogorske vlade; vendar me je pravočasno opozoril moj brat, višji uradnik pri deželni vladi v Sarajevu, naj tja ne potujem, in tako sem se izognil neprijetnostim prve svetovne vojne.

Prva svetovna vojna je bila zame tragičen dogodek, ker sem kot Slovenec in Jugoslovčan računal z močno jugoslovansko skupino v okviru monarhije in z dobrim razmerjem do Srbije, celo z možnostjo, da bi se Srbija združila z jugoslovanskimi deželami Avstro-Ogrske. Bilo je mnogo visokih uradnikov v Bosni in Hercegovini, ki so kot srbofili pomišljali na prostovoljno vključitev Srbije v monarhijo (die Serben hineinregieren). Razmere so se razvile tako, da je celo slovit srbski geograf Jovan Cvijić dejal svojemu kolegu-zemljepiscu Siegerju v prvih letih mojega graškega bivanja: »Če vi ne pridete kmalu po nas, moramo priti mi po vas.« Jaz sem imel takšen izrek za resen, dasi ne vem, koliko je v zvezi z razvojem jugoslovanske misli pri Jovanu Cvijiću. Z druge strani sem imel Srbijo prav rad in sem pretakal solze, ko so v Gradcu pozvaljali ob sicer prav kratki zasedbi Beograda. V vojnih časih sem imel v Gradcu težko stališče, ker sem bil zaveden Jugoslovčan, kar je bilo tudi znano iz mojih znanstvenih del, vendar sem se vedel zares lojalno do Avstro-Ogrske in sem bil zato hudo presenečen, ko so me postavili pod strogo policijsko nadzorstvo, tako da so mi korespondenco neizprosno nadzorovali in sem jo prejemal šele po 13 dneh. Ne vem za nobenega drugega univerzitetnega profesorja, niti ne praškega, ki bi bil imel tolikšne sitnosti; le Konstantin Jireček na Dunaju je bil na sumu zaradi svojih del o srbski zgodovini. Kakor mi je namignil slovenski namestnik policijskega ravnatelja Papež, so zakrivali moje preganjanje nekakšni stiki z Masarykom, pri katerem so seveda utegnili najti kakšno moje krajše pismo, saj sva si vzajemno pošiljala svoje spise in članke; tako sem že bil prejel od Masaryka korekturne pole njegovega dela o Havličku. Šest mesecev je visel Damoklejev meč nad mojo glavo, potem pa sem se odločil stopiti h graškemu poveljniku generalu Mattanovichu, ki je bil, kakor ime kaže, hrvatskega rodu. Poslušal je do kraja mojo pritožbo in mi svetoval, naj

se obrnem na vojaški nadzorstveni urad (Kriegsüberwachungsamt) na Dunaju, da bi bil rešen takšnega nadzorstva. Poslal sem k referentu svojega dobrega prijatelja dr. Miroslava Ploja, tedanjega senatnega predsednika Najvišjega upravnega sodišča; njemu je odgovoril referent ministrski svetnik (po imenu Svoboda, ne vem pa, kako je pisal svoje ime): »Čudni ljudje, tile profesorji, mar jaz vem, ali ne stojim tudi sam pod policijskim nadzorstvom?« (Merkwürdige Leute diese Professoren, weiss ich, ob auch ich nicht unter Polizeiaufsicht stehe?) S tem odgovorom sem se moral zadovoljiti in sem bil za eno spoznanje o stari Avstriji bogatejši. Nadzorstvo je bilo čez nekaj časa odpravljeno.

Kako sem se vedel nasproti kočljivim vprašanjem vojne dobe, kaže moja vloga na ministra za uk in bogočastje Husarka z dne 6. februarja 1916. V razgovoru z njim dne 12. januarja 1916. sem omenil, da namerava Leonova družba v Ljubljani izdati »Uvod v študij ruščine«, delo prof. R. Nahtigala, če cenzura ne bo temu ugovarjala. Minister Husarek se je razjezil, da ima Leonova družba (katoliška) takšen namen, in tedaj sem izvedel, da je vse, kar je ruskega, prepovedano. Najprej sem opozoril ministra, da ima slovenska duhovščina poseben interes za pravoslavno cerkev, saj vendar moli za njeno združitev s katoliško cerkvijo. Od kanonista graške bogoslovne fakultete prof. Haringa sem si dal izpisati vsa mesta, kjer so v bogoslužnih tekstih molitve za združitev obeh cerkva. Navedel sem nadalje, da bi bil znanstveni uvod v študij ruščine pomemben za širše in znanstvene slovenske kroge, kajti učbeniki slovanskih jezikov za Slovane se morajo pisati drugače kot za Nemce. Prepoved vsega, kar je ruskega, bi bilo mogoče razumeti kot prehodni vojni ukrep le tedaj, če bi obenem prepovedali vse, kar je angleškega, francoskega in italijanskega. Pomembnost ruskega slovstva presega minljive svetovne dogodke. Doslej je bilo tudi med vojno dopustno pisati v Ljubljani, seveda pod strogim nadzorstvom cenzure, članke o ruskih zadevah. Prepoved člankov iz ruske literature v slovenskih čitankah za srednje šole prinaša pretirane, marsikdaj tudi zabavne (ergötzliche) primere. Različni članki in basni iz ruskega slovstva bi bili prav primerni tudi za dragoceno primerjavo. Poleg Ezopovih, Lafontainovih in Lessingovih bajk bi bile

povsem na mestu tudi bajke Krylova; poleg izbornega slovenskega prevoda Bürgerjeve »Lenore« eden izmed njenih najboljših posnetkov, ruski posnetek Žukovskega; z izbranimi odlomki iz Puškinovega »Jevgenija Onegina« je mogoče opozoriti na dovršeni slovenski prevod celotnega dela. Za začetnike v učenju ruščine ni mogoče izločiti niti ruskih ljudskih povesti in povesti Tolstoja z njihovim preprostim zglednim jezikom. Ruska literatura ne more zaradi svojega samoobtožilnega značaja vzbujati čezmernega navdušenja za vse, kar je rusko. Zakaj jo tedaj s splošno prepovedjo ožarjati z nimbom, zakaj z nasprotovanjem ruski literaturi obremenjevati ime avstrijske učne uprave sedaj in v bodočnosti?

Kot znanstvenik in strokovnjak štejem za svojo dolžnost, povedati svoje prepričanje naravnost in odkrito. Opozarjam, da imam za politično stran takšnih vprašanj razumevanje, saj sem trinajst let delal v poročevalskem oddelku zunanjega ministrstva kot poročevalec o poljskih, bolgarskih in v zastopstvu pogosto tudi o ruskih časniki.

Ali je imela moja vloga kaj uspeha, ne vem, toda Nahtigalov »Uvod v študij ruščine« ni bil ne napisan ne izdan.

Prav poučne skušnje sem še pred svetovno vojno in ob njenem izbruhu doživel s člankom o zedinjenju julijanskega in gregorijanskega koledarja.

Motu proprio papeža Pija X. iz l. 1900. o omejitvi praznikov je pokazal, da se ena najkonservativnejših oblasti ne upira potrebnemu napredku. Zato bi bilo tudi umestno, pomišljati na podobne reforme še na drugih cerkvenih področjih. K preživelim ustanovam, ki ne ustrezajo naši dobi, spada brez dvoma dvojni koledar zlasti v takšni državi, kakršna je avstro-ogrska monarhija. Zato sem napisal članek »Eine zeitgemässe Kalenderreform in Oesterreich-Ungarn« in sicer za podlistek časnika »Neue Freie Presse« v njenem oddelku »Länder- und Völkerkunde«. Ta časnik, ki je imel dovolj prostora za malenkostne prepire med avstrijskimi narodi, se, žal, ni menil za tako pomembno vprašanje; tako sem zahteval, naj mi vrnejo ta članek in sem poslal njegov prepis jeseni 1914 ministru za uk in bogočastje Hussarku; Hussarek mi je v svoji zahvali obljubil, da bo o njem resno premišljeval (in ernste Erwägung zu ziehen).

V svojem članku sem opozarjal na to, kakšne nevšečnosti povzroča dvojni koledar — stari julijanski je tedaj zaostajal za gregorijanskim za 13 dni, od l. 1924. zaostaja za 14 dni — v javnem, trgovskem, šolskem, sodnem življenju itd. ob delavnikih in še bolj ob velikih praznikih, ki so premični; tako se utegne n. pr. proslavljanje velike noči razhajati celo za štiri do šest tednov. Po takšnih praznikih se mora potem ravnati celotno življenje, n. pr. tudi zasedanje državnega zbora in deželnih zborov. To ima tudi zabavno stran, n. pr. visokošolske počitnice v Černovicah in Lvovu; enoletni prostovoljci so zato radi služili v galiških polkih, kajti tam so slavili dvojne praznike. Te nevšečnosti so se pojavljale zlasti v jugoslovanskih deželah, v Dalmaciji, na Hrvaškem in posebej še v Bosni in Hercegovini, kjer so morali razen s pravoslavnimi in katoliškimi prazniki računati tudi še z muslimanskimi in židovskimi.

Ko sem o takšnih nevšečnostih govoril pred mnogimi leti z moskovskim kanonistom Pavlovom, preprostim sinom Sibirije, je izjavil kratko: »Precèj neumno je, če se država tega ne zna odkrižati.« V Rusiji so zares milijoni katoličanov in protestantov slavili velike praznike skupno z Rusi in nikdo ni bil s tem nezadovoljen.

Z uvajanjem gregorijanskega koledarja so delali poskuse pri galiških Rusinih, poznejših Ukrajincih, ob zedinjenju s katoliško cerkvijo, vendar niso prišli o pravem času in so pri tem uporabljali tudi neprimerna sredstva. Na pr. leta 1860. so se pojavile težnje, uvesti v Galiciji tudi latinsko abecedo. Danes ima dolgo teokratično obvladovani ukrajinski narod že številnejšo inteligenco, ki bi več ne prenesla takšne okostenelosti pri uradih. Ti so na pr. l. 1837. zaplenili prvi almanah, ki je bil natisnjen v Budimpešti z »graždanko«, t. j. v cirilici, preurejeni po nalogu Petra Velikega po latinskih črkah. Zato so bile tamkaj ugodnejše razmere za uvedbo gregorijanskega koledarja, ki si je medtem pridobil svetoven pomen; ovire bi se utegnile pojaviti pri neuniranih Ukrajincih v Bukovini in pri pravoslavnih vernikih na Ogrskem, a tudi tam so bila tla pripravljena s tem, da so se v Bolgariji, Srbiji in Romuniji že dalj časa pripravljali, sprejeti gregorijanski koledar in so le čakali na pobudo Rusije kot največje pravoslavne države.

Na Ruskem je bilo vprašanje koledarske reforme že dolgo na dnevnem redu. Leta 1830. se je izrekla komisija Akademije znanosti za uvedbo gregorijanskega koledarja, vendar je izrazil minister za narodno prosveto knez Lieven pomisleke, ali ne bodo neugodnosti pri širokih plasteh presegale ugodnosti. Leta 1863. je izrazil mednarodni statistični kongres isto željo, in to je dalo prof. Medlerju iz Derpta (estonski Tartu) pobudo, da je opozoril na netočnosti gregorijanskega koledarja, ki bi se lahko pred uvedbo izboljšale. Ker se je razlika med koledarjema čutila v gospodarskem življenju vse teže, se je ukvarjala l. 1899. s tem vprašanjem komisija Astronomske družbe in se izrekla v soglasju s pristojnim ministrstvom za Medlerjev predlog. Vprašanje koledarske reforme je prišlo do petrograjske Akademije znanosti, kjer so neki komisiji zaupali študij, ali naj se uvede novi stil na Ruskem. Do svetovne vojne sta mi bili dostopni dve mnenji iz l. 1900, izdani v posebnih odtisih. Brošurica prof. I. I. Sokolova je zbrala izjave pravoslavnih cerkva na Vzhodu proti vsakršni novotariji, zlasti proti uvedbi gregorijanskega koledarja. Zanimivo je, da se grška, romunska in srbska cerkev in cerkev v Črni gori in na Ruskem niso upirale modernim potrebam in proti novotariji niso našle nobenih resnih kanoničnih pomislekov, marveč le cerkvenopolitične, in to zlasti proti uvedbi novega stila, ker bi le-to mogli škodovati za zmago papeštva nad pravoslavjem. Sicer so se morali s takšnimi zmagami potolažiti protestantje v 17. in 18. stoletju. Sicer uspehov katoliških in protestantskih misijonarskih šol in dobrodelnih zavodov na Vzhodu ni povzročil gregorijanski koledar, marveč duhovni in gmotni napredek zahodnih narodov, kateremu se lahko vzhodni prilagodijo.

Pomembna sta dva referata P. M. Saladilova »O vprašanju koledarske reforme«. Pisec je strokovnjak in enako dobro obvladuje astronomska, zgodovinska in cerkvena vprašanja. V prvem referatu je utemeljil svoje lastne predloge, v drugem podaja kritični pregled nazorov in predlogov, obravnavanih v Akademiji. Saladilov zahteva splošni koledar, ki bi ga mogli sprejeti vsi narodi sveta. Njegovi predlogi so daljnosežni, vendar se Saladilov zaveda velikih težav pri njihovem uresničenju. Predlogov Saladilova ne morem tukaj podrobneje razlagati. Zaključil sem svoj članek

z željo, da naj bi boljša stvar ne ovirala dobre; čas za reformo koledarja je seveda ugoden, zlasti zato, ker se na Zahodu vse bolj in bolj čuti potreba po ustalitvi velike noči. Za takšna vprašanja mora kazati veliko zanimanja tudi Avstro-Ogrska in naj bi se z njimi ukvarjala bolj kot z malenkostnimi vprašanji, n. pr. ali naj ena ali nekoliko hrvatskih vasi ob Jadranskem morju ohrani slovansko bogoslužje. V malenkostih smo pri nas v raznih panogah veliki, majhni pa smo pred velikimi vprašanji in cilji.

To se je izkazalo tudi v mojem primeru, kajti moj članek po vsem sodeč ni imel uspeha pri ministru Hussarku niti pri vladi sploh; tiste čase, pred koncem Avstro-Ogrske, so imeli druge in hujše skrbi. Podrobnosti iz mojega članka o koledarski reformi bi utegnile biti pomembne tudi danes, vendar bi se morale dopolniti z nadaljnjim razvojem tega vprašanja.

Za dr. I. Žolgerja, strokovnjaka za avstro-ogrsko ustavno pravo (glej poglavje V. o Dunaju), sem napisal med januarjem in koncem aprila 1915. na njegovo zahtevo velik memorandum o jugoslovanskem vprašanju (75 s strojem tipkanih strani v foliu). Na osnovi objektivnih znanstvenih podatkov sem strnil celotni razvoj tega vprašanja od starih časov vse do izbruha prve svetovne vojne. Opozoril sem, da so najprej hoteli slovenski in hrvatski protestantje pridobiti z »evangelijem«¹ jugoslovanske široke plasti tja do Carigrada, ker so dobro vedeli, da govorijo katoliški in pravoslavni kakor tudi muslimanski Jugoslovani prav sorodna narečja. Daleč v Württembergu so se tiskale biblične knjige v glagolski, cirilčni in latinski abecedi z enakimi ali med seboj prav podobnimi besedili. Njihove zamisli je povzela katoliška protireformacija, ki so jo vodili iz Rima, in ki je dosegla različen napredek na boljše ter razvila mnogo praktičnejšo dejavnost, da bi širila med pravoslavnimi unijo z Rimom in tako pridobila slovanski Vzhod za boje proti Turkom. Tako je opustila glagolsko pisavo, znano le delu Hrvatov, in razširjala svoje knjige v latinici in cirilici po vsem slovanskem Balkanu, tudi na svojih misijonskih šolah v Bolgariji, ki je po tej poti dobila prve tiske ne v bolgarskem, temveč v srbskohrvatskem jeziku. Ta jezik se je pričel razvijati tudi pod vplivom Rima, kjer je bilo sprejeto načelo, da

naj se uči tisti ljudski jezik, ki je najbolj razširjen. Razni legatje in misijonarji, pretežno Hrvatje iz Dalmacije, so dobro vedeli, da je najbolj razširjeno štokavsko narečje v Bosni in Hercegovini in naprej na jugovzhodu, tako da so slovničarji, besednjakarji in pisatelji imeli »bosenski« jezik za najboljši. V tem duhu je napisal jezuit Bartolomej Kašić z otoka Paga, torej skrajni čakavec, prvo srbskohrvatsko slovnico (*Institutiones linguae Illyricae, Romae 1604*). »Ilirsko« ime so prenesli naprej na zahodne, pozneje tudi na vzhodne južne Slované humanisti, ki so iskali pri starih pisateljih za sedanje narode njih prednike in imena. Navsezadnje je nazivala tudi avstrijska uprava Srbe na Ogrskem in na Hrvatskem Ilirce; isto ime so porabili za Napoleonove »Provinces illyriennes« in celó za avstrijsko ilirsko kraljestvo, zajemajoče del jugoslovanskih dežel. Ni tedaj čudno, da se je ilirsko ime posplošilo zlasti v dubrovniškodalmatinskem slovstvu, navdahnjenem z vseslovanskim duhom. Dokazila za te trditve se lahko sedaj najdejo v moji knjigi »Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven«, Praga-Heidelberg 1927, ponatisnjeni iz Slavie IV (1925-26), V (1926-27). Zagrebški ilirci so hoteli po l. 1830. združiti pod tem imenom južne Slované od Beljaka tja do Varne v kulturno in deloma tudi politično celoto za boj zoper gospodovalne Madžare (glej brošurico Janka grofa Draškovića). Kratek pregled tega vprašanja sem podal v nastopnem predavanju na Karlovi univerzi¹⁶ in v predavanju, ki sem ga imel najprej v Bratislavi »Myšlenka jihoslovanského sjednocení v minulosti«.¹⁷

Ilirsko ime je bilo opuščeno, ker se je izkazalo, da stari Ilirci niso bili Slované, in na Hrvatskem je bilo celó prepovedano, seveda brez uspeha; vendar je ta misel ostala živa in je imela pod jugoslovanskim imenom znaten uspeh zaradi delovanja škofa Strossmayerja. Slednji je ustanovil v Zagrebu tudi Jugoslovansko akademijo znanosti. Pri Srbih se je pač razvijal srbski nacionalizem, ki se je po za-
slugi srbske Omladine razvil v velesrbstvo, na hrvaški strani pa je oznanjeval dr. Ante Starčević narodno in politično velehrvaštvo. Obe misli sta se medsebojno bojevali, vendar sta na splošno zahtevali obe isto: zedinjenje Jugoslovánov, tako da sta se navsezadnje zblížali ob udeležbi

nekaterih madžarskih politikov proti Dunaju. O tem so mnogo govorili, pisali in razpravljali na raznih konferencah, v časopisih in časnikih. Pri tem se je pokazalo, da hočejo Slovenci ohraniti svojo individualnost, zato pa se kulturno, gospodarsko in politično zblížati s Srbi in Hrvati. Največjo dejavnost v tem duhu so razvijale srbskohrvatska koalicija, slovenska in hrvatska katoliška stranka, najdosledneje pa slovenski socialni demokrati, ki so močno poudarjali tudi balkansko gospodarsko celoto.

O vsem tem sem zbral natančne podatke, ki bi utegnili še dandanes rabiti vsakemu delavcu kot vodnik za študij, kako se je razvila misel jugoslovanskega političnega zedinjenja in kako je bila uresničena z ustanovitvijo bivše kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), za katero se je uporabljal v praktičnem življenju naziv Jugoslavija, ki je postal tudi uraden po diktatu bivšega kralja Aleksandra leta 1929.

Tako sem zbral za dr. Žolgerja najvažnejše gradivo in mu ga prepustil v prosto uporabo. Sam sem poudaril, da Avstro-Ogrska ne sme v jugoslovanskih deželah in na Balkanu voditi le negativno politiko, marveč tudi pozitivno, in da mora skrbeti predvsem za kulturni, gospodarski in politični dvig vseh Jugoslovancev. Ne vem, kaj in kako je iz mojega gradiva uporabil dr. Žolger. Kot prvi in poslednji jugoslovanski minister v Avstriji je imel za to še priložnost, vendar je bilo že prepozno, ker se je politični položaj spremenil, tako da dr. Žolger ni več mogel zastopati Jugoslovancev in je odstopil v maju 1918; sicer je mogel uporabiti svoje znanje in skušnje pozneje v službi nove Jugoslavije.

Moje študije o ljudski epiki Bosne in Hercegovine so ostale zaradi vojne nedokončane, toda v mojih predhodnih poročilih za dunajsko Akademijo so strnjena vsa moja opazovanja; neizrabljeni so pač ostali moji podatki o raznih pevcih in sploh gradivo, na katerem je temeljilo moje prikazovanje ljudske epike na važnem ozemlju. Nisem utegnil napisati dela o epiki v Bosni in Hercegovini, ki ga je od mene zahtevala l. 1918. dunajska Akademija; nisem namreč utegnil prepotovati za epiko posebno pomembnega dela de-

žele. To sem utegnil storiti šele l. 1930. in 1931. in moje rokopisno delo »Potovanje po sledovih srbsko-hrvatske ljudske epike 1930—1932« podaja vse obdelano gradivo s teh potovanj, tako da si lahko predstavljamo, kako bi bilo mogoče uporabiti ohranjeno gradivo o popotovanjih po severozahodni Bosni in Hercegovini iz let 1912—1913.

V Gradcu sem imel tudi priložnost, napisati poljudno-znanstvene razprave o razmerah pri južnih Slovanih. Bil je to zlasti članek o Hrvatih in Srbih,¹⁸ v katerem sem pojasnjeval jezikovno in narodnostno enotnost Srbohrvatov in razlagal njih različnost z zgodovinsko-političnim razvojem. Članek je bil prav primeren v času, ko se je pripravljalo jugoslovansko zedinjenje, in je bil preveden v podlistku zagrebskega Srbohrana, 1907 v Osijeku kot brošurica in ponatisnjevan med prvo svetovno vojno tudi v Severni Ameriki. V Münchenu sem na vabilo ondodne Visoke trgovske šole predaval dne 14. novembra 1913 o balkanskih Slovanih;¹⁹ tu sem na znanstveni podlagi razložil sedanje politične razmere in težnje. Za menoj je prosto predaval T. G. Masaryk o Makedoniji in ker svojega predavanja ni natisnil, ni seveda ostalo po njem pojasnilo, kako je gledal na vprašanje teoretično pred vojno in kako kot državnik po vojni.

Ko je Nemčija pripravljala vpad v Srbijo l. 1915., je izdala redakcija časopisa »Süddeutsche Monatshefte« v Münchenu posebno številko »Der Balkan« in pozvala mene, naj napišem informativen članek o srbski literaturi za zvezek, ki naj bi izšel septembra. Za takšen članek mi v tedanjih razmerah ni preostajalo dovolj časa, razen tega pa sem bil mnenja, da ne smem podajati le splošnih trditev, marveč jih moram tudi razložiti s podrobnostmi. Tako se je članek razrasel, in zato mi je uredništvo samo predložilo, da ga izda v brošurici.²⁰ Spričo razširjenega značaja članka ji je dalo uredništvo namesto naslova »Die serbische Literatur« primernejši naslov »Das serbische Geistesleben« in je poudarilo v svojem priporočilu spisa, da bo za večino čitateljev v njem vse novo. Spis zasluži vso pozornost zato, ker v njem povezujem svoje nazore s knjigami in članki najboljšega tedanjega srbskega literarnega zgodovinarja Jovana Skerlića.

ki je vodil protinemško politiko. Jaz sem si prizadeval, da bi pojasnil objektivno razvoj srbskega kulturnega življenja, zlasti od 18. stoletja dalje. Članek je ugajal zlasti poslednjemu avstro-ogrskega generalnemu konzulu v Lipskem, ogrskemu Srbu Joanovitsu, ki je cenil v njem to, da sem znal v tako kočljivem času kaj takšnega napisati. Ko sem ga ponovno prebral, sem si smel sam reči, da sem vlogo objektivnega obveščevalca izpolnil kolikor mogoče dobro.

Že pred Štrekljevo smrtjo sem premišljeval o njegovem nasledniku in si izbral za kandidata Rajka Nahtigala²¹ in Franceta Kidriča. Da bi mogla napisati potrebna znanstvena dela, sem ustanovil pri založniku Carlu Winterju v Heidelbergu serijo »Slavica«, kjer sta izšli deli R. Nahtigala o premikanju naglasa v ruščini²² in F. Kidriča o protestantskih cerkvenih redih pri Slovencih;²³ njuno izdajo je podprlo na mojo zahtevo ministrstvo za uk in bogočastje. Obe deli sta bili tik pred svetovno vojno že skoraj dotiskani, vendar sta izšli šele po njej. V uvodni besedi k I. zvezku »Slavic« sem poudaril potrebo, da bi zlasti profesorji in študenti v Avstriji, ki uporabljajo nemški jezik, z nemškimi publikacijami posredovali poznanje slovanskih narodov v zahodnoevropskem učenem svetu. Opozoril sem tudi na naraščajoči pomen slavističnih študij v Nemčiji in se pri tem lahko skliceval na ustanavljanje raznih inštitutov za študij Balkana in južnovzhodne Evrope, zlasti pa na znamenitega jezikoslovca K. Brugmanna.

Volitev Štrekljevega naslednika mi je povzročala velike skrbi. R. Nahtigal, ki je bil eno leto na študijah na Ruskem, je padel v nemilost pri V. Jagiću, tako da ga Jagić ni pustil niti za lektorja ruščine na univerzi in si je izbral dopisnika petrograjskega časnika »Novosti«, ki pa se je onemogočil, ker so študentje slovanske filologije zahtevali od njega pojasnil o stvareh, o katerih ni imel niti pojma. R. Nahtigal je živel po ženitvi v raznih težavah. Jaz sem vse to vedel; kljub temu sem se odločil za popotovanje na Dunaj in v dolgem razgovoru z Nahtigalom prišel do prepričanja, da je pravi kandidat za znanstveno delo v panogi staroslovenščine in v slovanskem primerjalnem jezikoslovju, tako da sem se odločil, predlagati ga na prvem mestu kot

primernege Štrekljevega naslednika. V komisiji si je sicer profesor Loserth, znan po delu »Die Reformation und Gegenreformation«, želel Kidriča, čigar delo mu je bilo tako blizu, vendar je navsezadnje zmagalo naziranje, da fakulteta potrebuje jezikoslovca in starofilologa, kakršen je bil Nahligal. Bil je res imenovan za izrednega profesorja in se je obnesel, kakor sem bil pričakoval, toda del svojega programa je izpolnil šele v poznejših letih, n. pr. z izdajo Sinajskega euhologija pri ljubljanski Akademiji znanosti.²⁴ Bilo mi je v veliko zadoščenje mojega življenja, da sem omogočil nadarjenemu slavistu znanstveno delo in ga mogel sploh ohraniti slovanski filologiji.

V Gradcu sem se seveda zanimal za slovenske kulturne zadeve, pomagal ustanavljati Zgodovinsko društvo v Mariboru ter ublaževati nasprotja med dušo društva, drugim urednikom njegovega »Časopisa za zgodovino in narodopisje« prof. F. Kovačičem in med prvim urednikom do XII. letnika, graškim gimnazijskim profesorjem A. Kaspretom. Mariborsko slovensko Zgodovinsko društvo in njegov časopis sta se pod vodstvom profesorja na bogoslovju F. Kovačiča razvijala prav uspešno; bil je ustanovljen tudi muzej, ki je kaj lepo uspeval.

Serijska »Slavica« se je obnesla, dasi ji kot praški profesor nisem utegnil posvečati posebne pozornosti in dasi sem založniku Winterju pogosteje predlagal spremembo urednika; on je pač zahteval, naj vztrajam, in tako je šele enajsta številka izšla v redakciji mojega učenca K. H. Meyerja, profesorja v Königsbergu. Tudi ime »Slavica« se je uveljavilo in našlo naslednika z »Byzantinoslovica« in »Germanoslavica«.

Na Dunaju se nisem oženil, dasi je bilo zato priložnosti dovolj; imel sem sicer lepe službe, toda vsako le v pogodbenem razmerju, tako da bi bila žena ostala brez pokojnine. V Gradcu je odpadla ta ovira in zato sem se odločil iskati življenjsko družico med Slovenkami. Takoj v letu svojega prihoda v Gradec sem se seznanil z Jelo, najstarejšo hčerko odvetnika dr. Josipa Sernca v Celju, ki je kot namestnik deželnega glavarja na Štajerskem ležal v nekem graškem sanatoriju.²⁵ Jeseni istega leta sem se bliže seznanil s svojo

izvoljenko na pevski slavnosti na Ptuj, in čez leto dni je postala moja žena (28. XI. 1903). Imel sem veliko srečo, kajti pridobil sem prijetno, modro in požrtvovalno življenjsko družico, izborni mater svojih otrok (treh sinov in ene hčerke), dobro gospodinjino in zastopnico slovenskega naroda, ki se je uveljavila med Nemci v Avstriji in v Nemčiji ter med Čehi in Slovani, zlasti Jugoslovani, v Pragi, kjer je izkazovala pravo slovansko pristrčno gostoljubnost zlasti jugoslovanskim študentom. Uspešno je delovala v Češkoslovaško-jugoslovanski ligi in bila predsednica Društva jugoslovanskih žen. Kako se je vživela v življenje češkega naroda, dokazuje na primer okoliščina, da jo je cenil slikar in zbiralec slovanskih narodnih pesmi Ludvik Kuba predvsem zato, ker je imela Čehe tako rada; to je teže že Moravanom, zlasti pa Slovakom.

Za moje znanstveno in družabno delo je imela veliko razumevanja. Ni si samo prizadevala, rešiti me vsakdanjih skrbi, ki bi me odvrčale od pravih delovnih nalog, ampak je tudi venomer skrbela, da bi mi moje delo na vse načine omogočala.

Ded moje žene po materini strani je bil v slovensko-hrvatski kulturni zgodovini pomembni dr. Štefan Kočevar iz Središča, trga na ogrsko-hrvatski meji; kot dunajski medicinec je pričakoval mnogo od Miklošiča ter bil sam prijatelj in podpornik ilirskega pesnika Stanka Vraza, posebno kot zdravnik v Podčetrtku na štajerski slovensko-hrvatski meji. Preselil se je v Celje, kjer je bil znan kot odličen zdravnik in velik dobrotnik ljudstva. Mnogo ljudi je zdravil zastonj in revežem je pogosto plačeval zdravila. Njegov pogreb, ki so se ga udeležili Slovenci, Hrvatje, Nemci in številna društva, je bil podoben romanju, tako priljubljen je bil daleč naokrog. Razen male hiše ni zapustil nobene premoženja. Svojemu narodnjaštvu je ostal zvest ter prevedel »Makrobiotiko« v slovenščino. Njegova prva žena je bila iz rodu von Eiselsberg, ki je dal svetu pomembnega dunajskega kirurga istega imena. Druga žena, baronica Kollerjeva, je bila iz stare, toda obubožane koroške plemiške družine. S prvo ženo je imel Kočevar eno hčerko, z drugo dva sina in tri hčerke, med njimi tudi mater moje žene.

Upal sem, da je v Kočevarjevi družini ostalo nekaj od literarne ostaline; in zares so jo hranili v nekem košu, ki pa je žal zginil.

Slovanska družba v Gradcu je bila po pretežni večini slovenska. Gradec je bil znan kot penzionopolis za višje častnike in uradnike, tako da so bili med Slovenci general, zdravniki generalnega štaba in svetniki višjega deželnega sodišča, za katere je imel Gradec meni nepojmljivo privlačnost. Upokojenci so bili v Gradcu svet zase ter so se delili na vojake in civiliste. V krasnem mestnem parku je imel sleherni višji vojaški dostojanstvenik svojega ptička, katerega je krmil. V tem pogledu so bili vojaki ljubosumni na civiliste in so se pritoževali, da tudi že civilisti krmijo ptičke. Večino slovenske družbe so sestavljali mali ljudje, pretežno rokodelci, obrtniki in mali trgovci. Slovenci so imeli svoje središče v Čitalnici, katere aktiven član sem postal za razliko od druge višje inteligence. O moji demokratičnosti se je pohvalno izrazil neki napredni nemški profesor na pravni fakulteti. Pri volitvah sem nekoč sestavil ves odbor in meni je navsezadnje preostalo mesto blagajnika, kateremu sem se vselej in povsod izogibal, toda v tem primeru sem ga moral po sili razmer prevzeti. V Čitalnici se je razvijalo precej živahno življenje z zabavami, gledališčem, ki je v njem igrala tudi moja žena, z godbo, petjem in plesom. Moja žena je tudi pogosto spremljala na klavir naše odlične violiniste iz Slovenije. Na domovino so me spominjala tudi miklavževanja za slovenske otroke. Slovenci so bili v družbi v zaslombo tudi drugim Slovanom, predvsem Hrvatom in Srbom; na raznih plesnih prireditvah je imela moja žena kot mlada garde-dama pod svojim varstvom celo vrsto slovenskih, hrvatskih in srbskih dijakinj, katerih kavalirji nikoli niso marali končati zabave, tako da sem nekoč prišel domov približno ob šesti uri zjutraj. Med dijakinjami, ki so obiskovale naše zabave, je bila tudi neka Rusinja s španskim imenom in španskega rodu. Bila je takšna dama, da je imela s seboj tudi svojo družabnico (kompanjonko); njena prijateljica je bila Poljakinja iz Sibirije. Obe sta študirali prirodoslovje. Nekoč sta opravljali izpit pri znamenitem zoologu Graffu; slednji jima je zastavljal tako lahka vprašanja, da sta mu

odkritosrčno povedali: »Gospod profesor, vi naju, kakor se zdi, ne jemljete resno.« Graff je to pripovedoval kot posebnost, da sta se dijakinji pri izpitu pritoževali proti prelahkim vprašanjem.

¹ Glej moje Rozprave z oboru slovanske filologie, str. 262—402.

² Glej moje Rozprave I, str. 425—438.

³ Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami, Etnolog, Ljubljana III., sep. 1—54, tudi Rozprave z oboru slovanskega národopisu (Práce Slovanského ústavu v Praze, zv. 21.) Praga 1947, str. 135—188. Tamkaj sem opisal tudi zgodovino celotnega podjetja.

⁴ Vzgojitelj grofovega sina je bil Ceh.

⁵ Tako n. pr. je Schönbach spremenil v kazalu ime neke dalmatinske Hrvatice iz Ivka v Johanna, kar niti ni bilo pravilno.

⁶ Stari tradicionalni Triglav, radikalni Tabor, kateremu je neki gostilničar odpovedal sobo, ker so člani premalo pili, in katoliški Kres.

⁷ Zur Kritik der Geschichte der älteren südslavischen Literaturen. An die Leser des »Archivs für slavische Philologie«. Ljubljana 1911, 1—36. Dodatek: Nachtrag zur Broschüre: Zur Kritik der älteren südslavischen Literaturen. Allgemeines Literaturblatt, Dunaj XX., št. 13, 413—414 in sep., št. 16, str. 509—510.

⁸ Archiv f. sl. Phil. 38 (1906), 351—385. Češki prevod gl. moje Rozprave z oboru slovan. národopisu, str. 66—105.

⁹ Die Volksepik der bosnischen Mohammedaner: a) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, Berlin 1909, 13—30; b) Izvleček iz »Volksepik der bosnischen Mohammedaner«: Chronik des Wiener Goethe-Vereins XX, 36—37.

¹⁰ Das Grab als Tisch. »Wörter und Sachen« II, 1910, fol. 79 do 160. Češki prevod gl. moje »Rozprave z oboru slov. národopisu«, 1947, str. 215—328. S slikami.

¹¹ Die Schröpfköpfe bei den Slaven. Slavisch baňa, baňka, lat. balnea. Wörter u. Sachen V, fol. 1—42.

¹² Zur Geschichte der Heugabel (slavisch vidly). Wörter u. Sachen, XII, 1929, fol. 316—341.

¹³ Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner. Sitzungsberichte der kais. Akad. der Wiss. in Wien, Phil.-hist. Kl., 173. zv., 3. Abhandlung, str. 1—52.

¹⁴ Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina im J. 1913. (Poročilo o potovanju za proučevanjem.)

Sitzungsberichte der k. A. d. W. i. W. Phil.-hist. Kl. 176., 2. Abhandlung, str. 1—50.

¹⁵ Gl. o tem poročilo v Mitteilungen der Phonogrammarchivskommission Nr. 30, 37.

¹⁶ O předchůdcích illyrismu (Sjednocení Jihoslovanů), Nové Atheneum II, 1920, str. 97—109.

¹⁷ Slovanský přehled 19., št. 1, 1927, s. 1—12. Ponatisnjeno tudi v mojih »Rozpravah« str. 539—552.

¹⁸ Kroaten und Serben. Österreichische Rundschau IX, 15, XII, 1906, str. 235—248.

¹⁹ Die Balkanslaven. Veröffentlichungen der Handelshochschule München. III. Die Balkanfrage II, 1914, str. 21—46.

²⁰ Das serbische Geistesleben. Lipsko-München 1916, str. 52.

²¹ Nemški se je pisal Nachtigall.

²² R. Nachtigall, Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten. (Slavica VII.), Heidelberg 1922, str. VIII + 300.

²³ Fr. Kidrič, Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert (Slavica I.), Heidelberg 1919, str. XVIII + 158.

²⁴ Euchologium Sinaiticum I, II, Ljubljana 1941, 1942.

²⁵ Josip Sernec, Spomini, Ljubljana 1927, 110.

VII. Lipsko

Moje znanstveno delovanje je vzbudilo zgodaj pozornost. Na ločnici stoletij sem bil predložen za profesorja na katoliški univerzi v Freiburgu v Švici, kjer pa so odločujoči krogi potrebovali in hoteli imeti Poljaka. Leta 1911. sem bil predložen na prvem mestu kot resen kandidat za rednega profesorja slovanske filologije v Breslauu (Wrocław), in indogermanski arheolog O. Schrader je bil prav radoveden, ali bo pruska sraka (t. j. referent za visoke šole Elster) krožila nad Gradcem. Vendar je to mesto dosegel zelo mladi sin profesorja Dielsa, ki je bil v predlogu označen na 3. mestu kot »eine entfernte Hoffnung«, kakor mi je pisal prof. Berneker. Na Dunaju so mi očitali, da se nisem potegoval za Dunaj, kar je držalo, saj nisem maral vzbujati vtisa, da se pulim za Jagićevo nasledstvo.

Tudi drugi vzroki so povzročili, da nisem prišel v pošt. Naravna in stvarna rešitev bi bila: Vondrák za staroslovenščino in primerjalno jezikoslovje, jaz za preostalo slovansko filologijo in zgodovino slovanskih literatur, ki so ostale na Dunaju brez zastopnika. Jagiću se je posrečilo, spraviti na mesto splošne slavistike svojega zeta M. Rešetarja, izbornega strokovnjaka za srbskohrvatski jezik in njegovo starejše slovstvo. Minister za uk grof Stürgkh je to pojasnil nekemu graškemu prijatelju, katerega sem jaz uspešno podpiral pri njegovem rektoratu, takole: »Saj vendar ne moremo starega gospoda ločiti od njegovega zeta.« Po vojni je kljub temu Jagić ostal na Dunaju in njegov zet Rešetar se je preselil v Zagreb, kjer bi bil mogel tudi Jagić zaključiti svojo znanstveno dejavnost, ki jo je bil tamkaj pričel.¹

Največje zadoščenje za to, da nisem prišel na Dunaj, je bil moj poziv v Lipsko ob koncu l. 1916. Sam na Lipsko nikdar nisem pomišljal in sem si kupil z doto svoje žene

vilo v Gradcu (na Rosenbergu) prav na dan pred smrtjo A. Leskiena, za čigar naslednika me je poklicala ondotna filozofska fakulteta.² Kakor mi je pisal Brugmann, Leskienov prijatelj in referent komisije, sva bila v predlogu imenovana unico loco (na edinem mestu, o. p.) Berneker in jaz. Vendar je bil predlog izražen tako, da so računali v prvi vrste z menoj. Berneker si je dal izboljšati svoj položaj v Münchenu in je odklonil mesto v Lipskem na način, ki se visokošolskemu referentu v Dresdenu ni več zdel »fair«. Tako sem ostal edini kandidat, s katerim so razpravljali prav resno. Ko sem se 25. januarja 1917. oglasil v Lipskem in potem v Dresdenu, je bila dogovorjena plača 12.000 mark in razen tega 2000 mark kot nadomestilo za kolegnino (kolegnina od ure je znašala 8 mark), katere bom imel razmeroma malo; poleg tega je bilo nekaj sto mark položajnega dodatka. Ko sem se v Gradcu obotavljal sprejeti mesto, mi je bila plača brzojavno povišana na 13.000 mark, pri čemer je bila velikega pomena moja želja, da bi mogel vsako leto potovati z rod-bino v domovino. Ta plača je bila sorazmerno visoka, kajti ustanovitelj lipske lingvistične šole primerjalni jezikoslovec Brugmann je imel le 9000 mark letne plače; le-to je sicer dosegel razmeroma zgodaj, vendar mu ni bila povišana s pozivom na drugo univerzo, saj jih zanj ni bilo mnogo na izbiri.

Študijska knjižnica Ptuj

Moja plača je bila, žal, sijajna le navidezno, v resnici sem izhajal s svojimi prejemki teže kot pozneje ob približno enakih pogojih v Pragi. Zaradi pravične primerjave nemških in avstrijskih univerzitetnih razmer moramo upoštevati, da je bilo življenje v Nemčiji za eno tretjino dražje kot na Češkem,³ kar so pač pozabljali, ko so klicali profesorje iz Nemčije. Tamkaj sem moral živeti drago življenje, imeti veliko in drago stanovanje, kajti v Nemčiji si bolje stanoval in na Češkem bolje živel. Stanovanje v Mozartovi ulici nasproti Gewandhausa, t. j. koncertnega doma v Lipskem, je štelo sedem sob; med njimi je bila jedilnica tako velika, da sem lahko prirejal večerje tudi za 24 oseb. Malo so mislili tudi na to, da so se vsako četrletje morali plačevati visoki davki, pri katerih ni bilo nikakršnih olajšav, kakor so veljale za uradnike v Avstriji. Tudi razmeroma visok kato-

liški »Kultussteuer« je pobiral magistrat; tako sem imel priložnost premišljevali o tem, zakaj so bili v Gradcu največji nasprotniki gibanja »proč od Rima« stari protestanti, ki so morali plačevati nove vikarje in propagandna sredstva.

Mesto v Lipskem sem rad sprejel, ker je ustrezalo mojim pojmom o slovanski filologiji in težnjam, da bi se širila zlasti v Nemčiji, klasični deželi raznih filologij.

Dne 17. aprila sem nastopil svojo službo; tako sem stanoval v graški vili le četrto leto. Prva moja naloga v Lipskem je bilo nastopno predavanje, po katerem je profesor šele postal polnopraven član fakultete; dokler ni opravil tega predavanja, je bil le professor designatus. Po ocenitvi velikih zaslug svojega prednika A. Leskiena sem spregovoril o slovanski filologiji v Nemčiji in poudaril zahtevo, naj bi se slavistični študij v Nemčiji bolj gojil. Isto predavanje sem izdal pozneje razširjeno.⁴ Na takšno nastopno predavanje so prihajali profesorji tudi z drugih fakultet, celo z medicinske, da bi si ogledali novega kolego. Tudi v tem se je kazala univerza kot samosvoja korporacija.

Otroke sem izvzel iz sprejema tujega državljanstva, da bi jim bila dana možnost uveljaviti se v domovini ali v stari Avstriji. Po preobratu je bila ta izjema zelo dobrodošla, ker sem mogel za otroke optirati jugoslovansko državljanstvo, zaradi česar sem se moral odpovedati češkoslovaškemu prispevku (dokladi, o. p.) za vzgojo otrok. Vzgojil sem tri sinove, ki so se po študiju na Češkoslovaškem prav dobro izkazali v Ljubljani, in hčerko, poznejšo ženo jugoslovanskega diplomata dr. Rafa Arnerija. Najmlajši sin Stanko (Stanislav), arhitekt, je padel l. 1943. kot partizan v jugoslovanski osvobodilni vojski. Za časa sestave teh spominov je bil najstarejši sin Vladimir dolgoleten državni docent za finančno vedo na univerzi v Ljubljani in je opravljal funkcijo rednega profesorja, tako da je izpraševal tudi na rigorozih. Predlog za profesorja med vojno ni bil izvršen, temveč šele po osvoboditvi Jugoslavije. Drugi sin Ivo je poleg štirih drugih šefov šef pravnega oddelka Trboveljske premogokopne družbe (TPD), ki ima največje premogovnike v Jugoslaviji; ti so bili podržavljeni.

V Lipskem sem žele doumel, kaj je to Imperatoren- und Professorenwahnsinn (cesarska in profesorska blaznost, o. p.); starodavna univerza je imela 59 rednih profesorjev, izmed njih 42 na filozofski fakulteti. Kar je bila drugod celotna visoka poljedelska šola, je predstavljal v Lipskem en sam profesor na filozofski fakulteti, ki je imel velik inštitut z različnimi honorarnimi in izrednimi profesorji, docenti in asistenti. Predavanja o prirodnoslovnih in drugih predmetih so poslušali agronomi pri ustreznih splošnih strokovnjakih. V mojih časih so razpravljali tudi o pričlenitvi Veterinarsko-medicinske fakultete k univerzi. Na nekaterih univerzah so imeli za poljedelstvo že tri stolice. K filozofski fakulteti sta se šteli tudi narodno gospodarstvo in finančna veda.

Vrsta profesorjev ni imela med vojno zaželenega slušateljstva, toda meni se je posrečilo, da sem imel n. pr. v seminarju v nekem semestru sedem slušateljev, medtem ko slayni germanist E. Sievers ni maral opravljati vaj le za dva slušatelja. Seveda so smeli pri meni študentje predavati v seminarju in izdelovati doktorske disertacije po svojem znanju in željah, n. pr. iz zgodovine starejših ruskih davkov ali o Križaniću. Med slušatelji sta se pojavila takoj po brestlitovskem miru dva nemška narodna gospodarja iz Rusije, ki sta poslušala vsa moja predavanja in vaje. Ko sem nekoč takšnega ruskonemškega slušatelja iz Moskve vprašal, čemu obiskuje vsa moja predavanja, mi je odgovoril: »Gospod profesor, mene vse to močno zanima; jaz sem se v Rusiji čudil marsičemu, kar sem opazoval, sedaj pa to razumem.« Takšen človek je bil res primeren za kako vodilno mesto na Ruskem, in tako je Nemčija pridobivala odlične moči za svoje gospodarske interese na slovanskem Vzhodu.

Spominjam se nekega važnega dogodka. Preprečil sem sprejetje disertacije o bolgarski ljudski glasbi. Kandidat je napisal preobširen uvod, v katerem sem mogel po jeziku jasno razlikovati, kaj je njegovega in kaj prepisano. Svoje nezaupanje do njega sem raztegnil tudi na stvarno plat ter dokazal s študijem razprav o bolgarski ljudski glasbi, meni povsem tujem predmetu, da je kandidat tudi stvarna dognanja prepisal. Slavnega muzikologa Riemanna je razveselila disertacija iz njemu neznanega sveta in jo je rad

sprejel, toda moja recenzija, katere se je zaradi Riemannove pomembnosti dekan prestrašil, mu je dala povod, da je umaknil svoje mnenje. Tako sem obvaroval lipsko univerzo škandala, da bi bila sprejela plagiat, kakršnih je bilo več, tako da so univerze razglašale v »Literarisches Zentralblatt« takšne doktorate za neveljavne.

Predavanja in vaje sem opravljal po krajevnih potrebah, tako na pr. sem predaval »Die Fernwirkungen der Reformation«. Svoj prvi seminar o srbskohrvatski ljudski pesmi sem pričel z enim učencem, narodnim gospodarjem Alex. Hoffmannom, ki se ni mogel prav nikjer zasidrati s svojo stroko, odkar mu je bil umrl njegov profesor. Tedaj se je v Lipskem ustanavljal Osteuropa- und Islam-Institut in je bil ta učenec prav dobrodošel kot narodni gospodar za Vzhod; kmalu je postal docent, potem profesor na tehniki v Karlsruheju in po kratkem času se je vrnil v Lipsko kot reden profesor za narodno gospodarstvo. Tako sem v Nemčiji zapustil učenca, ki ni bil iz moje stroke.

Pravi učenec je bil K. H. Meyer, klasični filolog, ki se je hotel habilitirati pri Brugmannu, toda slednji ga je bil opozoril, da nima večjega upanja, in ga je poslal k meni s predpostavko, da čaka slovansko filologijo večji pomen v bodočnosti. Z marljivim študijem je pridobil K. H. Meyer bogato znanje iz slovanskega jezikoslovja in z njim povezanih predmetov, tako da je E. Sievers računal s tem, da si bo fakulteta z njim za silo pomagala po mojem odhodu. Vendar jaz nisem mislil le na svojega častivrednega in meni ljubečega učenca in sem bil mnenja, da zahteva stolica za slovansko filologijo v Lipskem, prejšnja stolica za slovanske jezike, popolnega slavista, in sem predložil, razen dveh nordijskih slavistov, s katerima sicer niso resno računali, Maxa Vasmerja, v Petrogradu vzgojenega Nemca, ki je obvladal popolnoma ruski in poljski jezik ter imel za seboj že znanstvena dela, ki so zaslužila pozornost. Bil je poklican z univerze Derpti na Estonskem, kamor je prešel iz Rusije za ruske revolucije kot univerzitetni profesor. Da sem ravnal pravilno, je dokazoval poznejši poziv M. Vasmerja v Berlin, kjer je razvijal kot aktiven član Pruske akademije znatno znanstveno, organizatorično in izdajateljsko delavnost

kot urednik novega slavističnega časopisa »Zeitschrift für slavische Philologie«, ki je nadomestil v nemški znanosti Jagićev Archiv.

Profesorji v Lipskem so dosegali svoja mesta potem, ko so odslужili več let na drugih univerzah, kjer so se morali izkazati z znanstvenimi deli. Imel sem v Lipskem kolege, ki so bili prej na štirih in celo petih univerzah; med njimi so bili profesorji iz vse Nemčije; med 42 filozofi je bilo 8 Avstrijcev, 1 Alzačan, več njih iz baltskih dežel in 1 Norvežan. S Saksonskega samega je bil le en redni profesor filozofske fakultete, drugi je nastopil šele v mojih časih; odlični strokovnjak za saksonsko zgodovino je bil le izreden profesor. Noben docent ali profesor ni mogel napredovati v Lipskem, marveč je moral biti pozvan na drugo univerzo, z nje pa se je lahko vrnil po enem letu ali semestru. To je bilo odlično sredstvo proti »domači vzreji« (Inzucht).

Profesorski zbor je bil resnična celota in vsak novoimenovani profesor je moral obiskati svoje kolege z ženo, profesorje drugih fakultet pa sam. Vsak profesor iste fakultete je moral povabiti novega kolego z ženo na večerjo, in umljivo je, da je moral slednji vabilo tudi vrniti. To se je imenovalo »sich durch die Fakultät durchfressen«, kar je bilo proti koncu svetovne vojne že težavno, pa se je varovalo vsaj zaradi oblike. Po takšnem seznanjenju si je smel profesor izbirati svoje goste za nadaljnje pogostitve, tako da so se ustvarjale določene skupine. To je terjalo, da imej univerzitetni profesor neko premoženje, in tega jim je dajala kolegnina; tako je n. pr. imel slaven civilist Wach 50.000 do 60.000 mark letno. Zato pa so morali opravljati profesorji svoja predavanja v redu, kajti študent, ki je plačal 8 mark kolegnine od vsake (vpisane tedenske ure, o. p.) ure, je hotel za to tudi kaj imeti. Ko sem hotel nekoč že 2. avgusta kot zadnjega dne predavanj odpotovati, sem se dogovoril s slušatelji, da bom opravil svoje poslednje predavanje že 30. julija. Vsak profesor je imel tudi enkrat tedensko svojo »Sprechstunde«, ko je sprejemal svoje učence, večinoma na stanovanju.

Za rektorje so volili v Nemčiji po navadi najpremožnejše profesorje, ki so imeli sredstva za reprezentacijo. V stari

Avstriji in tudi na Češkem univerzitetni profesor ni imel ustreznega socialnega položaja, tudi zato ne, ker so se rektor in dekanii dali vabiti na razne kraje, ni jim pa sploh prišlo na misel, da morajo tudi sami dostojno predstavljati svoje visoke šole. Ko sem obiskal nekega protestantskega teologa, se je poslavljaj od mene z besedami: »Vašo gospo že poznam«; jaz sem ga začudeno vprašal, od kod, on pa mi je odgovoril kratko: »Von der guten Küche«.

Profesorji so se tudi mnogo shajali. V glavnem univerzitetnem poslopju so imeli trosobno zbornico, eno sobo celó s palmami, tako da sem po vsakem predavanju govoril z drugimi filologi, zgodovinarji, pravniki in teologi. To je bila zares univerza kot velika skupina izbranih duhov. V Pragi sem potem najbolj čutil to razliko, kajti vsak profesor se je zatekal v svojo kamrico, in zaman sem si prizadeval, da bi se ustvarilo skupno mesto za obiske vsaj v zbornici.

Kakor je bilo videti, mi niso nič kaj ugajale razmere na lipski univerzi, zlasti ne visoka starost mnogih profesorjev; v Nemčiji je človek, kakor mi je pisal Brugmann, da bi me pridobil za Lipsko, tako dolgo profesor, dokler ga ne odnesejo na pokopališče. Predvsem je bila medicinska fakulteta prava gerusia (zbor starcev — o. p.) sivih in belih starcev, in so jo imenovali »die schlafende Fakultät«, ker je neki profesor, baje psihiater, zaspal med predavanjem. Zato se je v Lipskem še utrdilo moje prepričanje, da je bila septuaginta⁶ stare Avstrije, ki je veljala v Nemčiji za strašilo, prava sreča za znanost. Po revoluciji je padla tudi ta trdnjava in številni profesorji, ki so že sivi ali beli čakali na ordinariate, so bili povišani in imenovani so bili razni izredni profesorji.

Pozivanje novih profesorjev se je opravljalo z veliko opreznostjo in temeljitostjo; o vseh zadevah morebitnega kandidata se je fakulteta v mnogočlanskih komisijah strogo informirala. O enem samem kandidatu so brali v komisiji do dvajset dopisov. Sam sem bil član skoraj vseh filoloških komisij in v eni sem imel odločilno vlogo. Po Brugmannovi smrti so hoteli klasični filologi, katerim se ni ljubilo predavati o slovnici, poklicati z Dunaja P. Kretschmerja, urednika časopisa »Glotta«, ki je imel nalogo povezovati klasično znanost s primerjalnim jezikoslovjem. Ta smer je imela tudi

večino med fakultetnimi filologi, toda jaz sem odločno zagovarjal mnenje, da je treba varovati tradicijo in pozvati učenca in sodelavca umrlega profesorja, v tem primeru W. Streitherga; v devetčlanski komisiji sem bil jeziček na tehtnici. V komisiji se je izcimil hud spor, tako da je dekan, klasični filolog Bethe, izrekel Sieversu opomin za izrek »naj klasični filologi opravljajo svojo dolžnost«. Pred cerkvijo, ki je stala poleg pisarne filozofske fakultete, je klical Sievers: »Murko ima prav, da potrebujemo jezikoslovca, ki bo nad nami vsemi!« V fakulteti je pridobilo to mnenje večino, zlasti po zaslugi prirodnoslovcev, katerim so bili vsi moji razlogi in s katerimi sem imel dobre zveze, posebej še od sobotnih izletov v okolico Lipskega. Tako je postal Streitherg navsezadnje profesor za primerjalno jezikoslovje v Lipskem.

Na Lipsko hranim neki spomin, ki je značilen za nemški red. Nekoč so me naprosili slušatelji za spremembo ur, ki jih je imel v istem prostoru drug — izreden — profesor. To sem naznanil pedelu, ki je imel v tem nadstropju službo. Slednji mi je kratko odgovoril: »Tako, gospod profesor, Vi si želite isti prostor ob teh urah? To bom že sam uredil.« V Avstriji bi se bil prišel sam redni profesor k svojemu izrednemu kolegi opravičevati in pogajati, da se ure prestavijo. V Lipskem je šel pedel naravnost k izrednemu profesorju in mu povedal, da si želi iste prostore redni profesor, ter ga je pozval, naj si išče druge! Drugod v Lipskem se je uveljavljala takšna hierarhija po starosti. Ko sem obiskal pravnikaromanista Koschakerja, ki je bil nekaj časa v Pragi, mi je rekel, da si pravkar izbira ure, ki so mu bile ostale kot najmlajšemu članu fakultete; sicer je to neudobno, toda nekoč bo tudi njemu dobrodošlo.

Za mojega bivanja se je delila filozofska fakulteta na filozofsko in prirodnoslovno, vendar je ostal en sam dekan. V Lipskem se niso mogli sporazumeti filologi in zgodovinarji; prirodnoslovci, ki so imeli svoje inštitute drug poleg drugega, so bili med sabo složni in so si dajali svoje predloge od fakultete le potrjevati. Jaz sem to prednost pripisoval predstavnikom pozitivnih znanosti in sem bil v Pragi hudo razočaran ob poročilu, da so razdelitev enotne filozofske fakultete izzvali prirodnoslovci in matematiki, ki so si

bili tako v laseh, da se je neko poslopje z njihovimi inštituti na Karlovu imenovalo »dům u sedmi bláznů«, kar je razlagal v moji navzočnosti visokošolski referent ministru za šolstvo Habrmanu, češ da tako pravijo poslopju, katero sta nedavno obiskala.

Lipsko je imelo svojo Učeno družbo, ki je bila že za mojega bivanja preoblikovana v Saksonsko akademijo znanosti in je delovala blagodejno predvsem s tem, da je omogočala izdajanje čisto znanstvenih del. Redni član, ki je odšel na drugo univerzo, je ostal zunanji član. Takšnih akademij je bilo v Nemčiji več in so pomagale ustvariti njeno znanstveno moč doma kakor tudi v tujini.

Posebnost je bila v Lipskem devetčlanska znanstvena družba kneza Jablonowskega (Fürstlich Jablonowskische Gesellschaft). Josef Aleksander knez Jablonowski (rojen 1711) je potekal iz znamenitega poljskega rodu in se je izselil za težkih političnih razmer v svoji domovini v Lipsko, kjer je imel v času, ko so bili saksonski volilni knezi poljski kralji, živahne zveze zlasti z znanstvenimi univerzitetnimi krogi. V Lipskem je ustanovil l. 1774. družbo s svojim imenom za podpiranje znanstvenega dela. Posebne omembe zaslužijo vezi kneza Jablonowskega z astronomijo. Že njegov oče je zapustil astronomsko delo in je l. 1755. naprosil papeža Benedikta XIV., naj bi izločil Kopernikov spis o gibanju Zemlje iz seznama prepovedanih knjig, z utemeljitvijo, da nazori prodornega raziskovalca niso branili ne njemu ne očetu, da ne bi ostala dobra katoličana. Leta 1758. je zmagal s svojim predlogom in postavil odličnemu astronomu spomenik v Torunji. Njegova znanstvena družba je bila denarno tako dobro preskrbljena, da je še l. 1920. mogla razpisati tri znatne znanstvene nagrade po 1500 mark za zgodovinsko-filološke naloge, tri za matematične naloge (vsaka izmed nagrad po 2000 mark) in tri za narodnogospodarske naloge (vsaka nagrada tudi 2000 mark). Dela so smela biti pisana latinski, francoski ali nemški. Sam sem določil kot nalogo »Die landschaftlichen und mundartlichen Grundlagen der polnischen Schriftsprache«. Nagrado je prejel A. Brückner za že prej pripravljeno knjigo, vendar knjiga ni povsem ustrezala zastavljeni nalogi. Nekega spominskega dne v letu

naj bi Družba priredila celó slavnostni obed, toda slednji se je med vojno seveda skrčil na popoldanski čaj. Vsa Družba pa je pričevala, kako so poljski veleposestniki uporabljali dohodek od svojega premoženja za mecenstvo na tuji zemlji.

Lipsko je zaslovelo po svojih seminarjih in znanstvenih zavodih (inštitutih). Razlika med njimi ni bila vselej jasna in na filozofski fakulteti so bili seminarji dejansko organizacije za vaje, inštituti pa so imeli knjižnice in znanstvena pomagala. Nekateri izmed teh seminarjev in inštitutov so bili prav bogati, n. pr. germanistični inštitut pod vodstvom E. Sieversa je imel v mojih časih nad 20.000 knjig. Knjige so se nakupovale pretežno iz prispevkov samih obiskovalcev inštituta. Lipsko je imelo že tedaj poleg filozofskega in psihološkega ter inštituta »für Unterricht, Erziehung und Jugendkunde« različne pedagoške seminarje in inštitut za sociologijo, česar drugeje še niso šteli med znani. Posebnost je bil Institut für Kultur- und Universalgeschichte, ki je imel prav bogato knjižnico v velikih prostorih in je bil dostopen obiskovalcem tja do 10. ure zvečer. Drugi inštituti so bili nekaj ur na dan manj odprti, toda priložnost za znanstveno delo ves dan in pozno zvečer je ostala ohranjena.

Slavistika je imela svoj sedež v »Združenih jezikoslovnih inštitutih«, ki so obsegali indogermanski, indijski, slavistični in baltski inštitut. Iz tega je videti, kako je bila slavistika tudi še v mojih časih privesek primerjalnega jezikoslovja; jaz sem sicer skrbel za izdatno obogatitev slovanske knjižnice, vendar se za svojega kratkega bivanja še nisem odločil za predlog, da bi se slovanski inštitut osamosvojil. Skupen knjižničar je bil docent za indologijo; ta je služboval kot pravnik na državnem tožilstvu ter kradel knjige in druge stvari iz indološkega inštituta. Ni bilo lahko zasledovati takšnega sumljivega gospoda, ki je izvedel vse naravnost na državnem tožilstvu, toda ko je Windischev naslednik profesor Hertel pričel dokazovati, da asistent krade knjige, sem ga odstranil neopaženo, »in unauffälliger Weise«, kakor sem pozneje sporočil na njegovo vprašanje lipskemu sodišču. Šele po mojem odhodu je to nevzdržno stanje prišlo na dan in ob

prihodu preiskovalne komisije v njegovo stanovanje se je docent ustrelil.

V mojih časih in ob moji udeležbi je bil ustanovljen tudi »Osteuropa- und Islam-Institut« s prav obsežnim programom v duhu tedanjih političnih zamisli. Tako sem imel priložnost, spoznavati delovanje starih inštitutov in ustvaritev novega sodobnega inštituta, kar mi je pozneje koristilo v Pragi pri organizaciji enotnega slovanskega seminarja in slavističnih študij. Obsežno gradivo o ustanavljanju Inštituta za vzhodno Evropo in Islam sem izročil v Pragi državnemu tajniku v ministrstvu za šolstvo in prosveto profesorju Drtini, da bi ga uporabili pri ustanavljanju Slovanskega inštituta, vendar ne vem, ali se je tako zgodilo; gradivo mi je bilo vrnjeno in je ohranjeno v moji ostalini.

Profesorji so imeli priložnost za izdajanje publikacij pri raznih pomembnih založnikih v Lipskem, kjer je bila osredotočena nemška trgovina s knjigami in časopisi in kjer so bili tudi največji antikvariati. Med založništvom in učenim svetom so bili dolgo tesni stiki, toda v mojih časih so že bili pretrgani, kajti nekaterim založbam so očitali čezmerno izrabljanje od njih izdanih znanstvenih del. Za pridobivanje takih del so skrbeli zlasti pri profesorjih in docentih razni založniki sami ali pa njihovi uradniki ne le pismeno, marveč tudi z osebnimi obiski. Pri meni samem je naročil zastopnik Teubnerjeve založbe izbor iz srbske, pravilneje rečeno srbsko-hrvatske ljudske poezije, toda jaz sem ga predolgo pripravljal, tako da je stvar propadla zaradi drugega, zlasti predavateljskega dela; razen tega sem l. 1918. potoval po Lužici in l. 1919. obiskal vse kraje v južni Nemčiji, v katerih so delovali jugoslovanski protestanti. Na zadnjem potovanju sem zbral nekatera dognanja, ki so bila dobrodošla mojemu delu »Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven«⁶ in obilo slikovnega in drugega gradiva o toriščih jugoslovanskih protestantov, vendar nisem utegnil uporabiti tega gradiva v poljudnoznanstvene namene, in se hrani v moji ostalini.⁷

V Lipskem sem le obdelal svoja poročila o srbski in hrvatski ljudski epiki ter jih dopolnil z nekaterimi primerjalnimi opazkami.⁸ O tem predmetu sem najprej predaval v

lipskem »Neuphilologenverein«. Profesor Philipp August Becker, izboren poznavalec starofrancoske epike, mi je rekel: »Če bi bili vi pred petdesetimi leti o tem takole predavali, bi vas bili proglasili za norca.«

V Lipskem sem brez posebnih spoznanj preživel revolucijo po svetovni vojni. Spominjam se zlasti, da smo v času, ko je prehajala vladna oblast v nove roke, nakupovali v tržnici zelenjavo, ki smo jo odvažali na močnejšem otroškem vozičku. Poznejši boji med državno obrambo (Reichswehr) in revolucionarnimi socialisti so se odigrali v naši najbližji okolici. V marcu 1919 sta se pripeljala na velesejem iz Prage dva slovenska študenta, ki sta bila v kavarni »Merkur« priči, kako je Reichswehr z rotovškega stolpa pomotoma napadla avto z vojakmi istega prepričanja. Na večerjo k nam nista mogla priti, ker so bili v sosednji ulici boji. Nemci, zlasti vojaški kolegi, so bili prepričani, da Nemčija ni bila premagana, marveč da je bila napadena z bodalom od zadaj. Sam o tem, kar se je dogajalo v Nemčiji, nisem vedel ničesar razen tega, kar sem bral v časnikih, in šele na popotovanju po Lužici sem naletel na ljudi revolucionarnega prepričanja, ki so zlasti očitali potratno življenje mornariškim častnikom v Kielu.

Na univerzi se z revolucijo ni mnogo spremenilo. Omembe vredno je samo to, kako je prišel novi minister za šolstvo, bivši štukater, v Lipsko, da bi se s profesorji pogajal o zahtevah modernih filologov na tehniki v Dresdenu, naj bi se povečal ugled njihovih stolic tako, da bi se jim poverili tudi državni izpiti za učitelje na srednjih šolah. Po nekajurni debati je izjavil minister, da se ne da nič spremeniti, ker priznava, da sedanje stanje ustreza razmeram in tradicijam. Tako so se univerzitetni profesorji dobro razumeli s socialnodemokratskim delavcem, ne pa z njegovim demokratskim naslednikom, ravnateljem učiteljskega zavoda (učiteljskega) so bili urejeni po vzgledu bogoslovnih seminarjev in tudi njihovi slušatelji so bili omejeni v izbiri drugega poklica ali v prehodu na drugo šolo. Tukaj je tudi tičal prvotni vzrok, da so zahtevali pravico obiskovati univerze, kar se je pozneje ponavljalo na Češkem, vendar tu ne glede na prvotni motiv posebnih nemških razmer.

K mojim zanimivim spominom spada še to, da v Nemčiji ni bilo osnovne šole za vse otroke, marveč posebna Bürgerschule za otroke boljših stanov. Ko smo po revoluciji opozarjali, da deluje v Avstriji že petdeset let osnovna šola za vse otroke, se je izrazil E. Sievers nasproti moji ženi, da to ni prav, kajti »der Dreck zieht immer hinunter«.

Tudi srednje šole v Avstriji so bile boljše kot v Nemčiji, kar so priznavali celó nekateri rajhovski profesorji v avstrijski službi, n. pr. v Pragi anatom Rabl, Virchowov zet. Po izvedbi reform v srednjem šolstvu, predvsem Exnerjevih in Bonitzevih za ministra grofa Thuna, so v Avstriji bolj gojili realije in tudi študij klasicizma je pridobil ob tej prilžnosti. V Nemčiji se je klasicizem držal mnogo trdneje in posledice tega so šle tako daleč, da je bila v šolskih redih določba, da se n. pr. velikonočne počitnice pričenjajo po soboti Palmarum (t. j. na cvetno nedeljo) in se končujejo na nedeljo Quasimodo geniti (kakor se pričjenja evangelij prvo nedeljo po veliki noči). Ta povezanost z reformacijo, ki je korakala pod močnim vplivom klasicizma, je segala tako daleč, da so tudi knjigotržci zaključevali svoje račune na nedeljo Cantate, katere premakljivost je bila vendar tako malo primerna za gospodarsko življenje.

Seveda je imela ta klasicistična tradicija tudi svoje dobre strani in je predvsem omogočala temeljit študij klasičnih jezikov in literatur. V Lipskem so bile tudi posebne ustanove, ki so zaslovele po svoji klasicistični preteklosti in delovanju. Tako n. pr. je bila v Lipskem gimnazija, ki se je nazivala Thomasschule, njeni učenci pa Thomaner; na njej je deloval skladatelj Bach, v čigar duhu so naprej gojili cerkveno petje in glasbo. Moj najstarejši sin Vladimir je bil učenec te klasicistične trdnjave in se je naučil posebno dobro tudi grščine, tako da sem si želel, da bi postal filolog, saj bi tako našel mesto na vsaki jugoslovanski univerzi, ali vsaj pravni zgodovinar, ki bi obvladoval grščino, tako malo znano in tako potrebno za študij jugoslovanske preteklosti; vendar se to ni posrečilo in gojenec najbolj klasicistične gimnazije je postal docent in profesor za finančno vedo. Na svoji gimnaziji je bil tudi primus, t. j. prvi (der Klassenerste); slednje mesto je bilo prav pomembno in odgovorno. Takšen primus je bil

posrednik med dijaki, profesorji in ravnateljstvom; zbiral in predlagal je opravičila razredniku in nosil s seboj tudi razrednico, ki je vsaj v Avstriji veljala za svetost, toda v Lipskem so si brata in sestra mojega sina in njih sošolci ogleovali, kdo je zapisan v razrednico itd.

Po preobratu sem imel kljub svojemu lepemu položaju vendarle željo, da preidem v novo jugoslovansko državo, ki sem jo pripravljaj s svojim celotnim znanstvenim delom. Bil bi si želel organizirati ljubljansko univerzo, toda to so opravile povsem dobro domače in mlajše moči. Na Novega leta dan 1920 zjutraj sem prejel brzojavko prof. Ivšiča iz Zagreba, da me je ondotna filozofska fakulteta predložila za svojega profesorja za slovansko filologijo. Bil sem tudi 22. junija imenovan, toda nihče se ni nič pogajal z menoj, tako da nisem mogel zahtevati, da bi mi bili priznali nekatere pridobitve, ki sem jih imel v Lipskem. Za to v Beogradu ni bilo razumevanja. Drugače v Pragi. Na Prago sam nisem pomišljal, toda l. 1919. mi je poslal prof. Máchal pismo, v katerem je sporočil, da se v Pragi ustanavlja stolica za jugoslovanske jezike in literature, in je zahteval mojih predlogov. Premišljeval sem mnogo o različnih kandidatih, toda konec je bil tak, da sem prejel od profesorja Polívke pojasnilo, da si želé za novo mesto prav mene. Tudi meni samemu se je prikupila zamisel, delovati na staroslavni praški univerzi za razvoj slavističnih študij, katerim so se v Pragi odpirale nove možnosti, dasi sem se nerad odpovedal profesuri za celotno slovansko filologijo; zavedal sem se, da bom moral še v šestdesetih letih svojega življenja sestavljati nova predavanja o jugoslovanskih jezikih, ki sem jih v Gradcu popolnoma prepuščal profesorju Štreklju. Referent za visoko šolstvo Mlčoch, ki me je dobro poznal z Dunaja, je takisto na vse načine skrbel, da me pridobi za Prago. Z njim sem se pogajal tudi o pogojih, med katerimi je bil prvi zagotovitev stanovanja, ker mi je bilo prav dobro znano hudo pomanjkanje stanovanj. Iskali so zame stanovanje na raznih krajih, navsezadnje pa se je našlo začasno v fiziološkem inštitutu nemške univerze na Albertovu, kjer je bilo treba preurediti tri prostore, ki so se uporabljali med vojno kot bolnica za kirurške primere tuberkuloze. Meni samemu

so poiskali eno sobo v stanovanju ravnatelja inštituta prof. Tscherbaka, ki je imel skupaj 11 sob. Pomišljal sem sicer v prvi vrsti na mesto v Zagrebu, toda ko sem v drugi polovici avgusta v Beogradu izvedel, da minister za finance ne soglaša z nikakršnimi izjemami zame, sem sprejel praško mesto telegrafično iz Beograda in prosil za ureditev obljubljenega stanovanja.

Iz vsega je razvidno, da je bila zame odločilna želja, da si ohranim vsaj takšno plačo, kakršno sem imel v Lipskem. Načelo, da se na novem mestu ne zmanjšuje plača, je veljalo sploh povsod. Marka se je računala še po 1,20 Kč, in tako mi je bila priznana osebna doklada 9200 Kč, ki sem si jo dal zavarovati s tem, da je bila označena kot »neodvzemna in v pokojnino vračunljiva«. Ta obljuba, zajamčena s podpisom prezidenta republike, je bila kljub temu razveljavljena z zakonom o plačah z dne 24. junija 1926, dasi je imela vlada po § 148 istega zakona možnost, dati mi nadomestilo za to pridobitev. Ta primer je kar klical po najvišjem upravnem sodišču in tedanjemu sekcijemskemu šefu bi bila pravna odločba celó zaželená. Vendar se jaz tedaj nisem smel pravdati na dolgo z ministrstvom za šolstvo in narodno prosveto, ki mi je sicer šlo na roko pri mojem organizacijskem delu in je mojo dejavnost čislalo. Daljše pogajanje z ministrstvom se je zaključilo s tem, da sem navsezadnje zahteval skupno odškodnino 12.000 Kč. Minister Dérer mi je zagotovil: »To vam gre.« Vendar so prošnjo v tem smislu preprečili njegovi birokratje, sklicujoč se na pomanjkanje finančnih sredstev.

Na dan 1. oktobra sem se preselil v Prago in ostal na Albertovu mnogo dalje, kakor je bilo pričakovati in kakor je bilo ljubo mojemu gostitelju, dokler nisem l. 1924. dobil stanovanje v novih hišah za državne nameščence v Bubenču.

¹ Gl. moje poročilo o Jagičevih Spominih!

² Pred odhodom iz Lipskega sem jo prodal in zgubil za avstrijske inflacije ves izkupiček, izvzemši toliko šilingov, da bi si bili mogli kupiti, kakor so pravili otroci, eno obleko, navsezadnje pa le en obed.

³ Tako se vsaj zatrjuje v vseh starejših knjigah o Pragi.

⁴ Slovanska filologija v Nemčiji — v izvirniku v »Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik«, XI (1917), 225—252, 295—320, češki v Rozpravah, str. 463—495.

⁵ Starostna meja 70 let — za univ. profesorje.

⁶ Slavica IV, 1925—1926, V, 1926—1927. — Kot samostojno delo 1927, Praga—Heidelberg, str. IV + 184.

⁷ To gradivo je medtem po pomoti z avtorjevo knjižnico vred prešlo večinoma v Univerzitetno knjižnico v Olomoucu — o. p.

⁸ Neues über südslavische Volksepik. Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik. XXII, zv. XLIII. in XLIV, seš. 6, str. 273—296. Češki prevod R II 106—134.

VIII. Praga

PREDAVANJA NA FILOZOFSKI FAKULTETI, USTANOVITEV NO- VEGA SLOVANSKEGA SEMINARJA

Moje mnogostransko in bogato znanstveno življenje je doseglo svoj vrhunec v slovanski Pragi, kjer tudi najdalje živim in delujem. Povsod sem opravljal svojo dolžnost, toda v Pragi sem lahko delal po svojih znanstvenih in narodnih idealih iz polnega srca. V domovini slovanske filologije so bila tla tudi najboljše pripravljena; filozofska fakulteta Karlove univerze je v obnovljeni češkoslovaški državi predlagala povzdigo slavističnih študij, ustanovitev novih stolic in lektoratov za vse slovanske jezike in literature, izdajanje slavističnega časopisa in ustanovitev Slovanskega inštituta. Ministrstvo za šolstvo in ljudsko prosveto je pod vodstvom sekcijskega šefa Mlčocha usvojilo vse predloge ter jih še razširilo in utrdilo, tako da mi je bilo v mojem nastavitvenem dekretu naravnost naročeno »podajati predloge, naperjene v izgraditev Prage in Karlove univerze kot središča in ognjišča slavističnih študij, posebno tudi glede na gojitev in utrjevanje kulturnih in znanstvenih stikov, nakupa redkejših slavik, zamenjave odvečnih knjižničnih zalog in pod.« Program je torej bil gotov; šlo je predvsem za njegovo izpolnitev, ki je seveda zahtevala obilo časa, dela, potrpežljivosti in skušenj.

Sam sem bil imenovan za profesorja na novi stolici za jugoslovanske jezike in slovstva, s čimer sem resnično stopil z višav splošne slovanske filologije, s konja na margarca, kakor je pravil Jagić; poleg tega sem prevzel novo važno nalogo, predavati tudi o jugoslovanskih jezikih, tako da sem moral v Pragi izdelati v svojih šestdesetih letih povsem nova predavanja: uvod v študij jugoslovanskih jezikov s posebnim ozirom na njihovo dialektologijo in razvoj knjižnih jezikov, njih glasoslovje, besedotvorje in skladnjo. Zdru-

žitev jugoslovanskih jezikov in slovstev sem pojmoval v širšem smislu in se vselej oziral tudi na Bolgare, tako da bi bil za novo stolico primernejši naziv »stolica za jezike in literature južnih Slovanov«. V tem sem tudi videl svojo dolžnost, kajti posebna stolica za bolgarski jezik in literaturo ni bila ustanovljena ter po mojem prepričanju in po moji praksi, ki sem si jo ustvaril v Gradeu, niti ni bila potrebna. Pričakoval sem tudi tesnejše zbliževanje Bolgarov z drugimi Jugoslovani, in nanj so tudi mislili vsaj nekateri Bolgari. Ko sem l. 1921. ob obisku Sofije govoril s prof. Conevom, me je opozoril, da bo Jugoslavija prava Jugoslavija šele tedaj, ko »bomo tamkaj tudi mi«. Bil sem, kakor je nekoč rekel profesor Bidlo, edini profesor izmed novih slavistov, ki je opravljal svojo dolžnost v celotnem obsegu. Nisem seveda utegnil predavati celih jezikovnih tečajev, vendar sem pokazal svojim slušateljem, kako naj študirajo svoje teme po najboljših virih.

Zgodovino jugoslovanskih slovstev sem predaval počenši s Cirilom in Metodom in prikazoval, kako je bilo njuno delovanje preneseno v Makedonijo, Bolgarijo in na Hrvatsko in kako se je gojilo pri Srbih in Bolgarih tudi nadalje kot celota, kako se je razvijalo v Bosni, in kako so k Hrvatoma in Srbom na jadranskem pobrežju prodrle zahodnoevropske povesti in celó viteški romani. Proti koncu srednjega veka pa je bilo starejše slovstvo, ki je bilo pod bizantinskim vplivom in pisano v cerkvenoslovanskem jeziku, izpodrinjeno in na jadranskem pobrežju, predvsem v Dubrovniku in Dalmaciji, se pričinja v razdobju humanizma, renesance in baroka bogato in pomembno slovstvo v narodnem jeziku z latinsko pisavo. Posebno pozornost sem pri tem posvečal vplivu reformacije in protireformacije na literaturo Slovencev, Hrvatov in deloma tudi Srbov. Nadaljnji razvoj literature sem zasledoval po različnih ozemljih ter se zanimal predvsem za ilirizem, ki je hotel kulturno združiti vse Jugoslovane. Razume se, da sem se tudi na predavanjih prav mnogo ukvarjal z ljudsko poezijo in še uporabil tudi dognanja svojih zadnjih popotovanj po sledovih ljudske epike v Jugoslaviji. Tako mi ni preostalo dovolj časa za splošna slavistična predavanja, do katerih bi imel pravico, kakor

me je opozarjal prof. Janko. Predaval sem češki, dasi sem sicer zagovarjal stališče, da bi se znanstvena predavanja o literaturah najbolje podajala v ustreznem jeziku; zame bi to bil tedaj srbskohrvatski jezik, toda slednji bi mi bil pri predavanjih vendarle povzročal težave. Oziral sem se tudi na češke in druge slušatelje, ki so poslušali predavanja predvsem v češkem jeziku. Sicer zanimanje za jugoslovanske jezike in literature pri Čehih ni bila znatno; enako so se pritoževali tudi drugi profesorji za slovanske literature in jezike. Glavni razlog je tičal v tem, da ni bilo rešeno vprašanje poučevanja slovanskih jezikov na srednjih šolah. Bil je to *circulus vitiosus*: primanjkovalo je kandidatov za slovanske jezike na srednjih šolah, ti pa zopet niso marali študirati teh jezikov, če niso imeli zagotovljene bodočnosti. Jedro slušateljev so tvorili tudi pri meni Jugoslovani, predvsem štipendisti višjih letnikov, s katerimi se je dalo lepo delati v seminarjih. Pri meni je poslušalo tudi mnogo Rusov. Ko sem nekoč predaval starejšo zgodovino jugoslovanskih slovstev, jih je prišlo 59 na kolokvij; svoj uspeh sem si razlagal tako, da se vendarle zavedajo dejstva, kako so jugoslovanske literature prehajale k Rusom ali vsaj vplivale na rusko literaturo (pri tem mislim seveda tudi na ukrajinsko in belorusko literaturo). Toda razlog je bil preprosto ta, da so smeli pri meni kolokvirati ruski in da jaz — kakor so opazili — govorim ruski bolje kot profesor Máchal.

Tako sem ustvaril novo stolico na filozofski fakulteti Karlove univerze, katere častni doktor sem bil že od leta 1909. To je bil seveda redek primer, da fakulteta pozove svojega častnega doktorja za profesorja. Veselilo me je tudi, da je bila ta fakulteta ena najboljših, kar jih je bilo mogočih. Njene številne odlične učenjake sem poznal tudi osebno in jih visoko čislal, zlasti slaviste Máchala, Pastrnka, Polívko, Vlčka in Niederla. Pri prehodu iz Lipskega v Prago nikakor nisem bil razočaran, kakor n. pr. Jagić pri preselitvi iz Berlina v Petrograd, kjer se mu je dozdevalo, da je padel v jamo. Sam sem se počutil na novi fakulteti popolnoma kot doma in kmalu sem se tudi aktivno udeleževal njenih sej.

Moje prvo organizatorično delo je bilo seveda posvečeno filozofski fakulteti. Ko so z menoj razpravljali o sprejetju

moje stolice, so mi ponujali tudi jugoslovanski oddelek slovanskega seminarja kakor tudi stanovanje v kapucinskem samostanu na Hradčanih. Za takšno udobnost sem se pač nemudoma zahvalil in izrazil prepričanje, da mora biti za slovansko filologijo eden in enoten seminar. Slovanski seminar, katerega ravnatelj je bil prof. Pastrnek, je imel nezadostne prostore v dveh hišah v Veleslavinovi ulici. Profesor Máchal je imel prav tam svoj oddelek in posebno vadnico, prof. Vlček svoj literarnozgodovinski in slovaški oddelek v oddaljenem Kaulichovem domu na Karlovem trgu, za druge starejše in novejšje profesorje sploh ni bilo prostora. To nezaželeno stanje je želelo ministrstvo za šolstvo in ljudsko prosveto popraviti in mi je poverilo ob koncu poletnega semestra l. 1922. ureditev novega seminarja. To ni bila lahko naloga, kajti enotni seminar je ogrožal pridobljene pravice starejših profesorjev; vendar sem izposloval njihovo soglasje po potrpežljivih daljših pogajanjih, zlasti ko sem opozarjal na to, da bodo v novih prostorih v Břehovi ulici vsi oddelki osredotočeni pod eno streho z eno knjižnico za vse oddelke, kajti časopisi, enciklopedije, slovnice, besednjaki in številna druga pomembna dela so vendar skupna potreba vseh slavistov. Za takšen enotni in veliki seminar je mogoče zahtevati asistente, knjižničarje in tudi posebne znanstvene sodelavce, da se lahko v seminarju dela ves dan, ne le nekaj ur ob določenih dneh, kadar pač utegne knjižničar. Pri opremljanju seminarja sta mi šla na roko ministrstvo in fakultetni gradbeni referent, najprej profesor Šusta, ki je imel kritičen odnos do dotedanjega stanja, in pozneje profesor Friedrich. Tako je bil novi seminar gotov krog novega leta 1923 in se je mogel na začetku poletnega semestra 1923 preseliti v nove prostore v poslopju ministrstva za zunanjo trgovino v Břehovi ulici, kjer so bile zanj določene dve študijski dvorani, štiri ravnateljske sobe in soba za asistenta.¹

V novih pravilih, odobrenih od ministrstva za šolstvo in ljudsko prosveto dne 20. oktobra 1923, je bilo za seminar določenih devet oddelkov: oddelek za slovansko primerjalno jezikoslovje in staro slovenščino; za primerjalno zgodovino slovanskih slovstev in slovansko ljudsko izročilo; za češko-

slovaški jezik; za češko slovstvo; za najnovejše češko slovstvo in slovstveno kritiko; za slovaško slovstvo; za jugoslovanske jezike in slovstva; za poljski jezik in poljsko slovstvo; za ruski jezik in rusko slovstvo; vsak oddelek je imel ali dobil enega ali več ravnateljev, in slednji so si volili skupnega vodilnega ravnatelja, s čimer je bila enotna uprava poenostavljena, vsem ravnateljem razen vodilnemu pa močno olajšana. Mislil sem, naj bi se takšen vodilni ravnatelj volil kot dekan na eno leto, toda kolegi so pravilno predložili tri leta, da bi se vodilni ravnatelj vživel v delo in da bi zagotovil večjo stalnost. Za prvega vodilnega ravnatelja sem bil izvoljen leta 1924, jaz in sem to ostal vse do svoje upokojitve, kajti kolegi si v tem vprašanju niso želeli spremembe, dasi sem jo pogosto predlagal. Skrbel sem za sodelovanje vseh ravnateljev, želel sem, da bi se shajali na posvetovanje vsak mesec, toda tega jim je bilo preveč, tako da sem po nekaj letih dobil predsedstveno komisijo. Pri sprejemanju novih članov v posamezne oddelke so imeli ravnatelji znatno prostost, kajti član je lahko bil sleherni slušatelj filozofske fakultete, ki se je ukvarjal s študijem slavistike sploh ali s katero posebno stroko. Hišni in knjižnični red, ki je bil sprejet po zrelem preudarjanju, je določal, da je seminarska knjižnica prezenčna; knjige iz nje se ne smejo odnašati domov, da bi bile vselej na razpolago profesorjem, docentom in lektorjem za predavanja in vaje ter članom seminarja za študij vsako uro od 8. ure zjutraj do 8. ure zvečer in za znanstveno delo. Največ je pridobila priročna knjižnica, ki je bila prej v zaklenjeni seminarski omari, kjer je bilo le približno 40 knjig; ključ te omare je bil shranjen pri nekem uslužbencu v pritličju. V študijskih sobah novega seminarja so bili razpostavljeni časopisi in različne potrebnejše knjige v prosto uporabo vseh obiskovalcev. Za profesorje, docente in lektorje, ki niso imeli svoje sobe, je bila posebna študijska soba. Slišal sem mnogo svarilnih glasov, da takšna svoboda pri čeških in slovanskih študentih sploh ni možna, in nekateri profesorji so me izpraševali, koliko knjig še imamo. Pri reviziji priročne knjižnice, v kateri je bilo okrog 3000 knjig, se je oktobra 1926 zares pokazalo, da manjka 37 knjig, predvsem takšnih, ki so bile potrebne za izpite, in

posameznih zvezkov velikih pisateljev in spisov, ki jih kdo potrebuje za svoje delo. Ravnatelji so zato na posebni seji sklenili, da morajo obiskovalci strogo spoštovati hišni in bibliotečni red, po katerem so odgovorni za seminarsko premoženje: če knjige ne bodo vrnjene, se bo od članov seminarja pobiral poseben prispevek za nakup zgubljenih knjig. Bil je sklican poseben sestanek vseh članov slovanskega seminarja. Pojasnil sem jim dejanski stan in jim odločno pripomnil svoj izrek ob otvoritvi seminarja, da so se z večjimi pravicami povečale tudi njihove dolžnosti; skliceval sem se prav tako na njihov čut za svobodo: »Zavedati se morate tudi, da ste svobodni državljani češkoslovaške republike in da je vaša dolžnost, varovati njeno premoženje, ki je obenem vaše premoženje. Pripadniki drugih narodov in držav naj cenijo gostoljubnost češkoslovaške republike in pazijo, da bodo v čast svojemu narodu.« Sicer bi bili ravnatelji na žalost prisiljeni, poskrbeti za akademsko in tudi državljansko kaznovanje krivcev. Poleg vodilnega ravnatelja so prevzeli tudi vsi drugi ravnatelji nalogo, spregovoriti članom svojih oddelkov in skrbeti za postrožitev nadzorstva v študijskih sobah. Pokazalo se je, da lepe besede niso ostale brez uspeha, tako da odškodnine za zgubljene knjige niso preveč obremenjevale proračuna seminarskih članov.

Dasi sem že ob otvoritvi novega seminarja v Břehovi ulici mogel izjaviti, da je praški slovanski seminar največji in najboljši na svetu, vendar že čez nekaj časa njegova lepa namestitvev ni več zadoščala. Število članov je naraščalo in število knjig je naraslo od 3582 na začetku 1920 na 18.355 proti koncu leta 1927. Zato sem skrbel za primernejše prostore, v katerih bi sleherni izmed devetih ravnateljev imel svojo ravnateljsko sobo. Šlo je za novo poslopje filozofske fakultete na Smetanovem trgu, ki naj bi bilo odprto l. 1929. Slovanski seminar je dobil celotno pritličje razen prostorov laboratorija za eksperimentalno fonetiko. Seminar je pridobil veliko, svetlo študijsko dvorano, v kateri je bilo 106 mest za člane seminarja, in študijsko sobo za profesorje, ki niso imeli ravnateljskih sob, za docente, lektorje in goste. Ena soba je bila kot glavna ravnateljska soba določena za vodilnega ravnatelja, vendar je slednji navadno ni uporabljal;

v njej so se opravljale le seje ravnateljev slovanskega seminarja, drugače je bila prav primerna za sprejemanje gostov, kadar so se na fakulteti v veliki predavalnici opravljala slavnostna in izredna predavanja iz slavistike ali tudi iz drugih strok. Knjižnica sama je bila v podzemlju, ki je bilo prvotno določeno za telovadnico in bife. Mislili so, da bo telovadnica skupna vsem fakultetam, in sicer v novem univerzitetnem poslopju, ki se je prav tedaj projektiralo in z velikimi stroški pripravljalo na stavbišču pri Čechovem mostu nasproti pravni fakulteti; vendar je bil ta prostor navsezadnje l. 1945. določen za Akademski dom.

Bilo je zaželeno, da bi bil seminar za slovansko filologijo dovršen že ob otvoritvi I. kongresa slovanskih filologov, in kljub velikim težavam se je to posrečilo, tako da se je mogla v seminarju urediti kongresna pisarna.

Tako je bil zagotovljen enakomerni porast slovanskega seminarja; njegove prednosti so cenili profesorji in slušatelji in niso ostale neopažene niti v ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto; slednje je namreč izrazilo željo, naj bi se podobno uredili tudi seminarji orientalistične in filozofske skupine, vendar se to nikdar ni zgodilo. Prof. Jakubec je kot dekan predložil, naj bi vodilni ravnatelji tako velikih institutov, kakršen je slovanski, prejemali posebno nagrado, njegov predlog pa ni bil nikdar uresničen.

Fakultetni program, da naj bi namreč na fakulteti bili zastopani vsi slovanski jeziki in literature, se je v prvih letih po preobratu izpolnil. Izmed Rusov je prispel v Prago prostovoljno profesor V. A. Francev, ki je zapustil odlični položaj člana Ruske akademije znanosti in bil z radostjo sprejet, že glede na svoje velike zasluge za češko-ruske znanstvene stike in svoje spise iz zgodovine slovanske filologije; le-te je zaključil v Pragi z vzorno izdajo Šafaříkove korespondence z ruskimi učenjaki.² V Pragi je predaval tudi rusko slovstvo, toda fakulteta je predložila za starejšo in zlasti novejšo slovstvo tudi E. A. Ljackega, čigar potrebnost sem poudarjal zlasti jaz nasproti visokošolskemu referentu v ministrstvu za šolstvo. Zares srečno roko sem imel pri izbiri profesorja za poljski jezik in slovstvo Marjana Szykowskega, ki mi ga je bil priporočil predvsem prof. Chrzanowski v Krakovu.

Prof. Szykowski se je zlasti izkazal s temeljitimi deli o poljski udeležbi v češkem narodnem prebujenju. Z velikim trdom in majhno večino v fakulteti sem dosegel odobritev posebnega profesorja za lužiškosrbski jezik in lužiškosrbsko slovstvo, da bi se jezik in slovstvo tudi tega najmanjšega slovanskega naroda znanstveno gojila na neki univerzi; profesorja za to stroko Josefa Páto so zaradi tega njegovega delovanja ustrelili nemški okupatorji l. 1942.

RAZŠIRITEV SLOVANSKIH ŠTUDIJ — OBOGATITEV KNJIŽNIC

Leta 1924. me je pozval prezident Masaryk, naj na svojih potovanjih po Jugoslaviji raziskujem, kako bi bilo mogoče ublažiti napeto razmerje med Srbi in Bolgari. V Jugoslaviji za to žal ni bilo razumevanja, celó takšnemu strokovnjaku za to vprašanje, kakršen je bil prof. Belić v Beogradu, se je zdel ta smoter previsok. Pri razgovorih s prezidentom Masarykom sem poudarjal, da sploh premalo poznamo Vzhod. Na to mi je odgovoril: »Zahtevajte profesure, pa jih boste dobili.« Najprej sem mislil na stolico za bizantologijo, in prof. Niederle, Polívka in jaz smo soglašali, da bi bil najprimernejši kandidat Vasiljev, ki je zaslovel po svoji zgodovini bizantinske države. Prezident Masaryk, ki je poznal Vasiljeva iz Petrograda, je bil s to zamisljo izredno zadovoljen in je vzkliknil: »To bi bila tombola!«. Prof. Vasiljev je bil tudi pripravljen priti v Prago, toda predlog za njegovo imenovanje je bil zaradi tega onemogočen, ker ga ni maral vložiti najbližji pristojni profesor Bidlo, jaz pa se zopet nisem maral spuščati v težki boj glede na prezidenta Masaryka, čigar želja se je bila preveč razglasila v fakultetnih krogih. Kot nadomestek sta se razvili pogodbeni profesuri za rusko zgodovino (profesorja Kizeveter in Florovskij) in za ukrajinsko zgodovino (prof. Dorošenko). Kot pogodbenega profesorja smo pridobili Nik. Okuneva za zgodovino vzhodne umetnosti. Da je bila ta stolica upravičena in da je delitev njenega inštituta na zahodno in vzhodno umetnost

umestna, dokazuje najbolj okoliščina, da so Poljaki ustanovili v Krakovu posebno redno stolico za zgodovino vzhodne umetnosti ter nanjo poklicali Slovenca Moleta.

V skladu s svojim nastavitvenim dekretom sem prizadevno skrbel za navezovanje kulturnih stikov s slovanskim, zlasti z jugoslovanskim svetom. Z mojim posredovanjem sta bili pridobljeni za praško Univerzitetno knjižnico, v kateri so se slavica dolgo zanemarjala, knjižnici profesorja Tihoмира Ostojića v Skoplju in A. Mitrovića v Kotoru in po zaslugi dr. Milade Paulove, tedanje uradnice Univerzitetne knjižnice, celotno skladišče knjig (približno 9000 knjig in brošur) antikvarja M. Breyerja v Zagrebu; brošurična literatura o Bosni in Hercegovini je bila v Univerzitetni knjižnici zastopana tako dobro, da so se za jugoslovansko poslanništvo mogle poiskati vse zahtevane brošure. Za Slovansko knjižnico zunanjega ministrstva je bila pridobljena dubrovniška knjižnica prof. Rešetarja v Zagrebu z rokopisi in starejšimi tiski, tako da so bili raziskovalci kmalu navezani na Prago; tako n. pr. je neki raziskovalec iskal neki stari rokopis na raznih krajih, celó v Benetkah, dokler ni bil opozorjen, da je iskani spis v Rešetarjevi knjižnici v Pragi. Dragocena je bila tudi knjižnica literarnega zgodovinarja prof. Branka Vodnika-Drechslerja v Zagrebu in predvsem popolna slovenska znanstvena knjižnica bibliografa Šlebingerja, ravnatelja tedanje Študijske knjižnice v Ljubljani. Za slovanski seminar je bila odkupljena popolna zbirka srbskohrvatskih ljudskih pesmi pisatelja prof. Josipa Milakovića v Sarajevu; ta zbirka je bila unikum, tako da so beograjski literarni zgodovinarji gledali nanjo z veliko zavistjo in ljubosumnostjo. Iz nekaterih knjižnic ni bilo mogoče dobiti knjig, ker lastniki niso hoteli razbiti celote, tako n. pr. iz zbirke prof. Milčetića v Varaždinu. Na svojih potovanjih po Jugoslaviji in Bolgariji sem imel na skrbi tudi nakupovanje manjših zbirk in posameznih knjig za praške knjižnice. Ta moja dejavnost ni bila vseh prvemu generalnemu konzulu Jugoslavije v Pragi Vučkoviću in mi je zato zagrozil z ovadbo, da izvažam pomembne zbirke knjig, ki bi bile potrebne doma. Jaz sem ga ugnal pač s tem, da sem mu navedel primer, kako je vdova po profesorju T. Ostojiću ponujala knjižnico svojega moža raz-

nim srbskim ustanovam, kjer je sam deloval, uspeh pa je bil tak, da se je zgubil katalog knjižnice, in zato ga je morala za Prago v naglici ponovno sestaviti.

Izmenjavo knjig med knjižnicami, ki je bila v mojem nastavitvenem dekretu proglašena za zaželeno, so ovirali predpisi, da se ne sme zmanjševati državno premoženje. Tako me je opozoril v univerzitetni knjižnici v Zagrebu neki uradnik, da imajo tamkaj sedem kompletov dunajske izdaje srbskih ljudskih pesmi Vuka Karadžića, vendar me je izrečno prosil, naj ne imenujem njega kot vir.

Za Narodni muzej je bila pridobljena ena izmed nemnogih popolnih zbirk dubrovniških novcev prof. Milana Rešetarja v Zagrebu.

FILOLOŠKI ČASOPIS »SLAVIA«

Znanstven slavistični časopis je predlagal že P. J. Šafařík in njegovo zamisel je uresničil Vatroslav Jagić kot profesor v Berlinu, kjer ni bil preveč obremenjen z novo stolico, z ustanovitvijo »Archiva für slavische Philologie«, ki je v nemškem jeziku zares povezoval slaviste vseh slovanskih in neslovanskih dežel. Po prvi svetovni vojni je založba ustavila izhajanje tega časopisa, ne da bi bila vprašala Jagića, katerega je to hudo bolelo, ter ga je izročila Bernekerju, pod čigar vodstvom je Archiv v kratkem času prenehal, ko je dobil tekmeča v Zeitschrift für slavische Philologie M. Vasmerja v Berlinu. Prehodni premolk je bil kar ugoden za ustanovitev novega časopisa slovanskih dežel, ki naj bi izhajal v vseh slovanskih jezikih in poleg tega tudi v svetovnih jezikih. Praški slavisti so izvolili šestčlansko komisijo, ki je razpravljala dalj časa o novem časopisu in poverila njegovo urejanje prof. O. Hujerju za lingvistični del in meni za preostale dele, t. j. za slovstveno zgodovino, starožitnosti in narodopisje in za starejšo kulturno zgodovino, kolikor je povezana s filološkimi disciplinami, kakor je bilo najavljeno v Uvodu tega časopisa. Slavia je tedaj ostala zvesta predvsem Jagićevemu programu slovanske filologije.

Ustanavljanje novega časopisa ni bilo tako lahko, kot se je dozdevalo, in je moralo biti temeljito in previdno pripravljeno, da bi se spoštovala občutljivost posameznih slovanskih središč in njihovih časopisov. Nismo delali le pismeno, marveč sem sam obiskal Ljubljano in Zagreb, s prof. Hujerjem pa Beograd, Sofijo, Varšavo, Poznanj in Krakov. V Berlinu sva želela govoriti tudi s prof. A. Brücknerjem, vendar nisva zadela nanj; sicer je bil Brückner eden izmed prvih, ki so toplo sprejeli novi časopis, in mi je pisal med drugim dne 27. 11. 1921 tole: »Praga jedyne dla »Slaviji« miejsce i mogę Wam tytko ponownie gratulować do podjęcia tej myśli i życzyć winnego powodzenia.«³ Poskrbel sem tudi za Jagićev blagoslov; Jagić je želel 24. 11. 1921. Slavii »svaki napredak i uspjeh«. Poudarjali smo, da ne maramo konkurirati s tako pomembnim časopisom, kakršen je »Rocznik slawistyczny« v Krakovu in nismo marali prinašati jezikoslovne bibliografije, za katero je bilo v njem poskrbljeno; sploh nismo nameravali ovirati drugih časopisov, ki so do neke mere gojili slovansko filologijo, kakršni so bili tudi v Pragi »Listy filologicke« in »Časopis pro moderní filologii«, da ne govorim o »Časopisu Českého musea«. Nam je šlo za sodelovanje in predvsem za to, da bi bil novi časopis osrednje glasilo vseh slavistov in bi gojil slovansko filologijo kot celoto. Ime »Slavia« sem predložil jaz, pri čemer sem imel v mislih Anglio, Germanio in Romanio, vendar je bil glavni razlog zame ta, da je že l. 1789. lužiški Nemec Anton predlagal Dobrovskemu izdajanje časopisa »Slavia« za splošna slavistična vprašanja in hotel sam z njim l. 1790. pričeti, a ni našel založnika. Njegovo zamisel je do neke mere uresničil Dobrovský z izdajanjem Slavina in Slovanke. Glede založništva smo se pogajali s »Česko graficko unijo« in z »Orbisom« ter hoteli izbrati »Orbis« spričo njegovih stikov s tujino; vendar je 27. decembra 1921 njegov ravnatelj zahteval od mene, da izposlujem poleg izdatne podpore ministrstva za šolstvo in ljudsko prosveto še podporo 25.000 Kč od Akademije znanosti in podobnih ustanov. To je bil poglavitni razlog, zakaj smo založništvo poverili »Uniji«; njej smo poverili tudi tisk, saj je imela spričo številnih črk za vse slovanske jezike zanj najugodnejše pogoje in je skrbela vzorno tudi za korekture, ka-

tere je občudoval n. pr. krakovski literarni zgodovinar Chrzanowski, ki mi je pisal, da bi bila tako sijajna korektura pri Poljakih nemogoča.

Spričo zavlačevanja pogajanj z »Orbisom« se je izdajanje »Slavie« zakasnilo in skrb, naj bi se letnik ujema s koledarskim letom, se je pojavila že pri prvem letniku l. 1922. Prvi letnik je imel res prispevke odličnih slavistov iz vseh dežel in je bil povsod lepo sprejet. Zlasti je bil dobrodošel pregled povsem neznane ruske slavistike zadnjega časa, prispevek R. Jakobsona in P. Bogatyreva. Tudi uredniki filološkega časopisa »Revue des études slaves«, ustanovljenega nedavno v Parizu, André Mazon, primerjalni jezikoslovec A. Meillet in strokovnjak za ruščino P. Boyer so pozdravili naš časopis. Mnogojezičnost Slavie je bila sicer neudobna za razne znanstvenike, ki so se prej iz »Archiva« informirali o slavističnih vprašanjih, vendar je bila nujna posledica novih razmer in je narekovala potrebo po globljem študiju slovanskih jezikov, brez katerega seveda noben napredek ni mogoč. Časopis so marljivo brali tudi v neslovanskih deželah; najboljši dokaz je bil dopis ravnatelja Münchenske knjižnice, ki me je bil naprosil, naj pri založbi poskrbim za boljše broširanje »Slavie«, ki se razpada, ker jo mnogo čitajo. Veliki pomen »Slavie« je mogoče presojati tudi po tem, da so imeli Nemci takoj po okupaciji interes zanjo in so izdali eno številko 18. letnika popolnoma v dotedanjem formatu in z enakim tiskom, seveda v nemškem jeziku in duhu.

V prospektu, datiranem v Pragi decembra 1921 in natisnjenem šele 31. decembra 1921, je bilo objavljeno, da bo časopis prinašal poleg razprav, kritičnih recenzij in referatov »občasne preglede o stanju tega ali onega vprašanja in končno poročila o organizaciji slavističnega znanstvenega dela, o učenih družbah, o pripravljenih ali izvajanih podjemih in njihovem napredovanju, o novostih v stroki slovanske filologije — sploh si bo prizadeval, kar se dá hitro obveščati o pomembnih pojavih slovanske filologije.« Žal da ta program ni bil nikdar izpolnjen niti do te mere, kakor je bilo mogoče, ker urednika nista bila istih nazorov. Želel sem si tesnega sodelovanja s svojim uredniškim kolegom O. Hujerjem, odličnim primerjalnim jezikoslovcem, ki je Slovane dostojno

predstavljal v svojih pregledih slovanskega jezikoslovja v »Indogermanische Forschungen« in v »Indogermanisches Jahrbuch«; vabil sem ga na vsakotedenske, pozneje vsaj mesečne uredniške seje, da bi se posvetovala o naših stikih s slovanskim svetom, toda brez uspeha. Bila sva neenakega značaja, kakor raznorodna vprežna konja, ki so ju vpregli v isti jarem. Prof. Hujer je natiskoval pretežno le članke, včasih tudi razsežne, za katere bi bili pravzaprav primerni različni zborniki, n. pr. »Sborník filologický« III. razreda Češke akademije znanosti in umetnosti, ki ni imel dovolj gradiva in je redkokdaj izhajal. Hujer je tudi poudarjal, da preostaja še dovolj dela po starih metodah. Sam ni ničesar pisal v Slavio in ni imel dovolj zanimanja za informativni del. Zato sem moral prevzeti sam na svoje breme v tekst seznam došlih spisov, ki se je najprej tiskal na ovitku, tako da se je moral razširjati; te sezname so pozorno zasledovali, kakor sem se prepričal iz dopisov raznih bralcev, ki so prosili, naj bi se jim nekateri zabeleženi odtisi poslali v uporabo. Urednik mora tudi skrbeti za stalno dopisovanje s starimi in novimi sodelavci, toda prof. Hujer marsikdaj niti ni potrjeval prejema rokopisov in ni odgovarjal na vprašanja, tako da so se dopisniki pogosto obračali celó po dveh letih name. Leta 1925. mi je rekel član Akademije v Leningradu Boris Ljapunov: »Vi vsaj odgovarjate.« Ko je prof. Hujer videl moj zvezek s seznamom došlih rokopisov in z beležkami, kdaj so prišle korekture in pod., je vzkliknil: »To je urad!« Ker je bil seminar za slovansko filologijo pribežališče »Slaviinega« uredništva in sem skrbel tudi za vodstvo njene pisarne, sem imel tiho, toda naravno premoč v uredništvu; proti njej je moj sourednik ugovarjal. Nekaj časa je zahteval celó polovico časopisa za svoj jezikovni del, kateremu je bila prvotno namenjena tretjina. Spričo radodarnosti ministrstva za šolstvo in ljudsko prosveto je bilo od 4. letnika naprej mogoče razširiti štiridesetpolni obseg »Slavie« za več pol, 7. letnik je štel celó 63 pol; tako je mogel biti povečan tudi jezikoslovni del. Šele po Hujerjevi smrti sem izvedel na spominski slavnosti v Akademiji, da ni bil le marljivi tajnik III. razreda in pozneje generalni tajnik celotne Akademije, marveč tudi član dvanajstih komisij v Akademiji, tako da

mu je primanjkovalo časa za takó nadebudno pričeto lastno znanstveno delavnost. Sčasoma sem se pomiril z njegovim značajem in sva se oba vzajemno čislala, tako da sva vendarle dobro izhajala.

Tudi sam sem pisal premalo recenzij in poročil o mnogih knjigah in člankih, ker nisem imel Jagićevega daru, podajati dobra poročila če treba le po predgovorih in nekaterih poglavjih. Razen tega sem se kot urednik zavedal odgovornosti za svoje sodbe in sem se hotel izogibati možnim polemikam. Hotel sem biti tudi v ocenah temeljit in popoln, za kar je primer ocenitev Jagićevih Spominov.⁴ V zadnjih letih sem bil vrhu tega preobložen s svojimi literarnimi deli in s predsedništvom Slovanskega inštituta, tako da sem hotel po 15. letniku izročiti Slavio v mlajše roke, toda v času gospodarske krize so se pojavile raznovrstne težave, in zato nisem maral zapustiti svojega otroka. Posebno težavna je bila nemška okupacija takoj od začetka, ker je cenzura grozovito črtala članke in ocene, tako da smo morali v 17. letniku izpustiti take članke, kot na pr. Alberta Pražáka pregled literature o češkem narodnem prebujenju, v katerem se na pr. ni smelo govoriti o Masaryku. To je vodilo kar do smešnih posledic: ko je bilo prepovedano vse, kar je poljskega, je cenzura v kazalu dosledno črtala imena na -ski kot domnevno poljska, in tako so bila črtana n. pr. tudi bolgarska imena (Zlatarski, Romanski). Zato je bilo navsezadnje že povsem natisnjeno kazalo sploh izpuščeno, ker zaradi svoje nepopolnosti ni imelo vrednosti. Naposled so se »Slavie« polastili Nemci in jo pričeli izdajati sami, kot je bilo omenjeno že zgoraj.

Ministrstvo za šolstvo in ljudsko prosveto, s katerega podporo je Slavia izhajala, tudi ni dovolj jasno naznačilo svoje želje, naj bi založbo prevzel Slovanski inštitut; to se je navsezadnje zgodilo. Podpora ministrstva se je vračala v velikem delu vsaj tako, da je seminar za slovansko filologijo prejemal vse časopise, ki so prihajali v zameno, in prav tako recenzijske izvode, za katere je slovanski seminar pogosto naprošal tudi recenzente, da bi bile tako knjige in odtisi ohranjeni po možnosti na nekem primernem mestu v Pragi.

Slišal sem opazke tudi v ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto, da bo »Slavia« z mojim odhodom prenehala, toda tega se nisem bal, in novo uredništvo (profesorji B. Havránek, J. Horák, F. Wollmann in Karel Krejčí) jamči tudi za dostojno nadaljevanje v dotedanjih in novih smereh.

PRIPRAVE ZA »PRIROČNIK ZA SLOVANSKO FILOLOGIJO«

Po ruski revoluciji je za nekaj časa v Rusiji zamrlo tudi zanimanje za slavistiko, kakor sploh za duhovne vede, to pa v korist prirodoslovja, medicine in tehnike. Tako je Ruska akademija znanosti, ki je izdala prvi obsežni zvezek dolnjelužiškega slovarja A. Muke, prepustila nadaljevanje in dovršitev dela Češki akademiji znanosti. Prof. Karskij, ki se je udeležil I. kongresa slovanskih geografov in etnografov v Pragi l. 1924., je sporočil tudi željo Ruske akademije, naj bi mi prevzeli izdajanje Enciklopedije slovanske filologije, katero je pričela izdajati Ruska akademija. Premišljevali smo mnogo o tem in bila je ustanovljena komisija treh članov III. razreda Češke akademije (profesorji Hujer, Murko, Polívka) in treh članov I. razreda (Bidlo, Kadlec, Niederle), ki je sklenila izdati »Rukovět' slovanske filologie« (po vzgledu Trübnerjevih »Grundrissov« za romansko, germansko, iransko in indijsko filologijo. Sam sem napisal »Dobrozdání o návrhu Rukověti slovanské filologie«⁵ in ga predložil na seji komisije z dne 27. aprila 1925. V njem sem orisal usodo Trübnerjevih »Grundrissov« in opozoril na raznovrstne ovire, ki so se pojavile pri njihovem izdajanju, tako da nobeden izmed Grundrissov ni popoln, nekateri zvezki z enotno vsebino so se morali razdeliti na nekoliko knjig, s tem pa se je omogočilo izdajanje na daljšo dobo in ponovno izdajanje nekaterih zvezkov. Trübner se je pogajal že v preteklem stoletju tudi z Jagićem o izdajanju podobnega slovanskega Grundrisa, vendar se z njim ni sporazumel. Sicer je Jagić mislil nanj še nadalje, in priložnost za njegovo uresničenje mu je ponudila Ruska akademija, v kateri je Jagić prodril

z zamislijo, da naj se ta enciklopedija za razliko od obširnejšega »slavjanovedenija« omeji na filologijo. Glavni deli, ki sta izšli v Enciklopedii Ruske akademije, sta bili Niederlov »Slovanský svět« in Jagićeva »Istorija slavjanskoj filologii«. Poljakom je dalo podjetje Ruske akademije pohudo za izdajanje Poljske enciklopedije v 25 zvezkih; slednja je uspela, tako da so deli o jeziku in slovstvu izšli tudi v drugi, popravljeni izdaji. Žal da ni uspel načrt za Južno-slovansko enciklopedijo pod vodstvom Jugoslovanske akademije v Zagrebu.

Trübnerjeva zamisel nemškega »Grundrissa« slovanske filologije pa le ni propadla, in založba Walter de Gruyter v Berlinu je pričela izdajati »Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte« v redakciji prof. Vasmerja in Trautmannja; za to podjetje so pridobili tudi razne slovanske filologe, s katerih udeležbo so računali tudi pri izdaji praške »Rukověti«. In tako so se pojavile vsakovrstne težave takoj v začetku, in po daljšem razpravljanju je bilo v komisiji z večino glasov sklenjeno, naj bi »Rukověť« ne izhajala v izvirnem besedilu posameznih slovanskih avtorjev, marveč enotno v češkem jeziku. Sam sem zagovarjal mnogojezičnost z istimi razlogi kot pri »Slavii« in poudarjal, da mora vsak slavist obvladati slovanske jezike vsaj toliko, da zna čitati v njih napisana dela. Opozarjal sem na to, da bodo prevodi iz posameznih slovanskih jezikov »Rukověť« zelo podražili in da ne ustrezajo zahtevam, kakor smo se v Pragi prepričali ob raznih priložnostih. Zanimivo je bilo naziranje prezidenta Masaryka, ki mi je svetoval, naj bi Akademija izdajala izvirna dela v raznih jezikih, vendar pa poskrbela za češke izvlečke, namenjene širši javnosti. Diskusija o jeziku »Rukověti« je zadržala dovršitev začetega dela in je tudi meni pristudila glavno uredništvo, za katerega sem bil izvoljen. Poleg tega naj bi urejeval I. zvezek s prof. Niederlejem in V., VI. in VII. zvezek slovstvene zgodovine, jezikovnemu delu je bil določen za urednika prof. Hujer, za narodopisje prof. Polívka, za zgodovino, pravo in starožitnosti Bidlo, Kadlec in Niederle.

Ne spominjam se, kako neki je prišlo do tega, da smo opustili celotni načrt, ki je povzročal zlasti meni hude pre-

glavice in me postavljaj pred odločitev, ali naj posvetim svoja poslednja leta mnogostranskemu in težavnemu delu z negotovo bodočnostjo — »Rukovčeti« ali nadaljevanju in dovršitvi svojih potovanj po sledovih srbskohrvatske ljudske epike. Bilo je sicer prav, da sem se odločil za drugo nalogo. »Rukovč« dolgo ne bi bila pričela izhajati, zlasti zato, ker naj bi se bila izdajala v celih zvezkih, za katere bi bilo težko pridobiti vse sodelavce. Mimo tega bi bilo v času gospodarske krize težko izvajati tako velik podjem in tudi okupacija bi ga bila popolnoma onemogočila, tako da bi bil propadel enako kot nemški »Grundriss«. Čas še ni bil zrel za tako veliko delo; izvršiti ga mora prihodnost po novih potrebah. To bi bila ena izmed nalog za bodoče sodelovanje vseh slovanskih akademij.

STIKI S SLOVANSKIMI DEŽELAMI

Na češko univerzo, ki je po preobratu dobila zopet ime Karlove univerze, so radi prihajali in bili priporočeni za predavanja učenjaki iz raznih dežel. Tudi slavisti so skrbeli za odlične goste iz slovanskih dežel; ti so predavali na filozofski fakulteti ali v njenem slovanskem seminarju. Tako so prišli v Prago, kolikor se spominjam, Poljaki Baudouin de Courtenay iz Varšave, T. Grabowski iz Poznanja, I. Chrzanowski in T. Lehr-Splawiński iz Krakova, Hrvat S. Ivšić iz Zagreba, Srba A. Belić in Pavle Popović iz Beograda, Bolgar Teodorov Balan iz Sofije in drugi. Jaz sam sem skrbel zlasti za to, da bi v Prago prihajali slovanski učenjaki, štipendisti in drugi slušatelji iz slovanskih dežel in da bi stopili v stik s češkim znanstvenim svetom, ter sem prirejal v imenu uredništva »Slavie« in slovanskega seminarja večere. Da pomembnost takšnega seznanjanja in zbliževanja vseh slavistov ni bila takoj pravilno ocenjena, je videti iz tega, da je prof. dr. Václav Flajšhans pri vstopu na takšen večer vzkliknil: »Tukaj smo pa mi gostje.« Ne smem zamolčati, da je bilo za univerze v slovanskih deželah težko najti primerne štipen-

diste, zlasti mlade doktorje, tako da smo morali pošiljati tudi slušatelje in slušateljice iz višjih letnikov; ti se pač niso vselej izkazali, takisto kot nekateri slavisti iz slovanskih dežel. O tem, kako so se brez trajnega uspeha razdajale znatne potovalne štipendije, naj navedem tale primer: Neka Čehinja se je v Sarajevu tako dobro naučila krajevnega narečja srbskohrvatskega jezika, da so jo znanci vodili k starim muslimankam, katerih zaupanje si je umela pridobiti s svojim znanjem, da bi mogla proučevati tudi v tej pokrajini vpliv islama na srbskohrvatsko življenje, kar sem ji bil priporočil. Njena naloga pa je bila onemogočena, ker se je po vrnitvi poročila in niti ni opravila doktorata, dasi je zbrala na svojih študijah lepo gradivo za takšno disertacijo. Podobno smo trudoma iskali kandidatov za svetosavske štipendije, ki jih je ustanovila jugoslovanska vlada za boljša študentovska dela o jugoslovanskih témah.

PRVI KONGRES SLOVANSKIH GEOGRAFOV IN ETNOGRAFOV

Praga je ostala tudi v novih razmerah središče slovanskih študij. Že l. 1922. je prispel v Prago iz Beograda slavni geograf Jovan Cvijić in predložil, naj bi se v Pragi priredil prvi kongres slovanskih geografov in etnografov. Cvijić si je pridobil kot najboljši poznavalec Balkana obilo zaslug za fizikalno geografijo, geomorfologijo in geologijo. Zanimal se je tudi za antropogeografijo in narodopisje, da bi prodril v dušo ljudstva v prepotovanih deželah. V četrti knjigi Etnografskega zbornika Srbske akademije je prvič karakteriziral posamezna plemena, poudaril pomembnost številnih selitev južnih Slovanov, povzročenih predvsem po turških vpadih, za nauk o narečjih in za ljudsko slovstvo. Cvijić je bil takisto izboren organizator znanstvenega dela in je priporočal tudi geografom, naj bi se zanimali za slovstvo. Tako široko razgledani strokovnjak se je udeleževal tudi mednarodnih geografskih kongresov in je težko prenašal, da se Slovani spričo svoje razcepljenosti ne morejo uveljaviti na njih, dasi imajo

mного odličnih geografov; predvsem zaradi tega si je želel, da bi Slovani na takšnih kongresih nastopali kot celota ter si tako pridobili priznanje in zastopstvo v mednarodnih znanstvenih organizacijah. To je bil tudi pglavitni razlog, zakaj si je želel znanstvene združitve slovanskih geografov in etnografov. Povezava narodopisja, ki obsega kulturnozgodovinske znanosti, s prirodoslovnim zemljepisom je bila Cvijićeva značilnost, ki je vtisnila kongresom slovanskih geografov, kakor jih je on predlagal, poseben pečat, dasi je tudi na teh kongresih imelo narodopisje le podrejeno vlogo. Cvijić se je zavedal znatnih težav v zvezi z vprašanjem, v katerih jezikih naj bi na takem kongresu razpravljali in predavali, in je pričakoval, da bo nova generacija rešila tudi vprašanje slovanskih jezikov na takih kongresih. Bilo je odločeno, da bo uradni jezik pač jezik države, v kateri se kongres prireja, in da so pri predavanjih dopuščeni vsi slovanski jeziki. Tako je bil sklican l. 1924. I. kongres slovanskih geografov in etnografov v Prago; za predsednika je bil spričo svoje pomembnosti izvoljen profesor Jiří Polívka; jaz sem bil predsednik etnografske sekcije. Kongres je uspel v vsakem pogledu, kajti Cvijić sam je imel najboljše stike z vsemi slovanskimi geografi, zlasti s poljskimi, ki jih je bilo največ, vendar ni imel pričakovanih posledic. Lepo je bilo poslušati različne rezolucije, v katerih se vlade slovanskih držav pozivajo k raznovrstnim dejanjem, toda od tega se ni nič uresničilo. Napaka je tičala po mojem mnenju v tem, da ni bila ustvarjena eksekutiva, ki bi poslovala od kongresa do kongresa in skrbela za izvedbo raznih sklepov. Premišljevali so tudi o tem, naj bi si Slovani skupno delo kar se dá porazdelili, n. pr. da bi Poljaki poleg češke »Slavie« organizirali osrednje slovansko glasilo za geografijo. V naslednjem letu sem se v Leningradu sešel z orientalistom I. J. Kračkovskim, ki je imel isto zamisel in je hotel združiti slovanske orientaliste v ruskem glasilu.

Kongresi slovanskih geografov in etnografov so imeli ta uspeh, da je njihova institucija postala trajna. Drugi je bil prirejen na Poljskem l. 1927. (jaz se ga zaradi bolehnosti nisem udeležil), tretji v Jugoslaviji l. 1930. in četrti l. 1937.

v Sofiji; tu je bilo kljub nasprotovanju nekaterih Poljakov poudarjeno upanje, da se bo prihodnji kongres priredil že na Ruskem. Kongresi na Poljskem, v Jugoslaviji in Bolgariji niso bili v enem kraju, marveč so bili organizirani kot potovalni, da bi se udeleženci seznanili s slovanskimi deželami. Tudi iz Prage se je priredil izlet v Tatere, da bi kongresisti spoznali Slovaško. Zanimivo je bilo, da si je 25 udeležencev te ekspedicije, v kateri so bili zastopniki vseh slovanskih narodov, pripovedovalo anekdote v slovanskih jezikih in so se dobro razumeli; to zasluži posebno pozornost spričo tega, da imajo anekdote narečno barvo. Rus Aleksej Leonidovič Petrov je izrazil prepričanje, da moramo anekdote zbrati in izdati v posebnem zborniku, ki bo dosegel mnogo večji uspeh kot kak strokovni zbornik.

Češkoslovaški učenjaki so bili vabljeni tudi na mednarodne kongrese in v razne institucije, vendar često za to niso imeli razumevanja in volje, tako da sem imel nekajkrat priložnost, priporočati jih v Akademiji znanosti.

Tako so priredili v Bukarešti I. kongres bizantologov v ožjem krogu brez udeležbe Nemcev; bilo nam je omogočeno, seznaniti se s pomembnimi samostani in cerkvami na vsem ozemlju; tu si povsod opazil znaten slovanski predvsem bolgarski in srbski kulturni vpliv na romunski narod, med katerim je bil cerkvenoslovanski jezik tudi državni jezik vse do 17. stoletja. Marsikdaj sem mislil, da sem v Srbiji, n. pr. ko sem slišal, kako so klicali prednico ženskega samostana »majka starica«.

Drugi kongres je bil že zares kar mednaroden in z Nemci l. 1927. v Beogradu. Tega kongresa se je udeležilo tudi več Slovanov in jaz sem predsedoval sestanku delegatov iz slovanskih dežel; na njem smo razpravljali o novi organizaciji slovanske znanosti in o najbližjih nalogah slovanskega sodelovanja.⁶

L. 1925. so v dneh od 6.—14. septembra obhajali v Leningradu in Moskvi pomembni jubilej dvestoletnice ustanovitve Ruske akademije znanosti, ki ni le znanstvena družba po vzgledu drugih v Evropi, marveč veličastna organizacija vseh duhovnih in prirodoslovnih znanosti v vsej ruski državi

(glej IV. poglavje). Iz Prage so bili poslali kot udeleženca prof. J. Polívko, zastopnika Akademije znanosti in mene kot zastopnika Karlove univerze. Sprejel sem to nalogo predvsem zato, da bi mogel kot urednik »Slavie« in vrhovni urednik nameravane »Rukověti slovanské filologie« razpravljati z ruskimi znanstvenimi krogi, s katerimi dolgo nismo imeli neposrednih stikov, in da bi se mogel spotoma ustaviti tudi v Ukrajini in na Poljskem.

S prof. Polívko sva se peljala v Helsinki, glavno mesto Finske, ki naju je posebej zanimalo s svojim bogatim in vzorno organiziranim finskim narodopisnim muzejem, v katerem so zastopana kar se dá tudi finska plemena na Ruskem, in s svojo literarnozgodovinsko družbo; v arhivu te družbe je celotno gradivo za finski epos »Kalevala« in tu so tudi zbirke ljudskih pesmi in drugih ustnih izročil. Najin glavni vodja je bil izborni finski slavist jezikoslovec prof. Mikkola. Njegova žena Majla je zaslovela kot najboljša finska pisateljica in voditeljica ženskega gibanja. Bila je prav dobro znana tudi našemu šoferju, ki je bil milo ganjen, ko sva mu rekla, kam naju naj zapelje. Pri prof. Mikkoli sem imel prvič tudi priložnost opazovati, kaj je »suha« dežela, t. j. brez alkohola. Ob prvi večerji je vprašala gospa Mikkolova, ali si želim k roast-beefu jagodovega soka ali mleka. Piti mleko k pečenki je nasprotovalo vsem mojim pojmom, in tako sem se odločil za sok, ki pa mi ni teknil. Ko so mi ponujali mleko tudi v gostilnah, sem ga moral poskusiti, ker se mi ni ljubilo posegati po dragih in slabih pijačah, ki si jih dobil na črni borzi. Ko sem bil povabljen na drugo večerjo k prof. Mikkoli, sem si že sam zaželel mleka k pečenki. Ne smem zamolčati, da se strogi antialkoholizem na Finskem ni več dolgo obdržal in da so ga tudi za njegovega vladanja ljudje premagovali tako, da so naročali različne pijače in da so bili posamezniki z njimi kar dobro založeni; tako smo na pr. pili prav dobre likerje pri etnografu Mansikki, čigar ime smo pa poprej na kongresu geografov in etnografov prebarvali češki na Jahoda poljski na Jagodziński, slovenski in srbskohrvatski na Jagodič(-é). Obmejni pregled na sovjetski meji smo pričakovali nemirno, vendar je bilo to povsem nepotrebno, kajti šli so nam od

prvega trenutka kar se da na roko. Članska izkaznica »priglasiteljniy bilet« in »billet d'invitation« na drugi strani je bil edina naša izkaznica in je zadostoval — poslušajte biokratje vseh dežel! — na električni železnici, kakor tudi v železniškem spalnem vozu I. razreda. Sleherni nameščenec je vedel, da je imetnik izkaznice »gost republike«. Ob pomembnejših prihodih in odhodih so nas na kolodvorih pozdravljali s častno četo in godbo. Tako so nam takoj nazorno pokazali, kakšne časti in spoštovanja je deležna znanost v Sovjetski Rusiji. Na slavnostnih zborovanjih smo izvedeli, kako vladni krogi čislajo sodelovanje Akademije znanosti, ki je takoj po revoluciji obljubila, da bo novi vladi služila enako vestno kot stari, in je »držala besedo«, kakor je bilo izrečno poudarjeno. Ruska akademija je imela pomembno vlogo s svojimi raziskovalnimi inštituti, ki so med drugim odkrivali številne vire prirodnega bogastva Rusije. Proslav so se udeležili tudi zastopniki raznih zapadnih narodov; v velikem številu so se pojavili zlasti Nemci, katerih je prišlo krog 30 v frakih in z različnimi odlikovanji. Drugi udeleženci in gostje so ostali skromnejši v civilnih oblekah in neki pomembnejši ruski gospod se je pojavil v kratkem jopiču kakor kak šofer. Gostoljubnost je bila sijajna, zlasti v Moskvi. V bivši plemiški palači je bila prirejena prebogata večerja za 1200 gostov in 300 jih je ostalo na galerijah. Govori so se ojačevali z megafonom in godba je igrala brez »dirizora«, toda udeleženci so takoj opazili, da umetniki opazujejo prvega violinista. Med slavnostnimi govori me je osupnil izrek visokega vladnega predstavnika: »My stojim bez slavjanstva.« (Mi gradimo brez slovanstva — o. p.). Name kot pristaša slovanske vzajemnosti je ta izjava napravila žalosten vtis, vendar sem se takoj pomiril in sem si dejal: »Da, brez imperialističnega carskega slavjanstva z njegovo pravoslavno propagando; toda po sili razmer se boste vrnili tudi vi k slovanskemu programu, kakor ga je zasnoval za Aleksandra I. A. Czartoryski in so ga imeli v mislih tudi ruski dekabristi, kijevsko cirilmetodijsko bratstvo in prvi slavjanofili.« Imel sem srečo, da sem še doživel čas, ko so bile obnovljene in razširjene slovanske države.

V Moskvi sem zapustil na češkoslovaškem poslaništvu obolelega prijatelja Polívko, za katerim se je pripeljala žena,

da bi ga po daljšem času odpeljala domov. Sam sem potoval v Kijev, da bi opazoval, kako napreduje ukrajinizacija v naravnem in zgodovinskem središču Ukrajine, katere glavno mesto je bil najprej Harkov. Ukrajinsko gibanje se je močno ojačilo in posnemale so se velikoruske institucije, n. pr. Vseukrajinska akademija znanosti je bila ustanovljena po vzgledu Ruske akademije v Leningradu in potem v Moskvi. Od novega leta 1926. naj bi nastopila ukrajinizacija od zgoraj, vendar je zašla predaleč v stari nacionalistični smeri, tako da so ji morali pristriči peruti. Med drugim je zginila tudi zamisel samostojne ukrajinske pravoslavne cerkve. V jedru je vendarle ostala velika ukrajinska republika, ki je dosegla v novjšem času tudi svojega zunanjega ministra. Pač po angleškem načinu je bila ustvarjena kot protiutež beloruska republika, ki je tudi dosegla mednarodno samostojnost, tako da uporablja Sovjetska zveza ukrajinsko in belorusko republiko po angleškem vzgledu za povečanje svojih glasov v mednarodnem življenju. Takšna osamosvojitev beloruskega naroda je mene in tudi druge poznavalce ruskih razmer najprej do neke mere presenetila, ker je bila beloruska narodnost s svojim jezikom še prav slabo razvita. Drugi manjši slovanski narodi so na pr. imeli vsaj svoje slovnice, imeli so jih celó preveč, tega pa pri Belorusih ni bilo. Ostalo mi je v spominu, kako so si ljudje predstavljali razmerje ukrajinščine do ruščine. Neki uradnik mi je pojasnjeval, da v njegovi družini hči obiskuje rusko gimnazijo, sin ukrajinsko, in takšna prostost naj bi bila povsod; toda iz časnika sem tudi izvedel, da sta se nekje prepirala za mesto grobarja na pokopališču Ukrajinec in Rus. Ruščina je ohranila svoj naravni veliki pomen in mene je zanimalo zasledovati njen položaj na Ukrajini in v Beli Rusiji. Vprašanje vseslovanskega posredovalnega jezika se najprej rešuje v sami Rusiji.

Iz Kijeva sem se vračal v Prago skozi Lvov in Krakov. Med potjo od Kijeva proti poljski meji sem govoril z nekim višjim boljševiškim uradnikom o ukrajinskem vprašanju in slednji mi je izjavil, da si bodo vzeli Galicijo o prvi priložnosti.

POTOVANJE PO ZAHODNEM SANDŽAKU NOVOPAZARSKEM

V Pragi sem utegnil premišljevat i o nadaljevanju svojih potovanj po sledovih ljudske epike v jugovzhodni Bosni in na vsem preostalem epičnem ozemlju; vendar taka potovanja zaradi neurejenih razmer v povojni Jugoslaviji dolgo niso bila možna. L. 1924. je bilo celó Josefu Holečku, ki je kot dopisnik »Národnih listov« s številnimi spisi proslavil hercegovinske in črnogorske boje s Turki in Črno goro, odklonjeno dovoljenje, ogledati si po svoji sedemdesetletnici in na povabilo črnogorskih prijateljev njih zemljo. Sam sem hotel najprej obiskati Sandžak novopazarski, ki je bil do l. 1878. združen administrativno z Bosno in Hercegovino, kajti pričakoval sem, da so se tam najbolj ohranile bosensko-hercegovinske razmere, kakršne so bile pred zasedbo po Avstro-Ogrski. Meni je bilo takšno potovanje dovoljeno l. 1924. in v Sarajevu je imel general Smiljanić, poveljnik Bosne in Hercegovine in tudi Sandžaka novopazarskega, veselje spričo tega, da prihaja nekdo iz Prage zaradi študija ljudskega življenja, ne pa samo z blagom. Bil sem zato deležen posebne pozornosti vojaških in drugih uradnih krogov, vendar moram priznati, da se ne bi bil odločil za tako popotovanje, če bi bil vedel, kaj me čaka zaradi povojne zmede in zlasti zaradi ponehavanja krvnega maščevanja.

Ko sem v Plevljah hotel obiskati pastirje v gorah, sta me odvedla na konjih v Glibaće okrajni glavar z bivšim hajdukom;⁷ oba sta bila oborožena z nabitima puškama. Zvečer je priredil glavar, Črnogorec po rodu, v pastirski hiši⁸ pevsko tekmovanje, katerega se je sam udeležil, in o polnoči je javil orožniški narednik, da nas straži 10 mož. Na nadaljnjem potovanju so me spremljali na konjih poleg okrajnega glavarja orožniški kapetan in druge vseskozi oborožene uradne osebnosti.⁹ Na nekem mestu so mi pokazali sedem grobov »Srbov«, ubitih od »Turkov«, s temile besedami: »Eto ti naše slobode!« Ko smo v zadrugi (rodbinski) Čosoviće v, katere starešina — pop je štel 88 let, večerjali okrog približno 30 cm visoke okrogle mize in uporabljali prste namesto vilic, je zaklical zunaj 14-letni »najemnik«,

t. j. najeti pastir: »Puška pukla!« Na mah je skočilo 12 oseb z glavarjem na čelu čez mizo, zgrabili so za puške in tekli ven; domači sin me je tolažil: »Ostanite mirni, vas se to ne tiče.« Zaman so iskali bojevniki sovražnika, žvižgali in dajali signale, dokler se ni pokazalo, da je preplah nastal zato, ker je neki Turek grozno pretepaval ženo in otroke. Konec je bil smešen, vendar mi je ves primer pokazal, zakaj ljudje v takih krajih hodijo na poljska dela oboroženi, kakor je to bilo v 16. in 17. stoletju celó na mejah Hrvatske. Ko sem hotel s »fiakrom« odpotovati iz Plevelj v Bijelopolje, sem javil na željo uradov odhod na 4. uro zjutraj; ob 2. uri so bile poslane orožniške patrulje po obeh straneh ceste. Na nekem križišču v gozdu je stal oborožen Turek v pisanih cunjah; tega bi se bil prestrašil, če se ne bi bil takoj domislil, da me tudi on straži; vlada je modro pustila orožje tudi »Turkom«, ker bi se brez takšne enakopravnosti čutili ponižane. Na vozu sem imel vselej uradno osebo s seboj navadno orožnika; nekoč me je spremljal kot »kaplar« pravi ruski knez. Kadar sem šel peš ali jahal na konju z njegovim navadnim spremljevalcem, kar je navsezadnje isto, »pčsky jako za vozem«, bi bil moral dobiti tri orožnike, vendar jih na postajah ni bilo vselej toliko prostih. Prepotovali smo vas, v kateri so županu v juliju požgali hišo ob hajduškoromantičnih okoliščinah: leto poprej so se pojavili pri županu, ki ni bil doma, »komite« ali »odmetnici«, so zahtevali pošteno večerjo in se lepo zabavali s svojim poglavarjem, ki je prišel pozneje; županu, ki se je vrnil pozno v noč, so zagrozili, da mu bodo požgali hišo, če bo kaj ukrenil proti njim, in da bo pred hišo ležala čepica, katero so pobrali štirinajstletnemu sinu. Kljub temu je župan takoj ovadil primer orožniški postaji, toda hajduki so pravočasno pobegnili čez Lim. Natančno čez leto dni se je izpolnilo vse, s čimer so grozili. — Na nekem mostu čez Lim so gnali orožniki hajduka, bivšega uradnika, ki je zaradi poneverbe pobegnil v gozdove,

V groznem spominu mi je ostala pot iz Bijelopolja do Beran po konjski stezi nad kanjonom Lima. Ko smo jahali visoko nad reko, sem vprašal svoje spremljevalce, ali se tam ni že pripetila kaka nesreča. Seveda, je bil odgovor, v reko je padel en konj s sladkorjem, ki se je v Limu stopil, v Bi-

jelopolju pa lahko vidimo konja, čigar tovor je bilo apno, ki mu je v vodi obžgalo hrbet. Nazaj so me vodili orožniki skozi gozd po primerni stezi in sem se zahvaljeval Bogu, da je ustvaril bosenske konjičke, ki so se prej tako pametno izogibali najnevarnejšim mestom. Ob kratkem: seznanil sem se temeljito z epičnim življenjem. Manjkalo bi le, da bi se znašel v ujetništvu Jusufa Mehonjića, ki je še vznemirjal ves polimski okraj (Polimlje). Takšna pustolovščina bi bila prav neprijetna uradom, ki bi morali osvobajati češkoslovaškega državljana, toda zame in znanost bi bila zanimiva, kajti Jusuf Mehonjić je sodil med hajduške poglavarje, ki sami opevajo svoja dejanja. Pisal je v cirilici dnevnik v desetercih, v katerem je opisoval svoje boje proti Srbiji, Črni gori, Avstriji za okupacije Črne gore in navsezadnje proti Jugoslaviji. Ko so ga nekoč orožniki preganjali čez Lim, mu je padla »torba« v vodo in so jo vlovili; tako je bil dnevnik ohranjen za notranje ministrstvo v Beogradu.

Druge skušnje in znanstveno žetev s tega potovanja sem popisal v besedi in sliki v svojih pariških predavanjih o jugoslovanski poeziji¹⁰ in v dveh člankih v »Prager Presse.¹¹ Tukaj navajam le nekaj primerov iz primitivnega epičnega življenja v Sandžaku novopazarskem. V Bijelopolju so me budile krave ob 4. uri iz sanj, toda mlečne kave nisem mogel dobiti. Še manj masla, ki se v tej živinorejski pokrajini sploh ne izdeluje. Za francoskega učenjaka G. Milleta, ki je produciral cerkveno arhitekturo v Stari Srbiji, so dovažali maslo iz Sarajeva z železnico, avtom in vozom. To mi je tudi pojasnjevalo, zakaj se je na jedilnih listih na jugoslovanskih železnicah navajal »puter« namesto masla, kakor tudi dejstvo, da je bilo v starejših časih enako tudi pri drugih Slovanih. Opazil sem nadalje, da je romanski vpliv segal od Jadranskega morja vse do Lima. Pri Bijelopolju je pričevalo krajevno ime Sutivan, da izvira s u t iz latinskega san(k)t, ki je prešlo pravilno v sot — sut — kakor v številnih imenih v Dalmaciji. Učitelji so sicer mislili, da spominja s u t na turško s u — »voda«, in so spremenili Sutivan v Sveti Ivan. Pred okrožnim načelnikom sem zagovarjal to starožitnost, sklicujoč se na takšna imena na zemljevidu v Dalmaciji. V Beranah sem poskušal na lastni koži, da so Rimljani govorili

Kikero, ne pa Cicero, kajti sobarica je na mojo pritožbo spraševala, ali so bili v postelji »kimci«, t. j. kimak, kimka (stena — o. p.) iz lat. cimex!¹²

Na ustvarjanje primitivne mitologije je spominjal tale primer: V Šahovičih, kjer je bil okrajni urad, so prejeli iz Nemčije na račun reparacij 700 železnih plugov zastonj, toda takšen plug si je vzel en sam kmet in še ta ga je vrnil, ker noče zemlje mučiti z železom, bila bi užaljena (uvrijedjena). Tudi kamenje se ne sme metati z njive, kajti to so kosti zemlje. Ni čudo, da se takšni ljudje niti po daljšem bivanju v Ameriki niso mnogo naučili, tudi v »hotelih« je bil za vse goste en umivalnik v predsobi. O patriarhalnih razmerah priča dejstvo, da so žene v Bijelopolju hotele takoj oženiti s kako Črnogorko mojega sina, abiturienta praške gimnazije. Isti sin si je pustil od snah v »zadrugi« Čosovičev poljubiti roko po krajevni navadi, kar sem jaz odklonil, ker damam nisem poljubljal rok in sem ostal dosleden, tako da si sam od njih nisem pustil poljubljati rok. Ko je to moj sin čez nekaj let pripovedoval v neki družbi v Beogradu, mu je hotela neka gospodična — ki ni imela dovolj razumevanja za etnografična dejstva — izpraskati oči, ker govori tako slabo o Srbkinjah.

Izmed mojih pevcev mi je ostal v spominu posebno šestinosemdesetletni Hasan Ferizović v Bijelopolju, ki ni maral priti k meni niti na povabilo okrožnega načelnika, tako da smo šli na njegov dom, kjer mi je svoje življenje opisal kakor kak Tacit s temle klasičnim stavkom: »Pedeset godina bježao, a ne utekao.« Ročil se je namreč v Nikšiću, in ko je Nikšić postal črnogorski, se je izselil v Hercegovino; za Avstrije se je vrnil za nekaj časa v Črno goro, odšel odondod v Albanijo, kjer pa se kot Slovan ni udomačil, in tako se je preselil v Bijelopolje, da bi se pozneje znašel pod krščanskim črnogorskim in jugoslovanskim gospostvom.

V Pavinopolju mi je ostal v spominu najboljši strokovnjak za opisovanje turškega dekleta in njene obleke; takih sem mnogo slišal na svojih potovanjih. Isti pevec nas je skupaj z dvema krščanskima odlično pozabaval v mešani krščansko-muslimanski družbi. V Pragi sem pozneje v novembru čital uradno beograjsko poročilo o vstaji v teh krajih, kamor so poslali vojaštvo iz Bijelopolja, Plevalj in

iz Peći. Jaz in moj sin sva si takoj rekla, da ne bo tako in da gre le za krvno maščevanje, kajti naš »hotelir« je pripovedoval, da neki Turek, ki je ubil dva Črnogorca iz Kolašina, ne bo ostal dolgo pri življenju, ker se mu bosta maščevala oče in mlajši brat teh Črnogorcev. Po nekaj dneh je bila naša domneva uradno potrjena iz Beograda. Na meji Sandžaka in Bosne mi je kazal okrajni načelnik iz Boljaničev nevarno mesto v gozdu, kjer je Husein Bošković l. 1921. napadel avtobus in pobil deset orožnikov, šoferja in enega civilista; le dvema orožnikoma se je posrečilo pobegniti v gozd. Prav v Boljaničih pa sem že slišal od pevcev naziranje, da danes ne šteje »junaštvo«, temveč »politika in disciplina«, kar pojasnjuje propadanje ljudske epike.

Po svojih skušnjah iz Sandžaka sem opustil nadaljnja potovanja za ljudsko epiko; nisem takoj izvedel, da so se po prihodu bivšega kralja Aleksandra v Črno goro l. 1925. in spričo bogate odškodnine črnogorski kraljevski družini iz rok jugoslovanske vlade razmere v Črni gori takoj izboljšale. Le bivanje v Makarski l. 1927. sem izkoristil za izlet v Ljubuški v Hercegovini in v Imotski v Dalmaciji; prepričal sem se, da ljudska epika v kraju, kamor postavljamo domovino sloveče balade o Hasanaginici, še živi, toda izumira v preostalem Makarskem primorju, ki je ustvarilo s sosednjo Hercegovino pomembno muslimansko - katoliško epično celoto. Obiskal sem tudi Zaostrog, kjer je v samostanu grobnica frančiškana Andreja Kačiča-Miošića, znamenitega posnemalca narodnih pesmi v sredini XVIII. stoletja. V Kačičev rojstni kraj Brist so nas z ladjo zapeljali frančiškanski bogoslovci, toda podrto rojstno hišo sem moral iskati tri četrt ure od obale, kajti v starejših časih so se tako reševali prebivalci pred napadi morskih razbojnikov (gusar iz ital. corsar). O tem potovanju nisem ničesar pisal, vendar mi je tudi nudilo nekaj gradiva za predavanja na pariški Sorboni v maju l. 1928. Ta predavanja so izšla v tisku v Delih (Travaux) Slovanskega instituta (Institut d'études slaves) v Parizu z 82 ilustracijami.¹³ Uvodni del z opisom »sedanjega stanja jugoslovanske ljudske epike« je izšel že poprej v »Le Monde slave« in natisnjen je bil tudi njegov češki izvirnik.¹⁴ Ta popis seveda ni preobširen, ker temelji le na opazovanjih

z mojih potovanj po Bosni in Hercegovini ter po severni Dalmaciji, katerim se je pridružil povsem novi del o ljudski epiki v zahodnem Sandžaku novopazarskem. Večino jugoslovanskega epičnega ozemlja sem prepotoval šele v letih 1930 do 1932. Sicer je bila ta slika razmeroma verna, ker so poznejša potovanja prinesla obilo novega, zanimivega in podrobnejšega gradiva, vendar se slednje ni bistveno razlikovalo od starega.

Zaradi popolnosti omenjam, da sem o jugoslovanski epiki predaval tudi na povabilo Slovanskega inštituta berlinske univerze dne 6. VII. 1923. in marca 1931. v slaviističnem krožku nemške univerze v Pragi.

ČLANKA O SRBSKOHRVATSKI LJUDSKI EPIKI IN RAZPRAVA O SLOVENSKI LJUDSKI POEZIJI

Načelnega pomena je članek o viru neke narodne pesmi »Jakšići kušaju ljube«, ¹⁵ o kateri trdi Vuk Karadžić, da jo je zapisal iz ust nekega mladeniča iz okraja Užice (v Srbiji). Mogoče je, da je od njega zares slišal tako pesem, toda njeno besedilo izvira zanesljivo od slavonskega hrvatskega pisatelja Matije Antona Reljkovića in kaže, kako je Vuk Karadžić redigiral takšne tekste po svojih slovničnih, besednjakarskih in estetičnih nazorih. Jaz sem to izsledil že pri fonografiranju iste pesmi v severozapadni Bosni 1912 in sem to tudi omenil v svojih poročilih, česar pa kritika ni opazila. Romantičnim oboževalcem Vuka Karadžića je bila moja ugotovitev neprijetna, toda danes vemo, da niti drugi slavni izdajatelji narodnih pesmi niso bili brez manjših grehov.

V razpravi o veliki zbirki slovenskih narodnih pesmi z melodijami ¹⁶ podajam poročilo ne le o delovanju slovenskega odbora za zbiranje teh pesmi, marveč tudi kratko zgodovino o nastanku in usodi celotnega velikega podjetja »Ljudska pesem v Avstriji«. To poročilo je torej pomembno tudi za

zbiranje čeških ljudskih pesmi pod vodstvom odborov za Češko in Moravsko, od katerih je prevzel gradivo Državni inštitut za ljudsko pesem v Pragi.

Žal da iz teh zbirk južnih in severnih Slovanov še ni bilo izdano nič večjega.

LITERARNA DEJAVNOST V PRAGI

Dasi sem bil v tem razdobju močno zaposlen s predelavo predavanj na češka in z novimi predavanji, sem vendarle še razmeroma dovolj objavljaj, seveda na podlagi starejših študij in razprav. Nastopno predavanje na Karlovi univerzi sem opravil l. 1920. o predhodnikih ilirizma.¹⁷ V isto stroko sodi tudi bratislavsko predavanje »Myšlenka jihoslovanského sjednocení v minulosti«, ¹⁸ članek o jeziku hrvatskih protestantov¹⁹ in razprava o imenu Jugoslavija.²⁰ Sintezo vseh teh vprašanj podaja moje veliko delo o pomenu reformacije in protireformacije za duhovno življenje južnih Slovanov.²¹ Protestantizem je prinesel Slovencem v 2. polovici 16. stoletja dokaj bogato slovstvo, tudi Dalmatinov prevod celotne biblije l. 1584. in prvo slovensko slovnico A. Bohoriča 1584. Pri severozahodnih Hrvatih je nastalo tudi prevodno slovstvo, namenjeno celó ostalim južnim Slovanom tja do Carigrada v glagolski, cirilski in latinski pisavi. Opozarjam, da prevodi slovenskih in hrvatskih protestantov prinašajo v predgovorih zanimive slike iz kulturnega življenja južnih Slovanov in da so polni vseslovanskega duha, čigar sledovi so prehajali tudi k drugim Slovanom. Protestantizem so sicer pri Slovencih in Hrvatih zatrli, toda njegovo delo je ostalo in protireformacija ga je nadaljevala bolje in uspešneje ter ustvarila enotni srbskohrvatski knjižni jezik na temelju najbolj razširjenega štokavskojekavskega narečja, katerega knjige so uporabljali tudi na misijonarskih šolah v Bolgariji. Središče teh teženj je bil Rim, ki je hotel svoje zgube na zapadu nadomestiti z osvojitvijo pravoslavnega in muslimanskega vzhoda. Krščanski svet naj bi bil odrešen Turkov najprej s pomočjo Poljske in pozneje Rusije; njene

prebivalce so imeli katoliški Jugoslovani ne za razkolnike, marveč le za kristjane, ki so jih zapeljali Grki. V istem duhu je delovala cela vrsta odličnih Jugoslovancev v službi Rima, med njimi tudi Hrvat Jurij Križanić, »prvi panslavist«. O tem vprašanju je zbral mnogo novih dokazil, ki sem jih še utegnil uporabiti, moj graški učenec dr. Marijan Stojković.

Vat. Jagić, ki je doživel s svojimi Hrvati številne nesporazume, je vendar ostal zvest svoji domovini in si je postavil rodbinsko grobnico v rojstnem mestu Varaždinu ter bil tjakaj prepeljan po svoji smrti l. 1925. Tako sem našel priložnost za nagrobni govor, v katerem sem zlasti poudaril Jagićeve zasluge za slovansko filologijo in slovanski svet.²² Moj govor je prav ugajal Jagićevim ožjim rojakom in jaz sem utegnil tudi o njih in njihovem mestu napisati lepe spomine.²³ Jagićev obširni nekrolog sem napisal v »Slavio«,²⁴ a zgoščen članek o njegovem življenju in delovanju s kritično ocenitvijo v Novo avstrijsko bibliografijo.²⁵ S tem člankom sta bila prav zadovoljna Jagićeva visoko izobrazena hči Stanka in njegov zet Milan Rešetar, češ da sem zadel Jagićevo resnično velikost, ne da bi zamolčal njegove slabosti. Jagiću samemu sem bil sicer prav blizu, dasi nisem delal v njegovi staroslovenski stroki, in kljub najinemu kritičnemu razmerju se z njim nisem razšel za vselej, marveč sem si ohranil objektivno sodbo o njegovih zaslugah.

Na Jagićev pogreb se je pripeljal iz Prage kot zastopnik Češke akademije in univerze prof. František Pastrnek. Sam sem se ob istem času zdravil v Varaždinskih Toplicah, kjer sem bil tudi v družbi zagrebškega nadškofa Bauerja, protektorja Jugoslovanske akademije in varaždinskega Jagićevega rojaka, ki je zato tudi vodil njegov pogrebni spreved. Prav zanimiv je bil tudi moj drugi družabnik, beograjski papeški nuncij Pelegrinetti. Po rodu je bil iz srednje Italije in se je naučil slovenščine kot duhovnik, ki je imel na skrbi slovenske begunce za prve svetovne vojne. Učil se je tudi ruščine; kot uditore papeškega poslaništva v Varšavi se je naučil dobro poljščine in kot nuncij v Beogradu tudi srbohrvaščine. Nekega dne sem ga srečal že zgodaj v kopališkem parku s knjigo z zlato obrezo. Ko sem mu pripomnil, da to

vendar ni brevir, mi je pokazal »Poezije« Fr. Prešerna, največjega slovenskega pesnika, in opozoril na njegovo »Zdravljico«, iz katere so se izpolnila nekatera mesta:

Prost, ko je bil očakov,
napréj naj bó Slověncov dom;
naj zdrobé
njih roké
si sponé, kjér jim se težé!
Živé naj vsi naródi,
ki hrepené dočákat' dan,
de, kóder sónce hódí,
prepír iz svéta bo pregnan,
de roják,
prost bo vsák,
ne vrág, le soséd bo meják.²⁶

Bilo mi je rečeno, da ima Pelegrinetti s seboj tudi podobno vezane pesmi Simona Gregorčiča. Resnično, bil je diplomat papeške stolice, ki je poznal temeljito razmere v deželi, v kateri je deloval.

KONGRES SLOVANSKIH FILOLOGOV

Za praško slavistiko in zame je bil zgodovinski dogodek I. kongres slovanskih filologov v Pragi l. 1929. »Učene in vzajemne sestanke slavistov iz vseh narečij vsako leto v mestu drugega plemena« je predlagal že Jan Kollár v svojem članku o literarni vzajemnosti l. 1836. po vzgledu kongresov nemških prirodoslovcev in zdravnikov, izmed katerih je bil petnajsti l. 1837. v Pragi, kjer sta bila tajnika grof Kašpar Šternberk in prof. V. Krombholz. Značilno je za slovanske razmere, da se takšen kongres mnogo desetletij ni mogel prirediti, dokler se ni Ruska akademija odločila sklicati prvi kongres slovanskih filologov na jesen l. 1904. v Petrograd, toda ta načrt je pokopala rusko-japonska vojna. Praška slavistika je čakala primerne priložnosti in se želela dobro pripraviti. Takšen trenutek je bila stoletnica smrti patriarha slavistike Josefa Dobrovskega. Mene kot vodilnega ravnatelja

seminarja za slovansko filologijo je doletela vodilna vloga pri sklicanju in prirejanju tega kongresa; podpredsednik odhoda in kongresa je bil prof. J. Polívka, tajnik J. Horák, profesor za slovanska slovstva in slovansko ljudsko izročilo, blagajnik M. Weingart, profesor za slovansko jezikoslovje. Vztrajali smo pri imenu kongresa *slovanskih filologov*, kar je bilo določeno že po Jagičevi zaslugi za kongres v Petrogradu in je ustrezalo tudi češkemu pojmovanju slovanske filologije. V svojem otvoritvenem govoru sem poudaril, da smo ljubitelji besede (*φιλήσιν, λόγος*), kakršna se kaže v jezikih, ljudskem izročilu in v umetnih literaturah slovanskih narodov. Ta stroka, na katere enotnosti vendarle vztrajamo, je velikanska, in zato se nismo odločili za običajni pojem *slavistov*, katerega je mogoče uporabljati tudi za zgodovinarje, pravnike (kongres slovanskih pravnikov je bil sklican v Bratislavo) in druge znanosti, nanašajoče se na Slovane. Sam sem poskrbel, da udeleženci ne bi bili omejeni na akademske kroge, temveč sem poudarjal potrebo po sodelovanju s srednješolskimi profesorji za slovanske jezike in slovstva. Iz njihove sredine je bil izvoljen za drugega podpredsednika prof. Jan Voborník. Naše povabilo je bilo tudi povsod z veseljem sprejeto. V tiskanem seznamu članov²⁷ jih je navedenih 475, toda nekaj se jih je prijavilo šele po natisku seznama. Omembe zasluži, da so na naš kongres prvič iz Zveze sovjetskih socialističnih republik poslali ruske, ukrajinske in beloruske učenjake, seveda le deset po številu. To je bil poseben uspeh dolgih pogajanj, katera sva vodila prof. Horák in jaz s sovjetskim zastopnikom v Pragi. Med desetimi delegati so bili določeni posebej predstavniki Ukrajine in Bele Rusije. Zvečer pred kongresom sem še vprašal sovjetskega zastopnika, ali naj nastopajo ti predstavniki enotno ali posebej, in sem prejel odgovor: »Ves' Sojuz.« Zato sem tudi pozdravil v otvoritvenem govoru predstavnike SSSR, vendar sem jim svetoval, da naj bi se vrstili v svojih govorih pri pozdravnih zdravicah. Enako sem skrbel za to, da so se izmed predstavnikov Jugoslavije vrstili Beograd, Zagreb in Ljubljana. Podobno sem predlagal na drugem kongresu slovanskih filologov v Varšavi mladim Slovacom, ki

so hoteli nastopati povsem samostojno, naj bi se vrstili z nami v vsedravnih izjavah.

Slavnostno otvoritveno zborovanje je bilo ob veliki udeležbi čeških uradnih in kulturnih krogov v Smetanovi dvorani Občinskega doma. V svojem otvoritvenem govoru²⁸ sem v francoščini iskreno pozdravil tujejezične zastopnike, katerih udeležba je posebno važna zato, ker se utegnejo bolj posvetiti celoti in sintezi slavističnih študij in lahko ohranijo nadstrankarsko stališče pri presojanju kulturnih vrednot raznih razdrobljenih slovanskih narodov. Z Romuni nas zopet veže skupna slovanska kultura celih stoletij, z Grki pa osnove bizantinske kulture, ki so jo prevzeli vzhodni Slovani in znaten del južnih. V češkem govoru sem poudaril veličino trenutka, v katerem smo se po toliko desetletjih zbrali prvič, da bi se »vzajemno poučili, posvetovali in navezali osebne stike«, kar naj olajša in povzdigne naše skupno delo v duhu naših velikih prednikov. Omenil sem tudi okoliščino, da so na izgraditvi slovanske filologije delali vsi slovanski narodi vse do najmanjšega lužiškosrbskega. Zahteval sem več slovanstva v šoli in v življenju, enotnost jezikoslovja in slovstvene zgodovine, pokazal, da je tudi duhovno življenje slovanskih narodov, dasi so hodili po raznih poteh, ohranilo mnogo skupnega, ter poudaril potrebo po sintezi slovanskega Vzhoda in Zahoda. Kratko sem orisal zgodovino slavističnih študij od smrti Dobrovskega, opozoril na njihov porast od osvoboditve in zedinjenja slovanskih narodov, posebno v Pragi in v vsej Češkoslovaški.

Češkoslovaški narod je tako ostal zvest svoji preteklosti in njegove žrtve ne bodo zaman. Sicer sem si želel, da bi ta primer posnemali tudi drugje in da bi takšnih središč za slovanske študije, kakršno je Praga, bilo čim več v slovanskem svetu. »Vzajemno delo teh središč bo koristilo vsakemu slovanskemu narodu, zbližalo in privedlo Slované do zares bratskega sožitja, povzdignilo njihov pomen v svetu in odprlo pota zaželenemu miru med vsemi izobraženimi narodi.« V tem duhu naj nadaljujejo nadaljnji kongresi!

Kongres je štel tri sekcije: I. literarnozgodovinsko, II. lingvistično (vrstni red bi moral biti nasproten!), III. pedagoškodidaktično. Literarno je bil prav dobro pripravljen

z velikim zbornikom »Josef Dobrovský«, ²⁰ z izvlečki iz predavanj ²⁰ ter s tezami in pripombami k diskusiji, ^{30a} ki je bila v vseh sekcijah prav živahna. Po kongresu so bila v celoti ali v izvlečkih izdana predavanja v obsežnem drugem zvezku ³¹ »Prací«, toda prvi zvezek, ki naj bi podal tajniško poročilo o poteku kongresa, združil drobne kongresne tiskovine, kakor je bil »Pořad sjezdový« (kongresni program), v naglici sprejeta kongresna pravila, in po možnosti tudi objavil zapisnike o razpravah v posameznih sekcijah, žal ni izšel.

Tudi družabni del kongresa se je posrečil; med drugim je priredilo ministrstvo za šolstvo in ljudsko prosveto slavnostni obed v Lucerni in odbor slavnostno večerjo na Slovanskem otoku tudi ob udeležbi vladnih krogov, n. pr. zunanjega ministra dr. E. Beneša, ki je takisto spregovoril, a ni imel lahke naloge l. 1929. Žal, da nimam ohranjenih nobenih zapiskov o svoji zdravici gostom, s katero sta bila izredno zadovoljna najbolj pristojna sodnika, profesorja L. Niederle in J. Polívka. Govoril sem v duhu Kollárjeve slovanske vzajemnosti in njenega uresničenja po federalističnih načelih, ker je bilo moje prepričanje, da so Slovani rojeni federalisti, dasi vsega tega nisem povedal naravnost.

Za dame kongresnih članov je skrbel damski odbor, ki je prirejal tudi izlete, n. pr. na Karlštejn; tega so se udeležili tudi številni gospodje. Moja žena kot predsednica tega odbora je prejemale vse do zadnjih let novoletna voščila inozemskih udeleženk praškega kongresa.

Kongres se je nadaljeval v Brnu in Bratislavi, kjer se je razšel. V spominu mi je ostalo, da je po moji zdravici slovaškemu gostiteljem prišel k meni profesor medicinske fakultete dr. St. Kostlivý, katerega sem poznal z Dunaja, in mi rekel, da sem govoril Slovakom tako, kot je treba govoriti, toda tega praški gospodje ne znajo. Eno skupino odličnih gostov je odvedel prof. Horák na obisk k prezidentu Masaryku v Topolčianke, jaz sam pa sem se odpeljal v Olomouc k odkritju spominske plošče na čast Dobrovskega na njegovem olomuškem torišču in sem tamkaj tudi spregovoril.

Za kongrese so bili določeni petletni presledki. Drugi kongres je bil tedaj 1934, in sicer v Varšavi s posvetilom A. Mickiewiczu, velikemu poljskemu pesniškemu geniju in prvemu profesorju za slovanska slovstva v Parizu. Težave je imel odbor večinoma s pozdravnimi govori in tako sem bil jaz kot predsednik I. kongresa povabljen po prihodu v Varšavo, da spregovorim ob otvoritvi kongresa v imenu vseh delegatov narodov in držav, ki so se udeležili kongresa. Ni bila lahka naloga govoriti v češkem, francoskem in poljskem jeziku. Posrečila se mi je s pomočjo prof. A. Mazona in Jiříja Horáka ter praške lektorice za poljščino dr. I. Šaunove. Zahvalil sem se Poljski in odboru, kateremu je načeloval odlični poljski primerjalni jezikoslovec Jan Rozwadowski, da sta ob vseh težkih pogojih omogočila prirediteljem kongresa.³² Odbor je pametno določil za prvo sekcijo jezikoslovno in za drugo literarnozgodovinsko, kot tretjo sekcijo pa je dodal kulturnosocialno (kulturno spoleczna, a boljše označuje njeno bistvo francoski naziv: sciences sociales et histoire de la civilisation) in pustil kot IV. sekcijo didaktično (dydaktyczna). Kongres se je zaključil v Krakovu.

Tretji kongres je bil sklican v Beograd od 18.—25. IX. 1939, toda njegovo uresničenje so onemogočili politični dogodki in vojna. Vendarle so ostali v tisku pripravljene vprašanja in odgovori, dodatki k vprašanjem in referatom, govori in predavanja, knjiga o organizaciji.³³ V vseh teh publikacijah je zbranega obilo znanstvenega gradiva in pobud, tako da si je beograjski odbor pridobil mnogo zaslug za sodobni razvoj slovanskih študij. Kongres v Varšavi — II. międzynarodowy zjazd slawistów (filologów słowiańskich) — in v Beogradu — III. medjunarodni kongres slavista (slovenskih filologa) — sta vztrajala pri spremenjenem imenu (kongres slawistów), kateremu smo se hoteli v Pragi izogniti.

Že ta sprememba imena dokazuje, da kongresi slovanskih filologov še nimajo trdne organizacije, ki bi bila deležna soglasja pri zastopnikih slavistike vseh slovanskih narodov in ki bo v glavnih potezah dokončno izvedena na prihodnjih kongresih, da se tako vnaprej preprečijo razdrobljenost in nesporazumi.

Nekatera naziranja o bodočnosti kongresov sem izrazil v Slavii leta 1938.³⁴

Značilno je bilo, da so uporabili I. kongres slovanskih filologov nemški slavisti za to, da bi priporočali svojo znanost. Pot sta pripravila profesorja H. F. Schmid v Gradcu in R. Trautmann v Lipskem s programatičnim spisom »Wesen und Aufgaben der deutschen Slavistik«. Glede na nemške razmere sta zagovarjala zanimanje za celotno kulturno življenje Slovanov v njih zgodovinskem razvoju.³⁵ Na mnogih mestih sta poudarjala, da naj bi nemški raziskovalci zavzemali do slovanskih vprašanj nepristransko stališče, da ne smejo gledati na češke razmere le z avstrijskimi in na stanje stvari na Poljskem le z rusko-pruskimi očmi in da so zlasti dolžni spoznavati slovansko delovanje v vseh kulturnih panogah. Znamenit je bil stavek: »Koliko nemških izobrazencev z zgodovinskimi interesi pač vé, da deluje cvetoča, dobro organizirana poljska in češka zgodovinska znanost z vrhunskimi uspehi?« Prav tako se zanemarjajo slovanska dela v drugih znanstvenih panogah. Energično zavračata načelo »Slavica non leguntur« in s polnim poudarkom zahtevata v interesu ugleda nemške znanosti in nemškega naroda, da naj nihče ne piše o slovanskih stvareh, ne da bi poznal ustrezne slovanske literature in tudi literature manjših slovanskih narodov. Nemška slavistika se ne sme omejevati le na jezikoslovje in potrebuje novih stolic z razširjenimi nalogami. Ti zahtevki so bili osnova praških posvetovanj, vendar niso imeli uspeha, nasprotno, slavistika je bila po prvi svetovni vojni razširjena le na nemški univerzi v Pragi, na univerzah v Avstriji in Nemčiji pa je nazadovala in nove stolice niso ustrezale praviim znanstvenim interesom: tako n. pr. so z vzhodnoevropsko zgodovino razumeli izključno rusko zgodovino, ki je vendar brez poljske zgodovine ni mogoče doumeti. Dodamo lahko še to, da je nadaljnji razvoj političnega življenja v Nemčiji zaprl pota k boljšemu spoznavanju slovanskega sveta, čigar manjvrednost se je še bolj poudarjala, dokler nista zmaga Sovjetske zveze in tudi sposobnost drugih slovanskih narodov odločno pokazali napačnost nemških protislovanskih nazorov.

SLOVANSKÝ ŮSTAV (SLOVANSKI INŠTITUT)

V svobodni češkoslovaški državi so pomišljali takoj v začetku na ustanovitev Slovanskega inštituta za znanstveno proučevanje slovanskega sveta in za gojitev stikov z njim. Dne 19. novembra 1919 je bilo v zunanjem ministrstvu prvo posvetovanje številnih znanstvenih strokovnjakov, ki so sklenili, ustanoviti Slovanski inštitut s čisto znanstveno nalogo.

Po intervenciji ministra za trgovino in industrijo dr. Hottowtza je bila v načrt Slovanskega inštituta in prav tako Orientalnega inštituta poleg kulturne sekcije vključena enakopravna narodnogospodarska sekcija. Tudi prezident republike T. G. Masaryk je z dopisom z dne 15. novembra 1920. usvojil isto mnenje ter obljubil obema inštitutoma osnovne sklade iz jubilejnega sklada, nabranega za njegovo sedemdesetletnico. Na teh temeljih je nastal zakon z dne 25. januarja 1922, ki določa, da je Slovanski inštitut samostojen inštitut, čigar namen je gojiti in izgrajevati znanstvene in gospodarske stike in kateremu pripada tudi znanstveno proučevanje Slovaške in Podkarpatske Rusije. Izvedba tega zakona je bila poverjena ministrom za zunanje zadeve, za šolstvo in ljudsko prosveto, za trgovino, obrt in industrijo ter za kmetijstvo, in že samo to pojasnjuje dolgotrajnejša pogajanja, med katerimi so bila pravila štirikrat spremenjena. Vladi je šlo za to, ali naj bo Slovanski inštitut podrejen ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto ali zunanjemu ministrstvu; s sklepom ministrskega sveta z dne 3. maja 1928 je bilo odločeno, da naj bo Slovanski inštitut proračunsko in upravno podrejen ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto, toda zunanjemu ministrstvu in ministrstvu za trgovino naj bi bil zagotovljen vpliv na vodstvo Inštituta, zlasti v kuratoriju, ki upravlja njegovo premoženje.

Tako se je ustanovitev Slovanskega inštituta, pričakovana z mnogimi nadami, močno zavlekla in jo je pospešila navsezadnje le želja, da naj bi postala sestavni del jubileja desetletnega obstoja češkoslovaške republike. Prednost je tičala tedaj v tem, da je zunanje ministrstvo s svojimi

večjimi sredstvi in po zastopstvih v raznih deželah kupovalo celotne dragocene knjižnice za Slovansko knjižnico, ki je ostala še dolgo pod njegovim vodstvom, dokler ni bila takisto podrejena ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto. Neugodno pa je bilo, da so bila zaradi dolgega odlašanja znatna sredstva Masarykovega jubilejnega sklada izčrpana za razne namene in je za Slovanský ústav ostalo manj kot smo pričakovali.

Dokončna pravila so bila odobrena v ministrskem svetu dne 3. maja 1928, in 16. maja je bil ustanovni občni zbor. Sicer je bil prvi občni zbor že 20. januarja 1928 na Staromestnem magistratu. V imenu zunanjega ministrstva je na njem izjavil dr. E. Beneš, da si bo Slovanski inštitut sam določil, kako bo izpolnjeval svoje daljnosežne in pomembne naloge, in minister za šolstvo dr. M. Hodža je poudaril, da se sme za slovansko prosveto delovati le po znanstveni metodi in da sorodnost jezika in narodopisja še ne pomenita slovanstva. Dandanes ne zadostujejo več filologija, narodopisje in kulturna zgodovina. Tudi politični zemljepis, filozofija zgodovine, sociologija in narodna psihologija so potrebne panye. Rektor univerze dr. Lubor Niederle, ki je vodil smotrno in potrpežljivo priprave za ustanovitev Slovanskega inštituta, je izrekel odlično karakteristiko, da Slovanski inštitut ni ne akademija znanosti ne trgovska zbornica, da je nekaj do znatne mere novega, različnega in daljnosežnejšega. Primator dr. Baxa se je zahvalil za novo središče slovanskega dela, s katerim se utrjuje naziv slovanske Prage.

Tega prvega občnega zbora Slovanskega inštituta, katerega sem bil potem skoraj deset let predsednik, se sicer sam nisem udeležil. Prve člane je imenoval prezident Masaryk, toda zame je moralo ostati mesto med prvimi voljenimi člani. Nisem namreč imel češkoslovaškega državljanstva, kajti načelo, da postaja univerzitetni profesor z imenovanjem avtomatično tudi državljan, je proglasilo notranje ministrstvo po daljših bojih za neveljavno. Tako sem bil prisiljen, prositi za državljanstvo, katerega podelitev se je zavlačevala po običajni mnogoinštančni poti, dasi bi bila mogla biti rešena v mnogo krajšem času, tako da se ne bi prezident republike znašel v neprijetnem položaju, da se mi je opra-

vičeval po nekem uradniku svoje pisarne. Vendar to ni bil razlog, zakaj se nisem udeležil prvega občnega zbora Slovanskega inštituta, v katerem so mi obljubljali pri pogajanjih za praško profesuro pomembnejši položaj. Lahko bi bil vabilo reklamiral ali šel na zborovanje tudi brez njega, kar mi je svetoval ministrski svetnik Štangler, I. tajnik gospodarske sekcije. Toda zgodilo se je nekaj nepričakovanega: v časnike je prodrlo poročilo, da si homo uredili Slovanski inštitut sami, »brez tuje pomoči«. Zato sem tudi smel misliti, da vabila namenoma nisem prejel in nisem maral biti nepovabljen gost. Po nepričakovano kratkem času sem vendarle pridobil državljanstvo in tako sem mogel biti že na ustanovnem občnem zboru dne 16. maja 1928 izvoljen za rednega člana. Sicer nisem pomišljal na kako večje delovanje v Slovanskem inštitutu, ker sem hotel čas po svoji upokojitvi, ki je bila na vidiku, posvetiti dovršitvi preostalega znanstvenega dela, zlasti študiju srbskohrvatske ljudske epike; to mi je omogočila potovalna štipendija Slovanskega inštituta, ki je kril tudi stvarne izdatke za fonografiranje in fotografiranje. Moje prizadevanje v tem pogledu sta podpirala z izrednim razumevanjem profesorja Jiří Horák in Miloš Weingart, prvi tajnik kulturne sekcije v času, ko sem bil navaden član.

VPRAŠANJE MOJEGA NASLEDNIKA NA FAKULTETI — UPOKOJITEV — SEDEMDESETLETNICA

Mnogo skrbi mi je povzročalo vprašanje mojega naslednika. V ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto so želeli, kakor mi je sporočil sekcijski šef Matouš-Malbohan, naj bi bil moj naslednik zopet Jugoslovan. Tudi sam sem bil istega mnjenja, toda bilo je hudo pomanjkanje primernih kandidatov, zlasti med mlajšimi. Izmed starejših se ni dalo pričakovati od Pavla Popovića v Beogradu, da se bo še za preostanek svojih akademskih let preselil v Prago. Domneval sem, da bi bilo mogoče pridobiti iz Ljubljane prof. Fr. Kidriča, ker je imel neprijetnosti s svojim sinom, ki se je umaknil v Moskvo —

l. 1945. je postal I. predsednik slovenske federalne vlade, pozneje pa minister v jugoslovanski zvezni vladi — toda on je bil izboren in doma potreben strokovnjak za slovensko literaturo in se je manj ukvarjal s srbskohrvatsko literaturo, za katero je v Pragi predvsem šlo. Najboljši kandidat za literaturo južnih Slovanov je pač bil Frank Wollmann, profesor za slovanske literature v Bratislavi in v Brnu, ki je napisal obsežna in temeljita dela o slovenski, srbskohrvatski in bolgarski dramatiki. Proti njemu so se pojavili ugovori, zlasti da ni napisal ničesar o jugoslovanskih jezikih. Opozoril sem ga na to, in tako je napisal in izdal epohalno študijo o verzu P. Petrovića Njegoša,⁵⁶ ki je pomirila tudi prof. Weingarta z mojim edinim kandidatom; ta je bil navsezadnje soglasno sprejet v filozofski fakulteti. Pogajanja s prof. Wollmannom so se sicer dolgo zavlačevala, ker je imel zahteve, katerim ministrstvo ni ugodilo. Storil sem vse, kar se je dalo, da bi prof. Wollmannu olajšal odločitev, in sem ga dal izvoliti za tajnika kulturne sekcije Slovanskega inštituta, toda vse je bilo zaman.

Ker je bil moj sedemdeseti rojstni dan dne 10. februarja 1931. padel še v čas pred zaključkom zimskega semestra študijskega leta 1930/31, me je ministrstvo za šolstvo prevedlo po zakonu v pokoj z veljavnostjo od 15. februarja 1931. Za mojo dejavnost so mi izrekle veliko priznanja razne oblasti, znanstvene institucije in široki krogi. Iz same Češko-slovaške sem prejel za sedemdesetletnico 200 čestitk. Višek je bil lastnoročni dopis prezidenta Masaryka s sledečim besedilom:

»Lány, 9/2 1931. Gospod profesor Murko, želim Vam vsega dobrega in na dolga leta! Ko sem nedavno slovenski Univerzi rekel nekaj o Vaših rojaki in njihovih sposobnostih v slavistiki, nisem mislil le na Miklošiča, marveč tudi na Vas; sedaj se Vam prisrčno zahvaljujem za to, da ste prišli k nam v Prago in vzgojili nekaj generacij. Vam vdani T. G. Masaryk.«

Večjega priznanja in zahvale kot od poglavarja države prezidenta Osvoboditelja nisem mogel doseči. — Iz Jugoslavije imam shranjenih 112 čestitk, iz tujine 46 čestitk vodilnih slavistov različnih dežel. Na Ruskem je opozoril v ju-

bilejnem članku Boris Mih. Ljapunov tudi na to, da zasledujem družabno življenje slovanskih narodov, tako da predstavljam »tip slavista-obščestvennika«. (Trudy Instituta slavianovedenija II, 1934, str. 505—506.)

Filozofska fakulteta se je od mene poslovila na slavnostni seji dne 11. marca 1931. Mojo delavnost sta na njej ocenila profesorja Miloš Weingart in Jiří Horák. Bila je navada, da so po takšnih predavanjih privedli slavljenca, da sprejema čestitke znanstvenih korporacij. Jaz sem se vsem zahvalil, nisem pa tajil, da nisem bil nikdar poseben prijatelj raznih jubilejev, vendar sem priznaval sedemdesetletnico, čas, ko vstopa človek v svetopisemsko patriarhalno starost. So pač razlogi za čestitke, kadar kdo doseže sedemdesetletnico zdrav in trden. V mojem življenjskem delu mi je bil najljubši učiteljski poklic, združen z znanstveno dejavnostjo. Sam sem vselej čutil, kako fragmentarno je naše znanje, in sem poznal dobro svoje napake. Imel sem se le za zobček v enem kolesu velikega stroja znanstvenega in narodnega življenja. Ob svoji sedemdesetletnici sem prejel toliko prisrčnih čestitk in prijaznega priznanja od vseh strani, da sem bil zares presenečen in milo ganjen. Višek je bila univerzitetna slavnost s čestitkami raznih znanstvenih ustanov. Z velikim veseljem sem poslušal čestitke raznih slovanskih narodov v duhu slovanske vzajemnosti, ki mi je bila voditeljica že od gimnazijskih let in je oživljala celotno moje življenje. Slovanske narode sem proučeval s kritičnim razumom, ljubil pa iz vsega srca in vselej deloval za njihovo zблиžanje vsaj na znanstvenem in kulturnem torišču. Slovo me ne prešinja z žalostjo. Veseli me, da bom s svojimi dragimi kolegi deloval naprej v raznih ustanovah. »Rad bom opazoval uspešno delavnost mlajših moči in zasledoval z zanimanjem sleherni napredek slovanske filologije in sorodnih znanosti v naši zlati slovanski Pragi.«

Podobne izjave na univerzitetnih proslavah sem podal tudi za sedemdesetletnico rojstva prof. Polívke in germanista prof. Janka, ki si je pridobil obilo zaslug tudi za slavistiko, v imenu znanstvenih korporacij pa takisto za osemdesetletnico rojstva prof. Máchala, znanega najbolj po svoji »Zgodovini slovanskih literatur«. Za primer navajam tukaj svoj nagovor v imenu najbližjih kolegov, ravnateljev slovanskega semi-

narja in slavistične komisije. Opozoril sem, da je prof. Polívka eden redkih slavistov, ki obvladajo še vse panoge slovanske filologije, da se je ukvarjal s slovanskimi jeziki, izdajal in razlagal stare spomenike slovanskega slovstva, posvečal pozornost tudi novim slovanskim slovstvom in se ukvarjal največ s slovanskim narodopisjem, v katerem je dosegel z delom vodilen in svetoven položaj, tako da je dostojno zastopal univerzo in češkoslovaško znanost pred slovanskim in vsem učenim svetom. Po preobratu si je pridobil velikih zaslug za razširitev slavističnih študij; deloval je vselej z besedo in dejanjem za visoko misel slovanske vzajemnosti, utrjeval stike med slovanskimi narodi, bil odličen činitelj na slovanskih kongresih in navsezadnje predsednik I. kongresa slovanskih geografov in etnografov.

Slovanski inštitut, katerega organizacija spada v leta pred mojo sedemdesetletnico, je pričel pripravljati zbornik mojih razprav, katere je izdajatelj prof. J. Horák izbral iz mojih drobnih člankov o zgodovini slovanskih slovstev in zgodovini slovanske filologije. Po njegovem predgovoru ima zbornik vzgojno vrednost zlasti za mlajše znanstvene delavce. Ta izbor vsebuje 24 razprav, ki zasledujejo razvoj slovanske filologije od J. Kopitarja vse do jubilejnega spominskega članka, posvečenega Františku Pastrku. Uredniško in prevajalsko delo — devet člankov je prevedel sam izdajatelj — ni bilo lahko, in tako se je dolgo pričakovani zbornik iz teh in drugih razlogov zakasnil in izšel kot IV. knjiga *Prací Slov. inštituta*³⁷ šele leta 1937., potem ko je bila že poprej izdana 16. knjiga »Del«. Drugi zbornik z mojimi narodopisnimi in kulturnozgodovinskimi razpravami je bil že postavljen in popolnoma pripravljen za izdajo, ki pa jo je preprečila druga svetovna vojna.³⁸

Spominjam se, da sem si s svojo družabno delavnostjo zaslužil »prijateljski večer«, katerega so priredile Mešt'anská beseda, Češkoslovaško-jugoslovanska liga, Jugoslovensko kolo, akademsko društvo Jugoslavija in Jadranska straža dne 10. februarja 1931. v Mešt'anski besedi.

V zvezi s tem omenjam, da sem imel pogosto priložnost spregovoriti v imenu Jugoslovanov. Tako n. pr. na proslavi sedemdesetletnice rojstva A. Jiráskaa, nadalje na praškem ma-

gistratu v počastitev Fr. Palackega, na proslavi Adolfa Černega v Kraljičinem Gradcu ipd.

Na spominski proslavi jugoslovanskih organizacij na Vidovdan, spominski dan bitke na Kosovem, sem se nekoč ostro izrazil proti nacionalističnim organizacijam, v katerih so se že kazali zarodki poznejšega fašizma. S posebnim navdušenjem sem spregovoril na večeru akademskega društva Jugoslavija o hrvatskem državniku škofu Strossmayerju, velikem kulturnem dobrotniku, ki je podpiral vse jugoslovanske kulturne akcije, ustanovil Jugoslovansko akademijo in umetnostno galerijo; on je bil tisti, ki je predlagal v hrvatskem saboru ustanovitev univerze v Zagrebu in dal hkrati bogat dar; bil je pomemben oznanjevalec jugoslovanske enotnosti ter zbliževanja katoliške in pravoslavne cerkve. Najlepši spomenik teh teženj predstavlja njegova premalo znana katedrala v Djakovem, zgrajena od istega arhitekta kot cerkev v praškem Karlínu in posvečena »Slavi božjoj, jedinstvu crkava, slozi i ljubavi naroda.« Sam sem živel pod mogočnim vtisom njegove osebnosti, saj sem ga nekajkrat obiskal.

Jugoslavijo sem propagiral tudi v radiu. V šolskem radiu sem dne 2. decembra 1929 razložil, da ima Jugoslavija znatno prednost v dolgem in močno razčlenjenem jadranskem pobrežju, ki omogoča njeno obrambo. Nadalje je narodnostno dovolj enotna, toda bolj pisana po veri. V tem pogledu pa je pomembna velika strpnost; tako sta se n. pr. srbska vlada in jugoslovanski odbor sporazumela na Krku o tem, da naj bodo v bodoči Jugoslaviji vse veroizpovedi enakopravne, za pol ure, kar je v drugih državah trajalo cela desetletja. — Iste misli sem razvijal v radijskem predavanju »Sedanjest in bodočnost Jugoslavije« dne 1. februarja 1934. — O položaju jugoslovanske žene sem spregovoril l. 1936. v Mali ženski antanti, kjer sem moral povedati, da je večinoma prav nizek, kar je zlasti zanimivo dandanes, ko je osvoboditev Jugoslavije prinesla največje socialne spremembe in podelila ženam enakopravnost.

Ko se razgledujem po svoji univerzitetni dejavnosti, moram še omeniti, da sem pogrešal take filološke družbe, kjer bi se shajali tudi profesorji. Drugače dobro upravljeni in uspešno delujoči Klub modernih filologov je spominjal na

društva, ki so bila ustanovljena na stari mešani (praški) univerzi za samoobrambo čeških študentov. Bil sem povabljen na predavanja o jugoslovanski epiki, vendar sem bil presečen, da sem tamkaj imel sicer mnogo študentskih slušateljev, a nobenega profesorja izmed strokovnjakov za razne filologije, ki bi bil s svojimi pripombami poučil tudi mene. Opazoval sem lahko veliko izoliranost univerzitetnih profesorjev; njihova asocialnost je šla tako daleč, da me je ob mojih obiskih pri meni bližnjih novih filoloških kolegih vprašal neki izredni profesor, čemu neki sem prišel k njemu. O pomanjkanju akademske tradicije je pričalo tudi to, da so pravili profesorji o študentih, ki so šli na univerzo v Brnu ali Bratislavi, da se »potepajo«. Takšna izjava je vzbudila v meni, bivšem profesorju v Lipskem, prav slab vtis. Grajali so prav to, kar bi bili morali odobravati in priporočati, da naj bi se namreč sleherni študent, ki bi to zmoget, seznanil z različnimi profesorji, metodami, inštituti, vseučiliškimi mesti in njih okolico; tako si na pr. nisem znal zamisliti nič boljšega kot poletni semester v Bratislavi, s čimer bi se tudi najbolje podpirala češkoslovaška enotnost. Govoril sem o tem s prof. Z. Nejedlým, ki je vzkliknil: »To zapečkarstvo mora prenehati!«

Žal se nisem čutil sam poklicanega, spreminjati to stanje, n. pr.: ustanoviti kako družbo za slovansko filologijo, ker sem imel dovolj drugega organizacijskega dela in skrbi. Vendar so se stvari razvijale same v zaželeni smeri; ustanovili so Praški lingvistični krožek, Literarnozgodovinsko družbo in Družbo za slovansko jezikoslovje s Krogom prijateljev češkega jezika.

Nova doba in nove potrebe bodo prinesle reforme tudi na univerzah. Bil sem n. pr. nezadovoljen s tem, da se filologija predava za vse slušatelje tako, kakor da bi se vzgajali sami univerzitetni profesorji. Ni mi ugajalo tudi, da je moja hči študirala nemško filologijo enako kot nekoč jaz na Dunaju, in ni mi bilo všeč, da so Čehi — profesorji za francoščino poznali zgodovinsko slovnico francoščine bolje kot sami Francozi. Med pripravami za predavanja na pariški Sorbonni sem se tudi prepričal, da njena diplomirana učenka ne zna čitati starofrancoskih spomenikov. Govoril sem sicer

sam pogosto o tem, da nam je treba strokovnjakov, vendar mora vladati neka mera in razlikovati moramo potrebno znanje od same znanosti.

Tako sem mogel res zadovoljen oditi v zasluženi pokoj, ki pa je bil brez počitka, kajti čakale so me nove znanstvene in organizacijske naloge.³⁹

PREDSEDNIK SLOVANSKEGA INŠTITUTA

Prof. Lubor Niederle, ki si je pridobil obilo zaslug za pripravljalna in organizacijska dela Slovanskega inštituta in ki je štel mesto njegovega predsednika »za največjo čast in odlikovanje«, se je odpovedal iz zdravstvenih razlogov temu položaju in predložil — brez dvoma v soglasju z drugimi činitelji — na odborovi seji mene za svojega naslednika. To je nasprotovalo vsem mojim namenom, kajti zadnja leta svojega življenja sem nameraval uporabiti za to, da dovršim razne svoje spise in zlasti napišem veliko delo o srbskohrvatski ljudski epiki. Vendar mi ti razlogi niso pomagali in prof. Niederle je zaklical s povzdignjenim glasom: »Predsedništvo Slovanskega inštituta je mesto, ki se ne odklanja.« Zato sem se podredil volji svojega spoštovanega prijatelja in bil na občnem zboru dne 31. maja 1932 izvoljen za predsednika Slovanskega inštituta.⁴⁰

Ko pa sem že to nezaželeno funkcijo sprejel, sem tudi skrbel, da jo izvršujem v vsakem pogledu tako kot je treba. To pa ni šlo brez težav in brez neke velike žrtve. Moja prva skrb je bila, da odpravim prepire nekaterih filologov in zgodovinarjev celó pred najvišjimi vrhovi gospodarskega življenja. Prvi tajnik kulturne sekcije prof. Weingart se je, žal, na odborovi seji zapletel v novo polemiko, o kateri je izjavil minister Krofta, da bi moral skupaj z drugim zgodovinarjem zapustiti sejo, če bi se nadalje takó govorilo. Zato se je prof. Weingart odpovedal svojemu tajniškemu mestu in vztrajal pri svoji odločitvi kljub vsemu prigovarjanju in prošnjam zlasti tudi z moje strani, kajti mislil sem, da bo prof. Wein-

gart tajnik tako dolgo, dokler bom jaz predsednik. Prof. Weingart je bil visoko nadarjen in zelo delaven, toda nediscipliniran profesorski individualist, ki je bolehal za srčno napako, za katero je tudi prezgodaj umrl. Ker na njegovo mesto izvoljeni tajnik prof. Wollmann ni prišel v Prago, sem bil formalno 17 (dejansko 19 mesecev) tajnik prve, kulturne sekcije jaz, vendar sta mi to nalogo olajšala tajnik II. sekcije ministrski svetnik dr. Štangler in odlični poklicni tajnik Slovanskega inštituta dr. Jan Svoboda. Z g. min. svetnikom Štanglerjem, ki je bil tudi finančni referent Inštituta, sem delal vsak teden cele ure, in tako sem se vživel v celotno poslovanje Slovanskega inštituta, dokler nisem dobil za tajnika prof. dr. Theodora Saturnika, ki se je bil že poprej trinajst let uveljavil kot tajnik Narodnega muzeja in mi je bil zlasti zaželen kot pravnik s slavističnimi interesi in znanjem. Po zaslugi teh odličnih sodelavcev mi je bilo omogočeno uspešno vodstvo Slovanskega inštituta, predvsem z njegovim sedmeročlanskim prezidijem,⁴¹ ki je predstavljal cel zbor najboljših kulturnih in narodnogospodarskih strokovnjakov.

Tako sem mogel že na prvem občnem zboru, ki je bil pod mojim vodstvom dne 4. maja 1933., oceniti prav uspešno dejavnost svojih predhodnikov in izraziti svoje nazore o bodočem delu. Pritoževal sem se proti stalnemu zmanjševanju državnega prispevka, vendar sem poudaril, da ni mogoče pričakovati vsega od države; opozoril sem, da poznajo naša pravila tudi dobrotnike in darovalce, in sem pričakoval razumevanja v narodnogospodarskih krogih, katerim vendar lahko znanstvena dejavnost koristi. Prišel sem seveda v dobi gospodarske krize prepozno in nisem imel sreče niti z opominjanjem in priporočanjem znanstvene dejavnosti v narodnogospodarski sekciji. Sam sem opozarjal, da sem čuden slovanski filolog, ki se mu upira, uporabljati za publikacijsko dejavnost kulturne sekcije tudi sredstva narodnogospodarske sekcije. Z njenim predsednikom, glavnim ravnateljem Živnostenske banke dr. Preissom, sem govoril mnogo o potrebi znanstvene dejavnosti, toda uspeh je bil ta, da se je dr. Preiss svojemu mestu odpovedal, gotovo zato, da bi omogočil drugemu izpolnjevanje mojega namena. Tajnik dr. Štangler je

opravičeval nedelavnost narodnogospodarske sekcije na slovanskem torišču s tem, da zanjo ni bilo ne teoretičnega ne praktičnega vzgleda in da ni bilo ljudi, ker za njih vzgojo ne skrbe pravne fakultete. Premišljeval sem pogosto o tem in ne vem, ali so se v seminarjih, n. pr. državoslovnih, zadajale teme iz slovanskih dežel. Tako so ostali zaman moji klici, naj teorija in praksa živita povsod druga poleg druge in se dobro dopolnjujeta med sabo. Zaželeni napredek se je vendarle pokazal tudi v narodnogospodarski sekciji vsaj tako, da je na občnem zboru Slovanskega inštituta dne 3. VI. 1937 predaval dr. Petr Zenkl »Nekaj pobud za slovansko sodelovanje v panogi socialnega zavarovanja«⁴² in dne 24. V. 1938 je podpredsednik narodnogospodarske sekcije ing. Ferd. Klindera opravil predavanje »S kmetijskim združništvom k slovanski vzajemnosti«.⁴³ Slovanski inštitut je podpiral le narodnogospodarski kabinet prof. Prokopoviča, ki je stvarno proučeval narodnogospodarsko življenje Sovjetske zveze in objavljajl dognanja v svojem bulletinu, dokler se ni preselil v Švico. Posebno pazljivost je posvečala narodnogospodarska sekcija stikom z Jugoslavijo in Bolgarijo, podpirala popotovanja češkoslovaških gospodarskih delavcev v te dežele ter jugoslovanskih in bolgarskih delavcev na Češkoslovaško. Ta dejavnost je dosegla vrhunec v ustanovitvi češkoslovaško-jugoslovanske in češkoslovaško-bolgarske gospodarske zbornice v Pragi in ustreznih zbornic v Beogradu in Sofiji. Pri otvoritvi čsl.-bolgarske zbornice sem imel govor v bolgarskem jeziku in poslanik Maxa se je izrazil, da sem govoril tako kot Miletič, predsednik Bolgarske akademije, kar je bil dobro opazil, kajti Miletič je potekal iz Makedonije in ni povsem izgubil enega izmed ondotnih narečij.

V glavnem sem skrbel za to, da bi Slovanski inštitut postal središče mož in žena, ki se zanimajo za slovanski svet in se z njim ukvarjajo. Zato sem prirejal predavalne večere, na katerih so po predavanju podajali čaj z obloženimi kruhki in sladkarijami, da bi se udeleženci spričo skupnih interesov seznanjali, in potem so se razvile o predavanju debate, za katere je bilo dokajšnje zanimanje. Predavanja so bila često slučajna, vendar so se pogosto nanašala na sodobne razmere v slovanskem svetu ali so vsaj pojasnjevala sodobnost iz pre-

teklosti. Nekajkrat je bilo predavanje in debata tudi ob izključitvi javnosti, tako se je na pr. razpravljalo o razvoju dogodkov pod jugoslovansko diktaturo. Poslanec Maxa je predaval nekajkrat o položaju v Bolgariji. Ruski zgodovinar in bivši zunanji minister prof. Miljukov iz Pariza je podal pregled razvoja Sovjetske zveze od revolucije dalje in napovedal l. 1933. vstop Sovjetske zveze v Društvo narodov. Imeli smo odlične predavatelje iz vseh slovanskih dežel in celo z neslovanskimi, vendar pa zanimivimi temami; tako n. pr. je danski romanist in poznavalec balkanskih jezikov Sandfeld predaval o romanski filologiji na Danskem. Številna predavanja so bila natisnjena v posebni zbirki »Přednášky Slovanského ústavu«, n. pr. »Balkanska zveza in vojna s Turčijo l. 1912—1913« bolgarskega državnika Stojana Daneva, ki je bil eden izmed ustvarjalcev same Balkanske zveze. Slovanski inštitut se je moral ukvarjati tudi z neslovanskimi deželami, ki so povezane s slovanskimi kulturno in geografično. Tako smo prirejali l. 1938. predavanja o Romuniji: M. Křepinský »Romuni in Slovani«, prof. Kvapil o romunskem slovstvu, prof. N. Okunev o romunski arhitekturi. Ta predavanja skupaj z drugimi naj bi se bila izdala v posebnem zborniku o Romuniji, vendar do tega zaradi sočasnih dogodkov in zaradi druge svetovne vojne ni več prišlo.

Izmed publikacij so bila neposredno posvečena študiju slovanskih stikov s sosedi Byzantinoslavica⁴⁴ in Germanoslavica in tudi Slavische Rundschau; prva dva časopisa sta bila pod vodstvom Slovanskega inštituta od samega začetka, tretji šele s poznejšimi letniki. Tudi slavistični osrednji organ »Slavia«, katerega izdajanje je podpiralo ministrstvo za šolstvo, je bil navsezadnje poverjen Slovanskemu inštitutu kot založniku.

V inštitutu samem so se ustanovljale različne komisije in trajne institucije, kakor l. 1931. na pobudo prof. Okuneva arhiv za slovansko umetnost s kartoteko ruskih umetnikov v zamejstvu; kartoteka naj bi se bila dopolnila s pregledom slovanske umetnosti tudi v drugih deželah in kajpada tudi v Rusiji sami. Pod vodstvom prof. Zdenka Nejedlega je bil ustanovljen l. 1933. tudi arhiv za slovansko glasbo, ki je skrbel najprej za izdajanje staroruske cerkvene pesmarice kondaka,⁴⁵ ki bi pomenil prvo izdajo cerkvenoslovanskega

glasbenega spomenika z notami; po svojih zvezah in zlasti po zvezah prof. Nejedlega smo prejeli iz Publične knjižnice v Leningradu ne rokopis, marveč negative, tako da je mogel Ukrajinec Steško pripraviti izdajo tega zbornika, za katerega je vladalo veliko zanimanje med poznavalci glasbenega razvoja v mednarodnih krogih. Upam, da te priprave niso bile zaman in da izide prvi cerkvenoslovanski glasbeni spomenik z notami kljub Steškovi smrti.

Povsem v skladu z nalogami Slovanskega inštituta se je l. 1935. pod vodstvom prof. Okuneva priredila razstava ruskega slikarstva v Clam-Gallasovi palači pod pokroviteljstvom in s podporo mesta Prage, kar je imelo svoj razlog v spreminjajočem se že razmerju do Sovjetske zveze. Razstava, ki jo je odprl primator dr. Baxa, je bila večja, kakor se je dalo pričakovati. Prof. Okunevu se je namreč posrečilo pridobiti ruske slike 18. stoletja iz dunajske galerije Razumovskega in med češkim narodom so našli nepričakovano mnogo slik ruskih slikarjev vse do 20. stoletja. Izmed sodobnih ruskih slikarjev so mogli biti zastopani le zamejski, razstava v celoti pa je vendarle nudila predstavo o razvoju ruskega slikarstva.

V uvodnem govoru ob otvoritvi razstave sem opozoril, da se ne Kollár ne slovanski kongres l. 1848. nista menila za slovansko upodabljajočo in glasbeno umetnost, ki bi utegnili zaradi svoje razumljivosti najbolj zbliževati slovanske narode in nanje vzajemno vplivati. To se pojasnjuje tako, da je bila slovanska umetnost šele v povojih. Razstavi ruske umetnosti naj bi sledile tudi razstave slikarstva drugih slovanskih narodov in končni cilj naj bi bila samostojna galerija slovanske umetnosti ali slovanski oddelek v veliki državni galeriji. Praga kot veliko središče slovanskega sveta bi mogla spričo svojega položaja med Vzhodom in Zahodom prevzeti to nalogo in osredotočiti upodabljajočo umetnost vseh slovanskih narodov, ki ostaja sicer težko dostopna. Največjo korist od tega bi imeli Slovani sami, češkoslovaški narod in vesoljno človeštvo. Primator Baxa se je po ogledu razstave izrazil, da je vprašanje takšne slovanske galerije že rešeno. Zares so se pojavili milijonski mecen, tako da se je že govorilo o sedežu takšne galerije za Valdštýnsko palačo na Klá-

rovu. Oglasil se je celo pisatelj Jiří Karásek ze Lvovic z izjavo, da takšne galerije treba ni, ker jo Praga že ima v njegovi zbirki slovanske umetnosti v Tyrševem domu.

Pozornost smo posvečali raznim jubilejem in spominskim dnevom v slovanski kulturi in v javnem življenju, n. pr. tudi poljski konstituciji z dne 3. maja, osemdesetletnici slikarja Mrkvičke, ki je dokaj vplival na začetke upodabljalnih umetnosti na Bolgarskem, spominu lužiskosrbskega učenjaka in preporoditelja A. Muke itd. Mislili smo na veliko slavnost Dubrovčana Iv. Gundulića, največjega slovanskega pesnika pred 19. stoletjem, toda ostalo je le pri predavanju prevajalca njegovega eposa »Osmana«, polkovnika sanitetne službe dr. Vinařa.

Prav lepo sta uspeli l. 1936. proslavi stoletnice od izdaje Slovanske vzajemnosti Jana Kollárja v Hroncu l. 1836. in stoletnice Puškinove smrti. Obe proslavi sta imeli vsedrjavni značaj pod pokroviteljstvom in ob navzočnosti prezidenta dr. E. Beneša, Kollárjeva slavnost pa pod častnim predsedništvom predsednika vlade Milana Hodže in ob veliki udeležbi vladnih in kulturnih krogov sploh ter predstavnikov slovanskih držav, med katerimi je bil že na obeh slavnostih sovjetski poslanik Aleksandrovskij. Minister za šolstvo in ljudsko prosveto dr. Franke je spregovoril na obeh slavnostih v imenu vlade, glavni govornik pa je bil prof. Jiří Horák. Sam sem v pozdravnem govoru na Kollárjevi proslavi opozoril, da je bila slovanska misel po izreku Palackeega tisočletna, da je bila vselej živa med slovanskimi narodi in da ji je dal znanstvene temelje J. Dobrovský. Kot primer, da so Slovani svojo veliko sorodnost čutili bolj, kot mi mislimo, sem navedel izjave na baselskem koncilu 16. avgusta 1433, kjer sta se spopadla vodja táboritov Prokop in teolog koncila, visoko izobraženi humanist dominikanec Ivan Stojković iz Dubrovnika. Razdraženi Prokop je vzkliknil v hudem prepiru: »Ta naš rojak (conterraneus iste noster) nam dela krivico, nazivajoč nas ponovno krivoverce.« Na to je odgovoril mirno jugoslovanski dominikanec: »Ker sem vaš rojak po jeziku in narodnosti (conterraneus vester sum lingua et natione), zato tako željno hrepenim, da se vrnete k materi cerkvi.«

V svojem otvoritvenem govoru ob Puškinovem jubileju sem omenil, da velikega ruskega genija proslavlja velikanska država, ki jo je ustvaril ruski narod, v s a Zveza sovjetskih socialističnih republik, ne le Rusi, Ukrajinci in Belorusi, ne le Kalmiki, Tunguzi in Finci, kakor je prerokoval sam Puškin, ampak tudi številni in različni narodi, med njimi tudi takšni, katerim je dala knjižne jezike šele ruska revolucija. Nadalje sem navajal, da je bil Puškin prvi izvirni ruski pisatelj in obenem evropski duh, katerega so razumeli tudi evropski narodi, ki so številna njegova dela prevajali in danes proslavljajo pesnika z nami. Vendar izdajam, da sem tedaj po prijateljskem nasvetu nekega člana prezidija, ki je bil nekaj časa v diplomatski službi v Severni Ameriki, izpustil odstavek: »V angleških prevodih je Puškin znan ne le belim prebivalcem Britanskega imperija in Severne Amerike, ampak tudi milijonom njihovih bolj ali manj izobraženih zamorcev, ki štejejo Puškina k svojim slavnim možem. Ded pesnikove matere, zamorec Petra Velikega, je potekal iz Afrike, iz Abesinije. Puškin ni skrival svojega pokolenja, nasprotno se je bahal s svojimi afriškimi predniki in pokazal, kako bodo Slovani rešili rasno vprašanje v duhu vsečloveštva in bodo prinesli nekaj novega in velikega v svetovno kulturo ...«

Kollárjeva proslava je zapustila ugleden zbornik »Slovanská vzájemnost«, ⁴⁶ v katerem sem jaz orisal »slovansko vzajemnost pred Kollárjem«. Uvodno besedo je spisal F. Pastrnek. Izmed drugih Čehov in Slovakov so prispevali F. Wollmann, Julius Heidenreich, Josef Páta (dva članka), Karel Krejčí, Albert Pražák, Ant. Štefánek, Augustin Seifert, izmed Rusov B. Černobajev, Leningrad (Jan Kollár i Ros-sija; tak članek iz Rusije same je bil za tiste čase še redkost), V. A. Francev, Praga (Odmevi Kollárjeve razprave v ruskem slovstvu tridesetih in štiridesetih let), Ukrajinec Leonid Bilečkyj (O J. Kollárju v ukrajinskem slovstvu), Poljak St. Vrtel-Wierczyński iz Poznania (Razprava Jana Kollárja o slovanski vzajemnosti in njeni odmevi na tedanjem Poljskem), Marjan Szykowski iz Prage nas je seznanil s poljskim prevodom Kollárjeve razprave o vzajemnosti in pesmi »Slavjanin«, Slovenec Fr. Kidrič iz Ljubljane je orisal Kollárjev vpliv pri Slovencih, Hrvat Krešimir Georgijević iz Novega

Sada je podobno podal oris o Kollárjevi misli pri Hrvatih in Srbih. O Bolgarih in lužiških Srbih je razpravljajal že omenjeni Josef Páta. Ta zbornik je bil potemtakem zares odmev Kollárjevega vpliva na vse Slovane.

Puškinova obletnica je dala pobudo za razstavo »Puškin in njegova doba« v Narodnem muzeju, toda zbornik o Puškinu ni prišel daleč zaradi uredniških sporov, v katere je bilo zapleteno tudi zunanje ministrstvo, ki je diktiralo celó vrstni red člankov; zato ni izšel niti nameravani ruski zbornik. Najbolj je treba obžalovati, da ni bila izdana v tisku bibliografija čeških prevodov iz Puškina; ta je bila baje že popolnoma pripravljena, in sicer na stroške Slovanskega inštituta. Še dandanes si očitam, zakaj kot predsednik nisem bolj pritiskal, da bi jo izdali.

Slovanski inštitut si je v kratkem času pridobil dobro ime v tujini, tako da je bilo njegovo članstvo iskano. Ko je bil prezidij dne 2. junija 1936 na sprejemu pri prezidentu dr. E. Benešu, je mogel na njegovo vprašanje o svojih izkušnjah iskreno izjaviti, da smo v dobrih odnošajih s slovanskim svetom in tudi z zamejstvom, le v stikih z Rusijo trajajo nekatere ovire, dasi delamo vse, da bi jih odpravili. Gospod prezident Beneš je izrazil iz lastne izkušnje ob obisku Moskve l. 1935. prepričanje, da bo protislovanska ideologija v Rusiji premagana. Tako smo bili venomer deležni podpore in izpodbujanja obeh prvih prezidentov republike, ki sta bila — kakor sem posebej poudaril v svojem govoru na žalni slavnosti za Masarykom, ki sta jo priredila dne 12. oktobra 1937. Slovanski in Orientalni inštitut — sicer usmerjena na Zahod, vendar sta ostala zvesta svojemu zanimanju za slovanski svet, kar je pokazal Masaryk zlasti z ustanovitvijo Slovanskega inštituta in s podpiranjem Byzantinslavic, E. Beneš pa z ustanovitvijo Slovanske knjižnice in ruskega zamejnega arhiva; le-tega je dobila Sovjetska zveza kot dragocen dar ministra Z. Nejedlega l. 1945.

Iz zadnjih let Slovanskega inštituta mi je ostal v živem spominu obisk prof. Eisenmanna iz Pariza v maju 1938, nedolgo pred njegovo smrtjo. Ni tajil, da se boji za bodočnost Francije. Njena nesreča je govoričenje, v Pragi pa odločilni činitelji ne govoriijo, temveč delajo.

POTOVANJA PO SLEDOVIH JUGOSLOVANSKE EPIKE

Moja glavna znanstvena naloga v času enega leta pred mojo sedemdesetletnico in dve leti po njej so bila potovanja zaradi proučevanja srbskohrvatske epike po tistih krajih Jugoslavije, katerih poprej nisem bil obiskal. Tako sem prepotoval l. 1930. del severozahodne Srbije, vzhodno Bosno, vso Črno goro, Metohijo, Staro Srbijo in vzhodni del Sandžaka novopazarskega. Leta 1931. sem obiskal srednjo in južnozahodno Srbijo, in celó na vzhod od Morave Resavo, preostale dele južnovzhodne Bosne (Višegrad, Goražde, Fočo vse do Sarajeva) in gorate dele Dalmacije, iz katerih poteka tudi slavni kipar Meštrović; z njim kot s pevcem sem razpravljajal v Zagrebu.

Leta 1932. so mi še preostali domovina I. Meštrovića in drugi dalmatinski kraji, Dubrovnik in okolica, Boka Kotorska in črnogorsko Primorje; prav pomemben je bil obisk dalmatinskih otokov, kjer so se predvsem ohranile v slovstvu malo znane epske pevke, med katerimi se mi je posrečilo izslediti štiriinosemdesetletno pevko Asanaginice. To slavno balado sta uvedla v svetovno poezijo Herder in Goethe; od l. 1846. so sicer po izjavi Vuka Karadžića mislili, da se je med ljudstvom zgubila. Ta moja potovanja so trajala v celoti približno osem mesecev, mnogo dalje, kot sem računal, in združena so bila s številnimi težavami, vendar sem jih vse premagal. Potoval sem po krajih, kjer po več tednov nisem videl železnice, zato pa so mi kaj dobro rabili na takšnem ozemlju močno razširjeni avtomobili in avtobusi. Potoval sem tudi s parniki in nekoč sem si bil naročil celó poseben motorni čoln. Jahal sem tudi na konju in mezgu, kar je bilo zame posebno naporno.

K uspehu mojih potovanj so mnogo pripomogle moje skušnje iz preteklih let, ki so mi omogočile delo z mojimi pevci, bistrimi ljudmi, ki jim ne imponira kdor koli. Povsod sem bil deležen pomoči uradov, ki so mi pevce priporočali in dovajali. Posebne uspehe sem dosegal v krajih, kjer je bil uradnik Črnogorec. V muslimanskih mestih sem iskal pomoči predvsem županov, toda pogosto so mi pomagali

srednješolski profesorji srbskohrvatskega jezika, učitelji, duhovniki in tudi drugi izobraženci. Pevci so prihajali sami, ker so tekmovali za svojo slavo, toda najbolj je nanje učinkovalo, da smo jih fotografirali in vzorce njihovega petja fonografirali, tako da so mogli sami sebe poslušati. Za to sem imel prav dobra pomočnika v svojih sinovih JUDr. Vladimiru Murku, ki me je spremljal na začetku mojih potovanj, in v kandidatu inženirstva Stanku, ki je bil moj uspešni pomočnik na vseh preostalih potovanjih.

O svojih potovanjih sem podajal poročila v »Československo-jihoslovanski revui« in nemški pogosto v »Prager Presse,« kar poudarjam, da bi se vedelo, da so številna moja opazovanja in mnenja mogla biti nemškim in drugim tujejezičnim čitateljem dostopna. O popotovanjih v letih 1930 in 1931 sem na isti način kakor o starejših popotovanjih za dunajsko akademijo napisal predhodno poročilo v pariško »Revue des études slaves«. ⁴⁷ O dalmatinskih pevkah, ki sem jih najbolj študiral l. 1932., sem razpravljal v članku, ⁴⁸ ki je bil preveden v nemščino v Slavische Rundschau: Epensängerinnen in Dalmatien (7, 1935, str. 36—43). Obdelavo tega novega gradiva so večkrat pretrgala in zadržala druga dela pa tudi razne nezgode in operacije. ⁴⁹

SLOVSTVENA DEJAVNOST PRED DELOM O JUGOSLOVANSKI EPIKI

Najprej sem sprejel — dasi nerad — poziv zunanjega ministrstva, naj napišem pregled slavističnih študij na Češkoslovaškem za pariški časopis »Le Monde slave«. Slednji je izdal potem vse članke zbrane v Delih francoskega Institut d'études slaves. ⁵⁰ Urednik časopisa in predsednik francoskega Slovanskega inštituta prof. L. Eisenmann si je želel, da naj to ne bi bil znanstveno jedrnat pregled, temveč razprava za širše kroge, tako da bi jo mogel čitati tudi kak minister. Ta zahteva je zelo otežkočila mojo že tako nelahko nalogo, pisati o najnovejši slavistiki, v kateri sem imel pomembno vlogo tudi sam. Prof. Eisenmann je bil z mojim delom prav za-

dovoljen in izmed češkoslovaških učenjakov prof. Lubor Niederle in Arne Novák.

Izmed manjših člankov o srbskohrvatski in slovenski narodni poeziji navajam nemško monografijo o Asanaginici, kjer sem obdelal usodo te slavne balade v tisku in v ustih ljudstva za sto petdeset let, kar je zares redkost v zgodovini slovanske ustne književnosti.⁵¹

Za ta dela sem uporabil tudi izsledke svojih zadnjih potovanj, tako da je tudi tukaj ohranjeno nemško poročilo o njih. Potrjujem svoje že poprej zagovarjano mnenje, da je domovina Asanaginice v dalmatinsko-hercegovinskih obmejnih krajih krog bivše trdnjave Imotskega, katero so Turkom oteli Benečani ob pomoči domače slovanske vojske l. 1717. Prvotno se je ta pesem prepevala v ikavsko-štokavskem narčju, običajnem v Makarskem primorju v Dalmaciji in v pripadajočem zaledju Bosne in Hercegovine. Rokopisne zabeleške takih pesmi so krožile med ljudstvom in po takšnem rokopisu, izvirajočem iz Splita, je natisnil izvirnik Miklošič že l. 1883.; iz istega ali drugega rokopisa so poznali pesem dalmatinski prijatelji italijanskega abbéja Fortisa, ki jo je prvič natisnil v svojem potopisu po Dalmaciji l. 1774., vendar ne več v prvotnem besedilu, temveč s spremembami v duhu dubrovniškega knjižnega jezika, ki ga je visoko čislal splitski zdravnik Bajamonti, od katerega izvirajo zanesljivo tudi jezikovne spremembe. Iz Fortisovega besedila je prevedel balado v nemščino Werthes že l. 1775., po tem prevodu in izvirniku jo je prepesnil Goethe in ponatisnil Herder v svojih Volkslieder l. 1788.; v Goethejeva zbrana dela je našla pot l. 1789. in s tem postala del svetovnega slovstva; bila je mnogo komentirana, pogosto nepravilno, zlasti zato, ker razlagalci niso upoštevali dejstva, da balada izvira iz srbskohrvatskih muslimanskih krogov. Vuk Karadžić je natisnil to pesem v svoji prvi zbirki l. 1814. na Dunaju z raznimi spremembami, jo izpustil v lipski izdaji srbskih narodnih pesmi, ker jo je hotel slišati med ljudstvom, kar pa mu ni uspelo, tako da je v dunajski izdaji iz l. 1846. razglasil, da se je pesem med ljudstvom zgubila in je natisnil Fortisovo besedilo z drugimi in manjšimi spremembami po svojih slovničnih, besednjakarskih in estetičnih nazorih. Po tem Vukovem tekstu

je pesem zaslovela po svetu. V jubilejnem letu Goethejeve smrti (1932) nas je potem kipar I. Meštrovič presenetil z besedilom, kakor ga je v mladosti slíšal od svoje babice. To je bilo tako nepričakovano odkritje, da vanj ljudje niso marali verjeti, dokler se mi ni tisto leto posrečilo to pesem zapisati in fonografirati na otoku Šipanu nad Dubrovnikom od štiriinosemdesetletne pevke Pavle Kuveličeve; le-ta je potrdila, da pojó pesem tudi druge pevke. Prvotno po Miklošiču izdano, Meštrovićevo in svoje besedilo sem natisnil drugo poleg drugega z nemškim prevodom in komentarjem v svoji monografiji. Meštrovićevo besedilo iz severne Dalmacije, kjer so se ohranile patriarhalne srbskohrvatske razmere, je še dokaj blizu izvirniku. Pevka na Šipanu sicer ni več poznala muslimanske osnove pesmi, ki je sploh ponarodela, toda glavni motiv — tragična usoda od moža zapuščene žene, ki se je poslovila od starejših otrok, ne more pa se ločiti od otročička v zibelki, je verno ohranjen in je postal bolj človeški.

Mnogo dela sem imel z Jagićevimi Spomini.⁵² Pisal jih je najprej za Dunajsko akademijo jedrnato nemški, toda v zadnjih letih svojega življenja jih je na zahtevo svojih prijateljev predelal in do sredine maja l. 1923. izpopolnil za Srbsko akademijo znanosti v Beogradu; to izdajo je oskrbel Milan Rešetar. Jagićevi Spomini so sicer razočarali njegove srbske prijatelje in druge učene in neučene ljudi, ki se zanje tudi niso mnogo zmenili, dasi zaslužijo po svoji vsebini največjo pozornost slovanskih filologov in vseh ljudi, ki so pisali ali vsaj premišljevali o slovanskih vprašanjih. Jagić je pisal svoje Spomine kakor kak klasični filolog svoja Prolegomena; ni se menil za primerno skladnjo in prinaša v svojem besedilu cele dopise svojih dopisnikov ali vsaj obsežne izvlečke iz njih, toda pogosto ni mogoče razlikovati enako tiskanih Jagićevih spominov od dopisov njegovih prijateljev. To je seveda za navadnega čitatelja huda napaka, toda po bogastvu povsem neznanega intimnega gradiva so Spomini važen vir za študij Jagića kot učenjaka in človeka ter vse njegove dobe. Tako je n. pr. popolnoma natisnjena korespondenca s kanonikom Račkim, znanstvenim svetovalcem škofa Strossmayerja, pomembna dopolnitev korespondence velikih bojevnikov za ju-

goslovansko misel. Jaz sem Spomine približal čitatelju, orisal po njih najobširneje in zadnjič Jagićevo življenje in delovanje ter v celoti pojasnil njegove nazore o znanosti in njegovu razmerju do slovanskih narodov.⁵³

Jagić se je rodil 1838 v Varaždinu ob Dravi kot sin čevljarja, ki je imel polje v okolici in je hodil po sejmi, tako da je Jagić imel priložnost, seznaniti se s podeželskim življenjem kajkavskega ljudstva v severozahodni Hrvatski, ki govori narečje, spadajoče v slovensko jezikovno skupino. To je priznaval tudi Jagić, toda v njegovem domu se je zasedrila že zgodaj ilirska, t. j. jugoslovanska misel. V tej misli ga je utrdil študij na zagrebški že reformirani gimnaziji, od IV. razreda še hrvatski in od VII. nemški. Kot štipendist je bil poslan na univerzo na Dunaju, da bi postal učitelj klasične filologije. Posvetil se ji je popolnoma, toda poslušal je tudi predavanja pri Miklošiču, s katerim je tudi mnogo občeval. V Zagrebu je deloval deset let kot izborni učitelj za klasične jezike in srbskohrvatski jezik v višjih razredih; sodeloval je marljivo in uspešno pri pripravih za novo Jugoslovansko akademijo, ki jo je ustanovil škof Strossmayer, in pozneje kot njen član. To blagodejno delovanje je nenadoma pretrgal l. 1870. njegov odpust brez pokojnine. Jagić je padel kot pristaš srbofilske federalistične slovanske »narodne stranke«; ta je doživela poraz z ogrsko-hrvatsko poravnavo l. 1868., tako da je na Hrvatskem brezobzirno zavladal unionist ban Rauch. Nismo poznali pravega vzroka takšnega ravnanja z Jagićem. Jagić sam je priznaval, da je bila kazen proti »štrajkašem« prehuda. Jaz sem poiskal dokumentarno gradivo v Zagrebu, iz katerega je videti, da ne Jagić ne drugi izmed njegovih kolegov niso hoteli služiti skupaj s suplantom dr. Davidom Starčevićem, nečakom ustanovitelja »stranke prava«. David Starčević, dasi pravnik, je kot gimnazijski suplent z nekaj študenti motil ovacijo dveh pevskih društev pred spomenikom bana Jelačića. Ravnatelj, katerega so Jagić in njegovi pristaši prosili za odstranitev Davida Starčevića kot nedostojnega učitelja, ni znal poravnati tega političnega razdora in je s svojimi zapisniki še bolj razdražil Jagića in njegove pristaše, tako da so podali 24. V. 1870 kraljevski deželni vladi ultimatum, da bodo prisiljeni, če ne bo

dr. David Starčević do konca meseca odstranjen, »ogibati se izvrševanja svojih učiteljskih dolžnosti«. Ban Rauch je odpustil Starčevića, kakor so zahtevali, obenem pa je bil sestavljen zapisnik z Jagićem kot sestavljalcem in s suplentom Bartljem kot prepisovalcem ultimata in 7. VII. 1870 sta bila oba odpuščena. Tako je ban Rauch v prepolitizirani Hrvatski vrgel na cesto predstavnike obeh strank.

Jagić je pač imel v svoji nesreči veliko srečo in je pričel svojo znanstveno kariero na univerzah v Odesi, Berlinu in Petrogradu ter nazadnje na Dunaju, kamor bi bil drugače dospel tudi brez teh prehodnih služb, kajti Miklošič mu je sporočil že 23. VI. 1869, da naj se pripravlja za njegovega naslednika. Miklošič mu je pomagal tudi v tej stiski, toda glavno zaslugo za njegov vzpon ima ruski akademik I. I. Sreznevskij, ki je poznal Jagića po njegovih znanstvenih delih in tudi s svojih popotovanj ter je poskrbel, da je bil Jagiću podeljen častni doktorat petrograjske univerze. To seveda ni bil običajni srednjeevropski doktorat, marveč najvišja akademska stopnja, s katero je mogel kandidat postati reden profesor katere koli ruske univerze. Takšno pravico si je pridobil tudi Jagić kot častni doktor; ker pa ni bilo nobene prostega slavističnega mesta, je poskrbel Bogišić kot profesor slovanskega prava v Odesi, da je bil Jagić poklican za profesorja primerjalnega jezikoslovja. Za takšno mesto je imel Jagić mnogo pogojev, toda glavni predmet primerjalnih jezikoslovcev je bil tedaj sanskrt, in tako je Jagić dosegel takoj plačan dopust za poldrugo leto, da bi študiral ta jezik v Berlinu. Svojemu učitelju Webbru je izrazil začudenje, zakaj kaže Berlin tako malo zanimanja za slovansko znanost in nima slavistične stolice, kakršna je Miklošičeva na Dunaju. Weber je o tem napisal članek v »Spenerische Zeitung« in dal s tem pobudo za ustanovitev takšne stolice, na katero je bil po dveh letih poklican sam Jagić. Svojo nalogo profesorja za primerjalno jezikoslovje v Odesi je jemal resno, imel je tudi znaten uspeh, v akademsko življenje se je v obrobnem mestu vživel bolje kot pozneje v Petrogradu. Ko so ga vabili v Zagreb na mesto tajnika Jugoslovanske akademije, se je hotel vsaj nekaj let skazati hvaležnega Rusiji, pa vendarle ni ostal v Odesi, ko ga je 1. 1873. prusko ministrstvo za pouk

pozvalo na novo ustanovljeno stolicu za slovansko filologijo v Berlinu ob pogojih, kakršnih Jagić ni pričakoval. Ti pogoji in pomembno mesto rednega profesorja na berlinski univerzi, kjer je postal »kolega« odličnih filologov, iz knjig katerih se je poprej pripravljajl za klasično filologijo, so vplivali na njegovo odločitev, da ni sprejel slavistične stolice na novo ustanovljeni hrvatski univerzi v Zagrebu 1874. To so mu njegovi rojaki zamerili, odobraval pa so to odlični slavisti, med njimi tudi Gebauer. Na ta način je tudi omogočil, da je dosegel Gebauer mesto izrednega profesorja v Pragi in G. Krek mesto rednega profesorja v Gradcu, ko se je odpovedal profesuri v Zagrebu; le-to je dobil Čeh L. Geitler.

V Berlinu je Jagić težko prenašal, da v prvih dveh letih ni imel slušateljev. Na njegovo nezadovoljnost in na možnost, da zapusti Berlin, je opozoril slavni germanist Müllenhoff ministra Falka. Slednji je napisal Jagiću laskavo tolažilno pismo, v katerem je poudaril, da akademski učitelj ni le predavatelj, temveč ima enako pomembno nalogo graditi svojo stroko, kar je Jagić izpolnil v veliki meri ter povzdignil pomen Berlina; zato je ministru prav mnogo do tega, da ostane Berlinu prvenstvo v zastopanju tako pomembne jezikoslovne stroke. Minister je tudi pohvalil Jagićevo slovstveno dejavnost, pri čemer je imel v mislih Jagićevo izdajanje »Archiva«. Kljub vsemu se je Jagić odpovedal svojemu odličnemu položaju v Berlinu, ko je bil za l. 1880. poklican v Petrograd kot naslednik I. I. Sreznevskega na univerzi in na Akademiji. V Petrogradu je predaval poleg cerkvene slovanske zgodovino ruskega jezika tudi v višjih ženskih tečajih. Zlasti je bil zadovoljen s svojim delovanjem v Akademiji in s proučevanjem bogatih rokopisnih zbirk cerkvenoslovanskih in ruskih spomenikov od najstarejših časov.

Ko je stopil Miklošič v pokoj po zakonu, katerega je sam pomagal ustvariti, je predložil Jagića po svojem starem namenu za svojega edinega naslednika. Jagić se je sicer nerad poslovil od Rusije, čeprav si slednja ni mnogo prizadevala, da bi ga obdržala, toda po dolgem obotavljanju so rodbinski oziri odločili v korist Dunaja. Sicer je ostal nadalje delaven član Ruske akademije, ki jo je pogosto obiskoval, zlasti v

letih 1912, 1913. Na Dunaju, kjer je deloval najdalje (22 let), je imel slušatelje iz vseh slovanskih dežel, tudi iz Rusije; ustanovil je slovanski seminar z bogato knjižnico, kjer so se poleg običajnih vaj opravljala tudi predavanja čeprav le prehodno na Dunaju se mudečih slavistov. Zavzemal je odličen položaj v Akademiji znanosti in tudi v ministrstvu za šolstvo in uk; po Miklošiču je tudi podedoval članstvo v gosposki zbornici, kjer pa ni imel nobene vloge. Kot član avstro-ogrske delegacije je zagovarjal skupno ministristvo za finance, ki je upravljalo Bosno in Hercegovino in uvedlo ponovno izraz »bosenski jezik«, kar je bilo pač močno zapleteno vprašanje in ni bilo umestno, kajti v ministristvu je vladala težnja, ustvariti posebno bosensko narodnost; vendar so to misel kmalu opustili, ker se nazori raznih učenjakov niso ujemali z uradnim nazorom. Tako n. pr. M. Rešetar, ki je bil poslan proučevati bosensko-hercegovinska narečja, ni našel jezika, ki bi bil različen od jezika drugih srbsko-hrvatskih pokrajin, in nemški jezikoslovec in etnolog, poznejši graški profesor Meringer je pokazal, da se v hišah v Bosni in Hercegovini niso ohranile nikakršne ilirske prvine, marveč da je ondodna hiša enaka kot v Alpah, tako da so tudi tukaj povezani Slovenci, Hrvatje in Srbi, kakor sem pozneje jaz dokazal. Neuspeh je imel Jagić tudi v tem, da knjižnica ruskega zgodovinarja Bilbasova, nakupljena od veleposlanika Liechtensteina, ni bila združena z njegovim slovanskim seminarjem, temveč je bila izročena novoustanovljenemu Inštitutu za zgodovino vzhodne Evrope. V tej zadevi je pustil Jagića na cedilu tudi Konstantin Jireček, ki bi bil moral biti Jagiću hvaležen, da je bil poklican na Dunaj na drugo stolico za slovansko filologijo, dasi je bil izrazit zgodovinar in je to tudi ostal.

Jagićeva sedemdesetletnica se na Dunaju ni obhajala tako, kakor je zaslužil; zlasti je bilo čudno, da se zanjo ni zmenila niti filozofska fakulteta, ki ji je bil vendar v ponos. To je bilo v zvezi z vprašanjem njegovega naslednika; glede tega je filozofska fakulteta zavzemala nemškonalacionalno stališče, in obenem je moral njen dekan Jagića opozoriti, da zanj ni mesta v komisiji, v kateri se razpravlja o njegovem najbližnjem sorodniku. Navsezadnje sta bila pod pritiskom

vlade imenovana Milan Rešetar in pozneje V. Vondrák; Jagić omenja to nepopolno, češ da se je to zgodilo, kakor se zdi. O svetovni vojni Jagić ne govori, vendar vemo iz njegovih dopisov, da je bil proti njej in je posebno težko prenašal boje proti Srbom in Hrvatom. Tragika njegovega življenja je bila, da se po preobratu ni vrnil domov, dasi je odpotoval v Zagreb njegov zet z njegovo ljubljeno hčerko; tako je preživel vso revščino dunajskih učenjakov, pri čemer je prejemal od prezidenta Masaryka podporo v denarju in živežu. Potrebno je poudariti, da je jugoslovanska vlada ponujala Jagiću pokojnino in da so se razmere na Hrvatskem spremenile, tako da bi bil zaželen Jugoslovanski akademiji kot predsednik in bi bil zaključil svoje znanstveno delovanje tamkaj, kjer ga je slavno pričel. Na Dunaju je trpel tudi zato, ker je bil nekaterim prevelik Slovan, drugim pa zopet premajhen. Njegovo osebno osamljenost je povečevalo še to, da je njegova knjižnica prišla v Beograd, ker jo je češkoslovanska vlada, ki jo je bila najprej odkupila, odstopila jugoslovanski. Po smrti se je vrnil po petdesetih letih v Varaždin, kjer je bil poprej uredil grobnico za svojo družino, in tamkaj je bil l. 1923. na stroške jugoslovanske vlade pokopan.

Jagić je imel v mislih čisto znanost brez kakršnihkoli, zlasti političnih ozirov in se je zavedal, da se filologija in življenje vselej ne ujemata. S svojega vidika je bil proti takšnim profesorjem, kakršna sta bila Schiller in tudi Vrehlický.

O Jagićevem odnosu do slovanskih narodov prinašajo njegovi Spomini mnogo zanimivih podrobnosti. Občudoval je rusko slovstvo in ostal dosleden liberalec, tako da se je ostro izražal proti ruskim »slavjanofilom« in se postavljajl povsem na Pypinovo stališče, zlasti tudi v slovanskih vprašanjih. Razumljivo je, da ostro obsoja vsemogočnega, dasi prav izobraženega nazadnjaka, oberprokurorja sv. sinoda Pobedonosceva. Nasprotoval je tudi preganjanju poljščine in ukrajinščine v Rusiji, vendar je zagovarjal le kulturno avtonomijo Ukrajine ter svaril pred politično samostojnostjo; v tem pogledu je bil za federacijo, kakor jo je uresničila šele ruska revolucija.

O najmanjšem slovanskem lužikosrbskem narodu nam je Jagić ohranil zelo zanimiv izrek slavnega antropologa in pruskega politika Virchowa. Ko je bil l. 1880. kongres antro-

pologov v Berlinu, so priredili izlet k Lužiškim Srbom v berlinski okolici; najboljše razpoloženje bi jim bil malodane pokvaril neki južni Nemec, ki se je na svoje veliko začudenje prepričal, da Slovani že ogrožajo okolico Berlina. Na to je Virchow zavrnil govornikovo mnenje, pohvalil s prav prišrčnimi besedami olikano in oblastem neomejeno vdano lužiško ljudstvo ter pojasnil gostom, da je nevarnost, o kateri je govoril prejšnji govornik, minila že pred mnogimi stoletji in da so današnji Lužičani le šibek preostanek nekdanjega močnega plemena Lužiških Srbov, ki so se pred nemškim pritiskom umaknili v šprevska močvirja. Obenem je uporabil Virchow krasno primerjavo o živalskih vrtovih, ki se ustanovljajo v velikih mestih družbi v zabavo in pouk; bilo bi potrebno na podoben način z največjo nežnostjo gojiti in varovati tole prav zanimivo narodopisno oazo, ker je najlepša in najslikovitejša znamenitost berlinske okolice. Jagić izprahuje, kaj je storila država, da bi ohranila to slikovito narodopisno oazo, ki ne more nikogar motiti, ter navaja nadaljnje podrobnosti, ki kažejo, kako so se razmere poslabšale.

Jaz bi dodal iz lastne skušnje, da naj bi nadaljevali v duhu besed Virchowa; njih uresničenje bi priporočal še dandanes kot najboljšo rešitev težavnega vprašanja.

V svetlem spominu mu je ostal razgovor s sinom filozofa Hegla, ki je bil član Najvišjega cerkvenega sveta in je Jagiću zaskrbljeno razlagal, kako težavno je najti za lužiško-srbske protestante pridigarje, ki bi poznali jezik ljudstva, in je pripomnil, kako pogosto odhaja pastor na boljšo faro in da kljub najboljši volji ni mogoče najti zanj nadomestila. Hegel, Jagić in drugi ljudje pa bi morali vedeti, da se tako pogosto dogaja zato, ker je moral takšen pastor v protestantskih občinah pridigati ne le ljudstvu, marveč tudi nemškemu veleposestniku, tako da je opravljal dvojno službo. Ko sem leta 1918. potoval po Lužici, se je zgodil prav takšen primer v neki obmejni župniji, ki je bila na ta način za srbstvo zgubljena. Katoliške župnije so se bolje ohranile, to pa zato, ker niso imele nemških veleposestnikov.

Za Čeha je kazal Jagić dokajšnje zanimanje in je potoval iz Berlina in Petrograda po navadi skozi Prago, kjer je mnogo občeval zlasti s Patero. O pristnosti Rokopisov je

dvomil že l. 1871., izpodbujal Gebauerja, da naj nastopi proti njim in mu je bil v moralno oporo v težkih bojih, v katerih pa je zagovarjal Hanko pred podcenjevanjem. V njuni korespondenci je mnogo dokazil o Gebauerjevem omahovanju in o malenkostnih čeških razmerah. V politiki je Jagić nasprotoval zvezi staročehov s plemstvom, obsojal pasivno politiko na Češkem in Hrvatskem in imel tudi razgovor z Julijem Grégrom; mislil je, da je pristaš Masarykovega realizma, v resnici pa le ponavlja znane mu mladočeške nazore.

Nasproti Hrvatom in Srbom je Jagić zagovarjal enotnost naroda »sa dva imena«, vendar ni ločil srbskega slovstva od hrvatskega, v čemer ga ni posnemal niti Skerlić, a na stara leta se je izražal proti Pašićevi Pansrbiji. Pri tem je zanimivo, da stoji v vprašanju ljudske poezije preveč na srbskem stališču in ne poudarja dovolj, da je tako srbska kot hrvatska.

DELO O SRBSKOHRVATSKI LJUDSKI EPIKI

Omenil sem že, kako dolgo sem se pripravljaj, da napišem svoje veliko delo o srbskohrvatski ljudski epiki. Zlasti pomemben je bil popolni izveček posameznih zapiskov iz mojih popotnih dnevnikov in iz pretežno časopisnega slovstva o ljudski poeziji. Razmeroma malo je priredil besedilo prvih petih poglavij, ki sem jih še pisal sam, tajnik Slovanskega inštituta dr. Jan Svoboda, toda uvodni pregled k petemu poglavju sem narekoval že g. uredniku in ravnatelju Rudolfu Lužiku, enako tudi največji del svojega dela. Popolno besedilo je pregledal g. prof. Rudolf Havel iz pisarne »Slovarja češkega jezika«, ki je opravil razmeroma majhne spremembe.

Kratka poročila podajam o zanimanju za ljudsko epiko in njen študij ter o tem, kje se še poje, in sicer po zemljepisnih in zgodovinskih enotah, v katerih še živi ljudska epika. Zavrnil sem delitev ljudskih pesmi po Vukovem izrazoslovju (junačke, ženske, polomuške), kajti srbskohrvatske ljudske pesmi je mogoče pravilno deliti le na lirične in epične. Novo jedro mojega dela tvori podrobno opisovanje

posameznih epičnih pevcev, katere sem sam videl ali o katerih imamo zanesljiva poročila. Takšnih podrobnih poročil v mojih dosedanjih spisih ni bilo. Pevci živijo v vseh stanovih, vendar je zelo značilno, da zna njih velika večina brati in pisati, ker so bili deležni redne šolske izobrazbe, zlasti v Srbiji in Črni gori; mnogi so se naučili sami vsaj čitanja, da bi mogli uporabljati tiskane zbirke, tako da njihova redka umetnost nikakor ni umetnost nepismenih.

Enakega značaja je poglavje o pevkah, ki so bile doslej malo znane in zares izumirajo, tako da sem pravzaprav imel priložnost, spoznati poslednje. Važno je sedmo poglavje o slepih pevcih in pevkah; v njem odklanjam z jasnimi razlogi eno najbolj lažnivih legend o teh pevcih »praviloma ali večinoma slepcih«. Čudovito je, kako so se mogli takšni nazori, nasprotujoči resnici, vzdržati dolgo tudi v tujih slovstvih. V poglavju o epičnih pesmih sem pokazal, da kljub bogastvu narodnih pesmi pri Srbohrvatih ni bil ustvarjen večji narodni epos. Sistematična poročila podajam o rokopisnih zbirkah in prav tako pregled tiskanih zbirk tudi že iz najnovejše dobe, iz prve svetovne vojne. V poglavju o glasbilih dopolnjujem poročila, da se epične pesmi pojejo ne le z guslami na eno struno, marveč tudi na dve žimnati struni, a prav pogosto na muslimanskem severozahodu in tudi jugovzhodu s tamburico na dve kovinski struni. Posebno poglavje je posvečeno že malo znanemu petju brez glasbila. Važna so poročila o kraju, času in funkciji ljudskega petja, ki je umetnost za manjše družbe na deželi in za resne družbe tudi v mestu, tako da turnirji epičnih pesmi, ki so se razpasli po prvi svetovni vojni, nikakor niso bili v duhu intimne ljudske umetnosti. Dvomljive vrednosti so bile tudi turneje epičnih pevcev po šolah in še bolj po tujini.

Obilo gradiva je v naslednjem poglavju o prednašanju in v pripombah o obliki epičnih pesmi. Poglavje o jeziku kaže veliko premoč jekavskoškotavskega narečja v ljudski epiki in navaja, da so močno vplivale tudi prvine ikavskoškotavskega narečja, katerega slavni predstavnik v književnosti je bil fra Andrija Kačić. Posrečilo se mi je pokazati, kako so te ikavske prvine vplivale dosihmal na celotnem ozemlju.

Romantično naziranje o »ljudstvu-pevcu« sta izrazila pesnika Njegoš in M. Pucić; dolgo je veljalo tudi v znanosti, dokler vendarle ni tudi pri Srbih in Hrvatih obveljal nazor, da so tvorci ljudskih epičnih pesmi pomembni posamezniki, pogosto tudi med pevci samimi. Ljudski izraz za takšnega pesnika ni običajen, zato pa lahko navedemo dolgo vrsto izrazov za ustvarjanje epičnih pesmi. O tem imamo pričevanja samih pesnikov in v svojem delu navajam njihove najbolj znane primere. Uspeh takšnih pesnikov se kaže v tem, da se njihove pesmi prevzemajo. Pogoji za nastanek pesmi je vselej kakšen večji dogodek, ki so ga pevci sami doživeli ali o katerem so slišali. Med junaki, ki so sami opevali svoja dejanja, se navaja iz balkanske in svetovne vojne Jusuf Mehonjić. Nekaj dokazil imamo tudi o kolektivnem ustvarjanju epičnih pesmi. Za balkanske in svetovne vojne so se izdajale pesmi celo že v tisku, toda pesniki so pogosto označevali svoje ime le z začetnimi črkami ali so ostali anonimni tudi nadalje. V pesmih so opevali tudi avstrijske zmage. Med novimi črnogorskimi pevci so se pojavili tudi že izsiljevalci; le-ti so zahtevali nagrade za poveščevanje resničnih ali domnevnih junakov ali izsiljevali denar vsaj za tisk svojih pesmi. Najstarejše takšne pesmi se tvorijo po shemi starejših pesmi. Po izgonu Turkov iz Evrope izginjajo pesmi, katerih poglavitni predmet so bili obmejni boji s Turki.

Na novih pesmih navajam primere njihove kompozicije in heroične stilizacije. Improvizacija je glavna značilnost pevcov, pri čemer prosto uporabljajo vsebinske in formalne prvine starejših pesmi. Nove pesmi nastajajo tudi s kontaminacijami. Na raznih pesmih je opaziti močan vpliv javnega mnenja na ustvarjanje in vsebino epičnih pesmi, ki so jih v Črni gori celo uradno cenzurirali. Nastanek ciklusov raznih pesmi se pojasnjuje s priljubljenostjo tudi manj pomembnih junakov, ki so imeli svoje pevence, si jih držali ali jih našli v svoji okolici.

Kakor vse ljudsko in staro, izginjajo tudi ljudske epične pesmi iz raznovrstnih gospodarskih, socialnih, civilizacijskih in generacijskih razlogov. Za to navajajo razne vzglede s celotnega ozemlja in je videti, kako izginjajo pesmi v mestih

ali v krajih, dostopnih moderni civilizaciji. Kot posebno pomemben dokaz lahko uporabimo mnenje kiparja Ivana Meštrovića, ki mi je pravil l. 1931. kot pevec v Zagrebu: »Ljudska epična pesem propada skoraj enako naglo kakor noša; to povzroča sprememba življenja; prej je imel slehernik v zadrugi svojo nalogo, sedaj je vse razbito (iscijepkano), s porokami se deli premoženje, propadajo živinoreja, običaji in vse drugo; poprej žena na njivi ni delala, požela je le žito, prinesla vode, drv, opravljala domača dela (predla, tkala), po vojni pa mora delati vse.« Individualizem, ki se bolj in bolj širi, je označil neki pevec iz Boke Kotorske takole: »Danes hočeva jaz in žena vse.« Splošno se poudarjajo velike spremembe, ki so nastopile po prvi svetovni vojni. Vendar ljudska pesem ni propadala tako hitro, kot se pogosto misli. Tako sta mi zagotavljala l. 1931. v Sarajevu neki pravoslavni in neki muslimanski slovstveni zgodovinar, da po desetih letih ne bo več pravih pesmi in da sem jih zbral jaz v poslednjem trenutku. Dokaj pesimistično sem se o propadanju ljudske epike izrazil tudi sam na koncu svojih pariških predavanj, toda zadnja potovanja so me prepričala, da se bo ljudska epika ohranila še daljše dobo, kakor sem domneval. Drži se zlasti v gorskih krajih, a je pridobila več ugleda s tem, da je postala važna sestavina narodnega slovstva. Njen študij ostane pomembna naloga domačega in tujega znanstvenega delovanja, ki je ljudsko pesem najprej precenjevalo in pozneje podcenjevalo. Znanstveno delo bo povzdignilo tudi pomen ljudske epike za umetno slovstvo in za umetnost sploh. Bore malo se je dosihmal izkoriščal za bodoče srbske tragike ta bogati rudnik podatkov in značajev, na katerega je opozarjal že Kopitar. Enako je že on svetoval komponistom, naj bi si iz ljudskih pesmi izbirali snovi za svoje opere. Takšno domačo opero je ustvaril šele Petar Konjović s svojo »Koštano«, ki so jo predvajali tudi v Pragi v Narodnem gledališču l. 1935. Najvišji vrhunec vpliva na upodabljalno umetnost je dosegla ljudska pesem v Kosovskem svetišču kiparja Ivana Meštrovića, a to žal, ni bilo dovolj ocenjeno niti izvršeno. Ni dvoma, da utegne srbskohrvatska ljudska epika kot najbolj živa, najbogatejša in najboljša v sodobni Evropi dobro rabiti za primerjalni študij z ljudsko in umetno epiko starih Grkov

ter romanskih in germanskih narodov in tudi z epiko malo znanih primitivnih narodov.

Posebni pomen mojega dela je v tem, da sem pokazal, kako Srbe in Hrvate združuje ne le jezik, ampak tudi njihova ljudska epika, ne le krščanska, pravoslavna in katoliška, marveč tudi muslimanska, ki je načelno istovetna s krščansko. Zaman so zlasti v zadnjem času skušali pripisovati nekatere pesmi določenim krogom. Tako so pravili, da je bil poseben hrvatski katoliški junak hajduk Mihovil ali Mijat Tomić s konca XVII. stoletja in da se je rodil in deloval v bosensko-dalmatinskih obmejnih krajih; toda prva pesem, ki sem jo slišal v Kruševcu v Srbiji, je pripadala velikemu ciklu pesmi, znanih o njem na vsem srbskohrvatskem ozemlju. V Kruševcu me je presenetil neki pevec s tako srbsko temo, kakor je spor med snahami kneza Lazarja; o tej pesmi so vedeli tudi poslušalci, da izvira od katoliškega meniha A. Kačića. Moje delo združuje in povezuje Srbe in Hrvate tudi z njihovimi muslimani tako trdno, da pod okupacijo ne bi bilo moglo biti tiskano, dasi so kazali nemški krogi s prof. Gesemannom na čelu posebno zanimanje zanj.

Nadalje je značilno za moje delo, da povsod zasledujem zanimive jezikovne pojave, zlasti tudi izrazoslovje, ter da navajam in pojasnjujem mnogo besed, ki dopolnjujejo veliki slovar Jugoslovanske akademije.

Zadnji dve poglavji (XX, XXI) o fotografiranju in fonografiranju sta tudi sestavini celotnega dela, tako da ju moram na tem mestu le na kratko omeniti. Povsod sem skrbel, da se ohranijo epične pesmi iz ust raznih pevcev na tistem mestu, v njihovi sredini. V ta namen sem mogel uporabljati tako kot drugi potniki le stari Edisonov fonograf, ki smo ga vrhu tega mogli dobiti le v slabi izvedbi. Petje in igra se navadno ne moreta posnemati hkrati. Praviloma sem posnemal 30—40 začetnih verzov, le nekatere pesmi so bile posnete v večjem obsegu ali tudi cele. S pevci so bile razne težave; tako niso znali ponavljati od začetka pesmi, ki so jo peli za poskus, temveč so nadaljevali ondi, kjer so bili nehali. Nezadostne fonografske posnetke so najbolje ocenjevali pevci sami; od veselja, da morejo sami sebe slišati, so se navdušeno izražali o tem; vendar so hoteli enako kot

drugi ljudje, zlasti kavarnarji, imeti plošče, a sem jim moral razlagati, da fonografiram le v znanstvene namene. Mnogo smo skrbeli za ohranitev voščenih valjev, da bi se mogli pogosteje uporabljati in ojačiti, vendar brez uspeha. V Berlinu je obljubljal Rus Igor Arbatskij, da ima sredstva za galvaniziranje, in tako mu je poslal prof. Gesemann 50 valjev po moji in svoji izbiri, toda gradivo je žal zgorelo pri bombardiranju Berlina. Vendar je še ostalo za študij okrog 200 valjev. Zaželeno je, da bi v bližnji bodočnosti posneli z drugimi, najboljšimi pripravami in na zvočni film le boljše pevce, zlasti njihove različne tipe, in sicer cele pesmi, ne le odlomke.

Življenje srbskohrvatske ljudske epike ponazarjajo, pojasnjujejo in dopolnjujejo številne slike. Največjo pazljivost sem posvečal samim pevcem. Fotografiral sem jih v skupinah in posamezno; po navadi enkrat, toda včasih tudi dvakrat in nekočkrat, na pr. kako pevec posluša svoj glas ali kako se obnaša pri petju in v raznih trenutkih, pri razgovoru, pri delu, v raznih legah in podobno. Zanimivo je, da je bilo pevcem več do fonografiranje kot do fotografiranje. Večina pevcov je bila fotografirana skupaj z lastnimi ali krajevnimi glasbili. Mnogo posnetkov je bilo napravljenih tudi po raznih muzejih. Važno je bilo nadalje okolje pevcov. Njihovo poslušalstvo je bilo navadno v poletnem času iz izobraženih krogov. Nasploh pa je tudi fotografirano občinstvo sestavljeno iz raznih stanov in razredov, enako kot pevci sami. Kolikor se je dalo, sem fotografiral tudi domače okolje pevcov in pevk, njih bivališče in domače razmere.

Pokrajinskih fotografij je manj, vendar so prav dobro zastopani Sandžak novopazarski, Stara Srbija in Črna gora. Od znamenitih krajev sem poskrbel le za izbor. Sicer podajam slike glavnih srednjeveških samostanov in cerkva, ki se omenjajo v ljudskih pesmih. Za epično življenje so značilne primitivne razmere, vendar opozarjam, da po njih ne smemo presojati pravega kulturnega stanja srbskohrvatskih dežel. Resda so se še ohranili povsem leseni vozovi, brez železnih obročev, prenašanje vina v mehah, mlatev žita s konjskimi kopiti, čiščenje žita z vetrom, panji, izdelani iz votlega drevesa, naravne vile in pod. Utegnil sem še v res-

ničnem življenju zaslediti srednjeveško lučanje kamna. Slike srednjeveškega junaškega dvoboja, dekliškega kola in drugih stvari, znanih iz narodnih pesmi, imamo ohranjene le še na spomenikih. Sodobno narodopisje lahko zajema iz slik današnjega ljudskega življenja, iz slik noš, na katerih se dá opazovati tudi močan vpliv turških gospodarjev, tako da je bilo treba pri nekaterih katoliških in pravoslavnih pevcih opozarjati, da niso »Turki«. Sorazmerno malo so v krščanskih krajih ohranjeni spomini na Turke.

Posebnih težav s pevci pri fotografiranju nisem imel, le neki beg v Foči v Bosni se ni dal fotografirati, ker ni svetnikove, t. j. Mohamedove slike. Drugače so bili celo starejši muslimanski pevci veseli svojih slik. Hujše so bile skušnje z ženskami. Niso se pustile fotografirati iz raznih vzrokov, zlasti zaradi svoje starosti; v okolici Dubrovnika zopet niso marale, da bi se njihove fotografije raznašale po svetu. Mnogo posnetkov je bilo mogočih le na skrivaj z leiko. Izborni fotografski aparat s ploščami in filmi se ni mogel uveljaviti, ker so ženske, zlasti muslimanske, bežale že v trenutku, ko smo ga jeli odpirati. Podobne težave so bile s fotografiranjem pokrajin, ne oziraje se na razno dobo in na vreme. Tudi zato so se posnetki prebiral, vendar jih je ostalo še razmeroma mnogo.

Obe poglavji zaključujejo sezname fonogramov in slik.

OPAZKE O ŽIVLJENJU PO SEDEMDESETLETNICI

Še po sedemdesetem rojstnem dnevu sem opravljal predavanja in seminarske vaje, vendar sem ob koncu zimskega semestra 1932/33 prenehal, da pospešim imenovanje svojega naslednika in se utegnem povsem posvetiti vodstvu Slovanskega inštituta in svojemu znanstvenemu delu. Nisem si želel proslave svojega 75. rojstnega dne, vendar je nisem mogel preprečiti, pa sem bil presenečen po zelo številnih dopisih in telegramih iz Češkoslovaške, Jugoslavije in tujine. Gospod

prezident dr. E. Beneš me je prijetno razveselil s temle osebnim dopisom:

»V Pragi dne 11. februarja 1936. Gospod profesor, vsako leto življenja po sedemdesetletnici je redko in dragoceno. Zato Vam želim danes, ko končujete novo petletje, obilo zdravja za vsa nadaljnja leta. Udomačili ste se v naši sredini in našli ste v njej nove ugodne pogoje za svoje znanstveno delo. Njegovi uspehi so nemalo doprinesli k utrditvi naših stikov z jugoslovanskim narodom na kulturnem torišču in ostanejo trajen dokument enakih teženj in čustev tudi v bodočnosti. Vam vdani dr. Edvard Beneš.«

Predsednik vlade dr. Milan Hodža je v telegramu iz Pariza omenjal »krasno požrtvovalno delovanje«; čestital je tudi minister za šolstvo dr. Franke. Nadalje so me počastili še predsednik parlamenta Malypetr, podpredsednika senata Klofáč in Hruban, primator Baxa, kancler Přemysl Šámal, Češkoslovaški narodni svet, Karlova univerza, Češka akademija, Češka Matica, Ukrajinska svobodna univerza, profesorji in drugi kulturni delavci iz čeških in ruskih krogov, n. pr. Zdeněk Wirth, S. Mojžíš-Lom, Gabriela Preissova, Adolf Černý, izmed Rusov pisatelj Nemirovič-Dančenko in drugi. Ludvík Kuba se je spomnil, da se je z menoj srečal prvič pred enainpetdesetimi leti pri Jagiću v seminarju; prezident najvišjega kontrolnega urada dr. Josef Zavadil mi je omenjal leta najinega dunajskega sodelovanja. Iz znanstvenih krogov me je posebej razveselil dopis prof. B. Havránka, ki je ocenil pomen mojega delovanja za mlajše praške slaviste. Izmed družb in društev imenujem posebej Češkoslovaško-jugoslovansko ligo in Měšt'ansko besedo. Zelo številna priznanja in čestitke sem prejel iz gospodarskih krogov, ne le od II. (narodnogospodarske) sekcije Slovanskega inštituta, ampak tudi od Češkoslovaške poljedelske akademije, Trgovske in obrtne zbornice v Pragi, Osrednje zveze gospodarskih združenj itd. Moje prizadevanje, da bi tudi gospodarski krogi delovali v duhu Slovanskega inštituta, vendarle ni bilo zaman. Zasluge za izjave gospodarskih krogov je imel po moji sodbi tudi ministrski svetnik dr. Štangler, tajnik II. sekcije Slovanskega inštituta, ki je nekoč v zanosu vpričo mene vzkliknil: »Takšnega predsednika ne bomo več imeli!« Žal,

da je ta zaslužni delavec v trgovinskem oddelku zunanjega ministrstva, ki je žrtvoval mnogo časa in truda tajništvu in finančnemu referatu v Slovanskem inštitutu, umrl prezgodaj pri avtomobilski nezgodi l. 1937. V počastitev njegovega spomina je bil v Slovanskem inštitutu ustanovljen sklad z njegovim imenom, vendar se ni razvil tako, kot se je dalo pričakovati.

Slovanski inštitut se je spomnil moje petinsedemdesetletnice na intimnem in pristrčnem večeru v svojih prostorih v Lobkoviški palači, v kateri sem jaz poživil tudi družabno delavnost. Po svoji petinsedemdesetletnici sem bil 3. VI. 1937 na splošno željo izvoljen ponovno za predsednika Slovanskega inštituta za nadaljnja tri leta 1937/38—1939/40 in sem ostal to še nadalje, ker nove volitve funkcionarjev zaradi nesrečnih dogodkov l. 1938. niso bile mogoče. Tako sem doživel tudi svojo osemdesetletnico in njeno proslavo v Slovanskem inštitutu.

Ganila me je prekrasna, umetniško napisana in ilustrirana adresa prezidija Slovanskega inštituta. Adresa je bila velikega formata (45 × 70 cm) in njeno obsežno besedilo o mojem delovanju je napisal predsednik kulturne sekcije prof. J. Horák, a tajnik prof. Th. Saturník je izbral kot slike Lobkoviško palačo, kjer sem zaključil svoje delovanje, moj rojstni dom pri Sv. Urbanu pri Ptujju na Slovenskem, nadalje univerze, na katerih sem deloval, t. j. dunajsko, graško, lipsko, za Prago pa poslopje filozofske fakultete na Smetnovem trgu. Te umetniške slike je izdelal akademski slikar in grafik Frant. Sembdner po fotografijah. Žal me je kmalu razžalostila smrt obeh glavnih funkcionarjev narodnogospodarske sekcije, predsednika dr. Viléma Pospíšila, poslanika in bivšega guvernerja Narodne banke, v katerem sem videl svojega naslednika v vodstvu Slovanskega inštituta, kajti vselej sem si toplo želel, da bi se obe sekciji vrstili v predsedovanju. Zlasti težko sem prenašal zgubo tajnika II. sekcije dr. Václava Vaňka, namestnika ravnatelja Narodne banke, katerega so Nemci ustrelili. Kot finančni referent je kazal veliko razumevanja za celotno delovanje Slovanskega inštituta in po njegovem predlogu so se dala v matrice dela, ki zaradi cenzurnih razmer niso več mogla iziti: prof. M.

Szykowskega »Poljska udeležba v češkem narodnem preporodu«, II, prof. E. A. Ljackega »Pregled ruskega slovstva«, II, prof. K. Krejčija »Bartoloměj Paprocki z Hlohohol a Paprocké vůle« ter prof. Florovskega »Čehi in vzhodni Slovani« (v ruščini) II.

Na moj osemdeseti rojstni dan je priredil Slovanski inštitut večer s predavanji v Mestni knjižnici. Udeležilo se ga je tudi nekaj profesorjev z nemške univerze, izmed katerih je dr. Bittner zaprosil za besedo in končal z alternativno: Murko ali Palacký, dasi sem se jaz v zadnjem poglavju svojega dela »Deutsche Einflüsse« jasno in brez pridržka postavil na stališče Palackega in se skliceval na njegovo poslanico nemškemu parlamentu v Frankfurtu nad Mainom. Zaradi nenormalnih razmer nisem mogel zahtevati besede, da bi se izjavil proti takšnemu izkrivljanju mojih nazorov. Ob zaključku Bittnerjevega govora poslušaleci niso dali glasu od sebe, zato pa so z močnim ploskanjem sprejeli naslednjega govornika prof. dr. J. Horáka.

Za nemške okupacije je bil Slovanski inštitut od začetka deležen nekakšnega spoštovanja in so ga obiskovali v Prago prihajajoči nemški učenjaki celó v spremstvu rektorja nemške univerze dr. W. Saureja, ki ga je rajhovski protektor za Češko in Moravsko imenoval za svojega posebnega poverjenika za slovanske znanstvene ustanove. W. Saure mi je z dopisom z dne 4. januarja 1941 sporočil, da je imenoval za svojega zaupnika v Slovanskem inštitutu docenta dr. Konrada Bittnerja, ki naj bi ga informiral o vseh zadevah Slovanskega inštituta ter v važnih zadevah zahteval njegovo soglasje. Že februarja istega leta je zahteval rektor Saure, naj bi vabili na predsedstvene seje Slovanskega inštituta dr. Bittnerja in naj bi poklicali štiri nemške profesorje za člane kulturne in dva za člana narodnogospodarske sekcije. Te zapovedi nisem utegnil nemudoma izpolniti, ker sem se hotel poprej posvetovati vsaj z nekaterimi člani prezidija, ali naj povabim na njegove seje doc. dr. Bittnerja ali ne, saj se mi je to zdelo nekaj izrednega. Telefon ni deloval in tako nisem mogel takoj odgovoriti, da bom zahtevam ugodil. To sem pojasnil dr. Saureju s pismom z dne 4. III. 1941; v njem sem poudaril, da sem ravnal vselej v spo-

razumu z najbližjimi sodelavci, nadalje, da sem kot predsednik dolžan varovati pravila in pravilnik in da zapovedi proti njihovemu besedilu niso bile dovolj določne. Zlasti sem opozoril, da sem si za svojega uradnega delovanja kot zaveden Slovenec pridobil takšen smisel za dolžnost in odgovornost, da bi moral občutiti kot žalitev svoje časti (Kränkung), če ne bi užival zaupanja, da znam seje takšnih znanstvenih ustanov, kakor je Slovanski inštitut — poprej sem ga primerjal s Češko akademijo znanosti in umetnosti, s Kraljevsko češko znanstveno družbo in z Nemško znanstveno družbo — voditi na svojo odgovornost. Če je to moje gledanje zmotno, moram tudi nositi posledice in se odpovedati svojemu mestu. — Sicer tega ni bilo treba, ker so s soglasjem prezidija bile izpolnjene vse rektorjeve zahteve.

Takšno stanje žal ni trajalo dolgo. Dne 17. septembra 1941 mi je sporočil rektor Saure, da je določil namesto dr. Bittnerja, ki je bil imenovan za profesorja na univerzi v Poznanju, za svojega zaupnika za Slovanski inštitut prof. dr. G. Gesemanna z nemške univerze v Pragi. Na koncu istega meseca je že prišel prof. Gesemann k meni z zahtevo, da naj se odpovem svojemu mestu. Vložil sem tedaj svojo demisijo, sklicujoč se na to, da sem jo bil že sam ponudil, in takoj 1. oktobra 1941 je imenoval rektor Saure za komisaričnega vodjo Slovanskega inštituta prof. Gesemanna, ki je prevzel svojo funkcijo dne 11. oktobra 1941. V dopisu, s katerim sem se poslavljaj od članov prezidija in odbora, sem izrazil pričakovanje, da bodo vsi vztrajali na svojih mestih. Prof. Gesemann je imel velike načrte, hotel je iz Prage ustvariti središče študij za jugovzhod in v ta namen ustanoviti slavistično študijsko knjižnico, katere temelj naj bi bila knjižnica slovanskega seminarja Karlove univerze v Pragi; hotel je pridružiti tudi nedavno odkupljeno knjižnico pokojnega M. Weingarta. Pridobiti je hotel tudi mojo knjižnico, toda jaz sem mu odgovoril, da bi si želel, da bi prišla v Jugoslavijo, kjer bi n. pr. lahko postala temelj za novo knjižnico povsem uničene Narodne biblioteke v Beogradu; tedaj je bila izrečena opazka, da bi se lahko izvoz moje knjižnice prepovedal. Sicer me je prof. Gesemann tolažil, da bodo vsa moja v Slovanskem inštitutu pripravljena dela

izdana, pri tem pa je imel namen, da naj bi delo o srbsko-hrvatski epiki izšlo nemški. Jaz sem zagovarjal stališče, naj izide češki, saj sem potoval po Jugoslaviji s češkoslovaškimi podporami, in češko slovstvo prenese takšno delo. Če izide nemški prevod, mi bo dobrodošel. Neka Ukrajinka je prevajala to delo za prof. Gesemanna v nemščino. Toda prof. Gesemann je dobil močnega tekmeca v prof. Bayerju, ki je po odhodu rektorja Saureja postal vsemogočen gospodar v praškem nemškem učenem svetu in je imel za svojo specialiteto Ukrajino. Konkurenca se je končala tako, da je bil prof. Gesemann upokojen zaradi svoje močno levičarske münchenške preteklosti. Od preprirov v nemških krogih je imel nekaj koristi tudi Slovanski inštitut, čigar včlenitev v nemško Heydrich-Stiftung (18. februarja 1943) ni bila dovolj izkoriščena vse do osvoboditve Prage.

Oseбно mi je ljubo, da sem še doživel obnovitev Slovanskega inštituta, čigar dejavnost je pridobila mnogo večji pomen za bodočnost. Ob moji petinosemdesetletnici, ki jo je opazil češki znanstveni svet, je priredil Slovanski inštitut večer, ki je bil po mnenju enega izmed mojih učencev najboljša izmed vseh proslav. Na njem sta izrekla uvodni besedi minister za šolstvo in prosveto dr. Zdeněk Nejedlý in veleposlanik Jugoslavije dr. Černej, spregovorili pa so univ. profesorji Albert Pražák, Frank Wollmann in Karel Krejčí. Tega večera sem se mogel udeležiti le z daljšim pismom, ki ga je ponatisnilo uredništvo obnovljenega »Slovanskega prehleda« s primernim naslovom »Mé vzpomínky a přání«. ⁵⁴ Omenil sem, da sem povsod opravljal svojo dolžnost, v Pragi pa sem mogel delovati povsem po svojih znanstvenih in narodnih idealih iz vsega srca. Po preobratu sem prav storil, da sem takrat sprejel novo stolico za jugoslovanske jezike in književnosti na univerzi v Pragi, ne pa stolico za slovansko filologijo v Zagrebu, kamor me je vabilo srce. Znanstveno delovanje je pač treba dopolnjevati tudi v praktičnem življenju, to pa je naloga Slovanskih odborov v vseh slovanskih deželah. Tako sem doživel v mnogo večji meri, kakor sem sam smel pričakovati, velik razmah Kollárjeve slovanske vzajemnosti, za katero sem delal vse življenje. Čestitam svojim naslednikom in vsemu mlajšemu pokolenju, ki živi

v veliki dobi vstajenja, okrepitve in zbližanja vseh slovanskih narodov. Opozoril sem, da so se Slovani premalo poznali in se premalo poznajo, dasi je slovanska misel tisočletna. Kot nov razlog sem navedel na proslavi stoletnice Kollárjeve slovanske vzajemnosti, da sta se na koncilu v Baslu vodja táboritov Prokop in teolog koncila dominikanec Ivan Stojković iz Dubrovnika nazivala rojaka (conterraneus).⁶⁵ Na proslavi stoletnice smrti A. S. Puškina sem poudaril, da proslavlja ruskega genija vsa ruska država s svojimi raznimi narodi. Evropejca Puškina pozna tudi ves kulturni svet. Vendar sem dodal, da sem na Puškinovi proslavi po prijateljskem nasvetu nekega člana prezidija izpustil odstavek, da štejejo Puškina med svoje slavne može tudi zamorci. Puškin se je ponašal s svojim zamorskim pokolenjem in iz tega izhaja, da prinašajo Slovani, med katerimi so tudi socialni mesianisti, svetu nekaj novega, velikega. V istem smislu sem želel tudi Slovanskemu inštitutu obilo uspehov v njegovem delovanju, ki se bo razvijalo v novem, večjem obsegu in ob boljših pogojih v korist bodočnosti vseh slovanskih narodov.

DRUŠTVENA DEJAVNOST

Mnogostranska je bila tudi moja društvena dejavnost v Pragi; omenjam jo le na kratko. V Pragi sem našel veliko in raznorodno kolonijo Srbov, Hrvatov in Slovencev in njo sem na veselje prvega poslanika tedanje kraljevine SHS Ivana Hribarja, ki je bil v dobrih odnošajih s Čehi, organiziral na začetku leta 1921. kot »Jugoslovensko kolo«.⁶⁶ Za sestanke je bilo treba prostorov; slednje so nam ponujali v raznih klubih, dokler si nismo navsezadnje izbrali »Měšťansko besedo«, najstarejše društvo, kateremu je sestavil pravila že l. 1845. še mladi pravnik František L. Rieger; imela je slavno preteklost in tudi stike z Jugoslovani od samega začetka.⁶⁷ Nismo ustanovili posebnega društva, marveč smo vstopili v »Měšťansko besedo« kot klub. Bile so sicer težave s pravili »Měšťanske besede«, vendar smo jih premagali z raznimi klubskimi dostavki, da bi tako ustregli zlasti Srbom

iz kraljevine, ki so imeli kot državljani samostojne države razvit smisel za narodno suverenost. Jugoslovansko kolo se je včlenilo kot »Jihoslovanské kolo« povsem dobro v »Měšťansko besedo«, vendar ne tako, kot sem jaz v svojem slovanskem idealizmu pričakoval. Na Dunaju je v Slovanski besedi oviralo zблиževanje Čehov in Jugoslovancev neznanje češkega jezika; tega v Pragi ni bilo, toda Besedinih zabav se z redkimi izjemami razen mene in moje družine Jugoslovanci niso udeleževali in izmed Čehov so zopet obiskovali jugoslovanske prireditve le nekateri člani povabljenega odbora. Sicer je povsem razumljivo, da so Jugoslovanci hoteli biti med seboj na svojih tedenskih sestankih in na mesečnih zabavah, kjer so se spominjali svoje domovine. Pogostejše so prihajali k Jugoslovancem v »Měšťansko besedo« češki člani »Českoslovaško-jugoslovanske lige«, v kateri so se medsebojno sestajali. Meni je bilo mnogo do družabne izobrazbe učee se jugoslovanske mladine, zato sem si želel, da naj bi obiskovala te zabave. Odbor »Měšťanske besede« je šel Jugoslovancem močno na roko, Jugoslovanci so cenili svojo pripadnost k »Měšťanski besedi«, njenih občnih zborov so se udeleževali v večjem številu, toda sčasoma se je ta povezava bolj in bolj rahljala, kajti nekaterim članom raznorodne jugoslovanske kolonije niso ustrezali prostori »Měšťanske besede«, ki jih je sicer odbor z velikimi stroški popravljjal, ne da bi se po svoji večini odločil za velikopotezno novo stavbo, da bi se imel zanjo sredstva.

Predsednik Jugoslovanskega kola sem bil nekaj časa od začetka in še nekoč pozneje; storil sem to nerad, ker mi je bil čas za vodstvo takšnega društva predrag, a nisem maral biti le figurant. Bilo je tudi težavno združevati temperamentne, nedisciplinirane in mnogobesedne Jugoslovane ter z njimi pravilno delati. Za primer navajam, da sem bil nekoč na zborovanju »Jadranske straže«, kjer sta govorila predvsem dva odlična člana iz Dalmacije, toda jaz nisem vedel, kateri izmed njiju je dejanski predsednik.

Dolgo sem bil kot zastopnik Jugoslovancev član odbora »Měšťanske besede«, zbora uglednih, večinoma starejših gozpodov, ki so društvo vzorno vodili ter prihajali na seje z dobro pripravljenimi poročili. Nekoč pa sem se tudi jaz

pokazal kot Jugoslovani in sem kar skočil kvišku, ko sem bral program na vabilu na občni zbor, ki naj bi bil v Vladislavovi ulici številka dva tisoč in nekoliko stotic, desetice in enice namesto orientacijske številke Vladislavova 20. Takšna birokratična okostenelost me je močno osupnila in sem jo temperamentno obsodil, tudi zato, ker moji ulici z državnimi hišami v Bubenču, poznejša Verdunska in Na Piavč, nista imeli imena, tako da sem dobival tudi račune v »Brezimensko« ulico. V Sofiji sem videl l. 1898. pločevinasto tablico z imenom nekega še praznega trga in l. 1924. sem zagledal v Plevljah v Sandžaku novopazarskem ime Pašičeve ulice celó na nekem plotu. Nasprotno pa v Pragi dolgo nisem mogel dočakati imenovanja moje ulice, tako da sem že hotel o tem pisati podlistek v liste, toda tega dela sta me rešila primator dr. Baxa in magistratni referent za take posle Martinec, šef gremija drogeristov, s katerim sem občeval kot s članom odbora »Měšťanske besede«.

Po dolžnosti in iz vsega srca sem deloval za tesne stike Češkoslovaške z Jugoslovani, s tedanjo kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je od leta 1929. dobila tudi uradno splošno rabljeni naziv Jugoslavija.⁵⁸ Stiki med Čehi in Slovaki ter Jugoslovani so prav stari in so bili posebno živahni od časa Dobrovskega in preporoda Slovanov na severu in na jugu.⁵⁹ Že Karel Havlíček, ki je poznal Rusijo in Poljsko, je oznanjal potrebo ožjega sodelovanja Čehov s tedanjimi ilirci in njegov učenec T. G. Masaryk je podpisal kot prezident češkoslovaške republike prvo vojaško in zavezniško pogodbo z Jugoslavijo ter zapisal v svoji »Svetovni revoluciji«: »Naše prijateljstvo z Jugoslovani, začeto zdavnaj pred vojno in utrjeno z Malo antanto, ustreza vzajemni potrebi.« Za utrjevanje te misli je bila v Pragi najprej ustanovljena Jugoslovanska komisija in pozneje društvo »Češkoslovaško-jugoslovanska liga«, ki se je kmalu razvila v eno najmočnejših medslovanskih organizacij v Pragi in je imela podružnice po vsej republiki. Pomembnosti Lige je ustrezalo tudi to, da je njeno predsedništvo prevzel minister Milan Hodža. Vendar se ji zaradi svoje mnogostranske zaposlenosti ni utegnil mnogo posvečati, v zadostni meri tudi ne prvi podpredsednik primator dr. Baxa, in tako je padlo predsedo-

vanje dejansko največ name kot drugega in po smrti dr. Baxe prvega podpredsednika. Skrbel sem za redno in pravilno delovanje Lige, ji posvečal svoje znanje in skušnje, vendar nisem razvijal mnogo iniciative, ker mi je minister Hodža nalagal, da ga zastopam ob raznih priložnostih, vendar ne stalno. Glavni činitelj v Ligi je bil kot generalni tajnik sekcijski svetnik Beringer iz oddelka za stike s tujino v ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto; tu je bil referent za Jugoslavijo. Ta istovetnost generalnega tajnika in referenta v ministrstvu, ki je Ligo izdatno podpiralo, je imela svoje ugodnosti in neugodnosti; mene je najbolj motilo, da je predpostavljala približno enake razmere tudi v ministrstvu za prosveto v Beogradu, kjer pa so se referenti pogosto menjavali, niso cenili stabilnosti in morda niti niso imeli zadostnega razumevanja za jugoslovanske stike s Češkoslovasko. Kaj je bilo v tem pogledu mogoče, dokazuje primer iz zadnjih let stare Jugoslavije. Hči nekega generala se je omožila s srednješolskim profesorjem; zanj je bilo treba iskati »položaj«, kateremu so Srbi pripisovali večji pomen kot pa plači. Bilo je izpraznjeno mesto kulturnega prideljenca — tedaj imenovanega prosvetni inšpektor — na jugoslovanskem poslaništvu v Pragi, in tako je bil na to pomembno mesto postavljen gospod, ki ni poznal češčine in čeških razmer in je bil zares primeren le za nadzornika nad jugoslovanskimi študenti, kar je tudi spadalo k njegovim nalogam. Ni čudo, da je po krajšem času vendarle izginil iz Prage.

Razmere v Ligi so se spremenile l. 1937., ko je po petnajstih letih postal minister Hodža časten predsednik, dejanski predsednik pa primator dr. Petr Zenkl, ki je posvetil svojo pozornost tudi Ligi in skrbel, da jo je takisto podpiralo mesto Praga.⁶⁰ Liga je redno opravljala svoje naloge, goječ živahne kulturne stike z Jugoslavijo in izmenjavo raznih umetnikov in celih pevskih zborov. Bilo je dokaj posameznih umetnikov in društev, ki so hrepeneli po nastopu v Pragi, tako da so bile težave z izbiro, podobno tudi s pošiljanjem Čehoslovakov v Jugoslavijo. Bil je ustanovljen skupni časopis Lig, vendar dolgo ni uspeval; od l. 1930. je izhajala redno »Československo-jugoslavenská revue«, ki je dobro

ustrezala svojim nalogam, a je našla premalo odziva v Jugoslaviji. Poglavitna dejavnost Lige se je osredotočala v praški centrali in v praški podružnici, ki je imela prav čil družabni odsek z damskim vodstvom; v društvenih prostorih je bila tudi čitalnica in tu so se prirejale proslave, zabave, čajanke, predavanja, konverzacijski večeri, tečaji srbsko-hrvatskega jezika za častnike praške posadke. Liga je skrbela, da so jugoslovanski študentje dobivali denar iz Jugoslavije itd. Za Josefom Holečkom je priredila žalno proslavo na Staromestnem rotovžu in prav tam sem imel dne 3. marca l. 1928. na spominski proslavi sanštefanskega miru, čigar Velika Bolgarija se ni uresničila, priložnost povedati, s kakšnimi občutki slavimo Srbi, Hrvati in Slovenci spominski dan tega miru; omenil sem, da so zблиževanje vseh južnih Slovanov tja do Carigrada oznanjevali slovenski in hrvatski protestanti v XVI. stol. Sklicali smo tudi vsedrjavno sejo Lig v Olomoucu ob navzočnosti jugoslovanskega poslanika in pod mojim predsedstvom. Odtistihmal mi je ostalo najbolj v spominu opozorilo starejših članov, ki so cela desetletja delovali v današnji Jugoslaviji, da oni odhajajo in da jih bo treba nadomestiti z novimi močmi, ki pa jih je treba za to vzgajati. Pri potovanju v Kraljičin Gradec na ustanovitev ondotne podružnice, kjer sem zastopal ministra Hodžo, so bili navzoči tudi člani neke jugoslovanske delegacije, poslane v Prago iz vrst pravoslavnih, katoličanov in muslimanov; ti so prevzeli »kumstvo« kraljičinograjske Lige.

Leta 1927. se je sešla v Pragi medparlamentarna komisija Češkoslovaške in Jugoslavije za kulturno in gospodarsko zблиževanje obeh držav, vendar ni dosegla uspehov, ki bi bili omembe vredni. Poslanci tudi niso bili vselej dorasli svoji nalogi. Tako na pr. se spominjam, da je neki srbski poslanec iz Bosne hotel v Prago izvažati še epične ljudske pesmi, nakar mu je odgovoril poznejši minister za narodno prosveto, da je guslim mesto že v muzeju; to seveda niti ni bilo res. Neki Čeh je nasprotno priporočal Jugoslovanom češko zadružništvo, toda drugi češki poslanec iz katoliških vrst ga je opozoril, da imajo Jugoslovani za take stvari boljše vzglede doma, pri čemer je bržkone mislil na Slovence. Sploh češkoslovaško-jugoslovanski stiki niso uspevali

tako, kakor bi moralo biti; v samostojnih državah so se razmere poslabšale, odkar so se pretrgale stare vezi. Mene je najbolj jezilo, da ni bila sklenjena češkoslovaško-jugoslovanska kulturna konvencija, ki jo je generalni tajnik Beringer temeljito pripravljaj in o kateri smo imeli mnogo posvetovanj. Za njeno nujnost naj navedem nekaj primerov: Jugoslovani so plačevali na medicinski fakulteti kot tujci višje izpitne takse. Pojavljale so se tudi druge ovire iz strahu, da bi mogli nekateri Jugoslovani povzročati konkurenco Čehoslovakom. V Brnu so na visoki veterinarski šoli izdajali Jugoslovanom diplome s pripombo, da ne veljajo za Češkoslovaško, in to se je dogajalo v času, ko je veterinarska šola v Lvovu leto za letom vabila južne Slovane na obisk in jim obljubljal študijske olajšave. Meni samemu je pri neki intervenciji razvijal zelo nebratske nazore neki dekan češke tehnike, ki mi je bil znan kot narodni demokrat, torej pristaš stranke dr. Kramáča. Ni čudo, da se je morala Liga mnogo ukvarjati z vprašanjem, zakaj številni Jugoslovani študirajo raje na nemški tehniki kot na češki, dasi so imeli zaradi tega številne nevšečnosti, n. pr. niso mogli biti sprejeti v Jugoslovanski kolegij. Med drugim se je pokazalo, da so izpiti na nemški tehniki preprostejši in lažji, kajti na češki tehniki je bila večja specializacija in vsak profesor je hotel biti tudi izpraševalec. Nemški profesorji so bolj skrbeli za svoje učence, kar je bilo spričo manjšega števila slušateljev zares lažje, in so jih celo vabili. Ne smemo nadalje pozabiti, da je bila nekaterim Jugoslovanom dobrodošla tudi priložnost, naučiti se nemščine. Pojavljale so se ovire pri priznavanju matur in izpitov v obeh državah. Čehoslovaki so morali dopolnjevati svoje mature z dokazi, da poznajo češke kralje, a Jugoslavija je zahtevala dopolnilne izpite iz »nacionalnih predmetov«. Moj najmlajši sin, ki je študiral v Pragi od 4. razreda osnovne šole, je moral dopolnjevati izpite iz teh predmetov celó iz vseh razredov višje srednje šole ter maturo praške realne gimnazije. Povrh tega je kot slušatelj arhitekture poznal jugoslovanske spomenike bolje kot mnogi Jugoslovani, ker me je spremljal na mojih potovanjih po Jugoslaviji, toda vse ni nič zaleгло, ko sem bil zanj interveniral v Beogradu. Prišlo je celó tako daleč, da

so bili nekateri visokošolski profesorji v Jugoslaviji, med njimi vsaj en Čeh, ljubosumni na češkoslovaške visoke šole, češ da preveč olajšujejo študij jugoslovanskim študentom. Verjetno je bilo tem profesorjem znano, da so šli v stari Avstriji, zlasti na Dunaju, na roko Jugoslovanom z »balkanskimi« doktorati, katerih smo se seveda v Pragi branili. Konkurenca Jugoslovancev pri študiju na Češkoslovaškem se je vendar dala odpraviti in je bila odpravljena z zahtevo po češkoslovaškem državljanstvu, za katero so se potegovali tudi Jugoslovani, ki so se oženili s Čehinjami ali so se tukaj naselili iz drugih razlogov. Nasprotno je bilo mnogo več Čehov v Jugoslaviji. Ko so povzročali nekemu Jugoslovancu težave pri zdravniški praksi v Karlovih Varih, kjer so vendar bili razni tuji zdravniki, mi je rekel tedanji jugoslovanski poslanik, da se bo postavil na stališče vzajemnosti in da on sam pozna dvanajst čeških zdravnikov v Jugoslaviji.

Jezilo me je tudi, da so se plačevale za Jugoslavijo, ki je vendar bila država-naslednica Avstro-Ogrske, iste poštno pristojbine kot za Ameriko ali Novo Zelandijo. To je zakrivil, kakor se mi zdi, neki jugoslovanski fiskalist.

Češkoslovaško-jugoslovanska liga je uresničila zamisel izgradnje kolegija za številne jugoslovanske študente na praških visokih šolah. Na pobudo Lige je bilo ustanovljeno posebno društvo za vzdrževanje jugoslovanskega kolegija; le-to sta podpirala poglavarja obeh držav, nadalje obe vladi, češkoslovaški uradi ter češki dobrotniki in darovalci. Največ zaslug za ustanovitev kolegija si je pridobil ravnatelj dr. Petr Zenkl. Dne 29. oktobra 1933. je bil slavnostno odprt Aleksandrov, današnji Titov kolegij na Pohořelcu v Clam Martinicovi ulici v velikem prostornem poslopju, ki ga je projektiral praški jugoslovanski učenec Dobronić. Ker se je predsednik Lige minister dr. Hodža opravičil zaradi obolenosti, sem imel uvodno besedo jaz. V imenu predsedstva Lige sem se zahvalil vsem činiteljem, ki so omogočili dovršitev stavbe Jugoslovanskega kolegija. Predvsem sem se ukvarjal s svojim v Ligi sprejetim predlogom, da mora v jugoslovanskem kolegiju ostati ena tretjina Čehoslovakov in da mora zato biti ena tretjina Jugoslovancev sprejeta v češkoslovaške kolegije. S takšnim premešavanjem naj bi se zblíževala mla-

dina obeh narodov, spoznavala naj bi vzajemne prednosti in imela razumevanje za obojestranske napake, se vzajemno učila naših jezikov in se seznanjala z njihovimi kulturnimi dobrinami. Iz takšnega sožitja utegnejo vzkliti plodna prijateljstva za vse življenje. Prav nujno potrebujemo novih delavcev, kajti starejši, ki so poznali Jugosavijo izza lastnega tamkajšnjega bivanja, odhajajo. Vsem prebivalcem kolegija bodi vodilna misel spoznanje, da so si Čehoslovaki in Jugoslovani najbližji slovanski narodi. Po svetovni vojni ni bilo mogoče ustvariti koridorja med Čehoslovaško in Jugoslavijo, vendar nihče ne more braniti, da ne ustvarimo koridorja v svojih dušah in srcih. Prvim in nadaljnjim Čehoslovakom v Jugoslovanskem kolegiju sem polagal na srce, naj bi postali razširjevalci čehoslovaško-jugoslovanskega kulturnega, gospodarskega in političnega sodelovanja. V srbskohrvatskem delu svojega govora sem priporočal, naj bi Jugoslovani nadalje hodili po stopinjah svojih predhodnikov na visokih šolah v Pragi.

Učenci prof. Masaryka so mnogo pripomogli k jugoslovanskemu zedinjenju. V Pragi so z večjimi pravicami združene tudi večje obveznosti in večji občutek odgovornosti. Slovenski sem poudaril, da so si najzapadnejši Slovani Čehi in Slovenci najbližji. Slovenci so se učili največ od Čehov in na teh starih temeljih je treba delati naprej. Zamisel premešavanja Čehoslovakov in Jugoslovancev ni bila dosledno in srečno izvedena, vendar vztrajam še dandanes na tem, da bi mogla tudi v novih razmerah vplivati prav blagodejno. Po preobratu je bila v novem Titovem kolegiju nameščena polovica Jugoslovancev in polovica Čehoslovakov.

Za nemške okupacije so trpeli Ligo vse do spremembe beograjske politike v protinemškem duhu. Po nemškem napadu na Jugoslavijo so bile takoj preiskave med člani Lige. Predsednik dr. Zenkl je bil že takoj po izbruhu vojne odpeljan v koncentracijsko taborišče Buchenwald in tako sem prišel na vrsto tudi jaz kot I. podpredsednik. Ob 7. zjutraj sta prišla dva o meni dobro poučena gestapovca v civilu; opazila sta, da imam mnogo nemških knjig, izvirajočih večinoma iz moje germanistične dobe, in sta bila začudena, ko sta našla na moji pisalni mizi katalog razstave o nemški

velikosti. Povedal sem, da me razstava močno zanima, vendar nisem povedal, da ne vidim nikakršne velikosti v tem, če so Germani zasedli Italijo, Francijo, Španijo in severno Afriko, kjer so se porazgubili. V realistični dobi sem sam kritiziral Kollárja, ker je bil tolikanj zaljubljen v slovanske grobove v Nemčiji, toda še bolj sem bil upravičen do kritike nemškega bahanja z izumrlimi Germani. Tudi nisem imel za srečo sveto rimsko državo nemškega naroda, ki po Schlosserjevi definiciji ni bila ne rimska ne nemška, nadalje, da so cesarji preveč hrepeneli po Italiji, kjer so bili usmrčeni poslednji Hohenštaufovci, kar je bilo omenjeno tudi na razstavi o nemški velikosti. Prav tako sem obsojal srbskega carja Dušana, ki je podobno hrepenel po vzhodno-rimski kroni v Bizancu, zanemarjal pa severozahodni slovanski Balkan in osvajal grške province, v katerih so se Srbi že v prvem pokolenju pogrčevali. Po pregledu, ki je trajal približno tri četrt ure, me je vprašal en gestapovec »v svojo osebno informacijo«, kaj sodim o »puču« v Beogradu. Odgovoril sem: »Politizirajoči generali so vsepovsod.« O razmerju med Hrvati in Srbi sem se izrazil v tem smislu, da so lahko Hrvatje po Mačkovem sporazumu s tem stanjem zadovoljni; drugi gestapovec je domneval, da bodo imeli položaj približno kot Bavarska. Nisem računal s tem, da bo Maček svojo politiko spremenil.

Tako sem navsezadnje srečno odnesel pete, verjetno tudi zaradi svoje starosti, toda poslevodeči drugi podpredsednik — jaz sem imel kot prvi podpredsednik dopust — ravnatelj zavarovalnice Jaroslav Čihák je nastopil pot v koncentracijsko taborišče Dachau, a se je odondod po končani vojni srečno vrnil. Nemška preiskava pri meni je trajala krajši čas kot sestavljanje zapisnika s češkoslovaško policijo o Ligi, ki je bila razpuščena. Sicer sem trdno prepričan, da je opravljala svoje poslanstvo pošteno in uspešno, vendar po osvoboditvi ni bila obnovljena.

*

Ko se oziram po svojem dolgoletnem znanstvenem in družabnem delovanju, smem reči, da sem doživel izpolnitev svojih življenjskih idealov v večji meri, kakor sem sam pričakoval. Velika in delotvorna zamisel slovanske vzajemnosti

se izvaja povsod na kulturnih, gospodarskih in političnih toriščih. Na mah je bilo rešeno tudi vprašanje svetovnega slovanskega jezika po zaslugi Rdeče armade in ruske diplomacije, ki sta izbojevali ruščini mesto poleg angleščine in francoščine. Naravno je, da postaja zato ruščina tudi prvenstveni medсловanski jezik.

Naj bi vse te in druge spremembe velike zgodovinske dobe vedno koristile slovanstvu in vsemu človeštvu!

¹ Glej moj članek »Nový seminář pro slovanskou filologii na Karlově universitě«. »Naše doba«, XXX, 1923, str. 581—593; ponatisnjeno tudi v mojih »Rozpravah« I, str. 439—451.

² Korespondence P. J. Šafařka. I. Vzájemné dopisy P. J. Šafařka s ruskými učiteli, 1, 2, Praga 1927.

³ Praga je edini kraj za »Slavijo« in vam morem le ponovno čestitati, da ste se lotili te zamisli, ter želeli potrebnega uspeha. — O. p.

⁴ »Slavia«, letnik XVI.

⁵ Mnenje o predlogu... Natisnjeno v Věstniku České akademie věd a umění, letnik 1925, in v pos. odtisu (str. 1—8).

⁶ O 1. kongresu bizantologov gl. moj članek v »Prager Presse« z dne 29. 5. 1924., o 2. kongresu prav tam dne 27. 5. 1927.

⁷ Gl. moj spis La poésie épique, str. 61, slika 53.

⁸ L. c. str. 59, slika 49.

⁹ L. c. slika 52.

¹⁰ La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle (epična poezija v J. na začetku XX. stoletja — o. p.). Pariz, str. 52—74.

¹¹ Im ehemaligen Sandžak Novipazar, Pr. Presse 11. I. 1925. Epischer Volksgesang im ehemaligen Sandžak Novipazar. l. c. 25. I. 1925.

¹² Gl. La poésie populaire épique..., slika 77.

¹³ La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle. Pariz 1929, str. 74 + 82 slik.

¹⁴ Národopisný věstník československý. Roč. XXII, 1929, seš. 1.

¹⁵ Pramen národní písně »Jakšiči zkoušejí ženy«, Máchalův sborník, str. 329—335, R II 57—65.

¹⁶ Glej Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami, Etnolog III, 1921, in pos. odtis s 54 str. Češki prevod v mojih Rozpravah z oboru slovanského národopisu, Praha 1947, str. 135—187.

¹⁷ O předchůdcích illyrismu (Sjednocení Jihoslovanů). Nové Athenaeum II, 1920, 3, str. 97—109.

¹⁸ Slovanský přehled let. XIX, 1927, str. 1—12, R I 539—552.

¹⁹ Daničičev zbornik, Beograd 1925, str. 72—106.

²⁰ Bidlův sborník, Praga 1929, str. 392—412, R I 514—538.

²¹ Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. V Slavii IV, 1925—26, V, 1926—27 in pozneje pos. odtis Praga - Heidelberg 1927, I—IV + 1—184.

²² Na grobu Vatroslava Jagića, Ljetopis Jugosl. akad., sv. 38, 107—109.

²³ Vatroslav Jagićs Ruhestätte. Prager Presse 4, IX, 1923, češki prevod R I 191—196.

²⁴ Vatroslav Jagić, Slavia II, 195—204.

²⁵ Vatroslav Jagić, Neue österr. Bibliographie, IV, 1927, 141 do 155, R I 173—190.

²⁶ Prešeren. I. Pesnitve. Pisma. Izdajo je priredil F. Kidrič, Ljubljana, 1936, str. 20, 21.

²⁷ Seznam členů. Praga 1929. Str. 28.

²⁸ Slavia VIII (1929—1930), str. 840—849, R I 452—462.

²⁹ Josef Dobrovský 1753—1829, Sborník statí (rozprav — o. p.) Praga 1929.

³⁰ Výtahy přednášek. Sekce I, II, III. Praga 1929.

^{30a} These a poznámky k diskusi. Praga 1929.

³¹ Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929. Svazek II. Přednášky. Praga 1932, str. 1138.

³² Glej Księga referatów, Sekcja I, II, III, IV. Varšava 1934.

³³ Zbirka odgovora na pitanja (kn. I.). Saopštenja i referati (kn. II.). Odgovori na pitanja — Dopune (kn. III.). Govori i predavanja (kn. IV.). Organizacija (kn. V.). Beograd 1939.

³⁴ K diskusí o sjezdech slovanských filologů. Slavia XV, str. 311 do 313.

³⁵ Glej o tem moj članek v Prager Presse 1. III, 1928 in Rozpravy, str. 496—499. (»Podstata a úkoly německé slavistiky«).

³⁶ Njegošův deseterec. Slavia IX, 1930, zv. 4, str. 56.

³⁷ Matyáš Murko, Rozpravy z oboru slovanské filologie. Priredil Jiří Horák. Praga 1937, str. XIV + 619.

³⁸ Medtem je izšel kot 21. zvezek Del Slovenskega inštituta z naslovom »Rozpravy z oboru slovanského národopisu«. Priredil Jiří Horák. Praga 1947, s. 343.

³⁹ V izvirniku: Odejti na zaslužený odpočinek, který však byl bez odpočinku.

⁴⁰ Glej Ročenka Slov. Ústava (S. Ú). IV. za rok 1931. Praga 1932, str. 164.

⁴¹ Poleg predsednika Inštituta so bili v njem predsednik, podpredsednik in tajnik vsake sekcije.

⁴² Gl. Ročenka Slov. ústavu X, za leto 1937, str. 123—133.

⁴³ Gl. Ročenka Slov. ústavu XI, za leto 1938, str. 71—80.

⁴⁴ Njih izdajanje je omogočil prezident Masaryk s posebnim skladom.

⁴⁵ Zbirka cerkvenih slavospevov — o. p.

⁴⁶ »Slovanská vzájemnost. 1836—1936. Sborník prací k stému výročí vydání rozpravy Jana Kollára o slovanské vzájemnosti.« Priredil Jiří Horák. Praga 1938, str. 428. V založbi Češke akademije znarnosti in umetnosti ter Slovanskega inštituta.

⁴⁷ Nouvelles observations sur l'état actuel de la poésie épique en Yougoslavie. RES XIII, 1933, str. 16—50.

⁴⁸ Zpěvačky epických písní v Dalmácii. Československo-jihoslovanská revue III, 1933, 297—301, R II 49—56.

⁴⁹ Dne 20. septembra 1940 me je pred Živnostensko banko podrl avto, ko sem hitel kot gratulant na petinsedemdesetletnico prof. Niederleja. Proti posledicam te nezgode sem se boril z vsemi zdravilnimi napravami električnih podjetij mesta Prage ter l. 1942. prebival v sanatoriju Chocnji, vendar se nisem znebil bolečin in slabosti desne roke. Levo oko je bilo operirano zaradi sive mrene decembra 1932, desno oko l. 1937. ob času Masarykove smrti — tako uspešno, da sem mogel brati tudi drobní tisk. Leva roka, ki je trpela od jahanja v balkanskem lesenem sedlu na Korčuli, je bila operirana l. 1933., leva noga pa proti gangreni za moj 82. rojstni dan l. 1943. Padci in druge starostne slabosti, tudi otrpnjenje nog, so se pojavljali v zadnjih letih. Splošna arterioskleroza se je pojavila pri meni prezgodaj, tako da je bil zdravnik v Cirkvenici z njo nezadovoljen že l. 1935. V juniju 1946 sem premagal gripo. Zadnje počitnice na deželi sem preživel l. 1944. v Revnicah pri Pragi.

⁵⁰ Les études slaves en Tchécoslovaquie. Le Monde slave XII, 1935; zv. III, str. 198—229, 361—392, zv. IV., str. 39—75, 161—201; tudi samostojno v Travaux publiés par l'Institut d'études slaves, XVI, str. 143, Pariz 1935.

⁵¹ Das Original von Goethes »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga« (Asanaginica) in der Literatur und im Volksmunde durch 150 Jahre. Germanoslavica III (1935), str. 354—377, IV (1936), str. 94—115 in 285—309. Samostojno z istim naslovom 79 str., 8 slik, Brno 1937. Zal. Rohrer.

⁵² Spomeni mog života. I., II. Beograd l. 1930, 1934, str. 461. 379.

⁵³ Gl. moje recenzijo v »Slavii«, XVI, str. 347—384.

⁵⁴ Moji spomini in želje. Glej Slovanský přehled XXXII. 1946, str. 147—150.

⁵⁵ Gl. str. 225.

⁵⁶ Filološko pravilno obliko »jugoslovenski« uporabljajo predvsem Srbi, zgodovinsko utemeljeno ime »jugoslavenski«, ki spominja na Jugoslavijo, Hrvatje in Slovenci. Slovenci uporabljajo tudi češko ime Slovan, tedaj »jugoslovanski«.

⁵⁷ Glej o tem moja članka »Měšťanská beseda in Jugoslaveni v Pragi«, Ljubljanski zvon, 1921, str. 316—319; »Z historie styků československo-jihoslovanských v Praze«, Československo-jihoslovanská liga, I, str. 21—23.

⁵⁸ Glej mojo razpravo »Jméno Jugoslavija«, Bidlův sborník 1928, str. 392—412, R I 514—538.

⁵⁹ Gl. moj članek »Čechoslováci a Jihoslované«. Národní čítanka československá 1928, ponatisnjen tudi v Československo-jihoslovanski revui I, 1930, 1931, str. 262—268, R I 553—561. — Prim. Prag und die Südslaven, Prager Presse, 27. IV. 1924.

⁶⁰ Jaz sem bil ob tej priložnosti počaščen s častnim članstvom Lige. Na diplomu je bil tudi moj rojstni dom.

Glavni življenjepisni podatki M. Murka

- Rojen 10. februarja 1861 na Drstelji;
obiskoval ljudsko šolo pri Sv. Urbanu (Destrnik) 1868—1871
(3 razredi) in na Ptuj 1871/72 (4. razred);
obiskoval nižjo klasično gimnazijo v Ptuj 1872—1876), višjo
v Mariboru (1876—1880);
študiral na univerzi na Dunaju 1880—1885;
promoviran za doktorja germanistike prav tam 8. febr. 1886,
doktorat obnovljen na isti univerzi po 50 letih 8. febr. 1936;
habilitiran za privatnega docenta za slovansko filologijo na
filozofski fakulteti univerze na Dunaju 22. jan. 1897;
imenovan za rednega profesorja za slovansko filologijo na
univerzi v Gradcu 11. aprila 1902;
imenovan za rednega profesorja za slovansko filologijo na filo-
zofski fakulteti univerze v Lipskem 22. februarja 1917;
imenovan za rednega profesorja za jugoslovanske jezike in
slovstva na filozofski fakulteti Karlove univerze v Pragi 22. ju-
lija 1920 (do upokojitve 15. februarja 1931);
izvoljen za predsednika Slovanskega inštituta v Pragi 31. maja
1932 (do 1. oktobra 1941).

ČLANSTVO V AKADEMIJAH IN UČENIH DRUŽBAH

- Dopisni član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti
(16. XI. 1897).
Dopisni član Srbske akademije znanosti (22. I. 1905).
Častni doktor Karlo-Ferdinandove univerze v Pragi (1. X. 1909).
Dopisni član Češke akademije znanosti (25. VI. 1913).
Pravi član Ševčenkovega Znanstvenega društva v Lvovu (20. V.
1914).
Dopisni član Verein für österreichische Volkskunde na Dunaju
(15. VI. 1918).

Član Saksonske akademije znanosti v Lipskem (15. VII. 1918).
Član Družbe kneza Jablonowskega v Lipskem (od 1918).
Pravi član Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani (6. X. 1921).

Dopisni član šole za slavistične študije na univerzi v Londonu (oktobra 1923).

Dopisni član Akademije znanosti SSSR v Leningradu (2. II. 1925).

Dopisni član Bolgarske akademije znanosti v Sofiji (13. VI. 1925).
Stalni član Družbe za prirodoslovje, antropologijo in etnografijo v Moskvi (26. X. 1927).

Redni član Slovanskega inštituta v Pragi (16. V. 1928), častni član (19. XII. 1945).

Redni član Šafaříkove učene družbe v Bratislavi (18. IV. 1929).

Redni inozemski član Poljske akademije znanosti v Krakovu (7. VI. 1929).

Dopisni član Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani (16. V. 1940, potrjen ponovno 1. 1948).

Častni doktor ljubljanske univerze (22. III. 1951).

Častni član Čitalnice v Gradcu (30. V. 1918), častni član Zgodovinskega društva v Mariboru (23. XI. 1923), častni član Muzejskega društva v Ptuj (9. IV. 1924), častni član Matice Srbske v Novem Sadu (30. XII. 1927), častni član Družbe za slovansko jezikoslovje v Pragi (4. V. 1948).

Odlikovan z bolgarskim, jugoslovanskima in romunskim odlikovanjem.

Bibliografija slovstvene dejavnosti **prof. M. Murka**

Sestavila JELKA ARNERI-MURKO (do 1. 1937)

1883 Miklošič in Hrvati.

Poslanica hrvatskemu akademičkemu društvu »Zvonimire« v Beču.

Slovenski narod (SN) 1886, št. 179—188, ponat. Ljubljana 1—35.

1884 Miklošičevi čestilci. LZ IV, 121.

1886 Slavistika na dunajskem vseučilišču. Kres VI, 382—383.

Die Bedeutung der Fremdwörter (Pomen tujk). Wiener Zeitung št. 43, 44.

Slovenski prevod SN 1886, št. 41—44.

Miklošičeva najnovejša dela.

Ljubljanski Zvon (LZ) VI, 248—252, 300—306.

Kopitar.

LZ VI, 254.

1889 V provinciji na Ruskem.

Potni spomini in vtiski, LZ IX, 278—284, 337—344, 419—428, 457—465, 529—542, 583—593, 660—679, 709—723. Ponatis 1—88.

rec. Pieśni serbskie o Kosowskim boju w nowym przekładzie przez Izydora Kopernickiego (Srbske pesmi o kosovskem boju v novem prevodu Iz. Kopernickiega), LZ IX, 575—576.

rec. P. V. Vladimirov: 1) Великое Зерцало (Изъ истории русской переводной литературы XVII. вѣка). (Veliko zrcalo — Iz zgodovine ruskega prevodnega slovstva XVII. stol.). 2) Къ изслѣдованію о »Великомъ Зерцалѣ« (K raziskovanjem o Velikem zrcalu).

- Archiv für slavische Philologie (AslPh.) XII, 221—243.
- rec. P. V. Vladimirov: Доктор Францискъ Скорина. Его переводы, печатныя изданія и языкъ. 1880 (Dr. Francisk Skorina. Njegovi prevodi, tiskana dela in jezik). AslPh. XII, 243—268.
- rec. 1. Ivan Nedešev: Историческій обзоръ важнѣйшихъ звуковыхъ и морфологическихъ особенностей бѣлорусскихъ говоровъ. (Zgodovinski pregled važnejših glasovnih in morfoloških posebnosti beloruskih narečij).
2. E. Th. Karskij: Обзоръ звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи. (Pregled glasov in oblik beloruskega jezika). AslPh. XII, 526—539.
- rec. Гомельскія Народныя пѣсни (Бѣлорусскія и малорусскія). Записаны... Зинаидой Радченко. Petrograd 1888. (Gomelske narodne pesmi [beloruske in maloruske]. Zapisala Zinajda Radčenko). AslPh. XII, 540—549.
- rec. Е. Романов: Бѣлорусскій сборникъ. Т. I. Губернiя Могилевская. (Beloruski zbornik. Del I. Gubernija mogiljevskaja). AslPh. XII, 549—557.
- rec. Этнографическое обозрѣнiе (Narodopisni pregled). AslPh. XII, 557—559.
- rec. Житiе святого Алексѣя челоуѣка Божiя въ западнорусскомъ переводѣ конца XVII. вѣка. (Življenje sv. Alekseja, Božjega človeka, v zapadnoruskem prevodu od konca XVII. stol.). AslPh. XII, 560—571.
- Vorbilder der Petrinischen Reform der cyrillischen Schrift (Vzori za Petrovo reformo cirilice). AslPh. XII, 639—640.
- Ethnographisches (narodopisna vprašanja). AslPh. XII, 640.
- 1890 rec. Linturali: Ritterlicher Frauendienst in Swanetien am Kaukasus (Viteško službovanje ženam v Svanetiji na Kavkazu). Anzeiger für deutsches Altertum XVI, 338—339.
- Beitragē zur Textgeschichte der »Historia septem sapientium (Prispevki k zgodovini tekstov »Povesti o sedmih modrijanih«).

Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Jhg. 1890, Nr. XXVII, 104—105.

Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven (Povest o sedmih modrijanih pri Slovanih). Sitzungsberichte der phil. hist. Klasse der k. Ak. der Wiss. in Wien, B. CXXII, X, 1—138.

Bugarski i srpski prijevod knjige O sedam mudraca.

Rad Jugoslav. Akademije, C, Zagreb, sep. 1—41.

Beiträge zur Textgeschichte der Historia septem sapientium.

Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte, Neue Folge, IV, sep. 1—34.

Prešeren pri Rusih.

LZ X, 47—49.

1891 rec. 1. История о славномъ Королѣ Брунцвикѣ. Сообщилъ М. Петровскій. (Povest o slavnem kralju Bruncviku. Priobčil M. Petrovski).

2. F. Prusik; Kronika o Bruncvikovi.

AslPh. XIII, 300—308.

rec. Der Roman von Apollonius, König von Tyrus, in der böhmischen, polnischen und russischen Literatur. (Polivka). (Roman o tiskem kralju Apoloniju v češkem, poljskem in ruskem slovstvu).

AslPh. XIII, 308—311.

rec. Eine russische Stimme über die neueste ethnographische Karte der Slaven (Alex. Kočubinskij). (Ruski glas o najnovjšem narodnostnem zemljevidu Slovanov).

AslPh. XIII, 616—622.

Franc Miklosich.

Letopis Mat. Slov. (LMS) za l. 1891, 251—269, ponat. 1—19.

Češki prevod v Murko: Rozpravy z oboru slovanske filologie. Práce Slovanského ústavu v Praze IV. 1937, 155—172, v bodoče citirano R I ali Rozpravy.

Enklitike v slovenščini.

I. del: Oblikoslovje.

Letopis Matice Slovenske (LMS) 1891, 1—65, ponat. 1—65.

- II. del: Skladnja.
LMS 1892, 51—86, ponat. 1—36.
rec. V. Oblak: Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen (K zgodovini nominalne sklanjatve v slovenščini). Leipzig 1890.
LZ XI, 46—50.
- Fr. Prešern.
Slavnostni govor pri Prešernovi devetdesetletnici na Dunaju, dne 3. grudna 1890.
LZ XI, 81—87.
- »Vienac« o Miklosichi.
LZ XI, 245—246.
- Poljska ustava z dne 3. maja.
LZ XI, 353—361.
- Der neueste Roman von Sienkiewicz [Ohne Dogma] (Najnovejši Sienkiewiczov roman — »Brez dogme«).
Die Presse, Wien 1891, Nr. 16.
- Franc Miklosich (Nekrolog).
Die Presse, Wien 1891, Nr. 75.
- Das neueste Werk über Bulgarien.
Konstantin Jireček: Das Fürstenthum Bulgarien (Najnovejše delo o Bolgariji: Kneževina B.).
Die Presse, Wien 1891, Nr. 127.
- Österreicher an der Wolga, (Russische Altritualisten.) (Avstrijci ob Volgi — ruski staroobredniki).
Die Presse, Wien 1891, Nr. 256.
- Moskau und Petersburg.
Die Presse, Wien 1891, Nr. 195.
- 1892 Zur Erklärung einiger grammatischen Formen im Neuslovenischen (K razlagi nekaterih slovnških oblik v novi slovenščini).
AslPh. XIV, 89—115.
- Die russische Übersetzung des Apollonius von Tyrus und der Gesta Romanorum (Ruski prevod Ap. tirskega in Dejanj Rimljanov).
AslPh. XIV, 405—421, češki prevod v Murko: Rozpravy z oboru slovanského národopisu (Razprave iz stroke slov. národopisja), Práce Slov. ústavu XXI, Praha 1947, skrajšano R II, 198—214.

Eine »Geschichte« von Böhmen in russischer Sprache (»Zgodovina« Češke v ruščini).

AslPh. XIV, 158—159.

Misli s češke razstave.

LZ XII, 12—19, 75—84.

ref. »Kratkij obzor slovenskoj literatury« (kratki pregled...) na vseučilišči v Harkovu. Zanimljive številke iz dvojezične dežele.

LZ XII, 386.

rec. Milivoj Šrepel: O Vrazovoj kritici.

LZ XII, 450—451.

Češka opera na Ruskem.

LZ XII, 515—516.

rec. A. Budilovič: Slavjanskoe obozrenie. (Slovanski pregled).

LZ XII, 571—575, 639—642.

Ein Beitrag zur Kenntnis böhmischer Heiliger beiden Russen (Doneski k poznavanju čeških svetnikov pri Rusih).

Asl.Ph XIV, 159—160.

1893 rec. J. A. Sljapkin: Св. Димитрій Ростовскій и его время. (1651—1709), 1891 (Sv. Dimitrij Rostovski in njegova doba).

AslPh. XV, 287—298.

rec. K. A. Arabažin: Казимиръ Бродзинскій и его литературная дѣятельность. 1891 (Kazimir Brodzinski in njegova slovstvena delavnost).

AslPh. XV, 411—417.

Tri hrvaške listine iz kostanjeviškega samostana.

Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko III (1893), 209—218.

rec. Dr. T. Maretič: Život i književni rad Franje Mik'ošića.

LZ XIII, 190—191.

Listy Kollára Kopitarovi a Miklošičevi (Kollárjeva pisma Kopitarju in...).

Kollárova vzájemnost slovanská.

Jan Kollár, Sborník statí... redakcí F. Pastrnka ve Vídni 1893 (Dunaj). 49—53, 201—232, R I 43—84.

1894 Jan Kollár. I. del. Življenje, učenje in delovanje.

LMS 1894, 62—137, ponat. 1—76 (gl. 1897!)

rec. W. J. Nagradow: Moderne russische Censur und Presse vor und hinter den Coulissen (Moderna ruska cenzura in tisk pred kulisami in za njimi).

Die Zeit I, Nr. 11, 15. dec. 1894, 174.

rec. Friedrich Meyer von Waldeck: Unter dem russischen Scepter (Pod ruskim žezlom).

Die Zeit I, Nr. 13, 1894, 205—206.

rec. I. M. Sobestjanskij: Ученія о национальныхъ особенностяхъ характера и юридического быта Древнихъ Славянъ. 1892 (Nauk o narodnih lastnostih značaja in pravnih razmerah starih Slovanov).

AslPh. XVI, 254—268.

1895 rec. a) Kolessa Aleksander: Шевченко и Міцкевич. Про значине впливу Міцкевича в роаваю поетичної творности та в генезі поодиноких поем Шевченка (Ševčenko in Mickiewicz. O pomenu Mickiewiczzewega vpliva na razvoj pesniškega ustvarjanja in nastanek posameznih Ševčenkovich pesmi).

rec. b) Kolessa Aleksander: Українські народні пісні в поезіях Б. Залеского (Ukrajinske ljudske pesmi v poezijah B. Zaleskega).

AslPh. XVII, 270—278.

Ivan Navratil. K sedemdesetletnici njegovi, 5. marcija 1895. I.

LZ XV, 209—213.

ref. Al. Serg. Gribojedov (Stoletnica).

Nikolaj S. Leskov (M. Stebnickij).

T. G. Masaryk: Česká otázka (Č. vprašanje).

LZ XV, 326—328.

ref. Akademijin predsednik, ki piše za kmete (Stan, grof Tarnowski).

LZ XV, 454—455.

Slovenen.

Brockhaus Konversationslexikon, IV.

Die Slovenen. Von einem Slovenen.

a) Die Zeit, II, Nr. 21, 23. Feb. 1895, 113—116, Nr. 22, 22. März 1895, 129—132.

Tale anonimni »poučni članek« navaja A. Denis v »Čechy po Bílé Hoře«, I. 485, 569.

- b) Slovenski prevod istega članka:
SN XXVIII, 1895, št. 66—70, 72.
- rec. Zbirn. Dr. Čeněk, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku (Seznam vraž in poganskih običajev iz VIII. stol.).
Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Bd. XXV, 1895, 24.
- Bibliographie der österreichischen Volkskunde 1894, V. Slowenen (Bibliografija avstrijskega narodopisja — Slovenci).
Zeitschrift für österreichische Volkskunde I, 369—373.
- Zur Geschichte und Charakteristik der Prager ethnographischen Ausstellung im Jahre 1895 (O zgodovini in značaju praške narodopisne razstave...).
- Mittheilungen der Anthropolog. Gesellschaft in Wien XXV, 90—98.
- Popravek k člankom M. L. Leskovca: Rusija in zahodni Slovani.
Slovanski svet VIII, 444; ponatisnjeno prav tam X, 60—61.
- 1896 rec. Dela o narodopisni razstavi češkoslovanski.
LZ XII, 63—64, 125—127.
- Die Literatur zum hundertjährigen Jubiläum P. J. Šafařík's (Slovstvo za stoletnico...).
- AslPh. Bd. XVIII, 557—584.
- Die socialen und politischen Folgen der böhmischen Romantik (Socialne in politične posledice češke romantike).
- Die Zeit IX, Nr. 116, 19. Dez. 1896, 187—188 (glej Deutsche Einflüsse, poglavje X).
- Pismo Vrazovo V. Hanki.
Vienac XXVIII, 11—12.
- rec. Bulgarische Volksdichtungen, übersetzt, mit Einleitung und Anmerkungen versehen von Adolf Strausz (Bolgarske ljudske pesnitve. Prevedel, opremil z uvodom in pripombami...).
- Mittheilungen der Anthropol. Ges. in Wien, Bd. XXVI, 237—239.

Slavnostni govor pri odkritju spominske plošče na rojstni hiši Davorina Trstenjaka v Kraljevcih pri Sv. Juriju na Ščavnici dne 6. sept. 1896.
SN XXIX, št. 213, 214, 216.

Narodopisna razstava češkoslovanska v Pragi.

LMS za l. 1896, 75—137.

Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik. I. Die Böhmisches Romantik. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest. (Nemški vplivi na početke slovanske romantike. I. Češka romantika. Z dodatkom: Kollár v Jeni in na Wartburški proslavi). Graz 1897, XII + 374.

1897 Jan Kollár. II. del. Njegova dela (gl. 1. 1894!).

LMS za l. 1897, 162—224, ponat. 1—64.

Die ersten Schritte des russischen Romans. Habilitationsvortrag. (Prvi početki ruskega romana. Habilitacijsko predavanje).

a) Wiener Zeitung 1897, Nr. 6, 7.

b) Slovenski prevod istega predavanja:

Prvi početki ruskega romana.

LZ XVII, 151—155, 207—212. Češki prevod R I 503—513.

Prvi usporedjivači sanskrita sa slovenskim jezicima.

Rad Jugoslavenske Akademije kn. CXXXII, 103—115. Češki prevod R I 85—98.

Kratek odgovor člankom »Rusija in zahodni Slovani«.

Slovanski svet X, 237—238, 251—253, 272—273.

Govor na grobu Vuka Karadžića 10. oktobra 1897 na Dunaju.

a) Anton Knezova knjižnica IV, izd. SM, 173—178. Češki prevod R I 22—26.

Vuk Stefanović Karadžić. Na pokopališču Sv. Marka na Dunaju govoril dr. Matija Murko.

a) SN XXX, št. 233, 234.

b) Slovenec XXV, 234, 236.

Govor pri prenosu Kopitarjevih kosti v Ljubljani, 12. okt. 1897.

A. Knezova knjižnica IV, 179—180. Češki prevod R I 27—28.

Prav tam v članku Fr. L.: Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano. Ista govora v srbskem prevodu: Споменица о преносу праха Вука Стеф. Караџића на Веча у Београд 1897. 45—50, 237—239.

Kopitar und Vuk.

Fremdenblatt, Dunaj, Nr. 281.

Goethes Beziehungen zu Böhmen (Goethejevi odnošaji do Češke).

a) Politik, Praga, 36. Jahrg., Nr. 20, 23, 26.

b) Izvleček v Chronik des Wiener Goethe-Vereins XI, 33—35.

Die Sprachenfrage in Finland und in den russischen Ostseeprovinzen (Jezikovno vprašanje na Finskem in v ruskih vzhodnjemorskih provinciah).

Die Zeit, XI, Nr. 132, 10. April 1897, 17—20.

rec. Dr. Jaroslav Vlček: První novočeská škola básnická (Prva novočeská pesniška šola).

Dr. Jan Máchal: Ant. J. Puchmajer.

AslPh. XIX, 619—622.

rec. Dr. Jan Jakubec: Antonín Marek. Jeho život a působení i význam v literatuře české (Njegovo življenje in delovanje ter pomen v češkem slovstvu).

AslPh. XIX, 622—627.

rec. Kaindl, Dr. Raimund Friedrich: Der Festkalender der Russen und Huzulen (Prazniški koledar Rusinov in Huculov). Mittheilungen der Anthropol. Gesellschaft in Wien, Bd. XXVII, 111—112.

Die slowenische Volkskunde 1895.

Ztschr. f. öst. Volkskunde III, 27—33, 94—96.

rec. I. Vymazal Fr.: Die Kunst, die bulgarische Sprache leicht und schnell zu erlernen (Umetnost, kako se naučiti bolgarščine lahko in hitro).

II. Strausz Adolf, Prof., und Emil Dugovich: Bulgarische Grammatik.

Oesterreichisches Literaturblatt VI, 201—203.

- rec. Bauer Erwin: Naturalismus, Nihilismus, Idealismus in der russischen Dichtung (Naturalizem, nihilizem, idealizem v ruskem pesništvu). Oesterr. Literaturblatt VI, 623—624.
- 1898 Slovenci (Slovinci).
 Ottův slovník naučný XIII, (Jihoslované)
 I. Národopis, 365—367,
 II. Jazyk, 391—397.
 III. Literatura, 403—421.
- Miklosichs Jugend- und Lehrjahre (Miklošičeva mladostna in učna leta).
 Forschungen zur neueren Literaturgeschichte, Festgabe für Richard Heinzel. Weimar 1898, 493—567, ponat. 1—75. Češki prevod R I 99—154.
- Dainkovo in Čopovo pismo do Šafařka.
 LZ XVIII, 376—379.
- V. Jagić.
 Der Süden, Organ für die politischen, culturellen und wirtschaftlichen Interessen der Kroaten und Slovenen, Dunaj, Nr. 2, 15. VII. 1898, 2—4.
- 1988 Goethe und die serbische Volks poesie. (G. in srbska ljudska poezija).
 Die Zeit XX, Nr. 256, 1899, 134—137.
 Izvleček iz istega članka: Chronik des Wiener Goethe-Vereins XII, 1898, 50—51.
- Dr. Vatroslav Oblak.
 VI. zv. A. Knezove knjižnice SM, Ljubljana 1899, 142—313 in ponat., češki prevod R I 262—402.
- rec. Brandes Georg: Polen (Poljska).
 Allgemeines Literaturblatt VIII, 243—245.
- 1900 rec. F. Hipler: Boga rodzica (Mati božja).
 Deutsche Literaturzeitung 1900, Nr. 41, 2660—2662.
- Početek Gajevih »Novin« in »Danice«, Po novih virih.
 Spomen-cviete iz hrvatskih i slovenskih dubrava (Zbornik poklonjen J. J. Strossmayerju), Zagreb 1900, 567—581.
- 1901 Misli k Prešernovemu življenjepisu.
 LZ XXI, 122—137 in ponat., češki prevod R I 562—579.

Kako su postale »Narodne Novine« (Po novim izvorima).

Hrv. izveček iz članka v Spomen-cvieu (1900). Narodne Novine, Zagreb, LXVII, br. 80, 6. travnja 1901.

1902 Vatroslav Oblak: Ein Beitrag zur Geschichte der neueren Slavistik (Donesek k zgodovini novejšje slavistike).

Wien 1902, 1—62.

rec. Rudolf Meringer: Die Stellung des bosnischen Hauses und Etymologien zum Hausrath (Položaj bosenske hiše in etimologije hišne oprave).

Wiener Abendpost Nr. 113, 17. Mai 1902.

1903 † Pera P. Gjorgjević.

LZ XXIII, 126—127.

rec. K. Štrekelj: Die Ursachen des Schwundes des prädikativen Instrumentals im Slovenischen und Sorbischen (Vzroki za izginjanje povednega orodnika v slovenščini in v lužiški srbščini).

LZ XXIII, 636—637.

1904 rec. Jan Gebauer: Slovník Staročeský (slovar).

Deutsche Literaturzeitung 1904, Nr. 51, 52, 3144—3150.

Eine Jacob Grimm fälschlich zugeschriebene Rezension serbischer Volkslieder (J. Grimmu napačno pripisovana recenzija srb. ljudskih pesmi). Ein Beitrag zur Geschichte der Aufnahme der serbischen Volkslieder in Deutschland (Donesek k zgodovini prevzemanja srb. ljud. pesmi v Nemčiji).

Euphorion XI, 106—120, češki prevod v R I 29—42.

rec. Frjanovo (Narodni običaj na Murskom polju). Zabilježio Vid Habjanić.

Čas. za zgod. in narodopisje I, 208—210.

rec. Geschichte der polnischen Literatur (Zgod. poljskega slovstva). Von Dr. A. Brückner I. Bd, Leipzig 1901.

Euphorion XI, 1904, 156—161.

1905 Die slavische Liturgie an der Adria (Slovanška liturgija ob Jadranu).

Oesterreichische Rundschau, Bd, II, H. 17, 23. Febr. 1905, 163—177 in ponat.

- Pojasnilo.
 Katoliški Obzornik IX, 4, V Ljubljani 1905, 408—409.
- Milivoj Šrepel.
 LZ XXV, 282—289, 330—335, 426—431 in ponat. Ljubljana 1905, 1—22, češki prevod RI 403—424.
- rec. Świat słowiański.
 LZ XXV, 442—446.
- 1906 Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen (K zgodovini ljudske hiše pri Jugoslovanih).
 Mitteilungen der Anthropol. Gesellschaft in Wien, Bd. XXXV in XXXVI, 308—330; 12—40, 92—130 + 4 in ponat.
- Kroaten und Serben.
 Oesterreich, Rundschau IX, 15. Dezember 1906, 235—248.
- rec. Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur (Srbskohrvatska ljudska poezija v nemškem slovstvu).
 1. Dr. Milan Ćurčin: Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur.
 2. Isti: Peterostopni (srpski) trohej.
 3. Camilla Lucerna: Die südslavische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe (Jugoslov. balada o ženi Asana age in njeno posnemanje po Goetheju). AslPh. XXVIII, 351—385. Češki prevod R II 66—105.
- Slovansko starinoslovje.
 rec. Dr. Lubor Niederle: Slovanské starožitnosti I, II, 1. Časopis za zgod. in narodopisje III, Maribor, 214—224 in ponat.
- rec. Laza K. Lazarevićs schönste Erzählungen (najlepše pripovedke). Übersetzt von Božidar Ščalić--Didolinko (Prevedel...), Deutsche Literaturzeitung 1906, Nr. 51/52, 3243—3246.
- Slovanský postup (Slovansko nastopanje). Anketa »Májec. Máj 18. maja 1906, IV, 562—563.
- Slavische Literaturgeschichte.
 rec. I. »Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt« (Starejše slovstvo do prebujenja).
 II. »Das 19. Jahrhundert«.

- Von Dr. Josef Karásek, Leipzig 1906.
- a) Wiener Zeitung, Nr. 135, 14. Juni 1906.
- b) Deutsche Literaturzeitung 1906, Nr. 36, 2262—2263.
- 1907 rec. K. Targo, Vyhubit, Obraz slovenského utrpení (Iztrebiti, slika slovaškega trpljenja).
LZ XXVII, 573—574.
- rec. Prof. Dr. M. Zdziechowski: Die Grundprobleme Russlands (Osnovna vprašanja Rusije). LZ XXVII 573—574.
- rec. Arnošt Kraus: Stará historie česká v německé literatuře (Stara č. zgodovina v nemškem slovstvu).
Deutsche Literaturzeitung 1907, Nr. 6, 352—354.
- rec. Ein Pole (M. Zdziechowski) über die Grundprobleme Russlands.
Oesterreich. Rundschau XII, 1907, 369—377.
- Hrvati i Srbi.
(Prevod iz Oest. Rundschau, Narodna odbrana, Osiek 1907, 1—24 (gl. 1906). Med svetovno vojno (prvo) je bila brošurica večkrat ponatisnjena v Sev. Ameriki.
- 1908 rec. Scotus Viator: Die Zukunft Oesterreich-Ungarns und die Haltung der Grossmächte (Bodočnost Avstro-Ogrske in vedenje velesil).
LZ XXVIII, 56—57.
- Kopitar in Vuk Karadžić.
LZ XXVIII, 281—288, 347—356. Češki prevod R I 3—21.
- Zapadna Epistola o nedeljic v južno-slovanski književnosti.
Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, 706—710.
- Die südslavischen Literaturen (Južnoslovenska slovstva). — Die Kultur der Gegenwart (Sodobna kultura) I. 9. — Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen (Vzhodnjeevropska slovstva in slovanski jeziki). 194—245. Berlin, Leipzig 1908 in ponat. Ruski prevod je izšel v Moskvi v redakciji M. N. Speranskega.
- Geschichte der älteren südslavischen Literaturen (Zgodovina starejših južnoslovenskih slovstev).
Leipzig, C. F. Amelangs Verlag, 1908, X + 248.

Die Türkenherrschaft und ihre Folgen (Turška oblast in njene posledice). (Aus dem Buche: Gesch. der älteren südslav. Literaturen).
Grenzboten IV, 1908 (gl. prejšnji).

Hrvati i Srbi.

Prevod odlomka iz Geschichte der älteren südslav. Literaturen,
Obzor (Zagreb), 10. XI. 1908.

1909 Die Volksepik der bosnischen Mohammedaner (Ljudska epika bosenskih muslimanov).

a) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, Berlin 1909, 13—30.

b) Izvleček iz članka:

Chronik des Wiener Goethe-Vereins XX, 36—37.

Slov. suženj »Sklave«, muka »Martere.
Wörter und Sachen I, 109—111.

rec. Dr. Friedrich S. Krauss: Slavische Volksforschungen (Raziskavanja o slovanskih narodih). Leipzig 1908.

Hessische Blätter für Volkskunde, VIII, 1; 52—59.

rec. Jan Jakubec: Geschichte der tschechischen Literatur (Zgodovina č. slovstva). Arne Novák: Die tschechische Literatur der Gegenwart (Sodobno č. slovstvo).
Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte IX, 1909, 246—252.

Johannes Hus als Reformator der lateinischen Schrift (Jan Hus kot reformator latinske pisave).

Aus den *Στοιχειαι*. Grazer Festgabe zur 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner, 136—154. Ponat. 1—19.

1910 Knjiga o Stanku Vrazu (Branko Drechsler: Stanko Vraz. Studija, Zagreb 1909).

LZ XXX, 35—44.

rec. Antun Cuvaj: Gragja za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas.

LZ XXX, 50.

rec. Rocznik slawistyczny (Slovanski letopis). I, II,

LZ XXX, 635—636.

Das Grab als Tisch (Grob kot miza).

Wörter und Sachen II, folio 79—160 in ponat. Češki prevod R II 215—328.

Nachtrag zu den Mitteilungen über die Volkskundemuseen im südöstlichen Europa (Dodatek k poročilom o narodopisnih muzejih v jugovzhodni Evropi).

Ztschr. f. öster. Volkskunde XVI, Nr. 6, 222—224.

Beseda o Vrazovi slavnosti.

SN 1910, šte. 270.

Vrazove za tisk pripravljene slovenske pesmi.

Časopis za zgod. in narodopisje VII, 271—286.

Vraz v Solčavi.

Prav tam 318—320.

1911 Zur Kritik der Geschichte der älteren südslavischen Literaturen (H kritiki...) An die Leser des »Archiv für slavische Philologie« (Bralcem Arhiva...)

Ljubljana 1911, 1—36.

Nachtrag zur Broschüre: Zur Kritik der Geschichte der älteren südslavischen Literaturen (Dodatek k brošuri...) Allgemeines Literaturblatt, Wien XX, Nr. 13, 413—414 in ponat., Nr. 16, 509—510.

rec. Rodoljubna knjiga brez rodoljubja (Martin Žunkovič: Die Slaven, ein Urvolk Europas (Slovani — evropski pranarod). Veda I (Gorica) 266—273.

rec. Constantin Jireček: Geschichte der Serben, Cas, za zgod. in narodopisje VIII, 1911, 94—98.

Jedinstvo jezika i književnosti Hrvata i Srba.

Srpskohrvatski Almanah za g. 1911, 20—25.

Наука о језику и књижевности Хрвата и Срба.

Srpski književni Glasnik, Beograd, 16. dec. 1911, 907—923.

rec. Jan Krejčí: Příspěvky k poznání básnické činnosti Siegfrieda Kappera (Doneski k spoznavanju pesniškega delovanja...). Čechische Revue IV, Praga 1911, 364—369.

1912 ref. Rocznik slawistyczny wydawany przez Jana Łosia, Kazimierza Nitscha i Jana Rozwadowskiego, T. III, IV.
LZ XXXII, 216—218.

Stand der Volkskunde bei den Südslaven
(Stanje narodopisja pri Jugoslovanih).

Izvleček iz predavanja v Korrespondenzblatt des Gesamtvereines der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine.
LX, Jahrg., Nr. 5/6, 181—182.

† Karel Štrekelj.
Veda II, 529—542 in ponat. 1—14. Češki prevod RI 425—438.
Universitätsprofessor Dr. K. Štrekelj.
»Tagesposte«, Graz, Nr. 192, 14. Juli 1912.

1913 Die Schröpfköpfe bei den Slaven (Rožiči pri Slovanih). Slav. baňa, baňka, lat. balnea.
Wörter und Sachen V, fol. 1—42.

rec. Dr. Petar Karlić: Kraljski Dalmatin (1806—1810). Izdala
»Matica Dalmatinska«, U Zadru 1912.
Veda III, 176—180.

Bolgari ali Bulgari?
Prav tam 180.

Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner (Poročilo o potovanju po severozahodni Bosni in sosednjih krajih Hrvatske in Dalmacije zaradi proučevanja ljudske epike bosenskih muslimanov).

Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse. 173. Band, 3. Abhandlung, 1—52.

Bericht über phonographische Aufnahmen epischer, meist mohammedanischer Volkslieder im nordwestlichen Bosnien im Sommer 1912 (Poročilo o fonografskih posnetkih epičnih, pretežno muslimanskih ljudskih pesmi v severozapadni Bosni poleti 1912).

Nr. 30 der Mitteilungen der Phonogrammarchivs-Kommis-

- sion der Kais. Akademie der Wissenschaften (Anzeiger 1913, Nr. VIII, 58—75 in ponat.).
- 1914 rec. Ein neues etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen (Nov etimološki slovar slovanskih jezikov) (Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch).
Deutsche Literaturzeitung XXXV, Nr. 26, 1605—1620.
- Die Balkanslaven (Balkanski Slovani).
Veröffentlichungen der Handelshochschule München, III. Heft. Die Balkanfrage. Verlag von Duncker und Humblot, München u. Leipzig 1914, 19—46.
- 1915 Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina im J. 1913 (Poročilo o potovanju zaradi proučevanja ljudske epike v B. in H. J. 1913).
Sitzungsberichte der kais. Akad. der Wiss. in Wien, Phil.-hist. Klasse, 176. Band, 2. Abhandlung, 1—50.
- Bericht über phonographische Aufnahmen epischer Volkslieder im mittleren Bosnien und in der Hercegowina im Sommer 1913 (Poročilo o fonografskih posnetkih epičnih ljudskih pesmi v srednji B. in H. poleti 1913).
XXXVII. Mitteilung der Phonogramm-Archivs-Kommission, Sitzungsberichte der kais. Akad. der Wiss. in Wien, Phil.-hist. Klasse, 179. Band, 1. Abhand., 1—23.
- Kultura starosrbske države.
rec. Jireček Konstantin: Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien (Država in družba v srednjeveški Srbiji).
Cas. za zgod. in narodopisje XII, 123—153.
- Der Begründer der bulgarischen Stenographie — ein steierischer Slovene (Ustanovitelj bolgarske stenografije — štajerski Slovenec).
Tagespost (Gradec), 16. X. 1915.
- 1916 Rundfrage des Verbandes »Para pacem« über das gegenseitige Verhältnis der Völker nach dem Kriege (Anketa zveze »Pripravljaj mir« o vzajemnih odnosih narodov po vojni).
Prof. dr. M. Murko (Graz).
»Para pacem« Verbandsmitteilungen, Heft 3. u. 4. Mai 1916, 19—20.

Ko je napisao »Razgovor vila Ilirkinja« god. 1835?

Ljetopis Jugoslavenske Akademije, 31, sv. 129—131.

Das serbische Geistesleben (Srbsko duhovno življenje).

Leipzig u. München, Süddeutsche Monatshefte 1916, 1—52 + 1 s.

1917 Die slawische Philologie in Deutschland (Slovanska filologija v Nemčiji). Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik XII, 225—252 (nastopno predavanje v Lipskem 19. V. 1917), 295—320 in ponat. Češki prevod R I 463—495.

1918 Josef Konstantin Jireček (1854 bis 1918).

»Österreich«, Zeitschrift für Geschichte, Wien I, 537—597 in ponat, Češki prevod R I 197—256.

Določitev teme za nagradni razpis »Die landschaftlichen und mundartlichen Grundlagen der polnischen Schriftsprache« (Pokrajinske in narečne osnove poljskega knjižnega jezika). Jahresbericht der Fürstlich Jablonowskischen Gesellschaft. Leipzig 1918, 4—5.

1919 Die ethnographischen Verhältnisse Russlands (Narodnostne razmere v Rusiji).

Internat. Monatsschrift f. Wissenschaft, Kunst u. Technik XIV, 577—595, 673—688.

rec. Hermann Wendel: Südosteuropäische Fragen (Vprašanja jugovzhodne Evrope).

Berliner Tagblatt 48. Jahrg., Nr. 401, 27. Aug. 1919.

Neues über südslavische Volksepik (Novo o jugoslovanski ljudski epiki).

Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik. XXII. Jahrg., Bd. XLIII u. XLIV. 6. Heft, 273—296. Češki prevod R II 106—134.

1920 Rusi u Rusiji.

Nova Evropa, Zagreb, knjiga I, br. 9, 299—305 (lat.); cir. I. br. 9, 337—344.

Nerusi u Rusiji.

Nova Evropa knjiga I, br. 14, 462—467; cir. 519—525.

- O predchůdcích illyrismu (Sjednocení Jihoslovanů).
(O predhodnikih ilirizma — Zedinjenja Jugoslovanov). Na-
stopno predavanje na Karlovi univerzi v Pragi, opravljeno
23. X. 1920.
Nové Atheneum, Praga, II 1920, 3., 97—109.
- 1921 O predhodnicima ilirizma.
Nova Evropa II, br. 3, 83—90 (gl. 1920).
- Z historie styků československo-jihoslovan-
ských v Praze (Iz zgodovine češkoslovaško-jugoslovan-
skih stikov v Pragi).
Československo-jihoslovanská Liga (Praga) I, 21—23.
»Měšťanská beseda« in Jugoslovani v Pragi.
LZ XLI, 316—319.
- Početek jedinstvenega književnega jezika
Hrvatov in Srbov.
Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de
Courtenay. Krakov 1921, 116—124.
- Ein deutsches Buch über Jugoslawien (Nemška knjiga o Jug.).
rec. Herm. Wendel: Aus dem südslawischen Risorgimento (Iz
jugoslov. preporoda). Beilage der Prager Presse, 30. März
1921.
- Des bulgarischen Dichters Ivan Vazov Tod
und Leichenbegängnis (Smrt in pogreb bolgar-
skega pesnika I. V.).
a) Prager Presse 25. Okt. 1921.
b) Prevod »Obzor«, Zagreb, br. 297, I. XI. 1921.
- Über die Bedeutung der Reformation und Ge-
genreformation für das geistige Leben
der Südslaven (O pomenu reformacije in protirefor-
macije za duhovno življenje južnih Slovanov). Sitzungs-
berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie
zu Leipzig, Phil.-hist. Klasse, 72. Bd., 2. Heft.
- 1922 Slavia I. Üvodem (skupno z O. Hujerjem).
Praga 1922—23, 1—2.
rec. Alexander Brückner: Polnische Literatur, Russische Lite-
ratur.
Slavia, Praga I, 184—185.
Словеначки књижевни језик.
a) Nova Evropa kn. V, 3, 132—140 (nekaj je bilo izpuščeno).

- b) Slovenski jezik v Jugoslaviji (popolno).
 LZ XLII, 385—395.
- Prag kao kulturno središte slovenstva.
 Nova Evropa kn. VI, br. 1, 32—36.
- 1923 Hermann Wendels südslavischen Fahrten (Jugoslovanska potovanja H. W.-a).
 Prager Presse 12. Jan. 1923.
- Poznámka k článku Josefa Popoviciho: Der heutige Stand der Slavistik in Rumänien (Pripomba k článku J. P. Današnje stanje slavistike v Romuniji).
 Slavia I, 186.
- Vývoj a úkoly semináře pro slovanskou filologii Karlovy university v Praze (Razvoj in naloge seminarja za...). Govor ob pričetku delovanja v novih prostorih 3. maja 1923.
- a) Národní Listy (Praga) 6. V. in 9. V. 1923 (skrajšano).
 b) Dobesedni prevod: Entwicklung und Aufgaben des Seminars für slavische Philologie an der Karlsuniversität in Prag.
 Prager Presse 6. V. 1923.
- Nový seminář pro slovanskou filologii na Karlově universitě (razširjeno).
 Naše Doba (Praga) XXX, seš. 10, in ponat. 1—13, R I 439—451.
- Přibina — Privina.
 Slovanský Sborník věnovaný prof. Františku Pastrnkovi.
 Praga 1923, 23—25.
- Vatroslav Jagićs Ruhestätte (Počivališče V. J.).
 Prager Presse 4. Sept. 1923. Češki prevod R I 191—196.
- František Pastrnek. Zu seinem siebzigsten Geburtstag (Ob njegovi sedemdesetletnici rojstva).
 Prager Presse 4. Okt. 1923. Češki prevod R I 257—261.
- Vatroslav Jagić.
 Slavia II, 195—204.
- 1924 Gusle i tamburica sa dvije strune.
 Bulićev Zbornik, 683—687.
- Na grobu Vatroslava Jagića.
 Ljetopis Jugoslavske Akademije sv. 38, 107—109.

Prag und die Südslaven.

Prager Presse 27. IV. 1924.

Der erste Byzantologenkongress in Bukarest. Erlebnisse, Erfahrungen und Ergebnisse (Prvi bizantološki kongres v Buk. Doživljaji, skušnje in uspehi. Prager Presse 29. V. 1924.

Культурна Словенија u opisu samih Slovenaca.

Уводна реч.

Nova Evropa kn. X, br. 7—8, 177—179.

Doslov k članku S. Kondakova: Памяти графини Прасковии Сергѣевны Уваровой (1884—1924). (Sklepna beseda k članku S. K.: Spominu grofice Praskovije Sergejevne Uvarove). Slavia III, 575.

Die Exkursion der slavischen Geographen und Ethnographen in der Slowakei (ekskurzija slov. geografov in etnografov po Slovaški). Epilog zum Kongress (Sklepna beseda h k.).

Prager Presse 16. VII. 1924.

Jihoslovanská národní epika. Lidové přednášky českých vysokých škol pražských, studijní rok 1924—1925. Období I, Řada LXXIV, 2—3.

1925 Im ehemaligen Sandžak Novipazar (V bivšem Sandžaku novopazarskem).

Prager Presse 11. I. 1925.

Epischer Volksgesang im ehemaligen Sandžak Novipazar (Epično ljudsko petje v bivšem S. n.). Prager Presse 25. I. 1925.

Архива народних пјесама црногорских.

Lovčenski Odjek (Cetinje) G. I, br. 1., 5—8.

Dobrozdání o návrhu Rukověti slovanské filologie (Mnenje o predlogu za Priročnik slovanske filologije).

Věstník České akademie věd a umění 1925 in ponat. 1—8.

Nekoliko reči o jeziku srpsko-hrvatskih protestantskih knjiga.

Daničićev Zbornik, Srpska K. Akademija, Beograd 1925, 72—106.

Pramen národní písně »Jakšići zkoušejí ženy« ve sbírce Vuka Karadžića (Vir ljudske pesmi

- »Jakšići preskušajo žene« v zbirki V. K.).
Sborník věnovaný prof. Janu Máchalovi Praga, 329—335, po-
natis R II 57—65.
- Die Bedeutung der Reformation und Gegen-
reformation für das geistige Leben der
Südslaven (Pomen reformacije in protireformacije za
duhovno življenje južnih Slovanov). Slavia IV 3—4, V 1—4,
Praga 1925—1927.
- 1926 O slovanském sjednocení (O slovanskem zedinjenju).
Referát přednesený na schůzi »Politického klubu Omladi-
nářů-Devadesátníků«. (Referat na sestanku »Pol. kluba Omla-
dincev-Devetdesetnikov«). Praga 1926, 9—11.
- 1927 Jovan Cvijić.
Slavia VI, 570—572.
- Jovan Cvijić zum Gedächtnis (V spomin ...).
Prager Presse 20. Jan. 1927, 3.
- Branko Vodnik (Drechsler).
Slavia VI, 569—570.
- Myšlenka jihoslovanského sjednocení v mi-
nulosti (Zamisel jugoslov. zedinjenja v preteklosti). (Pre-
davanje v Slovanski Besedi in v univerzitetni ekstenziji v
Bratislavi).
Slovanský přehled, Praga, XIX, č. 1. 1927. 1—12 in ponat.
v R I 539—552.
- Matija Čop v Lvovu (Po uradnih virih).
Čas. za slov. jezik, književnost in zgodovino VI, 261—265.
- Der II. internationale Kongress für byzanti-
nische Studien in Belgrad (Drugi mednarodni
kongres za bizantinske študije).
Prager Presse 27. Mai 1927, 3—4.
- Reisen in Jugoslavien. Vom zweiten inter-
nationalen Kongress für byzantinische
Studien (Potovanja po Jugoslaviji).
Prager Presse 3. Juni 1927, 3—4.
- Die Bedeutung der Reformation und Gegen-
reformation für das geistige Leben der
Südslaven.
Ponat, Praga-Heidelberg 1927, I—IV + 1—184 (gl. 1925).

- Vatroslav Jagić.
Neue Österreichische Bibliographie, Band IV, Wien 1927,
141—155, češki prevod R I 173—190.
- 1928 Ein montenegrinischer Guslar (Črnogorski guslar).
Prager Presse 1. I. 1928, 4—6.
- Wesen und Aufgaben der deutschen Slavistik
(Bistvo in naloge nemške slavistike).
Prager Presse 1. März 1928, češki prevod R I 496—499.
- Čechoslováci a Jihoslované.
Národní čítanka československá. Praha 1928, ponat. 1—8,
tudi v R I 553—561.
- rec. Gesemann Gerhard: Studien zur südslavischen Volksepik ...
(Studije o jugoslov. ljudski epiki).
Euphorien, Zeitschrift für Literaturgeschichte, 29. Bd., 1. u.
2. Heft, Stuttgart 1928, 297—303.
- Die ersten Versuche der Verbreitung west-
europäischer Geistesströmungen unter
den Bulgaren (Prvi poskusi razširjevanja zapadno-
evropskih duhovnih struj med Bolgari).
Jubiläumssalmanach Königreich Bulgarien, Leipzig - Sofija
1928, 29—32 in ponat.
- L'état actuel de la poésie populaire épique
yougoslave (Sedanje stanje jugoslovanske ljudske ep-
ske poezije).
Le monde slave, Paris, Ve année (Tome II), Juin 1928, 321
do 351.
- 1929 Jméno »Jugoslavija«.
Bidlův Sborník, Praga 1929, 392—412 in ponat., tudi v R I
514—538.
- Ko je stvorio »Jugoslovenec« i »Jugoslaviju«.
Nova Evropa kn. XIX, br. 2, 47—60.
- Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z
melodijami.
Etnolog, Glasnik Etnografskega muzeja v Ljubljani, III,
5—53. ponat. 1—54, češki prevod R II 135—187.
- La poésie populaire épique en Yougoslavie
au début du XXe siècle (Ljudska epična poezija v
Jugoslaviji na pričetku XX. stol.).

Travaux publiés par l'Institut d'études slaves, X, Paris 1929,
1—77 in XXI listov slik.

Nynější stav jihoslovanské národní epiky
(Sedanje stanje jugoslov. ljudske epike). Izvirno češko besedilo predavanj na pariški Sorboni v maju 1928).

Národopisný věstník československý XXII, č. 1, Praga 1929,
1—19 (gl. 1928).

Zur Geschichte der Heugabel (Slav. Vidly)
(K zgodovini vil) [slovanski Vidly].

Wörter und Sachen XII, 2, Heidelberg 1929, fol. 316—341,
in ponat.

Nový seminář pro slovanskou filologii na
Karlově universitě.

Slovanská filologie na Karlově universitě v letech 1918—1929,
priredil M. Weingart. Praga 1929, 23—34. Ponatis iz Naše
doba XXX.

Metodické zásady diferenčních mluvníc a
slovníků slovanských (Metodična načela za slovanske
diferenčne slovnice in slovarje).

Sjezd slovanských filologů v Praze. These a poznámky k
diskusi, sekce III, 1, 3 s.

1930 Začetki češkoslovaško-jugoslovanske zaveze.

Jutro, Ljubljana, 7. marca 1930, 6.

Řeč při zahájení I. sjezdu slovanských filologů 6. X. 1929 v Praze (Govor ob otvorení I. kongresa slov. filologov).

Slavia VIII, 4, 840—849, ponat. R I 452—462.

Die Neuordnung Jugoslaviens (Nova ureditev Jugoslavije).

Prager Presse 17. in 24. okt. 1930.

Im slavischen Süden (Na slovanskem jugu).

Beilage zur »Prager Presse Nr. 42, 1930 (19. Okt.).

Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft des patriarchalischen Jugoslaviens (Preteklost, sedanost in bodočnost patriarhalne Jugoslavije).

Beilage zur »Prager Presse« Nr. 45, 1930 (9. Nov.).

Die Zukunft des Kongresses der slavischen Geographen und Ethnographen (Bodočnost kongresa...).

Prager Presse 23. XI. 1930.

Za národní epikou po Jugoslavii.

Československo-jihoslovanská revue ročník I., č. 3, 111—114 in 8 slik, č. 4, 154—160 in 21 slik. Ponat, R II 3—15.

1931 Auf den Spuren der Volksepik durch Jugoslawien (Po sledovih ljudske epike skozi Jugoslavijo).

Slavische Rundschau (Praga) III, 173—183. Redakcijski prevod člankov iz l. 1930 brez slik.

Tragom našenarodne epike.

Riječ, Zagreb, 25. aprila 1931. God. XXVII, br. 16, str. 12-14. (Redakcijski izvleček češkega članka).

Nekoliko riječi o prvim dubrovačkim pjesnicima.

Iz dubrovačke prošlosti. Zbornik u čast M. Rešetara. Dubrovnik, 233—243 in ponat, 1—11.

Myšlenky slovanského filologa o hospodářských stycích slovanských (Misli slov. filologa o slov. gosp. stikih).

Slovanský Obzor, Praga, II, č. 3—4, str. 6—7.

Die tschechoslovakische Slavistik vor dem Kriege (Čsl. slavistika pred vojno).

Prager Rundschau I, Nr. 2, 130—143.

Der Ausbau der slavistischen Studien in der Tschechoslovakei (Izgradnja slavističnih študij na Čsl.).

Prager Rundschau I, Nr. 4, 332—348.

Moderne jugoslavische Guslaren.

Beilage zur »Prager Presse« 25. Dez. 1931, Nr. 52.

Zpráva o vědecké cestě po Jugoslavii r. 1930 (Poročilo o znanstvenem potovanju po J. l. 1930).

Ročenka Slovanského ústavu, Praga, III, 103—104.

1932 Ivan Meštrović als Rhapsode. Der »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan-Aga« in einer neuen Version (I. M. kot rapsod. »Žalozpev o plemeniti ženi Asana-age« v novi verziji).

Beilage zur »Prager Presse« 17. April 1932, Nr. 16.

- Domovina Asanaginice.** Goethe: Klaggesang von der edlen Frauen des Asan-Aga.
Goetheův sborník. Státní nakladatelství Praga, leks. 252—266, ponat. R II 16—37.
- Zpráva o vědecké cestě po Jugoslavii r. 1931.**
Ročenka Slovanského ústavu, Praga, IV. 107—110.
rec. Nikola Radojić: O Tronoškom Radoslovu. Beograd 1931.
Slavia XI, 688.
- 1933 V domově Ivana Meštroviće (V domovini I. M.-a).**
Radiojournal (Praga), 20. V. 1933, Roč. XI, č. 10; s 4 slikami.
Prag und Jugoslaviens Studentenschaft (P in jugoslovansko dijaštvo).
Prager Presse 31. V. 1933, Sonderbeilage »Die kleine Entente.«
L'Épopée Yougoslave (Jugoslovanska epopeja).
rec. André Vaillant, Les chants épiques des Slaves du Sud (Epične pesmi južnih Slovanov). Paris 1932.
Byzantion Tome VIII, fascic. 1, 1933, str. 338—347.
- Slovanský ústav v Praze.**
Slovanská spolupráce (sodelovanje). Praga 1933, str. 26—38.
Kod Meštrovića i njegovih. Ivan Meštrović kao pjevač epskih narodnih pjesama.
Nova Evropa 15. VIII. 1933, s. 25—30.
- Nouvelles observations sur l'état actuel de la poésie épique en Yougoslavie (Nova opazovanja o sedanjem stanju epične poezije v J.).**
Revue des études slaves XIII, Pariz 1933, s. 16—50.
- Konstanty Wiskowatyj: Pogłosy historii polskiej w epice jugosłowiańskiej.**
(Odmevi poljske zgodovine v jugoslovanski epiki).
Úvod. Str. IX—XIX (Práce Slovanského ústavu v Praze sv. XI, 1933).
- Spomini na Ptuj.**
Čas. za zgod. in narodopisje XXVIII, Maribor 1933, 67—82, ponat. 1—16.
- 1934 Zpěvačky epických písní v Dalmácii (Pevke epičnih pesmi).**
Československo-jihoslovanská revue (Praga), Roč. III (1933), 297—301, 4 slike, ponat. R II 49—56.

Nekoliko zadaća u proučavanju narodne epike.

Prilozi proučavanju narodne poezije. Beograd 1934, str. 2—5.

Srbsko-chrvatská balada o ženě Asan Agy (Asanaginica) během 150 let (v času 150 let).

Międzynarodowy zjazd slawistów. Księga referatów. Sekcja 2. historia literatury. Warszawa 1934, s. 114—118.

Dnešek a budoucnost Jugoslavie (Sedanjest in bodočnost J-e).

Govor v češkoslovaškem radiu 1. decembra 1934. Československo-jihoslovanská revue IV, 1934, s. 165—167.

1935 Epensängerinnen in Dalmatien (Epične pevke v D.).

Slavische Rundschau Jhg. VII. 1935, s. 36—43 (prevod uredništva, članek iz l. 1934).

Slovanská vzájemnost a umění (umetnost).

Govor ob otvoritvi razstave ruskega slikarstva v Pragi 9. III. 1935.

Slovanský přehled, Praga, XXVII. (1935), str. 89—91.

Asanaginica sa Šipana.

Nova Evropa aprila 1935, knjiga XXVIII, br. 4 i 5, str. 112—119. Prilog: Pavle Kuvelić sa Šipana (2 slike). Češki prevod v R II 38—48.

Les études slaves en Tchécoslovaquie (Slovanske študije na Čsl.).

Le Monde Slave XIIe année 1935, Tome III (août) 198—229, 361—392, Tome IV, 39—75, 161—203.

Članki so združeni v knjigi:

Les études slaves en Tchécoslovaquie.

Travaux publiés par l'Institut d'Études slaves XVI. Paris 1935, str. 143.

Das Original von Goethes »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga« (Asanaginica) in der Literatur und im Volksmunde durch 150 Jahre (Izvirnik Goethejevega »žalozpeva o plemeniti ženi Asana Age« v slovstvu in v ljudskem izročilu v času 150 let). Germanoslavica Jhg. III (1935), s. 354—377, Jhg. IV (1936) s. 94—115 in 285—309. (Gl. 1937!)

- Zpráva o vědecké cestě po Jugoslavii roku 1932 (Poročilo o znanstvenem potovanju).
Ročenka Slovanského ústavu V—VII, 148.
- Zpráva o druhém sjezdě slovanských filologů ve Varšavě (Poročilo o 2. kongresu...)
Prav tam 143—145.
- Proslov na valném shromáždění Slovanského ústavu 4. května 1933 (Govor na občnem zboru S. Ů. 4. maja...) Prav tam 222—225.
- Proslov na valném shromáždění Slovanského ústavu 26. června (junija) 1934.
Prav tam 228—231.
- Jagićovy Paměti (Spomini).
Slavia XVI, 347—384.
- 1936 Projev na valném shromáždění Slovanského ústavu 6. června (junija) 1935.
Ročenka S. Ů. VIII, 81—84.
- O postavení jihoslovanské ženy (O položaju jug. žene). Predavanje v Ženski mali Antanti 29, I, 1936.
Československo-jihoslovanská revue. Roč. V. (1935/36) s. 206—210.
- 1937 Slovanská myšlenka před Kollárem (Slov. misel pred K.).
Ponat. iz Sborníka »Slovanská vzájemnost 1836—1936.« Nákl. České akademie věd a umění a Slov. ústavu. Str. 22.
- Hundert Jahre der »Slavischen Wechselseitigkeit« J. Kollárs (100 let »Slovanske vzajemnosti« J. Kollárja).
Slavische Rundschau IX (1937). S. 13—23.
- Zgodovinski podatki o slovenskih narodnih pesmih.
Čas. za zgod. in narodopisje. Let. XXXII (1937) 300—307.
Češši prevod R II 188—197.
- Glagol knaditi. Prilog leksikografiji i proučavanju narodne pesme.
Belićev zbornik (Beograd) 225—229.
- Rozprawy z oboru slovanské filologie. Usporiádal (uredil) Jiří Horák. Praga 1937. S. XIV + 619 + 1 podoba.

Das Original von Goethes »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga« (Asanaginica) in der Literatur und im Volksmunde durch 150 Jahre.

Brno 1937. S. 79 + IV příloze. (Gl. 1935).

Nad hrobem Vuka Karadžiće. Ponatis iz Rozprav z oboru slovanske filologie. Češkoslovensko-jugoslovanska revue VII, 146—148.

Opazke k češkoslovaškim in jugoslovanskim zvezam.

Slovenec 4. IV. 1937.

Zahajovací proslov na slavnostním shromáždění na paměť 100. výročí vydání spisu Jana Kollára o slovanské vzájemnosti (Uvodna beseda na slavnostnem zborovanju v spomin stoletnice izida spisa J. Kollárja o slov. vzaj.).

Ročenka Slov. ústavu IX, 116—117.

1938 Slovanská myšlenka před Kollárem.

Sborník »Slovanská vzájemnost«, Praga, s. 11—33.

Za narodnom epikom na Kosovu.

Prilozi za književnost XVIII, 565—576.

Projev na valném shromáždění Slovanského ústavu 3. června 1937 (Govor na občnem zboru S. Ú. 3. VI.). Ročenka S. Ú. X, 116—120.

Zahajovací proslov na slavnostním shromáždění Slovanského a Orientálního ústavu na paměť čest. člena T. G. Masaryka (Uvodna beseda na žalnem zborovanju Sl. in Orient. inštituta v spomin častnega člana...)

Ročenka S. Ú. X, 145—146.

Zahajovací proslov na slavnostním shromáždění na paměť 100. výročí smrti A. S. Puškina (Uvodna beseda na slavnostnem zborovanju v spomin stoletnice smrti A. S. Puškina).

Ročenka S. Ú. X, 134—136.

K diskusi o sjezdech slovanských filologů (K diskusiji o kongresih sl. fil.).

Slavia XV, 311—313.

- Mičun M. Pavičević.
Slavia XV, 313—314.
- Murko o djelima M. Pavičevića (Prevod prejšnjega članka).
Novosti (Zagreb) 3. IV. 1938.
- Začetek mojega pisateljstva.
S. N. 16. IV. 1938.
- Še nekaj o Prlekih.
Slovenec 27. VII. 1938.
- 1939 Projev na valném shromáždění Slovanského ústavu 24. května (maja) 1938.
Ročenka S. Ú. XI, 62—67.
- Hlasý o Jagičově činnosti v Berlíně (Glasovi o Jagičevem delovanju...),
Slavia XVII, 310—311.
- Vzpomínka na T.h. Billrotha (Spomin na...),
Rozhledy v chirurgii (Praga) XVIII, 216.
- Zum Gelëit (Der Slavischen Rundschau) (Na pot [časopisu S. R.]).
Slavische Rundschau, Praga XI, 1—2.
- Predgovor h knjigi Mičuna M. Pavičevića:
Guslarske narodne pjesme. Zagreb 1939, s. 8—14.
- Indija slovenskih narodnih pesmi.
Slovenski jezik III, 20—27 in ponat.
- 1946 Mé vzpomínky a přání (Moji spomini in želje). Dopis, prečítan na proslavi petinosemdesetletnice rojstva.
Slovanský přehled XXXII, 1941, č. 3—4, s. 147—150.
- 1947 Rozpravy z oboru slovanského národopisu (Razprave iz stroke slovanskega narodopisja). Uspořádal (uredil) Jiří Horák.
Práce Slov. ústavu v Praze sv. 21. 1947, s. 254.
- 1948 11 dopisov A. A. Šahmatovu (Dokumenti k istorii slavjanovedenija v Rossii 1850—1912).
Red. B. D. Grekov. Moskva-Leningrad-Akademija nauk SSSR 1948. Str. 227—230, 234, 242—243, 247—249, 252—253, 274—275, 277—278, 285—286, 292.

- 1949 P a m ě t i (Spomini). Zapisal Stanislav Petřra. (Paměti, knihovna literárních vzpomínek a korespondence. vydává III. třída České akademie věd a umění, sv. 16.) F. Borový, Praha 1949, s. 252.

CASOPISNI ČLANKI:

- 1907 K dnevní vesti »Narodna zavednost in odličnost kje si?«
SN 8. VIII. 1907.
- 1915 Die dankbaren Russen im Barmherzigenhospital (Hvaležni Rusi v bolnici usmiljenih bratov).
Tagespost (Gradec) 3. VI. 1915.
- 1922 Brezbrižnost ali brezvestnost?
SN 16. II. 1922.

ORGANIZACIJSKA DEJAVNOST V SLAVISTIKI

- 1884 Statuten des Vereines der Slavisten an der Wiener Universität (Pravila Društva slavistov na dun. un.). — Prirejena po Statutu des Vereines der Germanisten.
- 1924 Pravila seminarja za slovansko filologijo na Karlovi univerzi v Pragi. Praga 1924. — Ponatisnjena tudi v poznejših letih samostojno in v sistematičnih ustreznih publikacijah.
- Hišni in knjižnični red seminarja za slovansko filologijo na Karlovi univerzi v Pragi. L. 1924. — Ponatisnjen tudi v poznejših letih samostojno in v ustreznih sistematičnih publikacijah.

DELOVANJE V DRUŠTVIH:

- 1898 Proslov při oslavě 70tých narozenin J. O. Jana Hraběte Harracha ve Slovanské Besedě (Govor na proslavi sedemdesetletnice rojstva grofa Jana Harracha v Sl. B.). Věstník, Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni (na Dunaju), XVI, 24, decembra 1898.

- 1899 Poročilo jugoslovanskega kluba. XXXIV. ročni zpráva (letno poročilo) »Slovanske besedy« ve Vídni 13—17.
- 1900 Isto XXXV. ročni zpráva ... 9—10.
- 1901 Isto XXXVI. ročni zpráva ... 7—9.
- 1902 Isto XXXVII. ročni zpráva ... 8—10.
- 1931 Godišnji izveštaj Jugoslov. Kola u Pragu od 1. II. 1931 do 31. I. 1932. Výroční zpráva výboru Besedy měšťanské v Praze za rok 1931, 8—9.
- 1937 Dr Peter Zenkl na poli slovanských styků (Dr. P. Z. na podrožju slovanskih stikov). České slovo (Praga) 27. IV. 1937.

DELAVNOST V DIJAŠKIH SOCIALNIH DRUŠTVIH

- 1894 Šesto letno poročilo podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju. Na Dunaju 1894, s. 3—6.
- 1916 Jahresbericht des Krankenunterstützungs - Vereines slawischer Hochschüler in Graz für die Vereinsjahre 1913/14 und 1914/15. (Letno poročilo Podpornega bolniškega društva za slovenske visokošolce za društveni leti), Graz 1916, s. 3—7.
- 1917 Isto »für das Jahr 1915/16«, Graz 1917, s. 3—5.
- 1922 Obupna beda slovenskega dijaštva v Pragi. Tabor 15. II. 1922.
- 1922 Pomoč slovenskim dijakom v Pragi. Nova doba 16. III. 1922.
- 1923 Slovenska dijaška zadruga v Pragi. SN 4. VII. 1923.
- 1923 Poziv naši javnosti! SN 23. X. 1923.
- 1924 Uvod k brošurici Letno poročilo Slovenske dijaške zadruge v Pragi za poslovno leto 1923/24. Praga 1924. S. 3.

Osebnost kazalo

- Abrikosov 119
 Abrikosova Nadežda Nikolajevna, gl. *Kramčeva!*
 Adelung Johann Christian 61^a
 Aerenthal Alois Leopold Lexa 117, 118 (»gospod veleposlanik«)
 Albert Eduard 120
 Aleksander, *jugoslovanski kralj*, 151, 202, 256 (»poglavarja obeh držav«)
 Aleksander Nevskij 86
 Aleksander I., *car*, 196
 Aleksander II., *car*, 91 (»carja-osvoboditelja«)
 Aleksander Veliki 139
 Aleksandrovskij Sergej 225
 Ambrož, sv. 141; *njegova mati* 141
 Amelangova založba 139, 140 (»v očeh založbe«)
 Andrian Werburg Ferdinand 107, 118
 Anton Karl Gottlob 185
 Arbatskij Igor 243
 Arneri Rafo 161
 Arnerijeve (roj. Murkova) Jelka, hči *Matije Murka*, 6, 155 (»ene hčerke«), 161, 172 (»sestra«), 219 (»moja hči«)
 Asan Aga 40, 61⁸, 230, 261⁸¹
 Asanaginica 40, 61⁸, 202, 228, 230, 261⁸¹
 Attems 33
 Auersperg Anton (Anastasius Grün) 122
 Avguštín, sv., 141
 Babnik Janko 57, 58
 Bach Alexander 67
 Bach Johann Sebastian 171
 Badeni Kazimir 119, 129
 Bajamonti Julije 230
 Bakunin Mihail Aleksandrovič 95
 Balan, gl. *Teodorov Balan A.*
 Bartelj, *suplent*, 233
 Baudouin de Courtenay Jan 191
 Bauer Antun 205
 Baxa Karel 213, 224, 245, 252, 25
 Bayer Hans Joachim 249
 Becker Philipp August 170
 Belić Aleksandar 115, 182, 191
 Benedikt XIV., *papež* 167
 Beneš Eduard 121, 209, 213, 225, 227, 245
 Beringer Antonín 253, 255
 Berneker Erich 159, 160, 184
 Bethe Erich 166
 Bezenšek Anton 30
 Bidlo Jaroslav 176, 182, 189, 190, 262⁸⁸
 Bilbasov Vasilij 235
 Bilečkyj Leonid 226
 Billroth Theodor 50; *njegova žena in hči* 50
 Bittner Konrad 247, 248
 Björnson Björnstjerne 122
 Bleiweis Janez 35
 Bodjanskij Osip Maksimovič 66
 Bogatyrev Petr 186
 Bogišić Valtazar 233
 Bohorič Adam 204
 Bonitz Herman 171
 Boris, *princ, sin bolgarskega kneza Ferdinanda*, 107
 Bošković Husein 202
 Bouchal Leonard 56
 Bova korolevič 134
 Boyer Paul 186
 Božič Jože 62²⁰, 63²⁰

- Brandt Roman Fedorovič 99, 104¹⁰
 Bratina Janko 136
 Bresnig Karel 20; *njegova žena*
 20, 21, *njuna hči* 21
 Breyer Mirko 183
 Brlić Dobroslav 127
 Brlić Ignjat 127 (»ilirskega slovni-
 čarja«)
 Broch Olaf 129
 Brücke Ernst Wilhelm 46
 Brückner Aleksander 40, 140, 167,
 185, 259³
 Brugmann Karl 141, 153, 160, 163,
 165
 Buchta An. Alexander 56
 Bühler Georg 39, 118, 121
 Bürger Gottfried August 146
 Burian Štefan 109
 Buslajev Fedor 99
 Bylandt-Rheidt Artur 117, 118
 Byron George Noel Gordon 114

 Caf Oroslov (Jurij) 21, 22
 Chamisso Adelbert 113
 Chmielowski Peter 110
 Chodounský Karel 123
 Chrzanowski Ignacy 181, 186, 191
 Cicero Marcus Tullius 54, 201
 Ciril, *slovanski apostol*, 40, 85, 93,
 99, 134, 176
 Colloredo-Mansfeld 133, *njegove*
hčerke 133, *njegov sin* 157⁴
 Comte Auguste 46
 Conev Boris 176
 Cvijić Jovan 144, 192, 193
 Czartoryski Adam 196

 Čech Svatopluk 44
 Čelakovský František Ladislav 77
 Černej Darko 249
 Černobajev B. 226
 Černý Adolf 218, 245
 Čihák Jaroslav 258
 Corović Vladimir 140
 Cosovići (*zadruga*) 198, 201
 Črnko, *prijimek*, 10
 Čuček Josip 20; *njegovi hčerki* 20
 Čurčin Milan 43

 Dalmatin Juraj 204
 Danev Stojan 223
 Daničić Djuro 42
 Daškova Jekaterina Romanovna 93
 Davidović Ljubomir 21
 Dědina František 13
 Dědina Václav 13
 Deljanov Ivan Davidovič 66
 Dérer Ivan 173
 Derganc Anton 18
 Detter Julius 44
 Diels Hermann 159
 Diels Paul 159 (»zelo mladi sin
 profesorja Dielsa«)
 Diez Friedrich 39
 Dobronić Nikola 256
 Dobrovský Josef 99, 185, 206, 208,
 209, 225, 252, 260²⁹
 Dolgov Simeon Osipovič 99, 102
 Dominkuš Ferdinand 32, 38; *nje-
 gova žena, sin, hči* 32
 Dorošenko Dmytro Iv. 182
 Drašković Janko 150
 Drechsler Branko, gl. *Vodnik!*
 Drtina František 169
 Dušan, car, 56, 258
 Dzieduszycki Wojciech 56

 Edison Thomas Alva 242
 Eiselsberg Anton 155 (»kirurga
 istega imena«)
 Eiselsbergova, gl. *Kočevar Stefan!*
 Eisenmann Louis 227, 229
 Elster Ludwig 159
 Exner Franz 171
 Ezop 145

 Falk Adalbert 234
 Ferdinand, *knez bolgarski*, 107
 Ferizović Hasan 201
 Ferik Franc 18
 Fichna (Fichner) Anton 18, 22
 Flajšhans Václav 191
 Florovskij Antonij Vasiljevič 182,
 247
 Fortis Alberto 230
 Fortunatov Filip Fedorovič 100;
njegov mlajši brat 100, 105¹¹
 Franc Ferdinand, *nadvojvoda*, 125

- Franc Jožef I., 50, 76 (»pred cesarjem«), 77, 107, 118 (»na cesarja«), 125, 126 (»cesarju«), 128, 130
- Francev Vladimir Andrejevič 181, 226, 259²
- Franke Emil 225, 245
- Frankl Bruno 121, 122
- Frankl Lothar 121, 122
- Frankl Ludwig August 121, 122 (»svojega očeta«)
- Friedrich Gustav 178
- Gabelsberger Franz 7, 30
- Gaj Ljudevit 28, 113
- Gannibal Petrov Ibrahim (Avram) *praded Puškinov*, 226 (»ded pesnikove matere«)
- Gautsch Paul 20, 106
- Gebauer Jan 123, 135, 234, 238
- Gebauerová Marie 123
- Geitler Leopold 234
- Georgijević Krešimir 226
- Gesemann Gerhard 242, 243, 248, 249
- Glonar Joža 120, 136
- Goedel-Lannoy Hermann 38, 47
- Goethe Johann Wolfgang 28, 40, 49, 61⁸, 64, 113, 228, 230, 231, 261⁵¹
- Gogol Nikolaj Vasiljevič 82
- Golovackij I. 106
- Goluchowski Agenor ml. 130
- Gomperz Theodor 140
- Görres Joseph 72
- Göschenaova založba 112, 118
- Grabowski Tadeusz 191
- Graff Eberhard Gottlieb 48, 49
- Graff Ludwig 156, 157
- Gregorčič Simon 206
- Grégr Julius 238
- Grigorovič Viktor Ivanovič 66
- Grimm Jacob 39, 113, 141
- Grote Karl-Müller 28
- Grotzger Artur 126
- Gruber Vjačeslav 69
- Grün Anastasius, *gl. Auersperg Ant.*
- Grunskij Nikolaj Kuzmič 112
- de Gruyter Walter 190
- Gundulić Ivan 99, 104¹⁰, 225
- Gyulai Edelsheim Leopold 124; njegov sin 124
- Haberer Theodor 108
- Habrman Gustav 167
- Hácha Emil 29
- Hammer-Purgstall Josef 108
- Hanka Václav 22, 77, 238
- Haring Johannes Bapt. 145
- Harrach Jan 119, 127
- Hartel Wilhelm 117, 123, 129
- Hasanaginica, *gl. Asanaginica!*
- Havel Rudolf 238
- Havlíček Borovský Karel 33, 144, 252
- Havránek Bohuslav 189, 245
- Haym Rudolf 39, 111
- Heberdey Rudolf 119, 137
- Hegel Immanuel 237
- Hehn Viktor 39
- Heidenreich Julius 226
- Heinsius Daniel 61⁰
- Heinzel Ada 45
- Heinzel Richard 43/44, 45, 46, 48, 49, 62¹⁶, 112
- Herbart Johann Friedrich 46
- Herder Johann Gottfried 39, 45, 111, 228, 230
- Hermann Michael 27, 28
- Hertel Johannes 168
- Heydrich Rudolf 249
- Hildebrand Adolf Ernst Robert 137 (»znamenitega kiparja«), 138
- Hildebrand Richard 137
- Hludov A. Nikolaj 119
- Hodža Milan 213, 225, 245, 252, 253, 254, 256
- Hoffmann Alexander 163
- Hohenštaufovci 258
- Holeček Josef 198, 254
- Homer 29
- Horac 29
- Horák František 29
- Horák Jiří 189, 207, 209, 210, 214, 216, 217, 225, 226, 246, 247, 260³⁷, 260⁴⁰
- Hörman Kosta 135

- Horowitz Eduard 139
 Horvat Josip 13, 14
 Hotowetz Rudolf 212
 Hribar Ivan 250
 Hruban Mořic 245
 Hubad Matej 129
 Hujer Oldřich 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190
 Humboldt Wilhelm 85
 Hussarek Max 145, 146, 149
 Huszár von 106
 Islamović Bećir 142
 Ivšić Stjepan 172, 191
 Jablonowski Josef Aleksander 167;
 njegov oče 167
 Jagić Vatroslav 34, 43, 51, 54, 55, 60, 61, 63²³, 64, 70, (Ignatij Vi-
 kentjevič) 71, 72, 74, 76, 100, 102, 104², 111, 112, 115, 116, 117, 118, 121, 129, 131¹⁰, 140, 143, 153, 159, 164, 173¹, 175, 177, 184, 185, 188, 189, 190, 205, 207, 231—238, 245, 259¹, 260^{22, 25}, 261^{52, 53}; *njegova hči Stanka* 205, 236 (»ljubljeni hčerko«); *njegov oče* 70, 232; *njegov zet (Rešetar)* 236 (»njegov zet«); *njegova žena* 116
 Jakobson Roman 52, 186
 Jakubec Jan 114, 181
 Janežič Anton 30
 Janko Josef 177, 216
 Janžul Ivan Ivanovič 84
 Jelačić Josip 232
 Jelenc J. 123
 Jenko Simon 31, 36
 Jettel Emil 130
 Jezus 80, 87
 Jirásek Alois 217
 Jirásek Arnold 62¹⁰
 Jireček Konstantin 121, 131¹⁴, 144, 235
 Joanovits S. 153
 Johnson Samuel 61⁶
 Jurčić Josip 52
 Jurković Janko 53
 Jurtela Andrej 18
 Jurtela Franc 126
 Kačić-Miošić Andrija 202, 239, 242
 Kadlec Karel 189, 190
 Kállay Benjamin 116
 Karadžić Vuk Stefanović (Vuk) 42, 113, 121/122, 135, 184, 203, 228, 230, 238
 Karásek ze Lvovic Jiří 225
 Karásek Josef 44, 118
 Karskij Evfimij Fedorovič 105¹⁶, 189
 Kaspret Anton 154
 Kašić Bartolomej 150
 Katerina II., *carica*, 88
 Katkov Mihail Nikiforovič 101
 Kelle Johann 136
 Khuen-Héderváry Karlo 53, 54;
 njegova sorodnica 54
 Kidrič Franc 153, 154, 158²³ 214, 215, 226, 260²⁶; *njegov sin Boris* 214, 215
 Kizeveter Aleksandr Aleksandrovič 182
 Klement, sv., 89
 Klindera Ferdinand 222, 261⁴³
 Kľofáč Václav 245
 Klun Karel 112
 Klyucsarich 119
 Knafelj Luka 38
 Kocián Jaroslav 128, 131¹⁵
 Kočevar Štefan 155; *njegova prva žena iz rodu von Eiselsberg* 155; *njegova druga žena baronica Kollerjeva* 155; *ena hči iz prvega, dva sina in tri hčere iz drugega zakona* 155; *Kočevarjeva družina* 156
 Koegel Rudolf 49
 Kolarič I. 37
 Kollár Jan 30, 41, 76, 77, 111, 112, 114, 115, 126, 131⁶, 135, 206, 209, 224, 225, 226/227, 249, 250, 258
 Kollerjeva, *gl. Kočevar Štefan!*
 Konjović Petar 241
 Kopernik Nikolaj 167
 Kopitar Jernej 36, 39, 41, 42, 113, 135, 217, 241
 Körber Ernst 120

- Korš Fedor Jevgenijevič 100, 101, 105^{12,14}
- Koseski, gl. *Vesel-Koseski Jovan!*
- Koschaker Paul 166
- Kostlivý Stanislav 209
- Kovačič Franc 154
- Kozić, odv., 127
- Kračkovskij Ignatij Julianovič 193
- Kraigher Alojz 23
- Krajnc Jožef 138
- Kramář Karel 119, 120, 128, 255
- Kramájeva (Abrikosova) Nadežda Nikolajevna 104⁹, 119, 120, 131¹²
- Kramberger, brat matere Matije Murka, 37; njegov sin 37
- Krambergerjeva Liza; gl. *Murkova (roj. Krambergerjeva) Liza!*
- Kraus Arnošt 54, 112, 131⁶
- Kraus Carl 44, 45
- Krauss Friedrich Samuel 106
- Krejčí Karel 189, 226, 247, 249
- Krek Gregor 129, 132, 234
- Křepinský Maximilian 223
- Kretschmer Paul 165
- Križanić Juraj 162, 205
- Krofta Kamil 220
- Krombholz Julius Vinzenz 206
- Kršnjavi Iso 54
- Krylov Ivan Andrejevič 146
- Kuba Ludvík 155, 245
- Kukuljević-Sakcinski Ivan 34
- Kunik Ernst (Arist Aristovič) 70
- Kuvelić Pavla 228 (»štiriinosem-desetletno pevkoc) 231
- Kvapil J. S. 223
- Kytlicová Pavla 128
- Lafontaine Jean 145
- Lachmann Karl 44
- Lamanskij Vladimir Ivanovič 67, 75, 76; njegova žena 75
- Lamezan-Salins Eduard 109
- Lang Franz 30
- Lange Richard Osipovič 76
- Lastavec Franc 18
- Lavrov Petr-Aleksandrovič 105¹⁶
- Lazar, car, 30, 242; njegove snah 30, 242
- Lehr-Splawiński Tadeusz 191
- Lejhanec Václav 109
- Lendovšek Miha 22
- Lenin Vladimir Ilič 104⁹
- Lermontov Mihail Jurjevič 113
- Leskien August 43, 140, 160, 161
- Leskoschegg Ignaz 26; njegov sin 26
- Lessing Gotthold Ephraim 45, 145
- Levičnik Albert 126
- Levstik Fran 52, 105¹²
- Libuše 59
- Liechtenstein Alois 235
- Lieven Karl Andrejevič 148
- Lindheim 60
- Ljacka Vida 6
- Ljackij Jevgenij Aleksandrovič 110, 130², 181, 247
- Ljapunov Boris Mihajlovič, 68, 74, 100, 187, 216
- Lončar Dragutin 37³
- Lorenz Heinrich 137
- Loserth Johannes 154
- Ložar Rajko 13
- Lužik Rudolf 6, 238
- Máchal Jan 172, 177, 178, 216, 259¹⁵
- Machar Josef Svatopluk 120, 131¹³
- Maček, duhovnik, 24
- Maček Vladimir 258
- Mädler, gl. *Medler!*
- Majciger Janez 30
- Maksimovič Mihaíl A. 102
- Malinowski Lucyjan 103
- Malypetr Jan 245
- Mansikka Viljo Johannes 195
- Marchet Gustav 133
- Marija Terezija 50
- Marinković Vlado 16¹
- Marn Josip 59
- Marolt, med., 59
- Martinčič 32
- Martinec Josef 252
- Masaryk Tomaž Garrigue 46, 121, 144, 152, 173 (»prezidenta republike«), 182, 188, 190, 209, 212, 213, 214 (»prezident repu-

- blike»), 215, 227, 236, 238, 252, 256 (»poglavarja obeh držav«), 257, 261⁴⁴, 261⁴⁰
- Matija, *apostol*, 10
- Matouš-Malbohan František 214
- Mattanovich, *general*, 144
- Matzenauer Antonín 40
- Maxa Prokop 222, 223
- Mayer Karl 119
- Mazon André 186, 210
- Medler (Mädler) Johann Heinrich 148
- Mehonjić Jusuf 200, 240
- Meillet Antoine 186
- Meljnikov Pavel Ivanovič 88
- Mendelejev Dimitrij Ivanovič 70
- Meringer Rudolf 39, 119, 121, 136/137, 139, 141, 235
- Meštrović Ivan 228, 231, 241; *njegova babica* 231
- Metod, *slovanski apostol*, 40, 85, 93, 99, 134, 176
- Meyer Karl Heinz 154, 163
- Meyer-Lübke Wilhelm 121, 141, 142; *njegova žena* 121
- Mickiewicz Adam 113, 135, 210
- Mihajlov Aleksander Vasiljevič 105¹⁰
- Mihanović Antun 112
- Mikeš Otakar 123
- Mikkola Jooseppi Julius 141, 195; *njegova žena Majla* 195
- Miklošič Franc 10, 22, 30, 33, 34, 38, 39—44, 46—50, 52—55, 57, 60, 61¹, 61², 61⁷, 61⁸, 61¹⁰, 62¹⁰, 99, 113, 142, 155, 215, 230, 231—235; *njegov starejši sin* 43
- Milaković Josip 183
- Milčetić Ivan 183
- Miletić Ljubomir 222
- Milica, *carica*, 30; *njenih de-tero bratov* 30
- Miljukov Pavel Nik. 223
- Müller Orest 65, 67
- Millet Gabriel 200
- Milosavljević St. 30
- Minor Jakob 51, 115, 116
- Mitrović A. 183
- Mlčoch František 172, 175
- Modrinjak Štefan 35
- Mohamed, *prerok*, 244
- Mojžiš-Lom Stanislav 245
- Molè Vojeslav 183
- Morozov Petr Osipovič 65, 67
- Mrkvička Jan 225
- Much Rudolf 44, 141
- Muka Arnošt 189, 225
- Müllenhoff Karl 44, 234
- Müller Friedrich 38
- Murko, *avstrijski polkovnik za napoleonskih vojn* 10
- Murko, *izvor imena* 10
- Murko Anton 10
- Murko Ivo, *drugi sin Matije Murka*, 155 (»3 sinov«), 161, 172 (»brata«)
- Murko Janko, *brat Matije Murka*, 12 (»smo vsi trije sinovi odšli študirat«), 19 (»oba mlajša brata«), 21, 25 (»jaz in moja brata«); gl. tudi Murko Matija, *bratje!*
- Murko Martin, *oče Matije Murka* (večinoma le »oče«, »moj oče« in pod.), 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 25, 27
- Murko Matija (*pisec*): — *doma so ga klicali za Tiaza* 10; v *slovenskem jeziku in slovstvu običajna oblika Matija* 10; — *izmed devet otrok* 12; *bratje*: 9 (»izmed vseh sinov«), 11 (»en brat«, »drugi brat«), 12 (»moj brat«, »pet sinov«, »en sin«, »trije sinovi«), 15 (»najmlajši brat«, 19 (»oba mlajša brata«), 25 (»moja brata«, »mlajši brat«); gl. tudi Murko Janko, Murko Mihael! *Sestre*: 11, 12 (»štiri hčere«, »dve hčerki«, »deset let starejša sestra«), 13 (»sestri«), 15 (»moža moje starejše sestre«), 19 (»sestra«); *bratranec* 37; *stric* 10, 37; gl. tudi Kramberger! Tetka 9, 16⁸; *žena*: gl. Murkova (*roj. Sernčeva*) Jela! *Tast gl. Sernec Josip!* Otroci: 15, 120, 134, 155, 161,

173²; gl. tudi Arnerijeva Jelka, Murko Ivo, Murko Stanislav, Murko Vladimir!

Njegova dela:

Die Balkanslaven 152, 158¹⁹

Die Bedeutung der Fremdwörter 50

Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven 150, 169, 174⁹, 204, 260²¹
Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner 143, 157¹³

Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina i. J. 1913 143, 157¹⁴, 158
Čechoslováci a Jihoslovani 252, 262⁵⁹

Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik. I. Die böhmische Romantik 45, 109 (»habilitacijsko knjigo o nemških vplivih ...«), 111, 112, 1314–6, 247

Dnešek a budoucnost Jugoslavie 218

Dobrozdání o návrhu Rukověti slovanské filologie 189, 259⁸

Enklitike v slovenščini 52, 63²¹
Epensängerinnen in Dalmatien 229, 261⁴⁸

Epischer Volksgesang im ehemaligen Sandžak Novipazar 200, 259¹¹

Der erste Byzantologenkongress in Bukarest 194, 259⁶

Die ersten Schritte des russischen Romans (*habilitacijsko predavanje*) 110, 115, 116, 131³, 131⁹

L'état actuel de la poésie populaire épique yougoslave 202;

gl. tudi Nynější stav jihoslovanské národní epiky! 259¹³

Les études slaves en Tchécoslovaquie 229, 261⁶⁰

Geschichte der älteren südslavischen Literaturen 134 (»zgodovina starejših slovstev«), 139, 140

Die Geschichte von den Sieben Weisen bei den Slaven (Povest o semi mudrecih) 72/73, 79, 99, 102, 110, 111, 115, 130¹, 143
Goethe und die serbische Volkspoesie 113

Das Grab als Tisch 141, 142, 157¹⁰

Eine Jacob Grimm fälschlich zugeschriebene Rezension serbischer Volkslieder 113

Im ehemaligen Sandžak Novipazar 200, 259¹¹

Vatroslav Jagić (*nekrolog*) 205, 260²⁴

Vatroslav Jagić (*življenjepis*), 205, 260²⁵

Vatroslav Jagićs Ruhestätte 205, 260²³

Jagićovy Paměti (Spomeni mog života) 63²³, 104², 159, 173¹, 188, 232–238, 259⁴, 261^{52 53}

Josef Konstantin Jireček (*nekrolog*) 121, 131¹⁴

Jméno »Jugoslavija« 204, 260²⁰, 262⁵⁸

K diskusi o sjezdech slovanských filologů 211, 260³⁴

Jan Kollár, I. Življenje, učenje in delovanje. II. Njegova dela 114 (»obširno o Janu Kollarju«)
Kollárova vzajemnost slovanská 114, 115, 131⁸

Kroaten und Serben 152, 158¹⁸
Mé vzpomínky a přání 249, 261⁵⁴

Měšťanská beseda in Jugoslavan v Pragi 250, 262⁵⁷

Miklosichs Jugend- und Lehrjahre 44/45, 62¹⁶, 62¹⁷, 113

Miklošič in Hrvati 41, 61¹¹
 Misli k Prešernovemu življenju-
 pisu 113
 Misli s češke razstave (ano-
 nimno) 114 (»Jubilejni češki
 razstavi«)
 Myšlenka jihoslovanského sjed-
 nocení v minulosti 150, 158¹⁷,
 204, 260¹⁸
 Na grobu Vatroslava Jagića
 205, 260²²
 Nachtrag zur Broschüre: Zur
 Kritik der Geschichte der
 älteren südslavischen Literatu-
 ren 140, 157⁷
 Narodopisna razstava češkoslo-
 vanska v Pragi 114 (»Veličast-
 no češkoslovansko...«)
 Nekoliko reči o jeziku srpsko-
 hrvatsk/h protestantskih knjiga
 204, 260¹⁹
 Neues über südslavische Volks-
 epik 169/170, 174⁸
 Nouvelles observations sur l'état
 actuel de la poésie épique en
 Yougoslavie 229, 261⁴⁷
 Nový seminář pro slovanskou
 filologii na Karlově universitě
 178, 259¹
 Nynější stav jihoslovanské ná-
 rodní epiky 202, 259¹⁴, *gl. tudi*
L'état actuel...!
 Dr. Vatroslav Oblak življenje-
 pis) 63²², 115
 O postavení jihoslovanské ženy
 218
 O předchůdcích ilyrismu 150,
 158¹⁶, 204, 260¹⁷
 Das Original von Goethes
 »Klaggesang von der edlen
 Frauen des Asan-Aga« (Asan-
 aginica) in der Literatur und
 im Volksmunde durch 150 Jahre
 230, 231 (»v svoji monografiji«)
 261⁵¹
 Početak Gajevih »Novin« in
 »Danice« 113
 La poésie épique populaire en
 Yougoslavie au début du XXe

siècle 200, 202, 259⁷⁻¹⁰, 259¹²,
 259¹³
 Povest o semi mudrecih, *gl.*
Geschichte von den Sieben
Weisen!
 Prag und die Südslaven 252,
 262⁵⁹
 Pramen národní písně »Jakšiči
 zkoušejí ženy« ve sbírce Vuka
 Karadžiće 203, 259¹⁵
 Prešeren pri Rusih 105¹³
 Prvi početki ruskega romana
 110
 Reč při zahájení I. sjezdu slo-
 vanských filologů 6. X. 1929 v
 Praze 208, 260²⁸
 Rozpravy z oboru slovanské
 filologie (Rozpravy I) 61¹², 61⁴,
 61¹⁰, 62¹⁷, 63²², 131³, 131⁸, 131⁹,
 131¹⁴, 157¹, 157², 158¹⁷, 174⁴,
 178¹, 217, 259¹, 260¹⁸, 260²⁰,
 260²³, 260²⁵, 260²⁸, 260³⁵, 260³⁷,
 262⁵⁸, 269⁵⁰
 Rozpravy z oboru slovanského
 národopisu (Rozpravy II) 61¹,
 157³, 157⁸, 157¹⁰, 174⁸, 217,
 259¹⁵, 259¹⁶, 260³⁸, 261⁴⁸
 Die Schröpfköpfe bei den Sla-
 ven. Slav. baňa, baňka, lat. bal-
 nea 142, 157¹¹
 Das serbische Geistesleben 152,
 158²⁰
 Die serbokroatische Volks-
 poesie in der deutschen Litera-
 tur 43, 62¹³, 140, 157⁸
 Die slavische Philologie in
 Deutschland (*nastopno preda-
 vanje v Lipskem*) 161, 174⁴
 Slovanská myšlenka před Kollá-
 rem 226, 261⁴⁶
 Die Slovenen (*anonimno*) 114
 (»jednati članek o Slovencih«)
 Slovinci. Narodopis. Jazyk. Li-
 teratura (Ottův Slovník naučný)
 114
 Spomini na Ptuj 37⁶ (»v mojih
 Spominih«)
 Die südslavischen Literaturen
 139/140

Karel Štrekelj (*nekrolog*) 157²
 Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami 133, 157³, 203/204, 259¹⁰
 Die Volksepik der bosnischen Mohammedaner 140, 157⁹
 V provinciji na Ruskem 7, 103, 104, 104¹, 104⁷
 Vzpomínka na Th. Billrotha 50, 62¹⁹
 Wesen und Aufgaben der deutschen Slavistik 211, 260³⁵
 Z historie styků československo-jugoslávských v Praze 262⁵⁷
 Zpěvačky epických písní v Dalmácii 229, 261⁴⁸
 Zur Geschichte der Heugabel (slav. vidly) 142, 157¹²
 Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven 123 (»mojo razpravo o jugoslovanski hiši«), 139
 Zur Kritik der Geschichte der älteren südslavischen Literaturen. An die Leser des »Archivs für slavische Philologie« 140, 157⁷
 Der II. internationale Kongress für byzantinische Studien in Belgrad 194, 259⁶
 Netiskana, v rokopisu ohranjena, nameravana in podobna dela:
 Die Bestimmung des Dialekts der Admonter Glossen (Das Adam Glossar) (*disertacija*) 48/49, 52 (»moja disertacija«)
 Cesty za národní epikou srbsko-charvátskou v letech 1930 do 1932 (*gotovo v češkém rokopisu, ob tisku te knjiže v tisku v hrvašćini*) 6, 152, 220, 238—244, 249
 Dopisi A. A. Šahmatovu, P. A. Lavrovu, E. F. Karskemu, A. V. Mihajlovu, M. N. Speranskemu, V. N. Ščepkinu 105¹⁶
 Eine zeitgemässe Kalenderre-

form in Österreich-Ungarn 146 do 149

Izbor iz srbske ljudske poezije (*pripravljen, a neizdan*) 169

Izdaja (*pripravljen*) »Povesti o sedmih modrijanih« (za Rusko akademijo) 110, 111

Kaj je značaj v psihološkem in kaj v etičnem pomenu? 52 (*državna naloga iz pedagogike*), 53 (*ponatisnjena*)

Memorandum o jugoslovanskem vprašanju (za I. Žolgerja) 149 do 151

Nemški vplivi na začetke jugoslovanske romantike, zlasti pri Slovencih in hrvatskih ilirih (*t. j. pripravljeni II. zvezek dela Deutsche Einflüsse...*) 112—113
 O branah (*pripravljen razprava*) 142

O epiki v Bosni in Hercegovini (*Dunajska akademija 1918*) 151, 152

Vplivi nemške literature na Stanka Vraza (*nameravano delo*) 111

Murko Mihael, brat Matije Murka 12 (»smo vsi trije sinovi odšli študirat«), 15 (»najmlajši brat«), 19 (»oba mlajša brata«), 21 (»oba brata«), 25 (»moja brata«, »mlajši brat«), 144 (»moj brat, višji uradnik...«), gl. tudi Murko Matija, bratje!

Murko Stanko (Stanislav), najmlajši sin Matije Murka, 155 (»treh sinov«), 161, 172 (»brata«), 229, 255 (»najmlajši sin«)

Murko Vladimir, najstarejši sin Matije Murka, 134 (»najstarejši sin«), 135 (»najstarejši sin«), 155 (»treh sinov«), 161, 171, 172, 201 (»mojega sina, abiturienta...«), »moj sin«, 202 (»moj sin«) 229

Murkova (roj. Sernčeva) Jela (Gabrijela), žena Matije Murka, 120 (»z ženo«), 121, 123 (»svojo mlado soprogo«), 134 (»moja

- žena«), 154, 155, 156 (>moja žena«), 159 (>svoje žene«), 165 (>Vašo gospo«), 171 (>moji ženi«), 209 (>moja žena«); njena mati 155
- Murkova Jelka, gl. *Arnerijeva Jelka!*
- Murkova (roj. Krambergerjeva) Liza, mati *Matije Murka* večinoma le >matič in pod.), 9, 11, 12, 13, 14, 15, 25, 37
- Murkovič 10, 16⁴
- Murray Gilbert 140
- Nahtigal Rajko 115, 145, 146, 153, 154, 158²¹, 158²², 158²⁴
- Napoleon I. 150
- Natalija, *srbska kraljica*, 95
- Nejedlý Zdeněk 115, 219, 223, 224, 227, 249
- Němecek August 29
- Nemirovič-Dančenko Vasilij Ivanovič 245
- Neurath Konstantin 247 (>rajhovski protektor«)
- Nezelenov Aleksander Ilič 67
- Niederle Lubor 177, 182, 189, 190, 209, 213, 220, 230, 261⁴⁰
- Nikolaj I., car, 64, 78
- Nikolskij V. 40
- Nikon, *patriarh*, 87
- Njegoš Petar Petrovič 215, 240, 260⁹⁰
- Novák Arne 55, 230
- Novaković Stojan 40
- Novikov, gen., 67
- Oblak Vatroslav 63²², 100, 115, 129, 132
- Obrenovići, *dinastija*, 81, 95 (>srbski kraljevski družini«)
- Okunev Nikolaj 182, 223, 224
- Oldenburskij Petr Georgijevič 40
- Omerza Niko 136; *njegov oče* 136
- Orgelbrand S. 45
- Ornig Josef 26; *njegov oče* 26
- Ostojić Tihomir 183; *njegova vdova* 183, 184
- Ostrovskij Aleksandr Nikolajevič 101
- Otelo 85
- Otto Jan 114
- Paar, knez, 60
- Pachmann Theodor 43
- Pajak Josip 30
- Palacký František 218, 225, 247
- Pallavicini Johann 124; *njegova žena* (roj. *Szechenyjeva*) 124; *njegova sinova* 124
- Papež Franc 144
- Paprocki z Hlohol Bartoloměj 247
- Paris Gaston 110
- Pastrnek František 64, 177, 178, 205, 217, 226
- Pašić Nikola 238, 252
- Páta Josef 182, 226, 227
- Patera Adolf 237
- Paulová Milada 183
- Pavlov Aleksej Stepanovič 79, 147; *njegova žena*, *njegov otrok* 79
- Peisker Jan 137
- Pelegrinetti Ermenegild 205/206
- Peter Veliki 65, 92, 93, 147, 226
- Petira Stanislav 6
- Petrov Aleksej Leonidovič 194
- Petrovići, *črnogorska dinastija*, 202
- Pidoll Michael 109
- Pij X., *papež*, 146
- Pilát Rudolf 56
- Platen August 113
- Plattensteiner Richard 60
- Pleteršnik Maks 16⁸
- Ploj Jakob 17, 27, 29, 36; *njegova žena* (*Nemka*) 17, 29; *njegova družina* 36, *njegova sinova* 17, 28, *starejši Oton* 28, *majši* Miroslov 29, 145
- Pobedonoscev Konstantin Petrovič 85, 236
- Pogodin Mihail Petrovič 66
- Polívka Jiří 172, 177, 182, 189, 190, 193, 195, 196, 207, 209, 216, 217; *njegova žena* 196
- Popović Pavle 191, 214
- Pospíšil Vilém 246
- Pražák Albert 188, 226, 249

- Pražák Alois 57
 Pražák Otakar 57
 Preis Petr Ivanovič 66
 Preiss Jaroslav 221
 Preissová Gabriela 245
 Prešeren (Preširen) France 31, 34,
 36, 37, 52, 100, 101, 105¹², 105¹³,
 113, 114, 135, 206, 260²⁶
 Přibram Alfred Francis 121
 Probus, cesar 9
 Prokop Holý 225, 250
 Prokopovič Sergej Nikolajevič 222
 Ptaszewski Stanisław 74
 Pucić Medo 240
 Puntchart Paul 137
 Puškin Aleksander Sergejevič 113,
 135, 146, 225, 226, 227, 250
 Pypin Aleksandr Nikolajevič
 73/74, 75, 89, 104, 104⁸, 236
 Quiquerez Ivan 54; *njegova žena*
 54
 Rabl Karl 171
 Rački Franjo 48, 231
 Radej Franc 32; *njegova sinova*
 32
 Radloff Friedrich Wilhelm (Vasi-
 lij Vasiljevič) 71; *njegova žena*
 71, *njegovi hčerki* 71, *njegov*
zet, *njegov vnuk in vnukinja* 71
 Radonić Jovan 66, 140
 Raič Anton 35
 Raič Božidar 22, 32, 33—35
 Rajna Pio 110
 Rauch Levin 232, 233
 Razumovskij Andrej Kirilovič 224
 Reiff Ch. Ph. 40, 61⁶
 Reljkovič Matija Anton 203
 Rešetar Milan 42, 61¹², 116, 129,
 159, 183, 184, 205, 231, 235, 236;
njegova žena Stanka 205, 236
 Rezek Antonín 118, 130
 Rieger František Ladislav 12, 30,
 250
 Riemann Hugo 162, 163
 Roethe Gustav 140
 Romanski Stojan 188
 Rozwadowski Jan 210
 Rückert Friedrich 113
 Rumjancev Nikolaj Petrovič (Ru-
 mjancevski muzej) 99, 102, 104⁹
 Sabler Vladimir Karlovič 92; *nje-
 gov oče* 92
 Sackinski, gl. Kukuljevič-Sackin-
 ski Ivan!
 Saladilov P. M. 148
 Sandfeld Jens Kristian 223
 Saturnsk Theodor 221, 246
 Sauer August 45
 Saure Wilhelm 247, 248, 249
 Sava, sv., 134
 Schelling Friedrich Wilhelm 77
 Scherer Wilhelm 44
 Schiller Friedrich 28, 74, 236
 Schima Karl 121
 Schivitz v. Szivitzhofen 119
 Schlegel Friedrich 113
 Schleicher August 34
 Schlosser Friedrich Christoph 258
 Schmid Heinrich Felix 211
 Schmidt Erich 45/46, 49, 51, 111,
 112
 Schönbach Anton 137, 157⁵
 Schönborn Friedrich 126
 Schopenhauer Arthur 52, 94
 Schrader Otto 159
 van Schrijnen Josef K. F. H. 142
 Schuchardt Hugo 141
 Schwarzenberg Karl 18
 Schwentner Lavoslav 136
 Seifert Augustin 226
 Seligman A. 121, 122
 Sembdner František 246
 Semevskij Mihail Ivanovič 91
 Sergejevskij Nikolaj Dmitrijevič
 68
 Sernčeva Jela (Gabrijela), gl.
Murkova Jela!
 Serbec Dušan 138
 Serbec Gvidon 138
 Serbec Janko 32, 37³
 Serbec Josip, tast *Matije Murka*,
 32, 37⁴, 134 (»pri staremu očetu
 v Celju«), 154, 158²⁶
 Serbec Radovan (Rade) 32
 Seuffert Bernhard 137

- Sieger Robert 144
 Sienkiewicz Henryk 106
 Sievers Eduard 162, 163, 166, 168, 171
 Singer Samuel 44, 45, 62¹⁵
 Skerlić Jovan 140, 152/153, 238
 Skraup Zdenko 137
 Slomšek Anton 28
 Smiljanić K., *gen.*, 198
 Smirnov Ivan Nikolajevič 96;
 njegov oče 96
 Sobolevskij Aleksej Ivanovič 100
 Sokolov Vasilij Ivanovič 148
 Speranskij Mihail Nestorovič 78, 105¹⁶, 110; *njegov oče* 78
 Spiers Alexander 61⁶
 Sreznjevskij Izmail Ivanovič 66, 233, 234
 Stambulov Stefan 107
 Stanojević Stanoje 66
 Starčević Ante 150, 232 (>ustanovitelja stranke prava<)
 Starčević David 232, 233
 Steinmeyer Elias 48, 49
 Stepischnegg Jakob Maksimilijan 33
 Sternbach Leo 60
 Steško Fedir 224
 Stojanović Ljubomir 47
 Stojković Ivan 225, 250
 Stojković Marijan 205
 Streitberg Wilhelm 166
 Stritar Josip 52, 59, 123, 134; *njegov sin* 134
 Strossmayer Josip Juraj 77, 128, 150, 218, 231, 232
 Stürgkh Karl 159
 Sverbejev, *poslanik*, 128
 Svoboda, *min. svetnik*, 145
 Svoboda Jan 6, 221, 238
 Szechenyijeva, *gl. Pallavicini!*
 Szögyenyi László 106
 Szykowski Marjan 181, 182, 226, 247
 Safařík Pavel Josef 77, 111, 181, 184, 259²
 Saff Vojtěch 120
 Sahmatov Aleksandr Aleksandrovič 74, 99, 100, 105¹⁶, 112
 Šámal Přemysl 245
 Šaunová Iza 210
 Ščepkin Vjačeslav 85, 100, 105¹⁶
 Ščerbatskoj Fedor Hipolitovič, 119, 120, 121
 Škroup František 137 (*>nečak komponista češke narodne himne<*); *gl. tudi Skraup Zdenko!*
 Šlebinger Janko 183
 Štangler Alois 214, 221/222, 245/246
 Štefánek Anton 226
 Šternberk Kašpar 206
 Strekelj Karel 61¹⁰, 129, 132/133, 153, 154, 157², 172; *njegova prva žena (Angležinja)* 133, 134, *njegova druga žena (z Bavarskega)* 133/134, *njegovi hčerki* 133
 Šuklje Fran 36, 58, 59
 Šuman Josip 38
 Šumanova Bogomila, *poznejša žena Ivana Šušteršiča* 59
 Šusta Jaroslav 178
 Šušteršič Ivan 59; *njegova žena Bogomila (roj. Šumanova)* 59
 Taaffe Eduard Franz Josef 46, 57, 120
 Tacit 44, 201
 Talvj (Therese Albertine) Luise von Jacob 30, 37², 40/41, 61⁸
 Tangl Michael 31
 Teodorov Balan Aleksandr 191
 Teubnerjeva založba 169
 Thun Leopold 171
 Thun Oswald 124
 Tihonravov Nikolaj Savvič 67, 98
 Tito, maršal, 256, 257
 Tostoj Dimitrij Andrejevič 66
 Tolstoj Lev Nikolajevič 75, 102, 146
 Tomić Mihovil (Mijat) 242
 Trautmann Reinhold 190, 211
 Trauttmansdorff Ferdinand 124
 Trdina Janez 105¹¹
 Tretjakov Pavel Mihailovič 98
 Trnski Ivan 53

- Trstenjak Davorin 22, 53
 Trübner Karl 189, 190
 Tschermak Armin 173 (»mojemu gostitelju«)
 Turgenjev Ivan Sergejevič 89
 Turner Pavel 124
 Tyrš Miroslav 225
 Uhland Ludwig 113
 Ullrich Ferdo 32
 Uvarov Aleksej Sergejevič 64, 65, 79, 80 (»pokojni grof«)
 Uvarov Sergej Semenovič 64, 80
 Uvarova Praskovja Sergejevna 64, 71, 79, 80, 81, 82; *družina* 79; *njeni hčerki* 80, *ena njenih hčera* 81
 Vaněk Václav 246
 Vannovskij Petr Semenovič 69
 Vasiljev Aleksandr Aleksandrovič 182
 Vasiljevskij Vasilij Grigorjevič 67
 Vasmer Max 163/164, 184, 190
 Vesel-Koseski Jovan 22
 Veselovskij Aleksandr Nikolajevič 67, 72, 73, 75, 78, 110
 Vinař Josef 225
 Virchow Rudolf 171, 236, 237
 Vladimir, sv., 85
 Vladimir Monomah 67
 Vladislavljev Mihail Ivanovič 69
 Vlček Jaroslav 112, 131⁵, 177, 178
 Vobornik Jan 207
 Vodnik-Drechsler Branko 183
 Vondrák Václav 119, 159, 236
 Voronin, *vojni ataše* 61
 Vramec Antun 35
 Vraz Stanko 10, 11, 22, 33, 34, 53, 111, 113/114, 155; *njegova teta* 35
 Vrchlický Jaroslav 236
 Vrtel-Wierczyński Stefan 226
 Vučković Jovan 183
 Vuk, *gl. Karadžić Vuk Stefanović!*
 Wach Adolf 164
 Wahrmund Adolf 108
 Walzel Oskar 44, 45; *njegova žena* 45
 Wartinger Josef 28
 Weber Albrecht 233
 Wegscheider Rudolf 121
 Weilen Alexander 44, 121, 122; *njegov oče* 122
 Weingart Miloš 207, 214, 215, 216, 220/221, 248
 Weinhold Karl 48
 Werner Richard M. 45
 Werthes Friedrich August Clemens 230
 Wieland Christoph Martin 137
 Wierczyński Stefan, *gl. Vrtel-Wierczyński Stefan!*
 Windhag 38
 Windisch Ernst 168
 Windischgrätz Alfred 119
 Winkler Andrej 57
 Winter Karl 141, 153, 154
 Wirth Zdeněk 245
 Wodtke K. 50
 Wollmann Frank 6, 11, 189, 215, 221, 226, 249, 260⁸⁶
 Wolter Charlotte 48
 Wurmbrand Gundacker 27, 33; *njegova žena* 33
 Zabelin Ivan Jegorovič 99
 Zarnik Valentin 36
 Zavadil Josef 128, 245
 Zelenik Josip 60
 Zelenko, *priimek*, 10
 Zenkl Petr 222, 253, 256, 257, 261⁴²
 Zhishman Josip 50
 Zima Luka 19
 Zimmermann Robert 46, 52
 Ziskal Alois 135
 Zlatarski Vasil 188
 Zucchijska 94
 Zupan Vinko 136
 Zwierzina Konrad 44
 Zigon Avgust 136
 Žitek Jožef 19, 20, 22, 29, 33
 Žolger Ivan 124/125, 149, 151
 Žukovskij Vasilij Andrejevič 64, 80, 146
 Žurman Vinko 24; *njegov oče* 24

Pojasnilo k slikam

Frontispicija:

M. Murko, fotografija slike akad. slikarja Dubrovčana Nika Miljana iz l. 1939. Edina dobra slika M. Murka.

- Sl. 3. Liza Murkova, mati, l. 1901. v starosti 78 let.
- Sl. 5. F. Miklošič. Daroval M. Murku za časa študij na Dunaju.
- Sl. 6. Davorin Trstenjak, slovenski pisatelj.
- Sl. 7. Richard Heinzel, profesor germanistike na Dunaju.
- Sl. 8. Erich Schmidt, profesor nemškega slovstva na Dunaju.
- Sl. 9. Aleksandr Nikolajevič Pypin. Fotografijo je daroval Murku l. 1888.
- Sl. 10. Fedor Jevgenijevič Korš, ruski prevajalec Prešerna.
- Sl. 11. Vjačeslav Šepkin, slavist v Moskvi. Fotografijo daroval M. Murku l. 1891.
- Sl. 12. Orest Miller, profesor slovstvene zgodovine na univerzi v Petrogradu.
- Sl. 13. V. V. Pokrovskij, slušatelj zgodovinsko-filološke fakultete v uniformi l. 1888.
- Sl. 15. Josip Stritar, slovenski pisatelj na Dunaju, S posvetilom.
- Sl. 16. Dr. Karel Šrekelj, profesor slovanske filologije s posebnim ozirom na slovenščino v Gradcu.
- Sl. 17. Silvestrovski pozdrav z Dunaja v Gradec l. 1912. Združeni krščanski Slovani pod vodstvom vrhovnega vodeba Murka podirajo Carigrad.
- Sl. 22. Slavistični seminar v Gradcu l. 1911. V zgornji vrsti od leve na desno: Jože Lovrenčič, Stojšič, Jebavý, Jože Puntar, Trontel, neki Slovak, Anton Breznik, Janko Kotnik, Karel Oštir, Pinter, v spodnji vrsti Miličevićeva, Tommaseo, dr. K. Šrekelj, dr. M. Murko, Jože Glonar, H. Fava, Kotnik, neka Dalmatinka.
- Sl. 23. M. Murko ob petdesetnici (1911).
- Sl. 24. M. Murko kot predsednik Kongresa slovanskih filologov l. 1929.
- Sl. 26. Družina M. Murka ob sedemdesetletnici l. 1931. Od leve na desno zet dr. Rafo Arneri s hčerko, Jelka, žena, Ivo, pisec, Vladimir, Stanislav.
- Sl. 28. M. Murko na Bledu krog l. 1938.

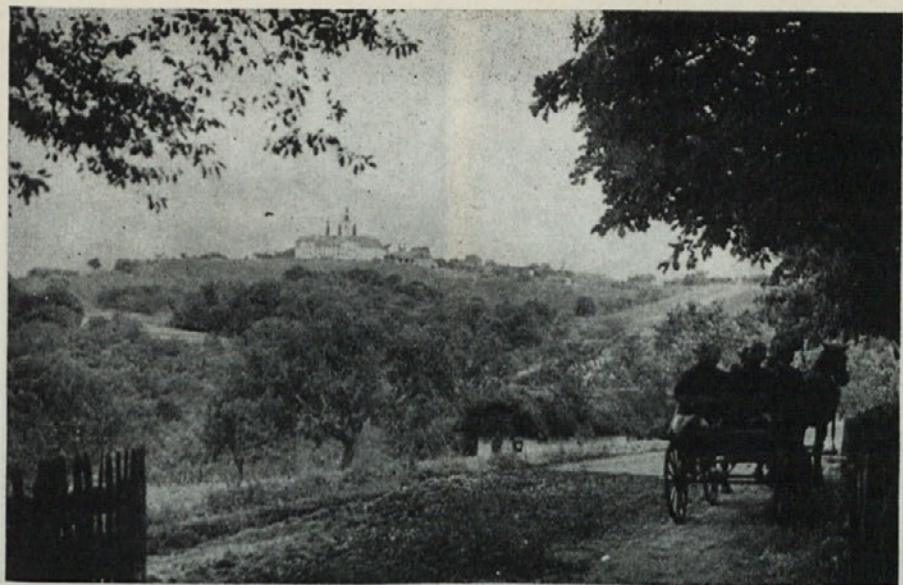
- Sl. 29. Stanovanje M. Murka v Pragi — Bubeneč. Na Piačě 8 (I. nadstropje).
- Sl. 32. Lobkoviška palača v Pragi. V njenem levem krilu v I. nadstropju je imel svoj sedež Slovanský ústav. Z adrese Slovanskega ústava za osemdesetletnico M. Murka (l. 1941.) po akvarelu akad. slikarja in grafika Františka Šembdnerja.
- Sl. 33. Pravoslavni pevec Ardelić iz Djeverske s tamburico (1912).
- Sl. 34. 84-letna pevka Asanaginice Pavla Kuveličeva iz Luke Šipanske (1932).
- Sl. 35. 85-letni musliman-pevec v Novi Varoši (1931).

Vsebina

Predgovor slovenski izdaji	5
Predgovor	6
Uvod	7
I. Mladost na slovenskem podeželju	9
II. Šole na Ptuju in v Mariboru	17
III. Študijska leta na Dunaju	38
IV. Študijsko bivanje v Rusiji	64
Petrograd	64
Na ruskem podeželju	78
Na Volgi	82
Moskva	98
Vrnitev iz Rusije	102
V. Službovanje na Dunaju. — Habilitacija	106
VI. Gradec	132
VII. Lipsko	159
VIII. Praga	175
Predavanja na filozofski fakulteti, ustanovitev novega slo- vanskega seminarja	175
Razširitev slovanskih študij — obogatitev knjižnic	182
Filološki časopis »Slavia«	184
Priprave za »Priročnik za slovansko filologijo«	189
Stiki s slovanskimi deželami	191
Prvi kongres slovanskih geografov in etnografov	192
Potovanje po zahodnem Sandžaku novopazarskem	198
Članek o srbskohrvatski ljudski epiki in razprava o slo- venski ljudski poeziji	203
Literarna dejavnost v Pragi	204
Kongres slovanskih filologov	206
Slovanský ústav (Slovanski inštitut)	212
Vprašanje mojega naslednika na fakulteti — Upokožitev — Sedemdesetletnica	214
Predsednik Slovanskega inštituta	220
Potovanja po sledovih jugoslovanske epike	228

Slovstvena dejavnost pred delom o jugoslovanski epiki	229
Delo o srbskohrvatski ljudski epiki	238
Opazke o življenju po sedemdesetletnici	244
Društvena dejavnost	250
Glavni življenjepisni podatki M. Murka	263
Bibliografija slovstvene dejavnosti prof. M. Murka	265
Osebo kazalo	297
Pojasnilo k slikam	311
Vsebina	313
Slike	

I. Mladost na slovenskem podeželju	1
II. Šola na Trzinu in v Mariboru	17
III. Študijska leta na Dunaju	38
IV. Študijsko bivanje v Rusiji	64
Petoglasje	64
Na ruskem podeželju	78
Na Volgi	82
Možina	92
Vrnitev iz Rusije	102
V. Študijsko bivanje na Dunaju — Habshburga	102
VI. Glasba	122
VII. Ljubljana	129
VIII. Praga	132
Predavanja na filozofski fakulteti, ustanovitve novega zve- zanega tednika	132
Raziskave slovenskih ljudij — obogatitev knjižnice	142
Filozofski časopis "Zvezice"	164
Priprave za "Poročnik" za slovensko filologijo	180
Slika a slovenskim delom	191
Prvi kongres slovenskih geografov in etnologov	192
Tovarnišče po razpisnem študijskem novinarskem	192
Članek o mitalističnem ljudski epiki in razprava o slo- venski ljudski poeziji	202
Literarna dejavnost v Pragi	204
Kongres slovenskih filologov	206
Slovenski glasnik (Slovenski inštitut)	212
Vprašanje mojega raziskovanja na letostih — Uvod	214
Študijsko delo	220
Problemi slovenskega inštituta	220
Poročanje po slovenski inštitutski	222

Sl. 1. Sv. Urban pri Ptuj (Destrnik)

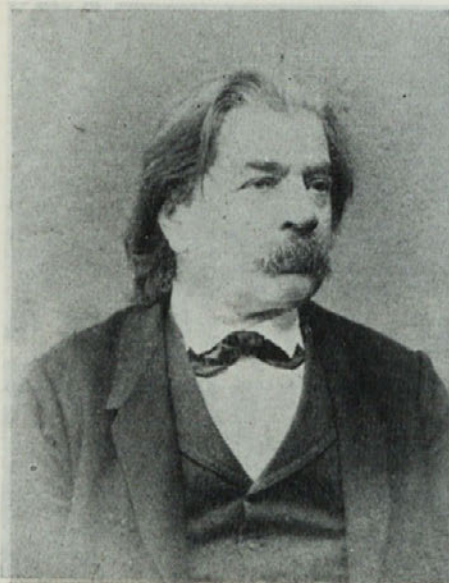
Sl. 2. Rojstni dom M. Murka na Drsteljskem vrhu, KLO Janežovci

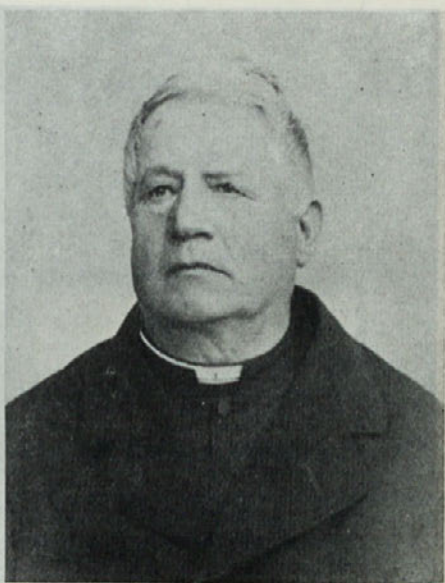
Sl. 3. Mati Liza Murkova

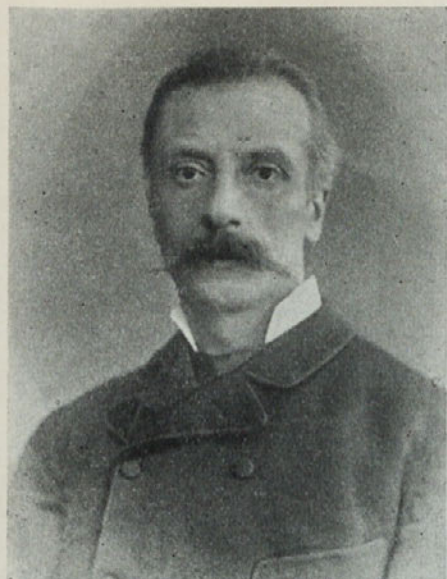
Sl. 4. M. Murko v Petrogradu l. 1888

Sl. 5. F. Miklošič

Sl. 6. Davorin Trstenjak

Sl. 7. Richard Heinzel

Sl. 8. Erich Schmidt

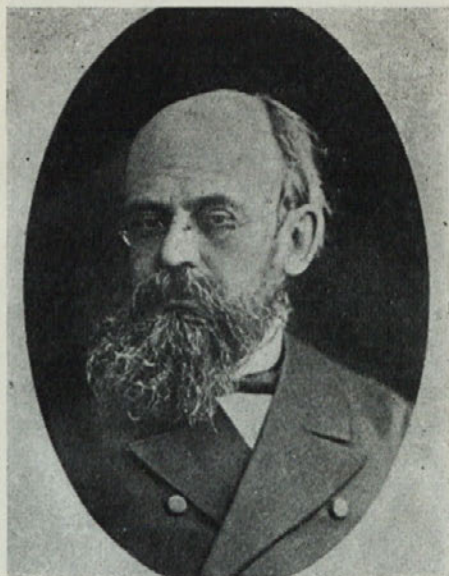
Sl. 9. A. N. Pypin

Sl. 10. F. J. Korš

Sl. 11. Vjačeslav Ščepkin

Sl. 12. Orest Miller

Sl. 13. V. V. Pokrovskij

Sl. 14. M. Murko kot ženin l. 1903.

Sl. 15. Josip Stritar

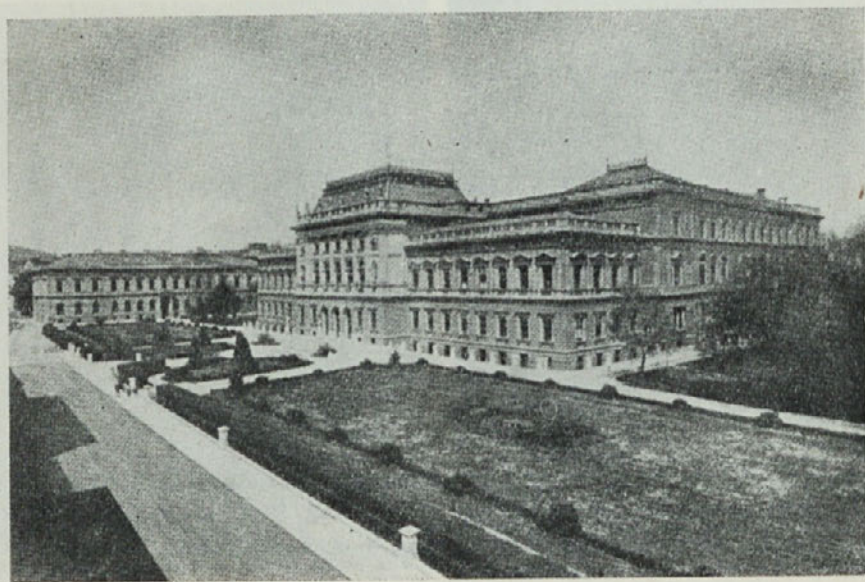
Sl. 16. Karel Štrekelj

Sl. 17. Silvestrovski pozdrav vodebov l. 1912

Sl. 18. Univerza na Dunaju

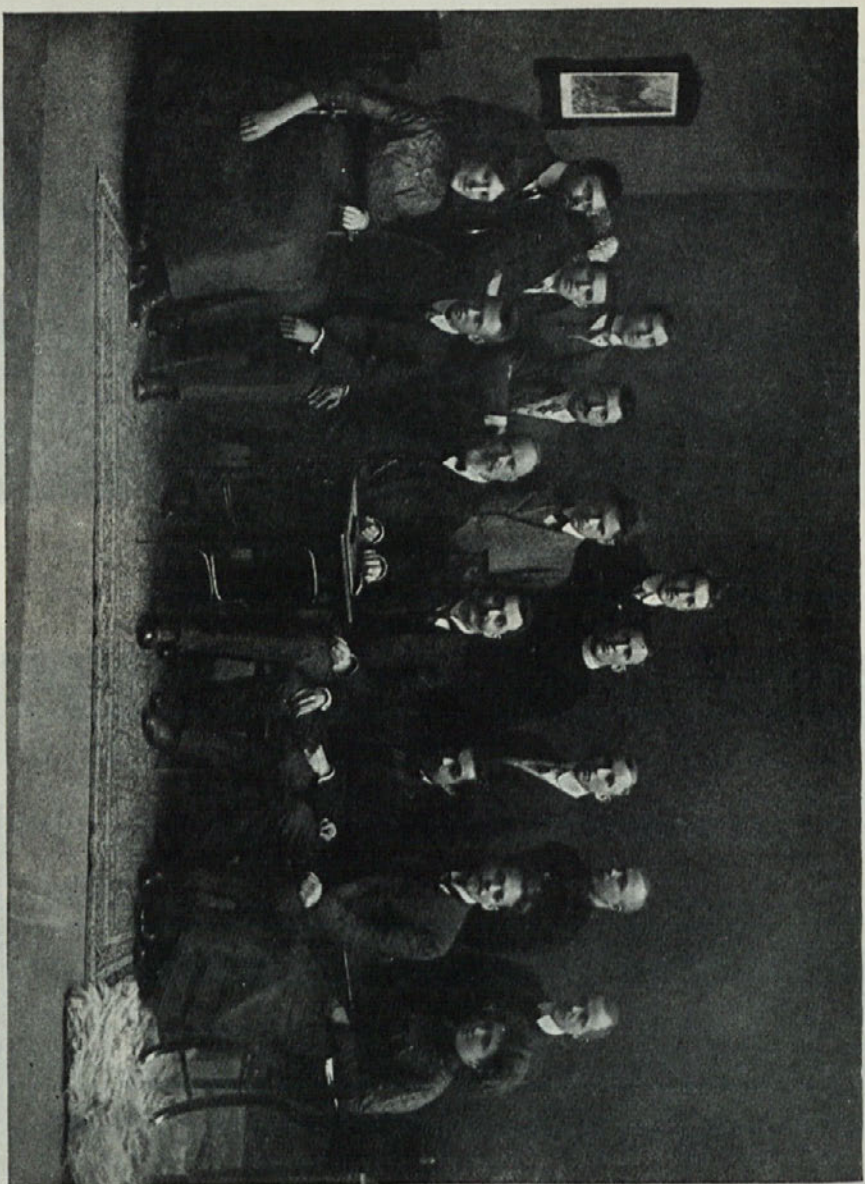
Sl. 19. Univerza v Gradcu

Sl. 20. Univerza v Lipskem

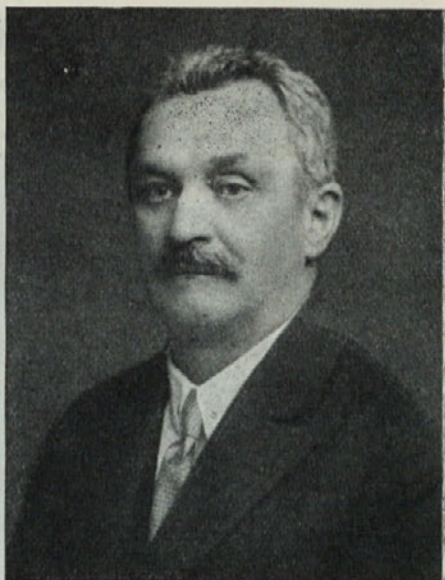
Sl. 21. Karlova univerza v Pragi — filozofska fakulteta

Sl. 22. Slavistični seminar v Gradcu 1911

Sl. 23. M. Murko 1911

Sl. 24. M. Murko 1929

Sl. 25. M. Murko ob sedemdesetletnici l. 1931, v domači delovni sobi

Sl. 26. Družina M. Murka ob sedemdesetletnici 1931

Sl. 27. M. Murko z ženo krog 1. 1940

Sl. 28. M. Murko okrog l. 1938.

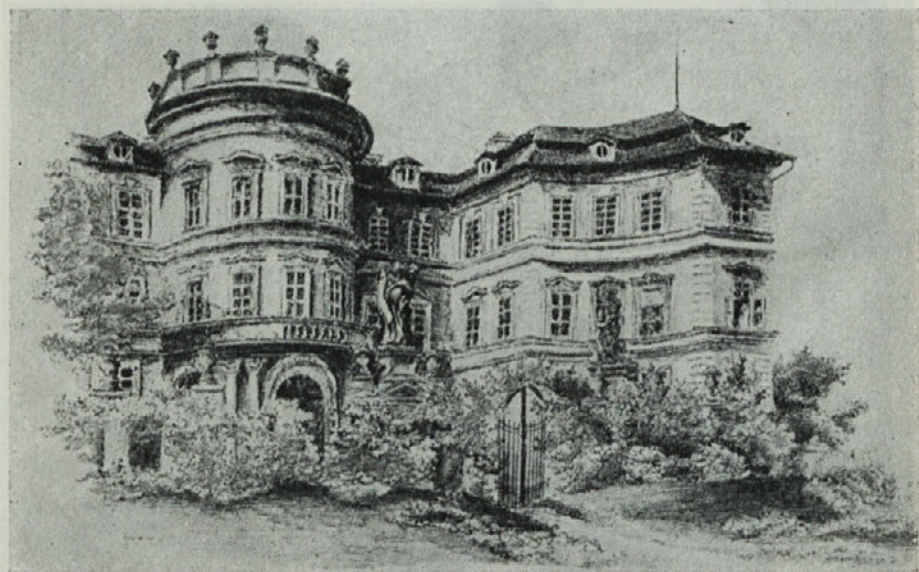
Sl. 29. Stanovanje M. Murka

Sl. 30. M. Murko v Sovanskem ústavu s tajnikom dr. J. Svobodo

Sl. 31. Proslava petinsedemdesetletnice v Slovanskem ústavu 8. 2. 1936

Sl. 32. Lobkoviška paláča v Prahi

Sl. 33. Pevac s tamburico

Sl. 34. Pevka Pavla Kuveličeva

Sl. 35. Pevac iz Nove Varoši

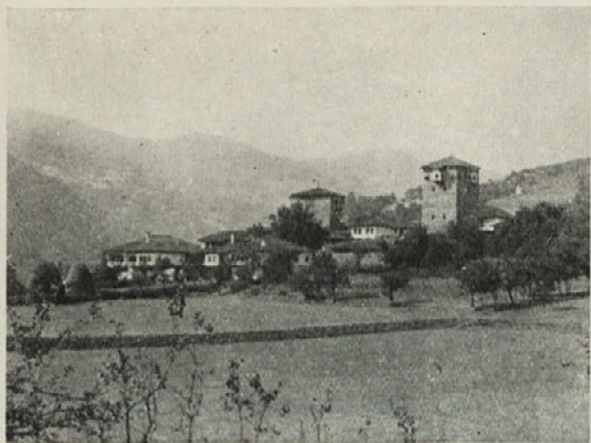
Sl. 36. Pevac iz Čibače (Župa, 1932)

Sl. 37. Skupina 6 pevcev v Nevesinju l. 1913. Prvotno se jih je nabralo tolikšno število, da se jih je pisec prestrašil. Za delo jih je ostalo 13.

Sl. 38. Del udeležencev trodnevne ekspedicije na konjih iz Plevallj k pastirjem nad Taro (Glibači, 1924). Razen pisca in sina so vsi oboroženi.

Sl. 39. Slavna kula Smailage Čengića v Odžaku (1932)

Sl. 40. Pevci v Budvi s fonografskim aparatom (1932)

POPRAVKI

- Stran 46, 12. vrsta od spodaj: čitaj »pilo« namesto »pelo«!
Stran 158, 3. vrsta: čitaj »Phonogrammarchivs-«!
Stran 175, 14. vrsta od spodaj: čitaj namesto »nakupa« »nakup«,
v naslednji vrsti namesto »zamenjave« »zamenjavo«!
Stran 202, 11. vrsta: čitaj »v Boljaničih«.
Stran 203, v naslovu čitaj namesto »ČLANKA« »ČLANEK«!
Stran 267, 8. vrsta od spodaj: pred Franc dodaj »†«!
Stran 270, 22. vrsta: čitaj »Navrátil«!
Stran 297, 8. vrsta: ad Baxa čitaj zadnjo številko »253«!
Stran 304, 23. vrsta: stolpec 2 čitaj zadnjo številko »262⁵⁹«!

M. Murko
SPOMINI

Izdala
Slovenska Matica v Ljubljani

Opremil
Ing. arh. Marjan Rupar

Za založbo
Dr. Anton Melik

Natisnjeno meseca septembra 1951

v 2000 izvodih
Obseg 20½ pole

Tiskala
Blasnikova tiskarna v Ljubljani

155, 80,

1520

Domoznanski oddelek

MURKO M.
SPomini

3910 a

929 Murko M.

0303435

KNJIZNICA PTUJ

COBISS 8